T.C.

ANKARA ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANABİLİM DALI

DİNLER TARİHİ BİLİM DALI

MERZİFON VE ÇEVRESİNDEKİ HALK İNANIŞLARI ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA

YÜKSEK LİSANS TEZİ

ÖMER FARUK SERDAROĞLU

Ankara-2018

T.C.

ANKARA ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANABİLİM DALI

DİNLER TARİHİ BİLİM DALI

MERZİFON VE ÇEVRESİNDEKİ HALK İNANIŞLARI ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA

YÜKSEK LİSANS TEZİ

HAZIRLAYAN

ÖMER FARUK SERDAROĞLU

TEZ DANIŞMANI

Prof. Dr. Durmuş ARIK

Ankara-2018

T.C.

ANKARA ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANABİLİM DALI

DİNLER TARİHİ BİLİM DALI

ÖMER FARUK SERDAROĞLU

MERZİFON VE ÇEVRESİNDEKİ HALK İNANIŞLARI ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Durmuş ARIK

Tez Jürisi Üyeleri

Adı ve Soyadı	**İmzası**
.....	.....
.....	.....
.....	.....
.....	.....

Tez Sınavı Tarihi .....

TÜRKİYE CUMHURİYETİ

ANKARA ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Bu belge ile bu tezdeki bütün bilgilerin akademik kurallara ve etik davranış ilkelerine uygun olarak toplanıp sunulduğunu beyan ederim. Bu kural ve ilkelerin gereği olarak, çalışmada bana ait olmayan tüm veri, düşünce ve sonuçları andığımı ve kaynağını gösterdiğimi ayrıca beyan ederim. 08 / 03 / 2018

Ömer Faruk SERDAROĞLU

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER..... I

KISALTMALAR..... VI

ÖNSÖZ..... VII

GİRİŞ

1. Tezin Konusu, Önemi, Amacı ve Sınırları 1

2. Metot ve Kaynaklar..... 2

3. Merzifon ve Çevresine Genel Bir Bakış 3

3.1. İlçenin Tarihi ve Coğrafyası 3

3.2. Mahalle ve Köyleri 6

3.3. Sosyal Yapısı 7

3.4. Tarihi Eserleri 7

4. Halk İnanışlarına Genel Bir Bakış..... 10

4.1. Halk İnanışlarının Tanımı ve Mahiyeti..... 11

4.2. Halk İnanışlarının Ortaya Çıkışı 11

4.3. Halk İnanışlarının Ortak Özellikleri 13

I. BÖLÜM

GEÇİŞ DÖNEMLERİ İLE İLGİLİ İNANIŞ VE UYGULAMALAR

1. Doğum..... 16

1.1. Doğum Öncesi..... 17

1.2. Doğum Sırası..... 18

1.3. Doğum Sonrası..... 18

1.3.1. Ad Koyma..... 21

1.3.2. Lohusalık..... 23

1.3.3. Çocuk Görme..... 26

1.3.4. Kırklama..... 26

1.3.5. Çocuğun İlk Saçı ve Tırnaklarının Kesimi..... 28

1.3.6. Diş Hediği……..29
1.3.7. Köstek Kesme 29
1.3.8. Sünnet..... 30
1.3.9. Kirvelik..... 31
1.3.10. Askere Gönderme ve Karşılama 33
2. Evlilik……..... 35
2.1. Evlilik Çağı ve Evlenme İsteğini Belli Etme..... 37
2.2. Evlenme Biçimleri 39
2.3. Evlilik Aşamaları 41
2.3.1. Kız Seçimi Kız İsteme ve Kahve İçme 41
2.3.2. Söz Kesimi, Davetiye ve Nişan..... 43
2.3.3. Çeyiz Serme 46
2.3.4. Bayrak Dikme 47
2.3.5. Kına Gecesi Nikâh ve Düğün..... 48
2.3.6. Düğün Sonrası..... 53
3. Ölüm…… 54
3.1. Ölüm Öncesi 55
3.2. Ölüm Sırası 57
3.3. Ölüm Sonrası 57
3.3.1. Yıkama Kefenleme ve Cenaze Namazı..... 58
3.3.2. Defin..... 60
3.3.3. Anmalar..... 62

II. BÖLÜM

UĞUR BEREKET FAL BÜYÜ VE NAZAR İLE İLGİLİ

İNANIŞ VE UYGULAMALAR

1. Uğur ve Uğursuzluk…… 65
1.1. Bazı Uğurlu İşler ve Uğur Sebepleri..... 65
1.2. Bazı Uğursuz İşler ve Korunma Yolları 66
2. Bereket..... 68
2.1. Bereket Sebepleri..... 68
2.2. Kıtlık Sebepleri ve Kıtlıktan Korunma Yolları..... 70

3. Fal ve Büyü..... 71
3.1. Fal İle İlgili İnanış ve Uygulamalar 72
3.2. Büyü Çeşitleri 74
4. Nazar..... 75
4.1. Nazardan Korunmayla İlgili İnanış ve Uygulamalar 77
4.2. Nazardan Sonra Yapılan Uygulamalar 78

III. BÖLÜM

ZİYARET YERLERİ İLE İLGİLİ İNANIŞ VE UYGULAMALAR

1. Ziyaret Fenomeni ve Mahiyeti..... 80
2. Ziyaret Yerleri İle İlgili Tipoloji..... 86
3. Morfolojik Açıdan Ziyaret Yerleri..... 88
3.1. Mezarlar Yatırlar Türbeler 88
3.1.1. Ükkâşe Sultan 91
3.1.2. Piri Baba 91
3.1.3. Uyur Uyanmaz Hiç Uyumaz 93
3.1.4. Abdürrahim'i Rumi 93
3.1.5. Yanık Veli 94
3.1.6. Üçler Yatırı 95
3.1.7. İğdeli Dede Yatırı 95
3.1.8. Siğil Evliyası 95
3.1.9. Sıkıntı Evliyası 96
3.1.10. Fenerli Veli 96
3.1.11. Bun Evliyası 96
3.1.12. Kırklar Yatırı 96
3.1.13. Hacı Veli 97
3.1.14. Sarılık Evliyası 97
3.1.15. Rumi Veli 97
3.1.16. İsmail Dede 98
3.1.17. Çamlı Evliya 98
3.2. Ağaç Mevki Taş Dağ Su Ev Mağara ve Yapılar 103
3.2.1. Ağaçlar 103

3.2.2. Mevkiler 105
3.2.3. Taşlar 105
3.2.4. Dağlar 106
3.2.5. Sular 107
3.2.6. Ev Mağara ve Benzeri Yapılar 107

IV. BÖLÜM

ÇEŞİTLİ VARLIKLAR İLE İLGİLİ İNANIŞ VE UYGULAMALAR

1. İnsan..... 109
2. Melekler..... 110
3. Cinler..... 110
4. Şeytan..... 111
5. Hayvanlar..... 111
6. Bitkiler..... 114
7. Ev Ve İşyerleri..... 116
8. Gökyüzü Ve Yeryüzü..... 119
8.1. Güneş Ay ve Yıldızlar 121
8.2. Şimşek Çakıp Gök Gürlemesi Yağmur ve Dolu Yağması 123
8.3. Ateş ve Ocak 124

V. BÖLÜM

ZAMAN İLE İLGİLİ İNANIŞ VE UYGULAMALAR

1. Kutsal Zamanlar..... 128
1.1. Cuma Günü ve Gecesi 128
1.2. Arife ve Bayram Günleri 129
1.3. Üç Aylar Recep Şaban Ramazan 131
1.4. Muharrem Ayı ve Aşure 133
1.5. Kandil Geceleri 133
2. Geleneksel Kültürde Kutsal Kabul Edilen Zamanlar 135
2.1. Hıdırellez Günü 135

2.2. Nevruz Günü 139
2.3. Seçen Günü 140
SONUÇ..... 141
KAYNAKÇA..... 145
Kaynak Kişiler..... 151
Yararlanılan İnternet Kaynakları..... 152
ÖZET..... 153
ABSTRACT..... 155
EKLER..... 158

KISALTMALAR

AÜİFD : Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi

BDMA : Büyük Dinler ve Mezhepler Ansiklopedisi

BGDT : Başlangıçtan Günümüze Dinler Tarihi

Bkz. : Bakınız

C. : Cilt

Çev. : Çeviren

DİA : Diyanet İslam Ansiklopedisi

Haz. : Hazırlayan

MEBİA : Milli Eğitim Bakanlığı İslam Ansiklopedisi

İTA : İslam Türk Ansiklopedisi

KK : Kaynak Kişi

S. : Sayı

s. : Sayfa

Sad. : Sadeleştiren

Tah. : Tahkik Eden

TDK : Türk Dil Kurumu

DİA : Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi

TTK : Türk Tarih Kurumu

ÖNSÖZ

Yüce Allah Kur'an'da: *"Ey insanlar! Doğrusu biz sizi bir erkekle bir dişiden yarattık. Ve birbirinizle tanışmanız için sizi kavimlere ve kabilelere ayırdık. Muhakkak ki Allah katında en değerli olanınız, O'ndan en çok korkanınızdır. Şüphesiz Allah en iyi bilendir, her şeyden haberdar olandır"* buyurmaktadır. (Hucurat,49/13) Buradan anladığımıza göre, Yüce Allah insanları, bir erkekle bir dişiden yaratmış, tanışıp bilişmeleri için, milletlere ve kabilelere ayırmıştır. Kavimler ve kabileler, zamanla birbirlerinden farklı özelliklere sahip olmuşlardır. Bu özelliklerin en belirleyici ve tanıtıcı olanı, kavim ve milletlerin kültürleridir. Kültür, insanların tarih sahnesine çıktığı andan itibaren oluşturmaya başladıkları, toplumları millet haline getiren, birbirlerinden ayıran ve toplumları bir arada tutan ortak değerlerin ve birikimlerin bütünüdür. İnsan, doğduğu toplumun kültürünü yani dilini, dinini, örfünü, âdetini, geleneğini, göreneğini kısaca milli ve manevi değerlerini öğrenerek büyür ve bunları gelecek nesillere aktarır.

Milletlerin kültürlerini meydana getiren en önemli değerlerden birisi de halk inanışlarıdır. Halk inanışları, başkalarından öğrenme yolu ile kazanılır, insanın, hal, hareket, söz, tavır ve davranışlarını, kısaca bütün bir ömrünü etkiler ve düşünce yapısını oluşturur. Bu yönüyle halk inanışları Dinler Tarihi'nin de ilgi alanına girer.

Türkler, var oldukları ilk andan günümüze kadar çok değişik coğrafyalarda yaşamış, oralarda hüküm sürmüş, onlarca devlet ve imparatorluk kurmuş büyük bir millettir. Türk Milleti, birçok medeniyet ve din ile karşılaşmıştır. Bazen karşılaştıkları din, kültür ve inanışlar Türkleri etkilemiş, bazen de Türkler o dinleri ve müntesiplerini etkilemiştir. Geçmişte Gök Tanrı Dini, Şamanizm, Manihaizm, Budizm, Yahudilik ve Hıristiyanlık gibi dinlerle etkileşim yaşamış Türklerin, günümüzde büyük çoğunluğu İslam dinine mensuptur. Tarih boyunca birçok medeniyet ve din ile karşılaşan ve bu dinler arasında geçişler yaşayan Türkler, önceden sahip oldukları dinlere ait bazı inanış ve uygulamaları bıçakla keser gibi kesip atmamışlardır. Orta Asya'dan gelirken kendi kültür, inanış ve uygulamalarını da yanlarında getirmiş, bunlardan yeni kabul ettikleri dine ters düşmeyenleri günümüze kadar yaşatmışlardır.

Anadolu'daki halk inanışları genel olarak incelendiğinde, bunlar içerisinde hala geleneksel Türk inanışlarının ve Türklerin etkileşim yaşadığı diğer din, kültür, inanış ve medeniyetlerin izleri bulunduğu söylenebilir.

Anadolu'nun en eski ve en zengin kültürel yörelerinden biri olan Merzifon ve çevresi için de bu ifade edilebilir. Merzifon ve çevresindeki halk inanışları genellikle doğum, evlilik, ölüm, uğur, bereket, fal, büyü, nazar, yatırlar, türbeler, ağaçlar, insanlar, melekler, cinler, şeytanlar, hayvanlar, bitkiler, evler, işyerleri, gökyüzü, yeryüzü, kutsal ve kutsal kabul edilen zamanlar da kendisini hissettirir.

"Merzifon ve Çevresindeki Halk İnanışları Üzerine Bir Araştırma" adlı bu tezde Amasya iline bağlı Merzifon ilçesi ve çevresindeki halk inanışlarını derleyip Dinler Tarihi açısından incelemeye, bu inanışların tarihi köklerini ve kültür tabakalarını ortaya koyarak bu alanda ileride yapılacak diğer bilimsel çalışmalara ışık tutmaya çalıştık.

"Merzifon ve Çevresindeki Halk İnanışları Üzerine Bir Araştırma" konulu bu yüksek lisans tezi, giriş, beş bölüm, özet, sonuç, kaynaklar ve eklerden oluşmaktadır.

Girişte; tezin konusu, amacı, sınırları ve metodu hakkında bilgi verilmiştir. Tezin alanını oluşturan Merzifon ilçesinin tarihi, coğrafyası, mahalleleri, köyleri, sosyal yapısı ve tarihi eserleri hakkında özet bilgi sunulmuştur. Sonra halk inanışlarının tanımı, mahiyeti, ortaya çıkışı ve ortak özellikleri hakkındaki bilgilere yer verilmiştir.

Birinci Bölümde; geçiş dönemleri ile ilgili inanış ve uygulamalar ele alınmıştır. Bu bağlamda doğum, evlilik ve ölüm ile ilgili inanış ve uygulamalar çeşitli alt başlıklar altında ayrıntılı bir şekilde belirlenmiştir.

İkinci Bölümde; uğur, bereket, fal, büyü ve nazar ile ilgili inanış ve uygulamalara yer verilmiştir. Bunlar hakkında alanda yaptığımız araştırma ayrıntılı bir şekilde sunulmuştur.

Üçüncü Bölümde; ziyaret yerleri ile ilgili inanış ve uygulamalar ele alınmıştır. Ziyaret fenomeni ve mahiyeti, ziyaret yerleri ile ilgili tipoloji ve morfolojik açıdan ziyaret yerleri açıklanmıştır. Bu bağlamda, yöredeki mezarlar, yatırlar, türbeler, ağaçlar, mevkiler, taşlar, dağlar, sular, evler, mağaralar ve yapılar tespit edilmiş ve bunlar hakkında bilgi verilmiştir.

Dördüncü Bölümde; çeşitli varlıklar ile ilgili inanış ve uygulamalar başlığı altında, insan, melekler, cinler, şeytan, hayvanlar, bitkiler, evler, işyerleri, gökyüzü, yeryüzü, güneş, ay, yıldızlar, şimşek çakması, gök gürlemesi, yağmur yağması, ateş, ocak ve bunların halk inanışlarındaki özel anlamları incelenmiştir.

Beşinci Bölümde; kutsal zamanlar ve geleneksel kültürde kutsal kabul edilen zamanlar ile ilgili halk inanış ve uygulamaları incelenmiştir. Bu meyanda, cuma günü ve gecesi, arife ve bayram günleri, üç aylar, muharrem ayı ve aşure, kandil geceleri, hıdırellez günü, nevruz ve seçen günleri ve bu zaman dilimleri ile ilgili inanış ve uygulamalar belirlenmiştir.

Sonuçta; elde edilen malzemelerin tahlil ve değerlendirmesi yapılmıştır.

Kaynakçada; tezi hazırlarken faydalandığımız, kitap, makale, tez, bildiri ve diğer dokümanlar gibi yazılı kaynaklar, alanda kendilerinden sözlü bilgi derlemesi yapılan kaynak kişiler ve yararlanılan internet kaynakları sunulmuştur.

Tezin sonunda yer alan eklerde sunulan fotoğraflarla tez zenginleştirilmeye ve görsel malzemeyle desteklenmeye çalışılmıştır.

Danışmanım, Sayın Prof. Dr. Durmuş ARIK hocama, Yüksek Lisans tez konumun belirlenmesinden, hazırlanıp bitirilmesine kadar her aşamada beni yönlendirdiği, engin bilgi ve tecrübelerini esirgemediği için şükranlarımı sunmayı bir borç biliyorum. Ayrıca araştırma yaptığım süre boyunca, maddi ve manevi desteklerini hep yanımda hissettiğim aile fertlerimin her birisine ayrı ayrı ve kendilerinden bilgi edindiğim kaynak kişilere teşekkür ediyorum.

Ömer Faruk SERDAROĞLU

Ankara, 2018

GİRİŞ

1. Tezin Konusu, Önemi, Amacı ve Sınırları

Her milletin kendine has kültürü ve kültür ürünleri vardır. Kültür mirası, bir toplumun kimlik belgesi gibidir ve ait olduğu toplum hakkında önemli bilgiler verir. Türk kültürü içinde barındırdığı değerler ile bir bütündür. Bu değerler bütününün önemli bir parçası da halk inanışlarıdır.[1]

İnsanların inanışlarını etkileyen, hayatlarını renklendiren ve ona anlam katan halk inanışları tarih boyunca hep var olmuştur. Çünkü milletlerin kültürlerini meydana getiren en önemli değerlerden birisi halk inanışlarıdır. Halk inanışları genellikle başkalarından öğrenme yolu ile kazanılır, insanın, hal, hareket, söz, tavır ve davranışlarını, kısaca günlük hayatının ve ömrünün tamamını etkiler ve düşünce yapısını oluşturur.

Bir alan araştırması olarak hazırlanan bu tez çalışmasının konusunu, Merzifon ve çevresindeki halk inanışları ve bu inanışlara bağlı uygulamalar oluşturmaktadır. Bu bağlamda tezde araştırma sınırları içerisinde yer alan ziyaret yerleri ile ilgili inanış ve uygulamalar ele alınacak ve belirtilen bölgede yaygın olan diğer halk inanışları tespit edilerek incelenecektir.

İnsan hayatının her anında hissedilen halk inanışlarının her yöredeki tezahürünün tespit edilmesi, kayda alınması ve nesilden nesle aktarılması gerekir. Bu bağlamda Merzifon ve çevresinde halen yaşamakta olan, unutulan veya unutulmaya yüz tutan halk inanışlarının bütün özellikleri ve yöre halkına özgü şekli ile incelenip tespit edilmesi, kayıt, tanzim ve tasnifinin yapılması, sonraki nesillere aktarılmasına yardımcı olunması ve zamanla oluşabilecek değişiklikler hususunda daha sonra yapılacak çalışmalara ışık tutulması oldukça önemlidir.

Araştırmanın amacı: Merzifon ve çevresinde halen yaşamakta olan, unutulan veya unutulmaya yüz tutan bütün halk inanışlarını, özellikleri ve yöre halkına özgü şekli ile tespit etmek, kayıt, tanzim ve tasnifini yapmak sonraki nesillere aktarılmasına yardımcı olmak ve zamanla meydana gelebilecek değişiklikler hususunda daha sonra yapılacak çalışmalara ışık tutmaktır.

[1] Günay Tümer, Abdurrahman Küçük, **Dinler Tarihi**, Ankara 1993, s.38-44

Araştırmanın sınırları, yirmi merkez mahallesi ve yetmiş pare köyü ile Merzifon ve çevresidir. Bu yörenin dini, tarihi, kültürel derinliği ve yöredeki halk inanışlarının çeşitliliği tezin sınırlarını belirleyecektir.

2. Metot ve Kaynaklar

Halk İnanışları Halk Biliminin ve Dinler Tarihi'nin ortak ilgi alanlarından birisi sayılır. Bu çalışmada Halk Bilimi ve Dinler Tarihi Metotlarından yararlanılmaya çalışılmıştır. Araştırma bölgesinin halk inanışları ile ilgili kitaplar, tezler, makaleler, bildiriler, resmi ve özel kurumların dokümanları yazılı kaynaklar olarak kullanılmıştır. Ayrıca araştırma sahasına giderek yerinde tespit, sözlü mülakat, gözlem ve katılma teknikleri de bilgi toplamada başvurulan yöntemler olmuştur. Araştırmada istifade edilen yazılı kaynaklar; ansiklopediler, kitaplar, tezler, makaleler, bildiriler Yüksek Öğretim Kurumu Dokümantasyon Merkezi'nden elde edilenler ve diğer yazılı dokümanlardır. Yazılı kaynaklar, araştırmanın sonundaki *"Kaynakça"* da yazar soyadının alfabetik sırasına göre yazılmıştır.

Merzifon ve çevresinde yaşayan kişilerden veri toplamada yararlanılmıştır. Sözlü mülakat yaptığımız kaynak kişileri belirlerken, yörenin kültürel değerlerini iyi bilen kişilerin seçilmesine özen gösterilmiştir. Bu sebeple Tezde yörede önceleri sıkça uygulanan günümüzde ise çok az uygulanan ya da hiç uygulanmayan pratikleri tespit ederken, doğru bilgilere ulaşabilmek için yöreden hiç ayrılmamış ya da kısa süreli ayrılmış, yaşlı kişilerden yararlanmaya gayret edilmiştir. Görüşme öncesinde sorulacak sorular, yöre şartları göz önünde bulundurularak hazırlanmıştır. Bu sorular kaynak kişilere olabildiğince onları sıkmadan sohbet havasında sorulmuştur. Kaynak kişilerden pek çoğu, kapalı bir toplum yapısında yetiştiği için kamera ve ses kayıt cihazı kullanmamıza olumlu bakmamıştır. Bu sebeple derlenen bilgilerin büyük bir kısmı yazarak ve not alarak tespit edilmiştir. Sözlü mülakat yapılan kaynak kişiler araştırmanın sonunda *"Kaynak Kişiler"* alt başlığı ile ad ve soyadının alfabetik sırasına göre verilmiştir. Ayrıca "*Yararlanılan İnternet Kaynakları"* da yine tezin sonunda belirtilmiştir.

Tezdeki bilgilerin bir kısmı gözlemlerle elde edilmiştir. Özellikle geçiş dönemleri olarak kabul edilen doğum, evlilik ve ölümle ilgili inanış ve uygulamalar ile bunların dışında sünnet, askerlik, türbe, yatır ve hasta ziyaretleri gibi durumlarda dış gözleme dayalı bilgiler kullanılmıştır.

3. Merzifon ve Çevresine Genel Bir Bakış

İlçenin adı ile ilgili yaygın iki rivayet vardır:

Birincisi; M.Ö. 700'lü yıllarda bölge valisi Barsevinç, Merzifon'un dört kilometre doğusunda, Marınca adı ile anılan bugünkü Kara Mustafa Paşa Köyü'nün bulunduğu yerde, kendi ismini taşıyan bir yerleşim yeri inşa ettirmiştir. Barsevinç ismindeki bu yerleşim yerinin adı zamanla Marsevinç, Mersuvan ve Merzifon şeklini almıştır. İkincisi; M.Ö. 222 yılında bölge valisi 5.Mihridat, bugünkü Merzifon'un yerinde, Merzpond adında bir kale inşa ettirmiş ve adı zamanla Merzban ve Merzifon şeklinde değişmiştir. *"Merz"*; kelimesinin Farsça'da sınır, hudut, mahal; *"fon"* kelimesinin, Pond'un Arapçalaşmış hali olduğu ve şehir, karargâh gibi anlamlara geldiği dolayısıyla *"Merzifon"* kelimesinin *"Sınır Şehri, Sınır Karargâhı, Hudut Karargâhı "* anlamlarına geldiği açıklanmıştır. Ancak bu tür rivayetlere hayal ürünü olarak bakanlar da bulunmaktadır.[2]

3.1. İlçenin Tarihi ve Coğrafyası

Merzifon toprakların tarih boyunca pek çok kültüre ev sahipliği yaptığı bilinmektedir. Strabon'un *"Binköy"* olarak belirttiği bölgede yapılan Arkeolojik araştırmalarda, yüzlerce yerleşim yeri belirlenmiştir. Bu yerleşim yerlerinden (höyükler) elde edilen seramik ve buluntulardan Merzifon'da yerleşimin M.Ö. 5500'lere kadar uzandığı anlaşılmıştır. Bu höyüklerin en önemlileri, Hayrettin Köyü, Ortaova Köyü, Onhoroz, Oymaağaç, Büyük Küllük ve Küçük Küllük Höyükleri'dir.

Merzifon ve çevresi M.Ö. 1700-700'lü yıllarda, özellikle Hitit döneminde başkent Hattuşaş'a sınır olması nedeniyle önemli bir merkez ve yerleşim yeridir. O dönemde bölge için büyük bir öneme haiz iki ana yol günümüzde de modern iki ana karayoludur. Bunlar; Çorum-Merzifon-Havza-Kavak-Samsun istikametinde devam eden ve Çorum-Merzifon-Havza-Vezirköprü-Oymaağaç istikametinde devam eden yollardır.

Yine bu dönemde Merzifon'a bağlı Oymaağaç köyü önemli bir Hitit yerleşim yeridir. Hitit'ler döneminde, Hitit ticaret yollarının güvenliği ve düşman saldırılarına karşı sınır karakolu görevini yapmak üzere bu günkü Merzifon'un yerine, bu günkü Merzifon'un çekirdeği olan bir kale inşa edilmiştir. Oymaağaç, Onhoroz, Büyük ve Küçük Küllük Höyükleri de bu dönemin izlerini taşımaktadır.

[2] Abdizade Hüseyin Hüsameddin Efendi (Yaşar), **Amasya Tarihi**, (Yayına Haz. Mesut Aydın-Güler Aydın), Amasya 2007, C. 4, s. 398-399

Daha sonraki dönemlerde deniz kavimlerinin göçü söz konusu olmuş ve Hititler'in bölgedeki hâkimiyeti sona ermiştir. M.Ö. 1200'lü yıllarda bölgedeki Hitit kentleri üzerine yerleşen Frigler, başta Merzifon şehir merkezi ve kalesi olmak üzere çevredeki diğer Hitit yerleşim yerlerini onarımdan geçirerek kullanmışlardır. M.Ö. 600'lü yıllarda Anadolu'ya Kafkaslardan gelen Kimmer ve İskit akınlarıyla, Anadolu'daki Frig hâkimiyeti son bulmuştur. Bu dönemde Merzifon ve Gümüşhacıköy civarında çok kısa süreli de olsa İskit hâkimiyetinin varlığı görülür. Buna dair kalıntılar Gümüşhacıköy ilçesinin İmirler köyündeki mezarlardan çıkarılmış olup halen Amasya Müzesi'nin içinde ve bahçe bölümünde sergilenmektedir.

Frig döneminden sonra Merzifon ve çevresinde Pers hâkimiyeti görülmektedir. Genel olarak Anadolu'daki Pers hâkimiyetinin M.Ö. 333'lü yıllarda yapılan İssos Savaşı ile sona erdiği bilinmektedir. Daha sonraki yıllarda bölgede Pontus Devleti kurulmuş, bölgeye hâkim olmuş ve Amasya'yı kendisine merkez üssü yapmıştır. Bu dönemde Merzifon büyük bir ticari, askeri ve kültürel merkez konumuna gelmiştir.

Yaklaşık 200 Yıllık Pontus (Mitridatlar) dönemi M.Ö. 47'de Roma Generali Sezar ile Pontus Kıralı 2. Pharnakes arasında, antik Zile (Zela) ile Amasya arasındaki Bacul Köyü'nde yapılan savaşta Pontus ordusu yenilmiş ve Pontus Devleti'nin bölgede hâkimiyeti sona ermiştir. Bu tarihten sonra bölgede Roma hâkimiyeti başlamıştır.

Roma dönemindeki, Pompeius ve Lukullus savaşları esnasında Pontus şehirleri tahrip olmuştur. M.Ö. 131 Yılında Amasya ve Merzifon'u ziyaret eden Roma imparatoru Hadrianus, Amasya ve çevresinin harap halini görmüş, bölgede eski tapınakların onarımı ve ayrıca yeni tapınakların yapımı emrini vermiştir.[3] Roma İmparatorluğu, 395 yılında Doğu ve Batı olmak üzere ikiye ayrıldığında Merzifon ve civarı Doğu Roma İmparatorluğu sınırları içerisinde kalmıştır. Roma'nın devamı olan Bizans İmparatorluğu döneminde eski yerleşim yerleri aynen devam etmiştir.

Merzifon ve civarı, 800'lü yılların başlarında kısa bir süre Emevi hâkimiyetine girmiş sonra tekrar Bizans hâkimiyetine geçmiştir. Merzifon ovasına tam hâkim olan ve bu bölgedeki ticaret yolları üzerinde bulunan Bulak Kalesi, o dönemdeki ticaret yollarının güvenliği için yapılmıştır.[4]

[3] Mehmet Öz, **"** Merzifon", **Diyanet İslam Ansiklopedisi (DİA),** İstanbul 2004, C. 29, s. 243-245

[4] Evliya Çelebi, **Tam Metin Seyahatname**, (Haz. Mümin Çevik, Sad. Tevfik Temelkuran-Necati Aktaş), İstanbul 1983, C. 2, s. 686

1071 yılında Büyük Selçuklu Hükümdarı Alparslan ile Bizans İmparatoru Romen Diyojen arasındaki Malazgirt Meydan Savaşı, Sultan Alparslan'ın kesin zaferiyle sonuçlanmış bu destanla Anadolu kapıları Türklere açılmıştır. Sultan Alparslan, Melik Danişment Ahmet Gaziye bu savaşta gösterdiği yararlılıklara ödül olarak, fethettiği Amasya bölgesini armağan etmiş, böylece Merzifon Danişmentlerin idaresine geçmiştir. 1174'lü yıllarda Anadolu Selçuklu Hükümdarı İkinci Kılıçaslan yöreyi ele geçirerek Danişmentli yönetimine son vermiştir. Anadolu Selçuklu Devleti'nin hâkimiyetine giren Merzifon bu dönemde Türkleşmiş ve İslamlaşmıştır.

Anadolu Selçuklu Devleti'nin dağılmasından sonra Merzifon ve çevresi Moğolların (İlhanlılar) istilasına uğramış, 1335 yılına kadar İlhanlı hâkimiyetinde kalmıştır. Bu dönemde, Merzifon ve havalisine yönetici olarak Moğol valileri tayin edilmiştir. Moğol valilerinin bölgeye ve bölge halkına çok zarar verdikleri kaynaklardan anlaşılmaktadır. İlhanlı Hükümdarı Ebu Sait Bahadırhan'ın, Moğol beyi Emir Çobanoğlu'na verdiği bölge 1335 yılına kadar İlhanlı hâkimiyetinde kalmıştır. 1335 yılında Eratna Beyi Şadgeldi Paşa bölgedeki İlhanlı hâkimiyetine son vermiş, Merzifon civarını idaresi altına almıştır. Sonraki yıllarda Şadgeldi Paşa'nın oğlu Emir Ahmet ile Kadı Burhanettin arasında sürekli savaşlar olmuş, bölge sık sık el değiştirmiştir. Merzifon ve Çevresi 1335 yılından 1341 yılına kadar Eratna Beyliği idaresinde kalmıştır.

Merzifon ve çevresi 1353 yılında Horasan Türkmen Beylerinden Taşanoğulları'nın hâkimiyetine girmiştir. 1353 ten 1396'lı yılına kadar Taşanoğulları'nın hâkimiyetinde kalmıştır. 1393 yılında Osmanlı Sultanı Yıldırım Beyazıt Han'ın Amasya ve çevresini alma iradesi üzerine Taşanoğulları Hasan ve Ali Bey ile üç yıl süreyle mücadele edilmiş ve sonunda Amasya- Merzifon bölgesi Osmanlı hâkimiyetine girmiştir. Osmanlı döneminde, Amasya Sancağı'nın Kazası olan Merzifon, ticari, askeri ve kültürel merkez olma özelliğini artırarak sürdürmüştür.

1402 yılında Yıldırım Beyazıt ile Timur arasında yapılan savaştan sonra duraksayan Osmanlı birliğini, Amasya şehzadesi Çelebi Mehmet sağlayarak, Osmanlı tahtına oturmuş ve sükûneti yeniden sağlamıştır. Bölgede sükûnetin sağlanması ile Merzifon, tekrar eski önemine kavuşmuş, ilim ve irfan sahibi kadılar, ayanlar, devlet adamları ve Kara Mustafa Paşa gibi Sadrazamlar yetiştirmiştir.[5]

[5] Abdulkadir Özcan, "Merzifonlu Kara Mustafa Paşa", **DİA**, C. 29, s. 246-249

Merzifon coğrafi olarak, Orta Karadeniz Bölgesi'nin İç Anadolu'ya bakan bölümünde yer alır. Kuzey Anadolu Sıradağlarından Taşan Dağı'nın ova görünümlü güney eteklerinde kuruludur. Konumu sebebiyle eski dönemlerden beri, yörenin en önemli merkezlerinden biridir. Merzifon ilçesi dağlık kıyı kuşağındaki yapısal düzenli gidişin bozulduğu, yükseltilerin alçaldığı, kıyıdan iç kesimlere geçişin elverişli olduğu ve denizle ulaşım imkânlarının kolayca sağlanabildiği bir geçit üzerindedir.

Kuzey Anadolu Dağları'nın İç Anadolu'ya geçit verdiği kesimde yer alan Merzifon, 18 km. doğusundaki Havza İstasyonu'ndan İç Anadolu ve Samsun'a demiryolu ile ve Samsun-Ankara, Samsun-İstanbul karayollarının kesişme noktasında bulunduğundan yurdun her yerine karayolu ile bağlantılıdır. İç Anadolu Bölgesini Karadeniz ve Doğu Anadolu'ya, Karadeniz Bölgesini de İç Anadolu ve Marmara Bölgesi'ne bağlayan karayolları kavşağındadır. Karayoluyla Amasya'ya 40, Çorum'a 60, Samsun'a 110, Ankara'ya 310, İstanbul'a 600, km. uzaklıktaki Merzifon, Karadeniz Bölgesinde; Samsun-Çorum çizgisinin ortalarına rastlayan 35-36 doğu boylamı ile 40- 36, 40-55 kuzey enlemlerinin çevrelediği bir alanı kapsar. Türkiye topraklarını kuzey-güney doğrultusunda iki eşit parçaya bölen çizgi üzerindeki Verimli topraklara sahip Merzifon Ovası, 2000 kilometre kareden daha büyüktür.

Merzifon, doğudan Ak Dağ ve Taşlı Dağ, batıdan İnegöl Dağları, kuzeyden Taşan Dağları, güneyden Çakır Dağları ile çevrelenmiş *"Dağ İçi Ova"* görünümündedir. Ovayı çevreleyen dağlardan, Ak Dağ 2062 metre, Taşan Dağı 1900 metre, İnegöl Dağı 1864 metre yüksekliktedir. Merzifon'un denizden yüksekliği ise 710 metredir.

3.2. Mahalle ve Köyleri

Merzifon'un yirmi merkez mahallesi vardır. Bunları şöyle sıralayabiliriz: Abide Hatun, Bağlarbaşı, Bahçelievler, Buğdaylı, Cami Cedit, Eski Cami, Gazi Mahbup, Hacı Balı, Hacı Hasan, Harmanlar, Hoca Süleyman, Kümbet Hatun, Mahsen, Mehmet Akif Ersoy, Neccar, Nusratiye, Sofular, Tavşan, Yeni Mahalle ve Yunus Emre Mahallesi.

Merzifon'un yetmiş tane köyü vardır. Bunları alfabetik sıraya göre şöyle belirtebiliriz: Akören, Akpınar, Aksungur, Aktarla, Alıcık, Alişar, Aşağıbük, Bahçecik, Balgöze, Bayat, Beyazıt, Bulak, Büyükçay, Çamlıca, Çavundur, Çaybaşı, Çayırköy, Çayırözü, Çobanören, Demirpınar, Derealan, Diphacı, Elmayolu, Esentepe, Eymir, Gelinsini, Gökçebağ, Gümüştepe, Hacet, Hacıyakup, Hanköy, Hayrettin, Hırka, İnalanı,

Kamışlı, Karacakaya, Karamağara, Karamustafapaşa, Karatepe, Karşıyaka, Kayadüzü, Kıreymir, Kızıleğrek, Koçköy, Kuyuköy, Küçükçay, Mahmutlu, Muşruf, Ortabük, Ortaova, Osmanoğlu, Oymaağaç, Oymak, Pekmezci, Saraycık, Sarıbuğday, Sarıköy, Sazlıca, Selimiye, Şeyhyeni, Türkoğlu, Uzunyazı, Yakupköy, Yalnız, Yaylacık, Yenice, Yeşilören, Yeşiltepe, Yolüstü ve Yukarıbük Köyü.[6]

3.3. Sosyal Yapısı

Eski Salnamelere göre, Merzifon 1910'lu yıllarda yoğun bir nüfusa sahipti. Sosyal hayatın üst düzeylere ulaştığı bir yerleşim yeriydi. 1914'te başlayan 1. Dünya Savaşı'ndaki insan kayıpları, 26 Temmuz 1921 deki büyük yangında en bayındır dört mahallesinin yanması ve 27 Kasım 1943 depremiyle birlikte II. Dünya Savaşı öncesi ve sonrasındaki maddi manevi kayıplar, Merzifon'un her açıdan küçülmesine ve derin yaralar almasına sebep olmuştur. Merzifon 1950 ve sonrasındaki yıllarda, çevre ilçe ve köylerden ilçe merkezine gerçekleşen göçlerle hızla gelişmiştir. 2016 Yılı resmi kayıtlarına göre ilçe nüfusu, 57,179; ilçe toplam nüfusu, 71,942'dir.[7] Askeri 5. Ana Jet Üssü'nün Sivil Uçuşlara açılması, Polis Meslek Eğitim Merkezi'nin faaliyete girmesi, 19 Mayıs Üniversitesi ve Amasya Üniversitesi'nin bazı Fakülte ve Yüksek Okullarının Merzifon'da açılması şehri sosyal, ekonomik ve kültürel yönden daha da geliştirmiştir.[8]

3.4. Tarihi Eserleri

İlçede çok sayıda tarihi eser mevcuttur. Bu eserlerin büyük bir çoğunluğu Osmanlı dönemine aittir. Bunların bazılarını şu şekilde belirtebiliriz:

Çelebi Sultan Mehmet Medresesi ve Saat Kulesi

Yıldırım Beyazıt Han'ın oğlu Çelebi Sultan Mehmet tarafından 1414 yılında şehrin merkezinde yaptırılmıştır. Selçuklu Dönemi medrese mimarisinde olduğu gibi kare plânlı olarak yaptırılmıştır. Saat Kulesini ise Amasya Mutasarrıfı Ziya Paşa 1865 yılında minareyi andıran biçimde tuğla gövdeli olarak medreseye ilave ettirmiştir. Bu silindirik gövde üç çember ile daha hareketlidir. Bu tarihi medrese günümüzde süs ve turistlik eşya dükkânları ve çay bahçesiyle hizmet vermektedir.[9]

---

[6] https://www.e-icisleri.gov.tr/Anasayfa/MulkiIdariBolumleri.aspx, (Erişim Tarihi: 21.11.2016)
[7] http://www.tuik.gov.tr/UstMenu.do?metod=temelist, (Erişim Tarihi: 21.11.2016)
[8] Baki Kurtuluş **Gençlik Ansiklopedisi**, Ankara 1964, C. 4, s. 17
[9] Selahaddin Kandemir, **Türkiye Seyahatnamesi**, Ankara 1932, s. 85

Çelebi Sultan Mehmet Camii (Medrese Önü Camii)

Cami Cedit Mahallesi'nde, Çelebi Sultan Mehmet Medresesinin yanındadır. Çelebi Sultan Mehmet'in oğlu Sultan 2.Murat tarafından 1427 yılında yaptırılmıştır. Günümüzde Medrese Önü Camii olarak anılmaktadır. Dikdörtgen plâna sahiptir. Üzeri ahşap tavanlı, kiremit örtülüdür. Üst örtüyü iç mekânda iki sıra halinde konmuş ahşap direkler taşımaktadır. Direklerin üzerindeki kalın ağaç kirişler bütün tavanın mihrap duvarın dikey olarak üç bölüme ayırır. Caminin, birisi kuzey birisi doğu diğeri batı kenarlarda olan üç kapısı bulunmaktadır. Doğu kenardaki kapının kanatları ahşap oymacılığı ile dikkat çekicidir. Caminin tavanı aşı boyaları ile bezemeliyken tamirlerde tavan değiştirildiğinden sadece eski kirişlerde pek az süsleme örneği kalmıştır.[10]

Bozacı Camii ve Çeşmesi

Gazi Mahbup Mahallesi'ndedir. Tek kubbeli caminin 15.yüzyılda yapıldığı anlaşılmaktadır. Kesme taştan yapılmış beden duvarları, sekizgen kasnaklı ve kiremitle örtülü şirin kubbesi, üç kemerli ve geniş kubbeli ana ibadet mekânı, beş kenarlı üzeri mukarnaslarla süslü mihrabı, son cemaat kısmına açılan basık yay kemerli giriş kapısı, zarif minaresi ve girişteki çeşmesi ile 15. ve 16. yüzyılların en güzel eserlerindendir.[11]

Sofular Camii

Sofular Mahallesindedir. Cami, türbe ve çeşmeden ibarettir. 15. yüzyıl sonunda yapıldığı tahmin edilmektedir. Cami kuzeydeki üç bölümlü son cemaat yeri ile birlikte dikdörtgen plan oluşturmaktadır. Kare plândaki ibadet mekânının duvarları bir sıra kesme taş, arası dört sıra tuğla dizisiyle yapılmış olup kubbe kasnağı dâhil örtüye kadar aynı sistemde bezenmiştir. Beden duvarları ve kubbe kasnağı kirpi saçakla yapılmıştır.[12]

Bedesten

İlçe merkezinde, Gazi Mahbup Mahallesi'ndedir. Merzifonlu Kara Mustafa Paşa tarafından 17. yüzyılda yaptırılmıştır. Kara Mustafa Paşa Camii'nin hemen doğusunda yer almaktadır. Dikdörtgen planlıdır. Merzifonlu Kara Mustafa Paşa Vakfiyesindendir.

[10] Hayati Ülkü, **Başlangıçtan Günümüze Kadar İslam Tarihi**, İstanbul 1982, C.2, s. 86
[11] Kandemir, **Türkiye Seyahatnamesi**, s. 85
[12] Kandemir, **Türkiye Seyahatnamesi**, s. 86-90

İç mekânda kalın payeleri birleştiren büyük sivri kemerler, dokuz adet kubbeden oluşan üst örtüyü taşımaktadır. Dıştan yapı; bir sıra kesme taş, üç sıra tuğladan oluşan beden duvarlarına sahiptir. Her cephenin orta kesiminde kesme taştan dışa doğru çıkıntı yapmış tonoz örtülü dört adet giriş kapısı mevcuttur. Bu kapılar arasında Bedesteni çevreleyen arasta bulunmaktadır. Üst örtüsü dıştan hemen her bedestende olduğu gibi sekizgen kasnaklı kirpi saçaklı kubbelerle örtülmektedir. Bedesten, bugün de ticari hayatın odak noktası konumundadır. 2007 yılında tarihi eserlerimizin ortaya çıkarılması amacıyla yenileme yapılarak tekrar hizmete sunulmuştur.[13]

Abide Hatun Camii

Merzifon'un Kara Mustafa Paşa Köyündedir. Bu şirin camiyi, Kara Mustafa Paşa'nın annesi Abide Hatun 17. yüzyılda yaptırmıştır. Cami künde kari tekniğiyle yapılmıştır. Düzgün dikdörtgen planlıdır. İç mekân ahşap nakış işlemelidir. Kendi türünün Anadolu'daki en güzel örneklerinden biridir. İç mekânın ahşap kirişlerden oluşan tavanı, kirişlerin arası ve kuzey tarafındaki kadınlar mahfilinin tavanı bitki ve çiçek motifleriyle rengârenk bir şekilde süslemelidir. Ahşap kapısı ve bezemeleri ile en güzel Osmanlı eserlerindendir. Caminin çıkış kapısının karşısındaki çeşme kendi türünün en güzel örneklerindendir. Çeşme camiye ayrı bir güzellik katmaktadır.[14]

Kara Mustafa Paşa Camii ve Şadırvanı

Merzifonlu Kara Mustafa Paşa tarafından 1666 yılında yaptırılmıştır. Dikdörtgen plânda olan asıl ibadet mekânı iki bölümden oluşmaktadır. Tek kubbeli ana bölüme, kuzeyde kubbe ağırlığı, üç kemer ve iki paye üzerine bindirilerek, kuzey duvarı geriye alınmış böylece ibadet mekânı boyuna olarak genişletilmiştir. Orta kısımdaki nişin yüksekliği yanlara göre daha yüksek tutularak tek dizelik ortadan kaldırılmış iç mekâna ayrı bir güzellik getirilmiştir. Dış cephesi, tamamıyla kesme taştan yapılmıştır. İbadet mekânının üzeri büyükçe bir kubbe ile örtülmüştür. Sekizgen kubbe kasnağının köşe boşlukları yine sekizgen ağırlık kuleleri ile desteklenmiş ve estetik açıdan bir bütünlük sağlanmıştır.[15] 1900'lü yıllarda sekizgen planda yapılan şadırvanın kalem işi süslemeleri Zileli Emin Efendi tarafından yapılmış ve eski İstanbul resmedilmiştir.[16]

[13] Ülkü, **Başlangıçtan Günümüze Kadar İslam Tarihi**, s. 868
[14] Ülkü, **Başlangıçtan Günümüze Kadar İslam Tarihi,** s. 869
[15] Ahmet Vefa Çobanoğlu, "Merzifonlu Kara Mustafa Paşa Külliyesi", **DİA,** C. 29, s.250
[16] **Büyük Labrossa Sözlük ve Ansiklopedi**, İstanbul 1992, C. 6, s. 1799

Taşhan

Taşhan, Merzifon ilçesinin Gazi Mahbup Mahallesinde Paşa Camii'nin yanındaki Bedesten'in karşısında bulunmaktadır. Yapı tekniği itibariyle 17. yüzyıl Osmanlı şehir hanlarından birisi görünümündedir. Taşhan dikdörtgen planlıdır. Güney cephesinde kemerli büyük bir cümle kapısı bulunmaktadır. İki katlı olan hanın alt katında sivri kemerli dükkânlar sıralanmıştır. Orta kısımdaki avlunun kuzey cephesinde sivri kemerli, kesme taş payeli revaklar ve bunların arkasında da taş konsollar üzerinde dışa doğru çıkıntı yapan odalar bulunmaktadır. Hanın alt ve üst katları bütün cepheyi boydan boya kat eden silmeli bir friz ile ayrılmıştır. Taşhan'ın iç kısmı tamamen kesme taştan olup revaklıdır. Duvarları da kesme taş, arasında tuğla hâsıllıdır. Avlu kalın kesme taş sütunlu revaklarla çevrilidir. Kuzey cephede revakların önüne yapılmış olan yan yana iki zarif çeşme hanın içine ayrı bir güzellik katmaktadır. Taşhan, 2008 yılında aslına uygun olarak yenilenmiş, otel ve hediyelik eşya satan dükkânlar olarak hizmete sunulmuştur.[17]

Paşa Hamamı

Merzifon'un Hacıbalı Mahallesinde bulunan Kara Mustafa Paşa Hamamı, Kara Mustafa Paşa Külliyesinin bir bölümüdür. Hamam kitabesinden anlaşıldığına göre Sadrazam Merzifonlu Kara Mustafa Paşa tarafından 1678 yılında yaptırılmıştır. Osmanlı hamam kültürü mimari özelliklerinin en güzel örneklerinden birisidir. Birbiri içine geçmiş bölümlerden oluşmaktadır. Soyunma mekânı uzun dikdörtgen planlı ve tromplu bir kubbe ile örtülüdür. İkinci ve üçüncü bölümlerin üzeri ise ayna tonozludur. Bunun arkasındaki kurnalı sıcaklığı ise sekizgen kasnak üzeri kubbelidir. Dörtkenarında dört eyvanlı nişler ile bu nişlerin köşelerinde halvet hücrelerinin bulunduğu sıcaklığın üzeri de sekizgen planlı merkezi bir kubbe ile örtülüdür. Soyunmalığa girişin sağında tuvaletler bulunmaktadır.[18]

4. Halk İnanışlarına Genel Bir Bakış

Sözlük anlamı olarak inanış; *"İnanma, inanılan şey, bir şeyi doğru olarak benimsemek, birine güvenmek, onu doğru sözlü olarak bilmek, bir şeyin varlığını, doğruluğunu kabul etmek, sevecek, güvenecek ve bağlanacak en yüksek varlık olarak inanmak, iman etmek, kanarak aldanmak."*[19] gibi anlamlara gelmektedir.

---

[17] Abdizade Hüseyin Hüsameddin Efendi, **Amasya Tarihi**, C. 4, s. 398-401

[18] Kandemir, **Türkiye Seyahatnamesi**, s. 49

[19] Pertev Naili Boratav, "Türk Halk Bilimi II", **100 Soruda Türk Folkloru,** İstanbul, 1984, s, 128

İnsanlar tarih sahnesine çıktıkları andan itibaren kendi inanış ve yaşayış biçimlerini oluşturmaya başlarlar. İnsanların var oldukları andan itibaren oluşturdukları düşünce yapıları, davranış biçimleri, dil, din, örf, adet, gelenek, görenek, musiki ve folklor gibi milli ve manevi değerleri onların kültürlerini oluşturur.

Kültür, bir toplumun zamanla ürettiği ve sahip olduğu maddi ve manevi değerlerin bütünüdür. Kültür toplumları millet yapan, birbirlerinden ayıran ve toplumun fertlerini bir arada tutan ortak değerler bütünüdür.

Her insan, doğduğu toplumun düşünce yapısını, dilini, dinini, inanışlarını, örfünü, âdetini, geleneğini, göreneğini, kısaca milli ve manevi değerlerini öğrenerek büyür. Böylece ait olduğu milletin bir ferdi olur ve atalarından devraldığı bu milli ve manevi değerleri gelecek nesillere aktarır.

Nesilden nesile sözlü olarak aktarılarak günümüze kadar ulaşan değerlerin bir kısmı halk inanışlarıdır. Halk inanışları ve bu inanışlara yönelik uygulamalar, tarihi süreç içerisinde mayasını dinden ve milletten alarak yoğrulan ve Anadolu'muzun her karış toprağına sinen ortak değerlerimizdendir.

4.1. Halk İnanışlarının Tanımı ve Mahiyeti

Halk inanışları kültürü meydana getiren en önemli unsurlardan birisidir. Halk inanışları, başkalarından öğrenme yolu ile kazanılır, insanın günlük hayatının tamamını yani bütün ömrünü etkiler ve düşünce yapısını oluşturur. Halk inanışları hayatın her anında bizimle beraber yaşar. Çünkü inanış, *"İnanma, inanılan şey"* [20] anlamına gelir ve insanla beraber varlığını sürdürür.

Halk inanışlarının din ile ortak birçok noktası olduğu gibi, dinden ayrılan noktaları da bulunmaktadır. Yerden yere, topluluktan topluluğa değişiklik gösterirler ve din-ahlak kuralları gibi kesinlik taşımazlar. Halk inanışları, dini inanışların halka göre algılanış ve hayata geçiriliş biçimidir denilebilir. Bu açıdan halk inanışları konusu, aynı zamanda halkların tarihi inanışlarını da az çok yansıtır. Kökleri en eski inanış sistemlerine uzanan ve sürekli yenilenen günümüze kadar gelen halk inanışları, elimizde yaşayan canlı malzemeler olarak kabul edilir.[21]

[20] Şükrü Haluk Akalın, **Türkçe Sözlük**, Ankara 2009, s. 965
[21] Yaşar Kalafat, "Türk Dünyası Tarih Çalışmalarında Halk İnançlarının Önemi", **Milli Folklor**, Ankara 1999, C. 6, S. 44, s.88

4.2. Halk İnanışlarının Ortaya Çıkışı

Halk inanışlarını iyi anlamak ve hakkında konuşabilmek için bu inanışların dini, felsefi ve sosyolojik köklerini bilmek gerekir.

Türkler binlerce yıllık bir tarihi geçmişe sahiptir. Ortaya çıktığı ilk andan günümüze kadar zengin bir kültür meydana getiren Türk milleti, tarihi süreci içerisinde kültürünü zenginleştirerek günümüze kadar taşıyabilmiş milletlerden birisidir. Türkler, bu tarihi süreç içerisinde geniş bir coğrafyada yaşamıştır. Göç ettikleri yerlerde yeni milletlerle temasa geçmişler, temasa geçtikleri bütün toplumların kültürlerini etkilemiş ve o kültürlerden etkilenmişlerdir. Türkler din değiştirdiklerinde de eski inanışlarından tamamen kopmamış, bunların bazılarını yeni dinin motifleriyle süsleyerek müstesna bir inanış kültürü oluşturmuşlar ve günümüze kadar yaşatmışlardır.

Merzifon ve çevresi tarihi süreç içerisinde çeşitli medeniyetlere ev sahipliği yapmış önemli bir yerleşim yeridir. Bölge Büyük Selçuklu Sultanı Alparslan ile Bizans İmparatoru Romen Diyojen arasında 1071 yılında gerçekleşen ve Sultan Alparslan'ın kesin zaferiyle sonuçlanan Malazgirt Meydan Muharebesi'nden hemen sonra Danişmentler ile Türk hâkimiyetine girmiş, Türk yurdu olmuş ve yörede zengin halk inanışları birikimi oluşmaya başlamıştır. Merzifon ve çevresindeki halk inanışları içerisinde, Horasan erenleri, gaziler, veliler, Orta Asya kültürleri, Türklerin geleneksel inanışları ve Anadolu'da yaşayan diğer uygarlıkların bazı izleri bulunmaktadır.

Halk inanışlarının ortaya çıkışında üç temel kategori dikkat çeker. Bunlar; telkin, tebliğ ve anonim olma özellikleridir.

Halk inanışlarının bir kısmının telkin yoluyla ortaya çıktığı görülür. Telkin yolu ile ortaya çıkan halk inanışlarının, felsefi düşünce ve ideolojiler yoluyla halka aktarılan ve halkın da bazı nedenlerden dolayı benimsediği inanışlar olduğu söylenebilir.

Halk inanışlarının büyük bir kısmı tebliğ yoluyla ortaya çıkmıştır. Yüce Allah: *"Peygamberin üzerine düşen ancak tebliğdir. Allah sizin açıkladığınızı da, gizlediğinizi de bilir."*[22] buyurmuştur. Peygamberler, kendilerine vahiy edilenleri, halka tebliğ eder, halkta kendilerine anlatılanları kendi anlayış ve kültürüne göre algılar, benimser.

[22] Maide 5/ 99

Halk inanışlarının bir başka ortaya çıkış şekli de anonim olmalarıdır. Anonim olarak ortaya çıkan inanışlarda asıl olan bilinmezliktir. Bunları kimin, nerede, ne zaman ve hangi sebeple ortaya çıkardığı bilinmez. Ancak, bu tür inanışlar topluma mâl olduğu için anonim olarak kabul görür. Bu inanışların benimsenerek yaygınlaşmasında, toplumların yaşadıkları fizikî ve sosyal çevrenin büyük bir etkisi vardır.

4.3. Halk İnanışlarının Ortak Özellikleri

Kültürün en önemli parçalarından birisi olan halk inanışları kişice ya da toplumca, bir düşüncenin, bir olgunun, bir nesnenin, bir varlığın kabul edilmesidir.

Halk inanışları din, ahlak kuralları gibi kesinlik ve katılık taşımazlar ve yerden yere, topluluktan topluluğa değişiklik gösterirler. Halk inanışları dinin halka göre algılanış ve hayata geçiriliş biçimidir. Bu açıdan halk inanışı konusu aynı zamanda halkların tarihi inanışlarını da az çok yansıtır. Halk inanışları aynı zamanda toplumun kabul ettiği ilahi dinin hükümleri ve öğretileri dışında kalan, fakat halk arasında yaygın bir şekilde yaşatılarak bir sonraki nesle aktarılan inanmalardır. Toplumlar hayatlarını derinlemesine etkileyen âdet, inanış ve geleneklerini yeni bir dine girdiklerinde bırakmazlar. Aksine eski âdet, gelenek, görenek, inanış ve bu inanışlara yönelik uygulamalarını, yeni dinin ve kültürün özelliklerine uydurmaya çalışırlar.

Halk inanışları genel olarak bazı ortak özelliklere sahiptir. Millilik, bağlayıcılık, değişmezlik, süreklilik, ortaklık ve kaynağının belirsizliği bu ortak özelliklerdir.

1. Millilik

Her topluluk birlik şuuruna ve mensubiyetine sahiptir. Toplumların oluşmasının temelinde ortak bir geçmişin olduğu inkâr edilemez. Bu nedenle her toplum, kendi bireylerinin aralarında paylaştığı bazı temel değerlere sahiptir ve bireyler bu değerlere katılırlar. Ayrıca, her toplum taklit, tebliğ ve eğitim yoluyla kendi kültürel değerlerine, örf ve adetlerine, yanlış ve doğrularına uygun değerleri benimseyip bunlara göre davranan bireyler yetiştirir. Bir milletin toplumsal, kültürel, siyasal varlığı ve devamı bu değerleri benimseyen şahıslara bağlıdır. Böylece halkın benimsediği inanışlar *"millîlik"* vasfı kazanır. Halk, kültür unsurlarını bünyesinde eriterek ona kendi damgasını vurur. Onu kendi standartlarına uygun hale getirir. Bu şekilde millîlik vasfı gerçekleşir.

Bütün Müslüman ülkelerde Erkek çocuğunu, belirli bir yaşta sünnet ettirme kutsal sayılır. Türkiye'de de bu böyledir ve istisnasız uygulanır. Ancak erkek çocukları sünnet ettirmeden bir gün önce ellerine kına yakmak gelenek hâline gelmiş millilik özelliği kazanmış bir inanıştır. Yine sünnetten önce ya da sonra yapılan kına gecesi belki de sadece Türkiye'de uygulanmaktadır ve sadece Türk Milletine has milli bir inanıştır. Ayrıca büyüklerin elini öpmek, Türk toplumunda büyüğe karşı saygı nişanesi olarak yapılan bir uygulamadır ve millileşmiştir. Ama Avrupa coğrafyasındaki bazı ülkelerde bir büyüğün elini öpmek saygısızlık olarak görülür. O yüzden denilebilir ki: İnanışların milletler arasında farklı şekillerde uygulanması, uygulanan bu inanışların millilik kazandıklarının yani millîleşmiş olduklarının göstergesidir.[23]

2. Bağlayıcılık

Hukuk kurallarının yaptırım gücü gibi kesin olmasa da halk inanışlarının da *"bağlayıcılık"* vasfı vardır. Ancak bu esnek bir bağlayıcılıktır. Herhangi bir yaptırım ve ceza uygulaması yoktur. Halk inanışlarının bağlayıcılığı kendiliğinden oluşan manevî, sosyal bir bağlayıcılık olup toplumun kendisi tarafından yapılır. Bu özellik zamandan zamana, toplumdan topluma değişiklik arz eder. Halk inanışlarının zamanla zayıflayarak ve unutularak ortadan kalkması sonucunda bağlayıcılığı da kaybolur.

Dini inanış ve uygulamaları ağır bastığı toplumlarda kişi bir dizi kuralı yerine getirmekle kendini yükümlü sayar. Kutsal kitapların, dini kurumların öngördüğü, yerine getirilmesini istediği kurallara, görevlere ya da yasaklara uyulmadığı zaman kişi, günah işlemiş duygusuna kapılarak tedirgin olur. Yüce Allah'ın emirlerine aykırı hareket eden kimse, bu hareketin karşılığı olan cezadan kurtulmak, ruhsal bakımdan arınmak zorundadır. Çünkü dini yönü ağır basan toplum, topluluk ya da grup, beklentilerin ve kalıp davranışların dışına çıkan kişiyi baskı altında tutar.

Merzifon ve çevresinde, düğün yapan bir kimsenin tanıdıklarını düğüne davet etmesi için davetiye göndermesi gerekir. Bu uygulamayı hemen herkesin yapması adettir. Geçmişte Merzifon'un bir köyünde bir kişi cami hoparlöründen düğünleri olduğunu anons ettirir, düğüne bütün köylü davetli olmasına rağmen çok az sayıda kişi gelir. Bunun sebebi düğün sahibinin davetiye dağıtmamış olmasıdır.[24]

[23] Engin Candan, **Türklerin Kültür Kökenleri**, İstanbul 2008, s. 56
[24] K.K. 12, 14, 16

3. Değişmezlik ve Süreklilik

Halk inanışlarının kaynaklarını tarihin derinlikleri, kutsal kabul edilen değerler ve yaşanmış tecrübeler oluşturur. Bu sebeple halk inanışlarının zorla değiştirilmesi veya ortadan kaldırılması mümkün değildir. Ancak değişmezlik özelliği hiçbir zaman değişmez anlamında değildir, değişme sürecinin oldukça uzun olduğu anlamındadır. Halk inanışları, kapalı toplumlarda daha kalıcı olma ve insan hayatını sıkı bir şekilde yönlendirme özelliğine sahiptir. Dışa açık toplumlarda ise daha esnek ve dolayısıyla da değişime, dönüşüme daha açıktırlar. Ancak bu değişim kısa zamanda olacak bir değişim değildir. Bu durum halk inanışlarına *"değişmezlik"* özelliğini verir.

4. Ortaklık

"Ortaklık", halk inanışlarının varlığını devam ettirmesini sağlayan önemli bir özelliktir. Aynı coğrafyada yaşayan insanlar belli inanışları paylaşırlar. Bu inanış ve kabuller karşısında, aynı duygu, düşünce ve tutuma sahiptirler. Bu, inanışın devamını sağlamaktadır. Doğan çocuğun kırklanması Anadolu Türkleri'nde olduğu gibi Suriye'de yaşayan Bayır Bucak Türkleri'nde, Hıristiyan Gagavuz Türkleri'nde, Azerbaycan Türkleri'nde, İran Türkleri'nde de vardır. Bu, ortak bir değerdir. Türkiye'nin Alevi bir köyünde yaşayan insanların inanışlarını Sünni köyünde de görmek mümkündür.[25]

5. Kaynağının Belirsizliği

Birçok halk inanışının kaynağı belirsizdir. Birisi tarafından denenen bir uygulama, o kişi tarafından insanlara yayılır, herkes tarafından bilinmeye ve uygulanmaya başlanır. Halk inanışlarının bazılarının nasıl ortaya çıktığı ilk zamanlarda bilinmekle birlikte yıllar geçtikçe bu unutulur ve bilinmez hale gelir.

Bazı halk inanışlarının kökenini araştırırken kaynak kişilerin bazılarına, *"Bu inanış nereden gelmiş, kökeni nedir?"* gibi sorular yöneltildiğinde genellikle: *"Biz büyüklerimizden böyle gördük, onlar böyle yaparlardı"*[26] şeklinde cevap vermişlerdir. Bu sözler bazı halk inanışlarının kaynağının belirsiz olduğunun ifade edilişidir. Halk bazı inanışları büyük bir hassasiyetle uygular ancak o inanışların kaynağını bilmez ve bunu merak dahi etmez. Önemli olan uygulamanın toplumda uygulanıyor olmasıdır.

[25] Candan, **Türklerin Kültür Kökenleri**, s. 57; Ziya Gökalp, **Türk Töresi,** Hazırlayan, Hikmet Dizdaroğlu, Ankara 1976, s. 178
[26] K.K. 4, 6, 18

I. BÖLÜM

GEÇİŞ DÖNEMLERİ İLE İLGİLİ İNANIŞ VE UYGULAMALAR

İnsan, hayatı boyunca biyolojik ve kültürel olarak bazı değişimler geçirir. İnsanın yaşantısında meydan gelen dönüm noktası sayılan bu değişim zamanlarına *"geçiş dönemleri"* denir. Bu dönemler genel olarak; *"doğum, evlilik ve ölüm"* ana başlıkları altında toplanır. Bu dönemlerde hayatın bir safhasından diğerine geçilir. Geçiş dönemlerinde kişiyi yeni dönemine hazırlamak, geçişini kolaylaştırmak ve gelebilecek zararlardan korumak amacıyla, geleneksel, kültürel ve dini uygulamalar yapılır.

İnsan hayatını kapsayan geçiş dönemleriyle ilgili birçok inanış ve uygulama vardır. Bunların bir kısmı çıktığı şekliyle, bir kısmı da değiştirilerek nesilden nesile aktarılmak suretiyle günümüze kadar gelmiştir. Çalışmanın bu bölümünde insan hayatının başladığı doğumdan evliliğe ve son bulduğu ölüme kadar geçiş dönemleri ile ilgili halk inanış ve uygulamaları ele alınacaktır.

1. Doğum

Doğum yeni bir insan hayatının başlangıcı olması sebebiyle hem biyolojik hem de kültürel olarak geçiş dönemleri içinde ve toplumda önemli bir yer tutar. Çünkü her topluluk, soyun ve kültürün devamının sağlanmasına özel önem verir. Dünyaya gelen her çocuk ailenin devamı için çok önemli görülür. Çocuk, neslin devamı niteliğinde olduğu için aile, eş-dost, akrabalar ve komşular tarafından büyük bir sevinçle karşılanır. Yörede, çocuğu olan insanlar için *"ocağı tütüyor"*, çocuğu olmayanlara da *"ocağı sönmüş"* denir. Çocuğu olmayanlara farklı gözle bakılması Dede Korkut Hikâyeleri'nde de görülür. Dede Korkut Hikâyeleri'nden *"Dirse Han Oğlu Boğaç Han Boyu"* adlı hikâyede bu durum şöyle anlatılır: *"Hanlar hanı olan Kam Gan oğlu Han Bayındır yılda bir kere büyük bir ziyafet düzenler. Oğuz beylerini konuklar. Bir gün Bayındır Han yine böyle bir ziyafet hazırlığı yaparken bir yere ak otağ, bir yere kızıl otağ, bir yere de kara otağ kurdurur. Oğlu olanı ak otağa, kızı olanı kızıl otağa kondurun, oğlu kızı olmayanı kara otağa alın, altına kara keçe döşeyin, önüne kara koyun yahnisinden getirin, yerse yesin, yemezse kalksın gitsin, oğlu kızı olmayanı Tanrı Kargamış (lanetlemek, kötülemek) biz de kargarız, iyi bilsin, der."*[27]

[27] **Dede Korkut Kitabı**, Haz. Bekir Sami Özsoy, Ankara 2006, s. 7-8

1.1. Doğum Öncesi

Evli çiftlerin ilk beklentisi çocuk sahibi olmaktır. Bu beklentinin gerçekleşmesi için doğum öncesi süreçte kadının sağlığının korunması, hamileliğin başarılı bir şekilde sonlanması ve çocuğun cinsiyetini bilmeye yönelik uygulamalar oldukça önemlidir.

Merzifon ve çevresinde yeni evlenen gelinin çocuğu olması için şu pratikler uygulanır: Gelin ilk defa erkek evine gelince çocuğu olsun diye kucağına bebek verilir. Gelin erkek çocuk isterse çeyiz serilirken yatağında erkek çocuk yuvarlanır. Gelin evliliğinin ilk bir sene içerisinde hamile kalmamışsa kısır olduğu düşünülür ve bir takım çarelere başvurulur. Kısır olduğu düşünülen geline bahar mevsiminde erken çıkan erik yedirilir ve yatırlara götürülerek adak adanır, dua edilir. Kaynatılmış sirke, ısırgan otu veya sütün buharında pişirilmiş soğan cücüğü yedirilir. Erkek kısır olduğunda erkekle ilgili uygulamalar yapılır. Erkeğin eşi ya da bir hanım yakını, erkeğin saçından bir parça alarak hocaya götürür, saça ve bir bardak suya okutur, okunmuş saçı erkeğin yastığının altına koyar, erkeğe okunmuş suyu da içirir ve güç kazansın diye bitkisel karışımlar, fındık, ceviz, kuru incir, bal gibi yiyecekler yedirir.

Hamile kadın gerek hamileliği gerekse lohusalığı süresince çevresinde hasta olarak kabul edilir. Onu bağlı bulunduğu toplumun kültürel değerleri hasta kategorisine sokarak ona o gözle bakar; ondan bu değerlere uygun hareket etmesini ister. Bu durum kadını hamileliği süresince birtakım kaçınmalara ya da bağlı bulunduğu kültürel ortamın geçerli saydığı işlemlere uymaya zorlar. Yöre halkı, hamilelik durumunu değişik ad, sıfat ve yakıştırmalarla niteler. Kadının hamilelik durumunu belirten ad ve yakıştırmalar, hamile kadının bedeninin aldığı biçimden başlayıp, bu biçimi sırasıyla fizyolojik, psikolojik ve toplumsal yanlarıyla değerlendiren bir nitelik gösterir. Bu adlar içerisinde en yaygın olanları *"hamile", "gebe" ve "yüklü"* dür. Gebe kadının görünümünün almış olduğu biçimlere denk düşürülen *"iki canlı", "arka eteği uzamış, ön eteği kısalmış", "orta kata kiracı gelmiş"* gibi benzetmelere de rastlanır.

Hamile kadın, işine, sınıfına, yaşadığı yere göre adlandırılır. Okumuş bir bayan hamile kaldığında *"hamile"* olarak adlandırılırken, hamile kalan kırsal kesimdeki okumamış bir bayan *"kiracısı var", "çift canlı", "iki canlı", "karnı burnunda"* gibi ifadeler ile adlandırılır.[28]

[28] K.K. 6, 9, 12, 14, 16

Hamilelik dönemi ile ilgili, etrafında birçok inanış ve uygulamanın ortaya çıktığı önemli bir kavram *"Aşerme"* dir. *Aşerme***,** kadının hamileliğinin özellikle ilk döneminde kimi yiyecekleri canının çekmesi, onlardan yemek istemesi, bazen de yiyeceklerin kokusundan tiksinmesidir. Hamile kadın aşerdiğinde canı kış günü karpuz, yaz günü portakal isteyebilir. Ailesi özellikle de eşi ona canı ne isterse almaya çalışır, yoksa çocuğun zarar göreceği düşünülür. *Aşerme* dönemi *"Manas Destanı, Dede Korkut Hikâyeleri, Tahir ile Zühre, Kerem ile Aslı ve Asuman ile Zeycan"* gibi birçok Türk kültür tarihini yansıtan eserlerde de görülür.[29]

Merzifon ve çevresinde hamile kadının yediği içtiği şeylerin, baktığı kimse ve hayvanların karnındaki çocuğu etkileyeceği inanışı hayli yaygındır. Hamile kadın *"çocuğun gamzeli"* yani çukur yanaklı olması için ayva yer. İşkembe yemeği yerse çocuk çok altına yapar, tavşan eti yerse çocuk ayrık dudaklı olur, balık yerse çocuğu balık ağızlı olur. Hamile kadın misafir gittiğinde canının çektiği bazı yiyecekleri gittiği evden habersiz alıp yerse ve özellikle mutfakta gördüğü çilekten bir tane yer elini yanağına sürerse dünyaya getireceği çocuğun yanağında çileğe benzeyen bir leke olur. Çocuğunun neresinde *"ben"* olmasını arzu ederse gittiği evde çekilmemiş karabiber bularak yutar, sonra parmaklarını bedeninin o noktasına sürer. Çocuğu güzel olsun diye bazen de gül çalar. Çaldığı gülü yanaklarının kırmızılığı hiç solmasın diye koklayıp yanaklarına sürer. Hamile kadın sülüğe dokunursa çocuğun ağzında sülük gibi et parçaları, ciğere dokunursa çocukta ciğer lekesi ya da ciğer beni olur. Hamile kadın hamileliği süresince saç kestirmez, diş çektirmez, saç boyatmaz, sigara ve içki tüketmez, cenazeye bakmaz, mezarlığa gitmez aksi halde çocuğu kısa ömürlü olur.

Hamile kadın neye bakarsa Allah'ın kendisine ona benzeyeni vereceğine inanır. Bu yüzden çocuğu güzel olsun diye hep güzel kimselere ve özellikle aya bakar, çocuğu çirkin ve engelli olmasın diye de engelli ve çirkin olanlara bakmamaya özen gösterir.

Bebeğin cinsiyeti ile ilgili halk inanışları ve uygulamaları da oldukça dikkat çeker. Günümüzde halk arasında bebeğin cinsiyeti hamileliğin belli bir döneminden itibaren kesin olmasa da tahmin edilir. Buna rağmen aileler kendi bildikleri yöntemlerle bebeğin cinsiyetini öğrenmeye çalışırlar. Cinsiyeti belirlemek için yapılan uygulamalar, hamile kalmadan önce yapılanlar, annenin yaptıkları, annenin haberi olmadan yakınlarının yaptıkları, annenin fiziki görüntüsü, çocuğun hareketleri ve yeridir.

[29] Mehmet Açа, "Türk Destanlarında Aşerme (Yerikleme) Motifinin Destan Kahramanları Devrindeki Etkisi ve Hayvan Ata (Ecdat) İnancıyla Olan Bağlantısı", **Millî Folklor**, Ankara 1997, C. 5, Yıl 9, S. 34, s. 78-81

Erkek çocuk istenirse çeyiz sermesinde yatağında erkek çocuk, kız çocuk istenirse kız çocuk yuvarlanır. Bebeğin gömleği dikilirken artan parçaları kullanılmaz pencereden aşağıya atılır ve sokaktan geçenler gözlenir. Dışarıdan erkek geçerse doğacak çocuk erkek, kadın geçerse kız olacağına inanılır. Hamile kadın alyansını bir ipe bağlar karnının üstünde sallar yüzük düz sallanırsa doğacak çocuk erkek, halkalar çizerek sallanırsa kız olacağına; hamile kadının gittiği evde başına gizlice tuz serpilir, hamile kadın bu anda elini önce burnuna götürürse doğacak çocuk oğlan, önce ağzına götürürse kız olacağına inanılır. Hamile kadının oturacağı minderlerden birinin altına bıçak, ötekinin altına makas konur, kadın bıçağın olduğu minderin üzerine otururwhile erkek, makasın bulunduğu minderin üzerine otururwhile kız çocuğu doğacağına inanılır.

Merzifon ve çevresinde yaygın olan inanışa göre, hamile kadının karnı sivriyse karnındaki çocuk erkek, yassı ise kız; yüzü güzelleşmiş ise erkek, çirkinleşmiş ise kız olur. Hamile kadın az kilo almışsa karnındaki çocuk erkek, çok kilo almışsa kız olur. Hamile kadının yüzünde lekeler yoksa karnındaki çocuk erkek, varsa kız, karnı sağ tarafa doğru genişlemişse erkek, sol tarafa doğru genişlemiş ise kız olur.

Hamile kadının kalçasının şekli de çocuğun cinsiyetini belirlemede halk tarafından kullanılan sembollerdendir. Hamile kadının kalçası küçük ise doğacak çocuk erkek, kalçası büyük ise kız olur. Kadın hamileyken kirpikleri ve kaşlarında dökülme ve sararma olursa doğacak çocuk erkek, olmazsa kız olur. Hamile kadının yüzünde kırmızılaşma ve cildinde güzelleşme olmasa çocuk erkek, olursa kız olur. Aşerme döneminde hamile kadının canı tatlı isterse çocuk erkek, ekşi isterse kız olur ve bu durumda kendisine *"Ye ekşiyi ver Ayşe'yi" "Ye Tatlıyı ver Hakkı'yı"* denir. Kadının karnında bebek erken hareketlenirse veya çok tekme atarsa erkek, az tekme atar ve geç hareketlenirse doğacak çocuk kız olur.[30]

Rüya tabirleri ile ilgili de doğacak çocuğun cinsiyeti hakkında yorumlar yapılır. Rüya tabirleri kişiden kişiye değişir. Ancak bu konuda genel kabul gören ortak fikirler vardır. Hamile kadın rüyasında kız çocuğu görürse erkek, erkek çocuğu görürse kız; dikiş dikerse, bilezik veya küpe takarsa kız; bıçak veya silah taşırsa erkek çocuk doğuracağı yorumu yapılır. Rüya tabirleri yörede bu işlerde tecrübe sahibi olmuş, toplumun tanıdığı, bildiği ve güvendiği yaşlı kadınlar tarafından yapılır.[31]

[30] K.K. 9, 12, 19
[31] K.K. 4, 6, 18, 20

1.2. Doğum Sırası

Merzifon ve çevresinde geçmişte doğumlar köylerdeki ebelerin yardımıyla evlerde yaptırılmaktaydı. Kuşaktan kuşağa aktarılan bilgilerle köy ebeleri tarafından doğumu kolaylaştırmaya, yeni doğum yapmış olan kadını ve bebeği rahatlatmaya yönelik birtakım işlemler uygulanırdı. Doğumu kolaylaştırmak için hamile kadının saç örgüleri çözülür, kilitli sandıklar, kapılar, pencereler açılır, kuşlara yem serpilirdi.[32] Günümüzde ise doğumlar modern tıbbın gereği olarak hastanelerde; hastanelerin uzak olduğu dağ köylerinde ise üniversitelerde okumuş diplomalı ebeler tarafından tıbbi yöntemlerle yaptırılmaktadır.

1.3. Doğum Sonrası

Çocuk doğduğunda ilk iş olarak göbeği belirli bir yerinden bıçak, jilet veya makas ile kesilir. Kesilen kısım, güzel sesli olsun diye çocuğun boynuna sarılarak bir müddet böyle bırakılır. Çocuğun göbeği kesilirken çıkan kandan bir kısmı, yanakları kırmızı olsun diye çocuğun yanaklarına sürülür. Çocuğun göbeğini kesen makas kırk gün hiç açılmaz ve başka hiçbir işte kullanılmaz. Kesilen göbek, doğumu yaptıran kadın tarafından düğüm atılarak bağlanır, el değmeyen yüksekçe bir yere kurumaya bırakılır. Çocuğun geleceğini ve ilerdeki işini etkileyeceği inanışıyla kuruyup düşen göbek, gelişi güzel bir yere atılmaz aksine beyaz bir beze sarılıp ayak değmeyen bir mekâna gömülür. Ancak çocuğun hoca ve İslam âlimi olmasını isteyenler, göbeği, cami avlusuna, okumasını isteyenler okul bahçesine gömerler. Çocuk büyüyünce kendisine hediye etmek isteyenler ise göbeği özenle korurlar. Göbekle ilgili uygulamaların deyimlerimize ve atasözlerimize de yansıdığını görürüz. Birbirinden hiç ayrılmayan ve her işi beraber yapan kişilere *"göbekleri beraber kesilmiş"*; başarmak için birçok güçlüğü yenmeye çalışanlara *"göbeği çatlarcasına"*; hep gezenlere *"göbeği sokakta kesilmiş"* ve yeni doğan çocuğun göbeğini kesen ebenin koyduğu ada *"göbek adı"* denir.

Göbeğin kesilmesinden sonra çocuk, doğum yaptıran ebe ve babaanne tarafından dualarla yıkanır. Sağlıklı olup kokmaması için tuzlanır, uzun ömürlü olması için unlanır, tatlı dilli, geçimli, uyumlu ve sakin olması için vücuduna bal ve şeker karışımı sürülür. Parlak olması için gözlerine limon damlatılır ve ninnilerle *"öllüğe"* belenir.[33]

[32] K.K. 8, 13, 17
[33] K.K. 12, 14, 19

Doğumdan yirmi dört saat sonra çocuğa ilk meme verilir. Çocuğu emzirmeden önce ağzı Kur'an-ı Kerim'e sürülen bez ile silinir. Çocuğa ilk olarak kırmızı giysi giydirilir. Büyüdüğünde fazla elbise eskitmesin diye ilk kıyafeti eski elbiselerden dikilir. Her insanın gökyüzünde bir yıldızı olduğuna, yıldız kaydığında o insanın öldüğüne inanıldığından kırkı çıkana kadar bebeğin giysileri yıldızlara gösterilmez ve gece dışarıda asılı bırakılmaz. Çocuk sarılık hastası olmasın diye bazen sarı giysiler giydirilir, çocuğun yüzüne veya beşiğin üzerine sarı tülbent örtülür.

Çocuktan sonra gelen plasentaya kimi yerde *"eş",* kimi yerde *"son",* kimi yerde *"etene"* kimi yerde *"eten"* denir. Yöre halkı hamilelik süresince anne karnında annenin kanı ile çocuğun beslenmesini sağlayan bu organa büyük önem verir, buna çocuktan bir parça, hatta çocuğun kendisi gözüyle bakar ve eşin çocuk gibi *"canlı"* doğduğuna, göbek bağı kesilince çocukla bağlantısı kalmadığı için öldüğüne inanır. Bu yüzden yöre halkı, *"çocuk eşi"* ni kedi, köpek gibi hayvanların yememesi için doğumdan hemen sonra temiz bir beze sararak ayak değmeyen bir toprağa gömer veya anne sütünün bol geleceği inancıyla akarsuya bırakır.

Doğum sonrası, çocuklar için bebeklikle başlar, gençlik dönemine doğru uzanan bir süreçle devam eder. Bu dönem ad koyma, çocuk görme, kırklama, ilk saç kesimi, ilk tırnak kesimi, diş hediği, day day durma, emekleme, köstek kesme, sünnet etme, kirvelik, askere gönderme, askerden karşılama gibi inanış ve uygulamaları içine alır.[34]

1.3.1. Ad Koyma

Doğumdan sonra çocuğa ad koyma en önemli uygulamalardan birisidir ve yasalara göre de zorunludur. İnsanlar bir kişinin, bir nesnenin, bir durumun ya da bir olayın adını koymadan, onu bir belirtiyle, bir sıfatla, bir özellikle nitelendirmeden rahat edemezler. Adsız biri, bir olay, bir durum tedirgin edicidir. Belli olan, belirli kılınan, bilinen şey insanı rahatlatır; kargaşayı, yanılma ve yanlışlığı önler, ilişkileri düzenler. Yeni doğan çocuğa gelişigüzel bir ad konulmaz; Çünkü bir insanın veya eşyanın adı onun özüne ilişkin nitelik olarak görülür. Bu yüzden konulacak adla o adı taşıyanın uyum içinde olması ve adın taşıdığı ve karşıladığı anlamın o adı taşıyanın karakterini, kişiliğini, geleceğini, toplum içindeki yerini ve başarısını damgalayacak, biçimlendirecek simgesel bir öz taşıması ve anne, baba, nine, dede gibi sülalesinin büyüklerini temsil edecek özellikte olması gerekir.

[34] K.K. 4, 6, 18, 20

Geleneksel Türk inanışında; çocuk kendisine ad takılıncaya kadar, *"adsız"* yaşardı. Ad takılıncaya kadar adsız diye çağırılan çocuk, on yaşlarına geldiği halde ad verilmeye uygun bir iş başaramamışsa, ömür boyu *"Adsız"* diye anılırdı. Türkler, geleneksel dinî inanışları ve tabiatla iç içe olmaları sebebiyle, Bozkurt, Arslan, Tuğrul, Kartal, Şahin, Doğan, Sungur gibi bazı hayvanların adlarını çocuklarına vermişlerdir.[35]

Merzifon ve çevresinde doğumdan sonra, ad koyma ile ilgili oldukça çok inanış ve uygulama vardır. Zira çocuğa ad koyma sıradan bir olay değildir aksine birinci geçiş dönemi olan doğumdan sonra gerçekleşen ve ömür boyu kişiyle anılan ve özdeşleşen bir semboldür. İnanışa göre adın, insanın kişiliği ve geleceği üzerinde etkisi vardır. Bu yüzden çocuğun doğduğu gün, zaman, ay ve mevsim; doğum yapılan yer; doğduğu sıradaki olaylar; bazı kişilere karşı duyulan hayranlık, şükran ve minnet; kültür değişmeleri gibi sebeplerin adın seçilmesinde büyük önemi vardır. Yörede Cuma günü, kandil geceleri, Recep, Şaban ve Ramazan ayları, Ramazan bayramı, Kurban bayramı ve ezan vakti gibi kutsal olduğuna inanılan vakitlerde dünyaya gelenlerin diğer insanlardan daha uğurlu olduklarına inanılır. Bu yüzden, Cuma günü doğana Cuma, Cumali; Recep ayında doğana, Recep; Şaban ayında doğana Şaban; Ramazan ayında doğana, Ramazan; Kadir gecesinde doğana Kadir, Kadriye; Mevlit, gecesinde doğana, Mevlüt, Mevlüde; Ramazan bayramında doğana Bayram; Kurban bayramında doğana Kurban, Bayram; Arife gününde doğana Arif, Arife adı verilir.

Ailenin, sıkıntı yaşadığı dönemde doğana, Uğur; ölen çocuktan sonra doğana Yaşar, Yaşariye, Durkadın, Durdu Duran, Durmuş, Dursun; kalabalık ailede doğana Yeter ismi verilir. Uzun süreden sonra doğana Murat, Muradiye, Ümit; İstenmemesine rağmen doğan kıza Songül, oğlana Soner; kız çocuğundan sonra doğacak çocuklar oğlan olsun diye, son doğan kıza Döne veya Döndü gibi adlar verilir. Doğduğu zaman ile ilgili olarak, Bahar, Seher, Şafak, Cumhur, Nevruz, gibi adlar verilir. Hayvanlar, madenler ve bitkiler ile ilgili olarak, Arslan, Kaplan, Ceren, Kartal, Doğan, Şahin, Elmas, Altın, Gümüş, Tunç, Demir, İnci, Yeşim, Selvi, Mine, Lale, Sümbül, Çiğdem gibi adlar verilir. Ayrıca Aycan, Bircan, Nurcan, Özcan, Cangül, Caner, Cankut, Nurgül, Binnur, İlknur, Aysel, Aynur, Koray, İlkay, Şenay, gibi can, nur, gül ve ay eklerini alan veya Vedat, Sedat, Öcal, Hıncal, Turan, Nuran, Ayten, Nurten, Gülten gibi adlar da verilir.[36]

[35] İlhan Başgöz, **Folklor Yazıları, İnsan Adları ve Toplum**, İstanbul 1986, s. 215
[36] K.K. 2, 3, 11

Merzifon ve çevresinde erkek çocuğa büyükbabasının *(babadan dedesi)* adının konulması oldukça yaygındır. Çocuğa ad takmada yanlış yapıldığında çocuk hastalanır, adı taşıyamaz. Bu durumda çocuğa ağır geldiğine inanılan ad derhal değiştirilir ve hasta çocuk iyileşir. Yörede Dursun, Durmuş, Satı, Satılmış, Hediye, Ömür, Yaşar gibi adlar çocuk ölümlerine karşı tedbir olarak konulan adlardır. Bazen çocuğa ziyaret edilerek kurban kesilen yatırın adı verilir. Tanrının sıfatları, peygamberlerin adları, peygamber yakınlarının adları, sahabelerin adları ve tarihi şahsiyetlerin adları da kullanılır.[37]

Yeni doğan çocuğa adını büyükbaba *(babadan dedesi)* ya da evin ağzı dualı büyüğü veya davet edilen hoca takar. Çocuğun adını takacak kişi abdest alır, iki rekât namaz kılar, namaz kıldığı seccade de ayağa kalkar, adını takacağı çocuğu yüzü kıbleye gelecek şekilde kucağına alır. Kısık bir sesle sağ kulağına ezan, sol kulağına kamet okur sonra sağ kulağına ve sol kulağına üçer defa adını söyler ve çocuğun hayırlı olması için dua eder. Çocuğun adını takan kişiye hediye olarak havlu, çorap veya zarf içinde para verilir ve yemek ikramı yapılır. Yörede çocuğa bir de *"göbek adı"* takılır. Çocuğun adı takılmadan vefat etmesi durumunda, ahirette çağırılacak bir adının bulunmaması günah olarak kabul edildiği için böyle bir uygulama yapılır. Bu yüzden Merzifon yöresinde *"göbek adı"* takma uygulaması çok yaygındır. Çocuk doğduğu sırada, göbeği kesilirken doğum yaptıran kadın tarafından takılan ada *"göbek adı"* denir. Genellikle dini yönü ağır basan kişiler ile Kur'an'dan seçilerek takılan bu adlar, bazen gerçek ad olarak resmi kayıta geçirilir. Bazen de resmi kayıta geçirilmeden yakınları tarafından kullanılır. (Ek: 1- 2)

1.3.2. Lohusalık

Merzifon ve çevresinde yeni doğum yapmış ve yataktan kalkmamış kadına *"lohusa, loğsa, boğazkesen ve emzikli"* gibi adlar verilir. Lohusalık, kadının doğumundan kırkıncı gününe kadar geçen zamanki durumuna verilen addır. Doğumdan sonra yatakta kalma süresi kadının fizyolojik durumuna, doğumun güç ya da kolay oluşuna, iklime, çevre şartlarına, ailenin varlıklı veya yoksulluğuna, gelinin sevilip, sevilmemesine ve kimi âdetlere bağlıdır. Yörede lohusa kadına ve çocuğa ayrı bir önem verilir. Lohusa kadın, iyileşip yataktan kalkıncaya kadar yakınları tarafından iyi bir bakıma tabi tutulur. Yine çocuk da bu dönemde korumasız olduğu için özellikle soğuk ve her türlü hastalıklardan iyi bir şekilde korunur ve özenle bakılır.[38]

[37] K.K. 6, 12, 19
[38] K.K. 13, 15, 17

Halk inanışına göre lohusalık adeta zorunlu bir hastalıktır. Bu yüzden doğumdan sonra lohusanın yatakta kalması ve dinlenmesi istenir. Bu süre üç gün veya bir hafta olabileceği gibi kimi yerlerde yirmi gün de olabilir. Doğum zor olmuşsa ya da lohusanın çevresinde ona bakabilecek birileri varsa bu süre uzun olur ve kırk günü de bulur. Lohusa kadına aile ve çevresi saygı gösterir ve dinlenmesi için yardımcı olur. Lohusa kadına yatakta kaldığı süre içerisinde yemesine, sağlığına özel önem verilir. Çevresinden gelebilecek zararlardan korunması için özel bakım uygulanır, sütünün bir an önce gelmesi ve bol olması için özel şerbetler hazırlanır.

Yörede *"lohusanın mezarı kırk gün açık olur"* inanışı yaygın olduğundan bu dönemde lohusa kadın özellikle nazardan ve soğuk algınlığından korunur. O yüzden, lohusanın başı üstüne Kur'an, ekmek veya soğan asılır, al basmasın diye yatağının altına bıçak konur. Bebeğin yastığı altına zenginlik ve talih için enam, altın, pamuk, tütün, üzerlik otu ve bunlara benzer diğer nazarlıklar konur. Al basmasından anneyi ve bebeği korumak için bebek ve anne mecbur olmadıkça yalnız bırakılmaz, zorunlu olarak bırakmak gerekiyorsa bebeğin ve annenin yanına Kur'an ve bıçak konur ve yine anneyi korumak için başına kırmızı kurdele bağlanır; çünkü albastının kırmızıdan korktuğuna inanılır. Lohusa kadın kırk gün erik, kızılcık, elma ve armut kurusundan hoşaf suyu içer.

Lohusa kadını ve bebeğini zararlı etkenlerden korumak için doğumdan yedi gün sonra yedi gün suyu dökülür. Yedi gün suyuna nazar boncuğu, süpürge otu atılır ve bebek yıkanır. Lohusa kadın kırk gün evden çıkmaz, mutlaka çıkması gerekiyorsa doğumdan yirmi gün sonra yirmisi yapılır. Anne boy abdesti alır, bebeği ile yıkanır ve başına kırmızı bir tülbent takar. Bu kırmızı tülbentten çocuğun beşiğinin üzerine de örtülür. Lohusa kadın namaz kılamaz, Kur'an okuyamaz, oruç tutamaz ve kocasıyla ilişkiye giremez. Eğer bunları yaparsa hem günah olacağı hem de uğursuzluğun peşini bırakmayacağına inanılır. Lohusa kadın ve çocuk aynı odada kalır ve nazardan korunmaları için bu odada Kur'an, Enam, süpürge, soğan, sarımsak, nazarlık ve yumurta bulundurulur. Yine nazardan korunmak için hem lohusa kadının hem de çocuğun yastığının altına bıçak, makas veya başka bir metal eşya konur, lohusa kadının yatağına ve çocuğun beşiğine ayna takılır. Kadın çocuğunu ilk defa emzireceği zaman göğsünün başını yıkar ve çocuğu öyle emzirir. İlk süte *"ağız"* adı verilir. Bu ilk süt çocuğun gelişiminde çok önemlidir ve bu sütü içen çocuğun hasta olmayacağına inanılır. Lohusa kadın iyileşip yataktan kalktıktan sonra, sütünün bollaşması ve güçten düşmemesi için kendisine canının her çektiği yedirilir.

Doğumdan sonraki kırk gün anne ve çocuk için zor ve en hassas dönem olarak kabul edilir. Çünkü doğum yapan anne hemen kırklı kadın konumuna girer. Lohusa kadının ve çocuğun doğumdan sonraki kırk gün içerisinde hastalanmasına halk inanışında "*kırk basması, kırk karışması* veya *al basması"* denir**.** *Kırk basmasının* nedenleri; lohusayı nazarı değen birinin yahut ay halinde olan bir kadının ziyaret etmesi ya da lohusanın kırkı çıkmamış başka bir lohusayla karşılaşmasıdır. *Kırk basmasından* korunmak için yeni doğum yapan kadın kırkı çıkmamış başka bir kadınla karşılaşmamalı, cenazeye bakmamalı, sarımsak ve soğana ellememelidir. Bu yüzden kırkı çıkmamış başka bir kadın lohusayı ziyarete gidemez, ziyarete gitse de eve alınmaz ve geri çevrilir. Bu kırk gün içerisinde anne ve çocuğu hastalıklardan, nazardan ve kötü etkilerden korumak için çeşitli önlemler alınır. Bunun için kırk gün içerisinde anne de çocuk da ziyarete gelenlerden ve nazar değmesinden korunur. Mecbur olmadıkça kırkı çıkıncaya kadar anne ve çocuğun dışarıya çıkmalarına izin verilmez. Çocuk, hocaya okutulur, çocuğa okunmuş su içirilir, sarı kıyafetler giydirilir ve altın takılır. Altın takılırken kırmızı bir kurdeleyle takılır. Bununla hem anneye al basmasını hem çocuğa kırk basmasını önlemek amaçlanır. Kurdelenin kırmızılığının çocuğu al basmasına karşı koruyacağına, altının sarılığının da kırk basmasına karşı koruyacağına inanılır.

Lohusa kadına, hasta olup daha güçsüzleşmesin diye üç gün boyunca su içirilmez, ekmek yedirilmez. Lohusa kadına bol bol un lapası yapılıp yedirilir ve hoşaf suyu içirilir. Lohusa kadın kırkının karışmaması için kırk gün boyunca evden dışarı çıkarılmaz. Eğer çıkmak mecburiyetinde kalırsa kadının başına ve alnına kömür ya da is sürülür ve öyle çıkartılır. Kara rengin nazarı tersine iteceği inancından dolayı böyle bir uygulama yapılır. Lohusa kadın kırklamadan sonra iyileşse de en az üç gün yatırılır.

Çocuğun ilk günleri ve ayları ile ilgili inanışlar da vardır. Bu bağlamda ilk altı aylık dönemde çocuk uyurken çok gülerse meleklerle konuştuğuna, elini sürekli açık tutarsa zengin olacağına, yerde yatan çocuğun üstünden atlanırsa boyunun uzamayacağına inanılır. Çocuk nazar olmasın diye yüzü tuvalet çeşmesinde yıkanır. Çocuğu nazardan korumak için üzerlik, karacaotu, susam, sarımsak kabuğu ve soğandan bir muska yapılır. Çocuğun anlına is karası sürülür, gözlerine ekmek konur, ekmek köpeğe verilir. Nazar değdiğine inanılırsa çocuğa kurşun dökülür, tuz çevrilir. Kurşun dökme ve tuz çevirme uygulamasını, bu işlerde mahir, aileden yaşlı bir kadın yapar.[39]

[39] K.K. 12, 14, 16, 19

1.3.3. Çocuk Görme

Kadın doğum yaptıktan sonra akrabaları, komşuları ve yakınları tarafından ziyaret edilir. Bu ziyaret hem soya ve sülaleye yeni bir üye kazandıran annenin, hem de ilerde toplum içerisinde yerini alacak olan çocuğun kutlanması amacıyla yapılır. Gelenlere bebek tatlı dilli güler yüzlü olsun diye, lohusa şerbeti veya lokum ikram edilir. Komşuluk ilişkilerinin pekiştirilmesini, şu veya bu sebeple gevşemiş olan bağların yeniden sağlamlaşmasını sağlayan bu kutlama ziyareti değişik adlarla anılır; en yaygını "*çocuk görmeye gitme"* dir. Bunun dışında *"mübarek olsuna gitme"*, *"göz aydınına gitme"*, *"lohusaya gitme"*, *"bebeğe gitme"*, *"bebek görmeye gitme"*, *"uşak görmeye gitme"* , *"çocuk görmeye gitme"* gibi ifadeler de kullanılır.

Çocuk görmeye gidenler çocuğa ve anneye birer hediye götürürler. Hediyenin pahalı ya da ucuz oluşunda birtakım hesaplar vardır. Anne adayları, yeni gelinler, kaynanalar, evlenme çağında çocukları olanlar, *"nasıl olsa o da benimkine getirecek"* düşüncesiyle hareket ederler. *"O benim çocuğumu görmek için bir altın getirmişti, ben de ona bir altın götüreyim"* diye düşünürler. Genellikle çocuk görmeye gidenler çocuğa hediye olarak giysi veya çeyrek altın; anneye de tülbent, yazma, havlu, etek, çorap veya elbiselik kumaş gibi giyecekler götürürler. Çocuk, erkekse altın mavi kurdeleyle, kızsa kırmızı kurdeleyle takılır. Lohusa kadını ziyarete gidenler yemek götürmezler. Onun yerine un ve tuz götürürler. Un ve tuz ikilisine bereketin, temizliğin ve saflığın sembolü olarak inanılır. Lohusa kadını ziyarete gelenlere, lohusa şerbeti, lokum ve bisküvi ikram edilir. *Çocuk görmeye gitmenin* belli bir zamanı olmamakla birlikte çocuğun kırkı çıkmadan gitmek daha uygundur. Yeni doğmuş çocuğu görme, doğumun ilk üç gününden başlayıp kırkıncı gününe kadar devam eder. Yaygın olan doğumun ilk haftasından başlayıp kırkıncı gününe kadarki süredir. Fakat altı ay sonra da kutlamaya gelenler olabilir. Ancak kırkı çıktıktan sonra gelenler anne ve yakınları tarafından kınanır ve türlü biçimlerde yorumlanır. Bu kıskançlığa ya da hediyeden kaçındıklarına bağlanır. Kırkı çıkmamış kadına, *" kırklar karışır"* diye başka bir lohusa kadın gelmez. (Ek: 3- 4)

1.3.3. Kırklama

Genel olarak her dinde arınma ve yenilenmeyi belirten dini amaçlı bir yıkanma âdeti vardır. Türk milletinin mensup olduğu İslam dininde de, doğumdan ölüme kadar hayatın her safhasında temizlik şarttır.

"Kırklama" inanış ve uygulamasının özündeki gaye, temizliğin temelindeki su ile yıkanmak suretiyle doğum esnasında ve sonrasındaki kırk günlük süre zarfında kirli sayılan annenin temizlenmesini, birtakım hastalıklara ya da kötü ruhlara karşı güçlü duruma gelmesini sağlamaktır. Yeni doğmuş çocuğun da artık topluma kabul edildiğini ilan etmektir. *"Kırk"* inancı; Türk halkları ve birlikte yaşadıkları diğer halklar arasında çok yaygındır. Tasavvuf bilginlerinin; ana rahminde bebeğin oluşumu, doğumdan sonraki ruhî oluşum süreci, ölümden sonra ruh-beden-âlem ilişkileri itibariyle açıklık getirdikleri bir konudur. Tasavvuftaki *"Kırkların"* kutsal bir âlem olduğu, her türlü kir ve karadan münezzeh oldukları düşünülünce, kırklanan canlının aklanmışlığı sonucuna varılır. Doğumdan sonraki kırk gün anne ve çocuk için önemlidir. Anne ve çocuk için hassas olduğuna inanılan bu kırk günün sonunda anne ve çocuğun *"kırklanarak"* çeşitli tehlikelere karşı etkilenmelerinin azaldığına inanılır.[40]

Merzifon yöresinde *"kırklama"* iki anlama gelir. Bunların birincisi bir şeyi çok iyi temizlemek anlamıdır. Mesela necaset bulaşmış bir yiyecek kabı veya kedi, köpek gibi hayvanların yaladığı kap-kacağın kırklanması gibi. Bu uygulamada maddi ve manevi temizlik bir aradadır. İkincisi ise lohusa kadın ve çocuğu için doğumun kırkıncı gününde yapılan temizlik anlamıdır. Bu kırklamada da maddi ve manevi temizlik bir aradadır. Yöredeki kırklama inanışına göre kırklanan anne ve çocuğu maddeten aklandığı gibi manen de aklanmış olur. Çocuk ve annesi iki defa kırklanır. Birincisi yarı kırktır, doğumun yirminci gününde yapılır ve yaygın değildir. İkincisi ise doğumun kırkıncı gününde yapılır ve çok yaygındır. Doğum olayından kırk gün sonra çocuğu ve anneyi arıtmak ve hastalıklardan korumak için yapılan uygulamaya *"kırklama"* denir.

Kırklama adeta suyun kutsiyetinden istifade ile manevi pisliklerden arınmadır. Doğum yapan kadın kirli olduğundan kötülükleri davet edeceğine inanılır, bu yüzden kırklanıp temizlenir. Doğumdan yirmi gün sonra yarı kırklama yapılır. Yarı kırklama da, suyun içerisine atılanlar ile kırkıncı gün kırklamasında atılanlar aynıdır, sadece kırk taş yerine yirmi taş, kırk buğday yerine yirmi buğday tanesi atılır. Yarı kırklama yörede isteğe bağlıdır ve pek yaygın değildir.

Merzifon ve çevresinde iki çeşit kırklama uygulaması yapılır. Bunların birincisi su yardımıyla yapılan, ikincisi su kullanmadan yapılandır. Yörede eskiden her ikisi de yoğun bir şekilde uygulanırken günümüzde sadece evde su ile yapılanı uygulanır.

[40] Yaşar Kalafat, "Türk Halk İnançları Hususiyle Doğu Anadolu'da ve Orta Toroslar'da Kırk Motifi", **Millî Folklor**, Kış 1994, S.22, s.15-21

Su kullanılmadan yapılan kırklamada iki kadın beşiğin sağ ve soluna oturur. Sağdaki kadın, başını kıbleye vererek, çocuğu kucağına alır. *"Sallû salavat, sallû ala Resûlinâ Muhammed diyenin geleceği hayrola"* diyerek çocuğu beşiğin altından diğer taraftaki kadına uzatır. O da çocuğu tekrar diğer kadına verir. Çocuk bu şekilde üç kez yuvarlandıktan sonra kırklanma olur. Bundan sonra kırklanan lohusanın yapmaması gereken şeyler ortadan kalkar.

Su kullanılarak yapılan kırklamada çocuk kız ise otuz dokuz, erkek, ise kırkıncı günde yıkanır, buna da *"kırklama"* veya *"kırk hamamı"* denir. Kırklamak için hazırlanan kazana su konur, içine her birisine üç İhlas, bir Fatiha okunmuş olan kırk tane taş, kırk tane buğday, altın veya gümüş yüzük, bıçak, kırk dişli bir tarak ve diğer metal eşyalar, bırakılır. Bu karışımlı su ısıtıldıktan sonra anne ve çocuk dualarla başlarından aşağı süzgeç gibi kırk delikli bir kaptan akıtılan bu suyla yıkanır. Ardından anne temiz bir suyla gusül abdesti alır böylece kırklanmış ve temizlenmiş olur. Bu sudan kırk kaşık da evin dört köşesine serpilir. Bu uygulamanın sebebi, kırk gün boyunca eve birçok insanın gelmiş olmasıyla evin de kirlenmiş olduğu düşüncesi ve bu suyla temizleneceği inanışıdır. Daha sonra kırk gün boyunca anne ve bebeğin kullandığı tüm eşyalar ve giydiği tüm giysiler yıkanır. Çocuk kırklama işlemine tabi tutulduktan sonra üzerine biraz un serpilir. Bunun sebebi, çocuğun rızkının ve nasibinin açık, sağlıklı, uzun ömürlü, helal ve bol kazançlı olması inanışıdır.[41]

1.3.5. Çocuğun İlk Saçı ve Tırnaklarının Kesimi

Yörede çocuğun saçını ve tırnaklarını ilk defa kesme konusunda da bazı inanış ve uygulamalar vardır. Çocuk bir yaşına geldiğinde saçını; üç veya on iki aylık iken tırnaklarını kesme vakti gelmiş olur. Daha erken kesilmesi halinde çocuğun rızkı ve ömrü kesileceğine inanılır. Çocuk bir yaşına geldiğinde kesilen ana saçı, terazinin bir kefesine, mali duruma göre bozuk para da diğer kefeye konur. Kefeler aynı seviyeye geldiği zaman saçlar alınır ve saklanır. Para ise fakirlere dağıtılır. Tırnaklar kesilmeden önce çocuğun eli babasının cebine ya da kesesine sokulur, avuçladığı para ya çocuğun uğru olarak büyüyene kadar saklanır ve büyüyünce kendisine verilir ya da o para fakirlere hayır olarak dağıtılır. Bu uygulamaların yapılması halinde çocuğun büyüyünce eli açık olacağına bol para kazanarak zengin olacağına inanılır.[42]

[41] K.K. 4, 6, 18, 20
[42] K.K. 8, 15, 17

1.3.6. Diş Hediği

Çocuğun biyolojik gelişmesinin belirtilerinden birisi olan diş çıkarma yörede çocuğun ailesi tarafından büyük bir sevinçle karşılanır. Çünkü yiyeceğin ezilmesinde, parçalanmasında ve öğütülmesinde birinci dereceden rolü olan dişin çıkması çok önemlidir. Bu yüzden çocuğun ilk dişi çıktığında sade bir kutlama merasimi yapılır. Buna *"diş hediği, diş buğdayı"* denir. Bu uygulamanın temelinde değişik görüşler yatar. Bu görüşler içerisinde çocuğun beslenmesiyle ilgili olanlar dikkat çeker. Çocuğun ilk dişinin ortaya çıkması sebebiyle düzenlenen bu merasimde, yiyeceği kutsama, rızkı artırma, bereketi çoğaltma gibi dilekler ile çocuğun dişinin sağlam olması isteği ve inanışı yer alır.

Çocuğun dişi çıktığını annesi dışında ilk gören kişi çocuğa hediye olarak bir çeyrek altın alır. Çocuğun ailesi, akraba ve yakınlarla birlikte bu olayı kutlamak için buğdaydan diş hediği yapar. Diş hediği için akraba, komşu ve tanıdıkları davet eder. Diş hediği davetine katılanlar çocuğa birer hediye getirir. Çocuğun diş hediği yapılıp davetlilerle beraber yenir. Artan hedik, çocuğun başından aşağı dökülür. Çocuğun önüne makas, kalem, iğne, ayna ve Kur'an konur. Çocuk, bunlardan kalemi alırsa öğretmen, makası alırsa terzi, iğneyi alırsa doktor, aynayı alırsa berber, Kur'an'ı alırsa müftü, vaiz ya da imam olacağına inanılır. Daha sonra bu hedik buğdayları yerden toplanır ve yemesi için tavuklara verilir. Yöre halkı, tavukların buğdayları yiyiş hızına göre çocuğun dişinin hızlı ve sağlam ya da yavaş ve zor çıkacağına inanır.

Diş çıkarma yaşına geldiği halde dişleri çıkmayan çocuk için de bazı uygulamalar yapılır. Bu uygulamalardan birisi anne veya babaannenin çocuğa bir günde üç defa banyo yaptırmasıdır. İkincisi de akraba ve komşu kadınlar davet edilerek tavada buğday taneleri ısıtılarak patlatılmasıdır. İnanışa göre buğday taneleri erken patlarsa çocuğun dişleri erken çıkar; buğday taneleri geç patlarsa çocuğun dişleri geç çıkar.[43]

1.3.7. Köstek Kesme

Çocuklar genellikle bir yaşına gelince yürürler. Çocukların yaşından geç yürümesi aileleri telaşlandırır. Merzifon ve çevresinde vaktinde yürümeyen, çocuklarla ilgili inanış ve uygulamalardan birisi *"köstek kesme"* dir. Yöredeki halk inanışına göre, çocuğun yürüyememesinin sebebi ayağındaki köstektir. Zararlı cinler tarafından vurulduğuna inanılan bu köstek, *"köstek kesme"* diye adlandırılan bir işlemle giderilir.

[43] K.K. 4, 6, 12, 16

Ayrıca zamanı geldiği halde yürümeyen çocuğun *"Kırk baskını"* olduğuna da inanılır. Kurtarılabilmesi için çocuğun ayak başparmakları birbirine bağlanır, üç Cuma cami kapısına götürülür. Camiden ilk çıkana ayak bağları kestirilir. Yine çocuğun çabuk yürümesi için sala verilirken *"Saldım Sala 'ya, Yalvardım Mevla'ya, Yürüsün Cumaya"* denir veya çocuk yeni doğan aya karşı sallanır. Bu uygulama yapılırken çocuğun beline kuşak bağlanır ve çözülür böylece çocuğun derhal yürüyeceğine inanılır. Bu şekilde geç yürüyen çocuklara *"kuşaklı"* denir.

Merzifon ve çevresinde konuşmayan çocuklara bülbül, kanarya gibi kuşların kafeslerindeki su kaplarından su içirilir ya da yedi kurban dilinden birer lokma pişirilir çocuğa yedirilir veya akarsudan alınan ve kaynatılan suyun tencerenin kapağında biriken buharı soğutulur ve çocuğa içirilir. Yürümeyen ve konuşmayan çocuklar yatırlara götürülür, yatırların etrafında dolaştırılır, çeşitli yiyecekler yenir, içilir ya da hazırlanmış kimi bitkisel karışımlar çocuğun vücuduna sürülür, Kutsallığına inanılan velilerin yardımına sığınmakla bu engelden kurtulmaya çalışılır ve kurbanlar kesilir.[44]

1.3.8. Sünnet

Türkiye'de çocukla ilgili en önemli işlemlerden birisi de onu *"sünnet"* ettirmektir. Sünnet, erkek üreme organının uç tarafını kapsayan derinin keskin bir araçla çepeçevre kesilip atılmasından ibarettir. Sünnet, dini ve kültürel işlemler içerisinde en yaygın olanıdır. Hiçbir çocuk sahibi anne ve baba bu köklü geleneğin dışında kalmak istemez. Sünnetin yaptırımı, bu konuda bir karşı koyuşa ve tartışmaya meydan vermeyecek kadar güçlüdür. Sünnet zorunluluğu, İslamiyet'in kutsal kitabında açıkça belirtilmemiş ancak, *"Hakka Yönelen İbrahim'in Dinine Uy"*[45] ayetleri bu konuda genel bir kural olarak kabul edilmiştir. Sünnet, Yahudilikte de görülür. Sünnet, İslam ve Yahudiliğin dışında kalan birçok toplum tarafından da uygulanmaktadır.

Türkiye'de sünnet geleneğinin yüzyıllar boyu sıkı ve kesin bir biçimde yerine getirilmesinde birtakım inanışlar ve görüşler etkilidir. Bunlar dini, sosyal, sıhhi ve cinsel etkenlerdir. Çocuk sünnet yoluyla İslam topluluğuna katılır. Böylece Müslüman bir çocuk Müslüman olmayandan ayrılır. Bu etken çok önemlidir. Bir Müslümanla evlenen yabancıdan başka birtakım şeylerin yanı sıra çoğu zaman sünnet olması da istenir. Bu durumda sünnet, dini kimliği belirten bir işaret anlamını taşır.

[44] K.K. 9, 12, 14, 16
[45] Nahl 16/ 123; Ali İmran 3/ 95

Sünnet, ya çalgılı düğün ya da ilahili mevlit şeklinde yapılır. Sünnet düğünleri, birçok ayrıntıları ile evlenme törenlerine benzer. Sünnet düğününde genel olarak, davullu zurnalı ya da çalgılı eğlenceler bu benzerliğin başlıca ayrıntılarıdır. Törene düğün adının verilmesi de bu bakımdan anlamlıdır. Kimi yerlerde sünnet gününün gecesine *"kına gecesi"* adı verilir. Kına gecesi törene katılan kadınların ve kızların çalgılı eğlence yapmaları, hem kendi ellerine, hem de sünnet olacak çocuğun eline kına yakmaları yerleşik uygulamalardandır. (Ek: 5- 6) Sünnet Mevlidi ise çocuk sünnet olduktan sonra ya camide ya da sünnet olan çocuğun evinde okunur. Mevlit okunup yemek yendikten sonra çocuğa genellikle çeyrek altın takılır veya para verilir. (Ek: 7- 8)

Günümüzde bazıları sünneti doktorlara, bazıları da fenni sünnetçilere yaptırırlar.

1.3.9. Kirvelik

Yöredeki inanışa göre, sünnet aynı zamanda sanal da olsa bir akrabalık kurmaktır. Çünkü sünnet olayında *"kirve ve kirvelik"* inanışı ve buna yönelik uygulamalar vardır. Kirve, sünnet sırasında çocuğu kucağında tutarak ona yardım eden ve onun çırpınmasına engel olan kişidir. Kirve, sünnet masraflarına ekonomik destek olarak, önemli bir geçiş dönemi olan sünnet vesilesiyle çocuğun ailesine dışarıdan katılan ve o günden sonra aileden sayılan bir erkektir. Kirvelik; bir erkek çocuğun sünnet töreninin külfet ve masraflarını, başka bir aile büyüğünün üzerine alması ile iki aile grubu arasında kurulan sanal akrabalığa verilen addır. Kirvelik, özünde çıkar ilişkisi olan, ekonomik ve toplumsal statüye önem veren, iki kişiyle (sünnet olan çocuk ve onu sünnet olurken kucağında tutan kişi) başlayan, sonuçta iki aileyi birbirine yakınlaştıran akraba olmadığı halde akrabaymış gibi kabul edilen sonradan kazanılmış bir akrabalık türüdür. Kirveliği çocuğun babası yakın akraba veya dostlarından birine önerir, kabul etmek hem bir onur hem de bir borç sayılır. Kirvelik; var olan ilişkileri pekiştirir, ailelerin sosyal ilişkiler ağını genişletir, aileleri birbirlerine yaklaştırır ve toplumda kaynaşmaya vesile olur.

Merzifon ve çevresinde sünnet olmanın belli bir yaşı olmadığına ancak genellikle on yaşını geçmeden yapılması gerektiğine inanılır. Sünnet olunacak yaşın *"Allah tekdir, tek olanı sever"* [46] hadisinden dolayı tek sayılardan olması hayırlı sayılır. Sünnet için daha çok ilkokul dönemi ve özellikle dördüncü, beşinci sınıf tercih edilir.

[46] **Sahîh-i Buhârî ve Tercemesi,** Tercüme: Mehmed Sofuoğlu, İstanbul 1987-1989, Vitir, 2

Çok çocuklu aileler bazen çocuklarını aynı anda sünnet ettirir. Böyle durumlarda en küçük çocuğun yaşı pek önemsenmez. Maddî durumu iyi olmayan ailelerin çocuklarını durumu iyi olanlar veya hayır kuruluşları sünnet ettirir. Bazı aileler de çocuklarını korkmasın ve acı çekmesin diye doğumdan bir iki gün sonra hastanede sünnet ettirir. Bu tür sünnetlere genellikle bebekte bir sağlık problemi olduğunda başvurulur. Yörede genellikle tek çocuk sünnet edilmez ailenin hali vakti yerinde ise fakir bir çocuğu oğlu ile birlikte sünnet ettirir, değilse horoz kestirir. Tek çocuğu sünnet ettirmek uğursuzluk sayılır ve böyle kan akıtılması sebebiyle çocuk kara güçler nezdinde yalnız bırakılmamış olur. Sünnet daha çok okulların yaz tatiline girme vakti ya da okullar açılmadan önce ve genellikle cumartesi, pazar veya resmi tatil günleri yapılır.

Yörede çocuk sünnet edilmeye karar verildiği zaman, sünnet edilecek çocuğa *"artık erkek olacağı, sünnet olunca büyüyeceği"* söylenir. Çünkü yörede kısa boylu çocukların sünnetten sonra boylarının uzayacağına inanılır. Sünnet, ya çalgılı düğün, ya da mevlitli merasim şeklinde yapılır. Sünnet düğünü ya da merasimi yapılacağı zaman, dost, akraba ve tanıdıklara *"davetiye"* ya da *"okuntu"* gönderilerek *"sünnetimiz var, sünnet törenimiz var, düğünümüz var, mevlidimiz var"* denilir ve onlar sünnete davet edilir. Sünnetin bütün aşamaları titizlikle sürdürülür. Sünnet olacak çocuğun odası ve yatağı süslenir. Sünnet olacak çocuğun evinin dış kapısına sünnetten bir gün önce Türk Bayrağı asılır. Sünnet günü sabah: 09.00-10.00 saatleri arasında çocuğa sünnet için alınan kıyafetler köy meydanında misafirler ve davetliler huzurunda din görevlisi tarafından salavat ve dualarla giydirilir. Bu esnada çocuğun büyükleri ve yaşlı akrabaları çocuğa tarla, bahçe, inek, tosun, dana, düve veya belli miktarda altın verecekleri vaadinde bulunur. Toplu dua ile çocuk giydirme işlemi tamamlanır. Sonra süslenmiş arabaya bindirilen çocuk davetlilerin arabaları ile oluşturdukları konvoy eşliğinde cadde ve sokaklarda gezdirilir. Çocuk gezdirme konvoyunun en önünde çocuğu taşıyan süslenmiş, genellikle üstü açık lüks araç, peşinde davul ve zurnacıyı taşıyan üstü açık kamyonet türü araç, arkalarında ise konvoyu oluşturan diğer araçlar yer alır.

Konvoy halinde çocuk gezdirme sona erince saat 12.00 civarında sünnet işlemi için hastaneye veya çocuğun evine gidilir. Çocuğu kirvesi veya herhangi bir erkek yakını tutar ve sakin olmasını sağlar. Sünnet zamanı anne evin başka bir yerinde oklavayı eline alarak halı üzerinde ileri geri yuvarlar. Diğer bir yakını ise sepet içine ceviz, para ve şeker koyarak çalkalar, sepetteki ceviz dışarıdaki çocukların üzerine serpilince çocuklar *"âmin"* diye bağırır. Çocuklar âmin derken çocuk sünnet edilir.

Sünnetin ardından sünnet yapan aile, misafirlere ve bütün davetlilere yemek verir. Bu yemek genellikle düğün yemeği gibi kıymalı pide yanında irmik helvası, karpuz, ayran veya üzüm; ya da etli patates yahnisi ve pilav yanında irmik helvası şeklinde olur. Çocuk büyüdüğünde zengin olsun diye sünnet şapkası ters çevrilip yatağın başucuna konur. Yakınları çocuğu mutlu edip acısını unutturmak için para atarlar çocuğu nazardan korumak için de alnına kara sürerler. Sünnetten sonra çocuğa*: "Geçmiş olsun, hayırlı olsun, artık erkek oldun, Allah askerliğini göstersin, Allah damatlığını göstersin Allah kurtardı, darısı bizim çocukların başına, Allah mürüvvetini de göstersin"* gibi avutucu ve tebrik edici sözler söylenir. Sünnete gelen davetliler bu şekilde çocuğu ve ailesini kutlar ve çeyrek altın, para gibi hediyelerini verirler.[47]

1.2.10. Askere Gönderme ve Karşılama

Askerlik, Türk Milleti için eski çağlardan günümüze kadar en kutsal görevlerden birisidir. Çünkü Türk milleti asker-millet olmakla ün salmış bir millettir. Türkler atı evcilleştirmeleri, ıslıklı okları bulmaları, hilal taktiğini geliştirmeleri, onluk sistemi bulmaları gibi askeri üstünlükleri sayesinde de birçok imparatorluk kurmayı başarmış, Orta Asya'dan Avrupa'ya kadar binlerce fetih gerçekleştirmiş bir millettir. Türk askeri her yönden güçlü olmak zorundadır. Bu millet, Mete Han, Fatih Sultan Mehmet, Yavuz Sultan Selim, Kanuni Sultan Süleyman gibi nice dehalar yetiştirmiş bir millettir. Bu kişiler iyi bir siyasetçi ve devlet adamı olmalarının yanında üstün bir askeri zekâya sahip olan birer askeri dehadırlar. *"Her Türk Asker Doğar"* sözünün gereği olarak Türkler çocuklarına daha küçük yaşta ata binmeyi, ok atmayı, kılıç kuşanmayı öğretirlerdi. Uçsuz bucaksız sert Orta Asya bozkırlarında sıkı bir askeri disiplinle yetişen Türk çocukları günümüzde olduğu gibi her türlü şartta savaşabilen devrinin en gelişmiş, ileri askeri tekniklerini bilen birer savaşçı olarak yetişirlerdi.[48]

Askerlik, Türk genci ve ailesi için çok önemli ve kutsal sayılan bir durumdur. Askerliğe atfedilen bu kutsiyetin çevresinde, pek çok inanış ve pratik yapılmaktadır. Askerliğin ne derece önemli olduğunu anlamak için askere gidecek gencin kurbanlık koç gibi eline kına yakılarak hazırlanmasına bakmak yeterlidir. Tıpkı Allah'a kurban edilecek koç gibi hazırlanan genç vatana kurban olarak askere gönderilir.[49]

---

[47] K.K. 1, 3, 7, 11

[48] Sinan Gönen, "Dede Korkut Hikâyelerinden Günümüze Yansıyan Evlilik Âdetleri", **Millî Folklor**, Ankara 2006, C. 9, S. 69,s.62

[49] K.K. 2, 5, 10

Pek çok yerde olduğu gibi Merzifon ve çevresinde mazeret dışında askerliğini yapmayan genç, adamdan sayılmaz. Askerliğini yapan erkeğin olgunlaştığına ve sorumluluk sahibi olduğuna inanılır. Askerde ölenlerin şehit mertebesine yükseldiğine, Allah katında şehitlik mertebesinin Peygamberlikten sonraki en yüksek mertebe olduğuna, bu yüzden askerliğin kutsallığına inanılır. Şehitlerin cennette olduğuna, şehitlerin kanının döküldüğü yerde *"Şehit ateşi"* yandığına inanılır. Evlenecek gençte askere gitmişlik aranır, askerliğini yapmayan erkeğe *"Soğan erkeği"* denir. Merzifon ve çevresinde gençler askere çeşitli törenlerle uğurlanır. Düğün bayram havası içinde vatani görevi için askere giden genç, adeta kocasının evini baba evi gibi şenlendirmek için baba evinden çıkan gelinlik kız gibidir. Türk töresinde koca evine giden kız, sıradan sebeplerle ayrılarak bir daha baba evine geri dönemez. Halk arasında *"Birincisi nikâh, ikincisi toprak"* denir. Gelin, anne ve babasının yüzünü ak etmelidir. Gençler askere de aynı anlayışla gönderilir. Düğün bayram bunun içindir. Gerekirse vatanı için ölecektir ve ana babasının yüzünü ak edecektir. Şehit olmak vardır ama asla görevini yarım bırakıp dönmek yoktur. Askere giden bir ere komutanı, ellerindeki kınanın neden yakıldığını sorar. Er, askere gelirken ellerine kına yakıldığını, ama sebebini bilmediğini söyler. Komutanı *"Mektubunda yaz bakalım ailene neden ellerine kına yakmışlar"* der. Asker ailesine mektup yazar ve mektubun cevabı gelir. Mektupta şöyle yazılıdır: *"Çocuğum, kınalı kuzum, kına mübarek olan şeylere yakılır. Biz kurbanlık koça, geline ve askere kına yakarız. Kurban koç veya koyun Allah'a, gelin kocasına, asker de vatanına kurban olsun diye kına yakarız."*[50]

Türk Milleti askerliğin vatani görev olmasının yanında aynı zamanda kutsal bir görev olduğuna da inanır. Askerlik çağına gelmiş delikanlının yolcu edilmesi ve askerlik dönüşü karşılanması bir gelenektir. Askerlik, delikanlının askere gideceğinin belli olmasından, askere uğurlanmasından, şiirlere konu olmasından, ardından ağıt yakılmasından, gönderdiği ve kendisine gönderilen mektuplardan, karşılanmasına kadar her aşaması ile ilgili inanış ve uygulamaları olan bir dönemdir.

Asker ailesi çocukları askere gitmeden bir hafta önce akraba ve komşuları evlerine davet eder. Asker evinde Kur'an okunur, mevlit okunur, dualar edilir ve yemek verilir. Askere gidecek olan gence bir ekmeğin yarısı yedirilir, diğer yarısı sandıkta saklanır. Bu yarım ekmek genç askerden gelene kadar korunursa askerin sağ salim geri geleceğine, korunmazsa askerin geri dönemeyeceğine inanılır.

[50] Mehmet Naci Önal, "Trabzon'da Asker Düğünü", **Millî Folklor**, Ankara 2004, C. 8, S. 64, s.137

Askere gitmeden bir gün önce meydanda yakılan ateşin çevresinde bütün gençler toplanır oynayıp eğlenirler. Böylece askere gelebilecek şer güçlerin ateşle bertaraf edildiğine inanırlar. Asker evinde eğlence yapılarak askere küçük hediyeler verilince gencin askerde rahat edeceğine inanılır. Askere gidecek olan delikanlıyı yakınları asker yemeğine alırlar. Sonra, askere gidecek genç bütün komşuları ve akrabaları ziyaret eder, büyüklerin ellerinden öper onlardan helallik alır. Yolculuk günü askere gidecek eli kınalı genç ailesi, akrabaları, eş, dost ve arkadaşları tarafından dualarla evinden alınır, Türk Bayrakları ile süslenmiş araba konvoyuyla davul zurna eşliğinde cadde ve sokaklarda gezdirilir, otobüs terminaline götürülür. Orada helalleşir cebine, uğur parası konur. İstiklal Marşı söylenerek yolcu edilir. Peşinden bir kova su dökülür ve askere gidenin su gibi gidip su gibi geleceğine inanılır.

Merzifon'da kadınlar, askere gidecek gence azık olarak yaptıkları çöreği üçe bölerler; bir bölümünü kurda kuşa yem olsun diye suya atarlar; bir bölümünü delikanlının bir gömleğine sararak sandıkta saklarlar; bir bölümünü de azık olarak kendisine verirler. Sandıkta saklanan çörekten bir parça, her izine geldiğinde askere yedirilir. Bu uygulamanın temelinde askere giden gencin, daha o evde yiyecek ekmeğinin olduğundan dolayı sağ-salim evine döneceği inanışı vardır. Askere giden gencin kafasına kırmızı bir tülbent bağlanır. Bu uygulamanın temelinde ise kurban edilecek koçun başına kırmızı bir bez bağlanıp Allah'a kurban edilmesi gibi gencin de vatana kurban edilmesi inanışı yatar. Askerden gelen genci görüp anne veya babasına müjdeleyen kişiye hediye verilir. Gence birkaç ay asla üzücü söz tavır ve davranışta bulunulmaz. İlk günlerde kendisine sürekli tatlı ikram edilir. Çünkü askerlik sonrası yeni bir hayata başlayacak olan gencin, bu hayata tatlı ve neşeli başlaması halinde, sonraki hayatının da tatlı ve neşeli olacağına inanılır. Akraba ve komşular gence *"Hoş geldin"* ve *"Gözün aydın"* ziyaretine gelirler ve çeşitli hediyeler verirler.[51]

2. Evlilik

Yüce Allah'ın, insanları kendisine güveneceği, desteğini alacağı, paylaşımda bulunacağı, huzura kavuşacağı, sevgi ve muhabbet bağı kuracağı, şefkat ve merhamet timsali bir aileye muhtaç olarak yarattığı bilinir. Hz. Âdem ve eşi Hz. Havva ile birlikte yeryüzünde ilk evliliğin gerçekleştiği ve yeryüzünün ilk ailesinin kurulduğu görülür.[52]

[51] K.K. 2, 5, 11
[52] Nisa 4/ 1

Evlenme, hayatı paylaşmanın diğer bir adıdır. *"Aile olmak"*, Yüce Allah'ın beyanıyla *"Birbirine elbise olmaktır"*[53] Yani elbise gibi örtücü, koruyucu, güzelleştirici ve uyumlu olmaktır. Yüce Kitabımızın, evliliği kocanın eşine verdiği sağlam bir teminat olarak tanımladığı, İslam'ın, şartları belirlenmiş olan nikâh ile evlenmeyi teşvik ettiği ve hem bireysel hem de toplumsal alanda huzurlu bir düzen kurmayı hedeflediği görülür. [54]

İnsan hayatının ikinci geçiş dönemi olan evlilik, gerek kızın gerek erkeğin sosyalleşme sürecinin önemli bir aşamasını oluşturması, gerekse aileler arasında kurulan dayanışmayı, sosyal ve ekonomik ilişkiyi belirlemesi ve düzenlemesi bakımından önemli bir olay olarak kabul edilir. Ailenin toplumsal yapının temeli olması, bu aile birliğini sağlayan evlenme olayına evrensel bir karakter kazandırır.

Dünyanın her yerinde her aşaması, bağlı bulunduğu toplumun öngördüğü belirli kurallara uyularak gerçekleştirilen evlilik, halk inanışları, tören, âdet, gelenek ve görenekler bakımından zengin bir tablo çizer. Toplumların dini inanışları, tarihsel boyutları, ekonomik yapıları, yerleşim düzenleri, üretim ilişkileri, gelenekleri, kısaca kültürleri evlenme biçimlerini belirler. Toplumlar kendi dini, tarihi ve kültür yapılarına uygun evlenme biçimlerini tercih ederler.[55]

Evlilik doğum ve ölüm arasında yaşanılan en önemli olay olarak değerlendirilir. Belirli bir yaşa gelen, maddî yükümlülüğü kaldırabilecek ve kendini evliliğe hazır hisseden her gencin evlilik yapması hayatın doğal ilerleyişinin bir getirisidir. İnsan soyunun devamı, milletlerin bekası için insanların evlenerek bir aile oluşturması zorunludur. Aile müessesesi toplumun çekirdeğini oluşturur. Ailenin temelleri ne kadar sağlam atılırsa, toplumun yapısı o kadar sağlam olur. Türk toplumunda ev, evlilik ve çocuk sahibi olmak en önemli kaidelerden biridir. İnsan, ev ve aile sahibi olunca bulunduğu toplulukta itibar kazanır.[56]

Toplumların temel taşı olan ailenin kurulması sırasındaki inanış ve uygulamalar da önemlidir. Evlilik geçiş dönemi içinde söz, nişan, düğün, çeyiz ve başlık gibi unsurlar mevcuttur. Kadınla erkeğin aile kurmak için yasalara ve dini inanışlara uygun birleşmeleri olarak tanımlanan evlilik, hem kız hem de erkek için bir dönüm noktasıdır.

---

[53] Bakara 2/ 187
[54] Nisa 4/ 21
[55] K.K. 7, 10, 11
[56] K.K. 2, 5, 10

Evlilik, bütün toplumlarda kız ve erkek için olduğu gibi yeni bir akrabalık ilişkisi kuranlar için de toplumsal ve sosyal önemi olan bir olaydır. Bu önemli olayda; dini inanışlar, gelenek, görenek, töre, örf ve âdetler karşımıza önemli ayrıntılarıyla çıkar. Bu yüzden evlilik, bir dizi toplumsal olayı da içine alır. Bu toplumsal olaylara, iki tarafın dost, akraba ve komşuları da katılır. Düğün merasimi özellikle kırsal kesimde hemen herkesin katıldığı bir bayram şenliği gibi algılanır.[57]

İnsan hayatında önemli bir geçiş dönemi sayılan evlilikte çok zengin halk inanışları birikimi vardır. Anadolu'nun hemen her yerinde olduğu gibi Merzifon ve çevresindeki evliliklerde kız isteme, söz, nişan, nikâh, kına, düğün gibi bir sıra izler.

Evlilik büyük sorumluluk gerektiren ve ciddiyet isteyen, insanın hayatındaki en önemli kararlardan birisidir. Onun için her iki tarafın bir diğerini seçerken her yönüyle kendine uygun, anlaşabileceği ve gönlünün ısınacağı birisini seçmesi gerekir. Bu, taraflara birbirini tanıma ve düşünme fırsatı verilmesi ile mümkün olur. Bunu sağlayabilmek için Merzifon'da evlilik öncesi görüşme, nişanlanma ve bunun devamında bir zaman diliminin olması adettir. Sonuçta bu evliliğin iki taraf veya birisi için kötü sonuçlar vereceği kanaati oluşursa, tereddüt etmeden bu evlilikten vazgeçilir.[58]

Kız ve erkek iki kişinin aile kurarak neslini devam ettirmesi ve toplumsal yapının temelini oluşturması anlamına gelen evlilik, Merzifon ve çevresinde *"nikâhla"* gerçekleşir.[59] Nikâh evlenme için gerekli şartları taşıyan erkek ve kadının birlikteliğini meşru kılar. Nikâh akdinde, tarafların büyük bir sorumluluk taşıdıklarının bilincinde olarak fiziki olgunlukla birlikte akli ve ruhi yetişkinliğe de sahip olmaları önemlidir. Evlilikte denklik de dâhil eşlerin her türlü haklarının gözetilmesi gerekir. Yörede insanlar evlenecek kişilerin birbirlerini görmeleri, tanımaları ve birbirlerinden razı olmaları sonucunda evlenmeleri halinde bir ömür boyu mutlu olacaklarına inanırlar.[60]

2.1. Evlilik Çağı ve Evlenme İsteğini Belli Etme

Toplumlarda önemli görülen birtakım tören ve inanışlarla desteklenen, kadın-erkek her iki cinsin devamı için şart olan, toplumsallık açısından da çekirdek vazifesi gören kurum aile kurumudur. Aile kadın ve erkeğin evlenmesi ile kurulur.

---

[57] Yaşar Kalafat, **Doğu Anadolu'da Eski Türk İnançlarının İzleri**, Ankara, 1995, s. 101.

[58] Ali Çolak, "Hadis Temelli Anadolu Düğün Âdetleri", **Gümüşhane Üni. İlahiyat Fak. Dergisi,** Gümüşhane, 2012, C. 1, S. 1, s.159

[59] Fahrettin Atar ,"Nikâh", **DİA**, C. 33, s. 112-117

[60] K.K. 2, 5, 7

Evlilik her iki cins için en doğru olan dönemde gerçekleşmelidir. Kızın ve erkeğin evlenme çağına geldikleri önemli ölçü ergenlik döneminde olmalarıdır. Ergenlik çağındaki biri kendi rızasıyla veya ailesinin isteğiyle evlenebilir. Kızın ergin yaşa girmesi, ev işlerine katılması, aile ve grup içerisinde genç kızlık çağının gerektiği role bürünmesi ve karşı cinsle ilgilenmesi onun evlenecek duruma geldiğini gösterir. Erkek çocuğun ise toplumsal rolüne bürünmesi, evin ekonomisine katkıda bulunması, askerliğini yapmış olması ve bir işi bulunması evlenmesi için gerekli ve geçerli sayılan ölçütlerdir. İster kırsal ister kentsel kesimde olsun, evlenme yaşını ve evlenme zamanını ekonomik durumlar, kimi sosyal olaylar, göçler ve ölümler belirler. Evlenme girişiminde bulunmada toplum kıza ve erkeğe aynı hakkı tanımamıştır. Erkek ve erkek ailesi bu konuda aktif bir durumda iken, kız ve kız ailesi pasif bir durumdadır. Girişim, genellikle erkekten ve erkek ailesinden gelir.

Merzifon çevresinde evlilik çağı ve evlenme isteğini belli etmeyle ilgili inanış ve uygulamalara gelince; bunlar epeyce yaygındır. Merzifon ve çevresinde önceleri evlilik yaşı kızlar için on altı ve üzeri, erkekler için on sekiz ve üzeri olarak kabul görürmüş. Günümüzde ise bu herhangi bir yaş sınırı olmamakla birlikte hemen her genç okuduğu için kızlarda yirmi beş ve üzeri, erkeklerde de yirmi sekiz ve üzeri olarak değişmiştir. Tabi ki bu daha genç yaşta evlenen yok demek anlamında değildir. Kızın evlenebilmesi için çocukluktan çıkıp ergenliğe girmesi ve rüşte ermesi gerekir. Erkek için bu durum daha çok askerlik ve meslek sahibi olmakla belirginleşir. Evlilik türü ne olursa olsun, ister görücü usulü ister anlaşarak ilk girişimi daima erkek veya erkek tarafı yapar. Bu durumla ilgili halk arasında *"Kız evisin ağırlığını bil"* diye bir söz dahi vardır. Günümüzde evlilikte en önemli şart, meslek sahibi olunmasıdır. Bu şart sadece erkek için olmaktan çıkıp yavaş yavaş kız için de geçerli sayılmaya başlamıştır.

Evlenmek isteyen gençler, bu isteklerini abla, ağabey, anne veya babaya söylerler veya babalarının kulak memesini okşayarak bu isteğini babalarına belli ederler. Yaşı ilerlemesine rağmen evlenememiş olan kızlara *"Evde kalmış, kız kurusu, gırtlağı çıkmış"* gibi ad ve sıfatlarla yakıştırmalar yapılır. Evlenmek isteyen gençler rol icabı sürekli ters davranırlar. Yaşıtlarından evlenen olmuşsa genç, ailesine onlardan bahseder. Kızlar, evlenmek istediklerinde ev işi yaparken zorla yapıyormuş gibi yapar. Bir kız ölsem de kurtulsam gibi sözler söylüyorsa o kız evlenmek istiyor demektir.[61]

[61] K.K. 4, 6, 18, 20

Erkek ise evlenmek istediğinde rol icabı yaptığı her şeyden sıkılır, hiçbir şeyi beğenmez, uzaklara gitmek istiyorum gibi sözler söyler. Erkek askerden geldikten sonra ailesi, evlenmek isteyip istemediğini gence sormazsa bu genç, sofrada yemek yenirken pilavın ortasına kaşığı dikerek bu isteğini belli eder.

Eskiden kız ve erkeklerin birbirlerini görüp beğendikleri yer düğünlerdi. Kız ve oğlan düğünlerde birbirlerini gördükten sonra ilk girişimi oğlan ailesine bu durumu söyleyerek gerçekleştirirdi. Düğünlere ailesiyle giden erkek, beğendiği kızı ailesine gösterirdi. Erkek düğünlerde beğendiği kızı, tanıdıklarına sorduktan sonra kıza tanıdığı birisiyle haber gönderirdi. Günümüzde ise böyle durumlar fazla yoktur. Aksine günümüzde önce erkek ile kızın birbirleri ile tanışması, anlaşması ve bu durumu ailelerine bildirmeleri ve ailelerin onaylarını alarak evlenmeleri şekli yaygındır.

2.2. Evlenme Biçimleri

Merzifon ve çevresinde en yaygın olan evlilik biçimleri, *"Anlaşarak"* evlilik, *"Görücü usulü"* evlilik, **"***Kız kaçırma yoluyla"* evlilik, *"Akraba"* evliliği, *"Kardeş çocukları"* evliliği ve *"Dul"* evliliğidir. Ancak çok nadir olarak *"Beşik kertme yoluyla"* evlilik, **"***Değişik usulüyle"* evlilik, *"İç güvey"* evlilik ve *"Tay geldi"* evlilik, eşin vefatı halinde *"Baldızla"* evlilik ve *"Kayınbiraderle"* evlilik biçimleri de görülür.[62]

Yörede önceden kabul gören evlilik türü *"Görücü usulü"* evlilik iken günümüzde yaygın olarak uygulanan evlilik türü, *"Anlaşarak"* evlenmedir. Günümüzde kültür değişmeleri ve insanların büyük çoğunluğunun okuması gibi nedenlerle görücü usulü evlilik, yerini anlaşarak evliliğe bırakmıştır. Anlaşarak veya görücü usulü yapılan evliliklerde, oğlanın askerliğini yapmış olması, evi ve işi olması gibi şartlar aranır. Bu evlilik türlerinde oğlan evinin yükümlülükleri; düğünü yapmak, kıza altın takmak, kına gecesi masraflarını karşılamak, gelinliği almak ve misafir odasını almaktır.

"Anlaşarak" evlilik, evlilik çağına gelen kız ile oğlanın birbirleri ile tanışmaları, anlaşmaları ve birbirleri ile evlenmeye karar vermelerinden sonra bu kararlarını ailelerine bildirmelerini müteakip gerçekleşen evlilik biçimidir. Yörede okuryazarlık oranı ve ekonomik gelişmişlik yükseldikçe, bölge dışındaki üniversitelerde okuma çoğaldıkça bu tür evliliğin de yaygınlaştığı görülür.

[62] K.K. 12, 14, 16

Yörede yaygın diğer evlilik türü, *"Görücü usulü"* evliliktir. Evlenme çağına gelmiş, hatta bu çağı geçme sınırına yaklaşmış olanlar, görücü usulüyle evliliğe bir ümit olarak sarılırlar. Görücü usulü evlilik, özellikle kasaba ve köy ortamlarının gelenek ve göreneği olarak belirir. Görücü usulü yapılan evliliklerde, oğlanın askerliğini yapmış olması evini almış ve işini bulmuş olması gibi şartlar aranır. Görücü usulü evlilik türünde oğlan evinin yükümlülükleri; düğünü yapmak, kız evinin istediği kadar altın takmak, kına gecesi masraflarını karşılamak, gelinliği almak, misafir odasını almaktır. Kız evinin yükümlülükleri yatak odasını ve damadın kıyafetini almaktır. Köy çevrelerinde, ailelerin ve evlenme çağındaki gençlerin birbirlerini tanımasına, oğlan tarafının kız istemeye gitmeden önce ilk bilgileri edinmesine herhangi bir engel yoktur. Bu yüzden köy çevrelerinde görücü yerine, dünürcü deyimi daha çok kullanılır. Görücülük görevini, genellikle Yaşlı kadınlar üzerlerine alırlar. Görücü kadınlar genellikle oğlanın annesi veya yakın akrabalarından olan kadınlardır. Görücü kadınlar gelin adayını güzellik, ailesini de ekonomik, ahlaki ve nesebi bakımından incelerler.[63]

"Kız kaçırma" usulüne çoğunlukla kırsal kesimde ve köylerde rastlanır. Merzifon ve çevresinde kız kaçırma vakalarında kızın isteği olmadan zorla kaçırma pek görülmez. Genellikle kız istemediği birine verilecekse, ya da kızla erkek anlaştığı halde, ailelerden biri ya da ikisi bunu onaylamıyorsa o zaman kız sevdiği genç ile kaçar. Kız kaçırma yoluyla yapılan evlilikte, kız tarafı hem kendi kızlarına hem de oğlan ve oğlan tarafına küser. Küs olan kız evinden yapılan düğüne neredeyse kimse katılmaz. Bu tür evlilikte tüm masraflar oğlan evi tarafından karşılanır. Kızın anne ve babası çoğunlukla katı bir tavır sergiler. Bu durum, yeni çift çocuk sahibi olana kadar devam eder. Yeni evli çift çocuk sahibi olduklarında kızın anne ve babası torun hatırına kızlarını affeder.[64]

"Dul evliliği" ise kadın ya da erkeğin birisinin, ya da her ikisinin dul olarak evlenmesi biçimidir. Dul kadın ve erkekler zor evlenebilmektedir. Dul kadınların evlenme oranı erkeklere oranla daha düşüktür. Erkeklerin ev işleri açısından bakıma muhtaç oldukları düşünülerek kısa zaman da evlenmeleri istenir ama bu kolay olmaz.

"Akraba evliliği" veya *"Kardeş çocuklarıyla"* evlilik, amca, hala, dayı, teyze ve kardeş çocukları arasındaki evlilik biçimidir. Yörede bu tür evlilik de görülür.[65]

[63] K.K. 4, 6, 9
[64] K.K. 12, 14, 16
[65] K.K. 6, 18, 20

"Beşik kertme usulüyle" evlilik, akraba veya komşu iki ailenin yeni doğmuş beşikteki kız ve erkek çocuklarını, büyüdüklerinde birbirleri ile evlendirmeleri konusunda yaptıkları sözleşmeye dayalı yapılan evliliktir.

"Değişik usulüyle" evlilik, kız ve erkek evlat sahibi iki ailenin karşılıklı olarak evlatlarını evlendirmesi şeklindeki evliliktir.

"İç güveyi evliliği" yörede makbul sayılmaz ve fazla rastlanmaz. Yörede iç güveyliğindeki gibi erkeğin mekân değiştirmesini sağlayan ama yapı olarak iç güveyliğinden farklı olan *"Hanım köylü olma"* usulüne de rastlanmaz. Bu usulde damat, eşinin ailesinin yanına yerleşmez, sadece ailesinin yaşadığı mekândan eşinin ailesinin yaşadığı mekâna taşınır ve orada ikamet eder.

"Tay geldi" usulüyle evlilik, küçük çocuğu olan bir kadının kocasından ayrılması veya kocasının ölümü durumunda çocuğunu yanına alarak başka bir erkekle yeni bir evlilik yapmasıdır.

"Baldızla" evlilik, evli bir erkeğin hanımının ölmesi halinde aralarında büyük bir yaş farkı olmamak şartıyla bekâr baldızı ile evlenmesidir.

"Kayınbiraderiyle" evlilik, evli bir kadının kocasının ölmesi halinde aralarında büyük bir yaş farkı olmamak şartıyla bekâr kayınbiraderi ile evlenmesidir.[66]

2.3. Evlilik Aşamaları

Merzifon ve çevresinde evlilik genellikle görücüye çıkma, kız bakma, kız arama, kız araştırma ile başlar. Bu girişim bölgenin değişik yerlerinde bazı küçük ayrıcalıklar göstermekle beraber yörenin her yerinde hemen hemen aynıdır.

2.3.1. Kız Seçimi Kız İsteme ve Kahve İçme

Oğullarını evlendirmek isteyen aileler, önce akrabalarından, komşularından ve yakın çevrelerinden başlayarak kız aramaya çıkarlar. Evlenecek delikanlıya kız aramak için başvurulan bu âdete ağız arama, dünür gezme, elçilik, görücülük, görücüye çıkma, kız bakma, kız beğenme, kız isteme, dünür gitme, dünür düşme gibi isimler verilir.

[66] Evlilik biçimleri ile ilgili bilgiler kaynak kişilerin tamamından derlenmiştir.

Kız istemeye giden kişilere arabulucu, aracı, büyük dünür, dünürcü, dünürcü başı, dünür başı, görücü, görücü başı, elçi, çöpçatan gibi isimler verilir. Görücü usulüne aracılık yapan kişi toplum tarafından tanınan, sevilen, sözüne güvenilen, yüzü gülen, emeğini esirgemeyen, ağzı söz yapan ve sır tutmasını bilen orta yaşlı bir kadın olur.

Evlenecek delikanlının veya ailesinin daha önceden beğendiği bir kız varsa önce onun evine gidilir. Kızın ailesinden olumsuz bir cevap alındığı ya da alınacağı sezildiğinde başka kızlara gidilir. Kız isteme ve dünürcülük erkek ailesinin kız tarafından randevu almasıyla başlar. Erkek tarafı bu ziyarete anne, baba, varsa büyük baba, büyük anne, dayı teyze, amca, hala ve özellikle güzel konuşma yapan, hatırı sayılır, bu işlerden anlayan bir erkekle gider. Kız istemeye giderken çiçek, tatlı veya çikolata götürürler. Bunları götürmemek uğursuzluk sayılır ve kız tarafı daha o akşam erkek tarafını cevaplar. Görücüye perşembe akşamları gitmek hayırlı ve uğurlu sayılır.

Kız istemeye gidildiğinde hoş sohbetten sonra, oğlanın babası veya ağzı güzel laf yapan kişi *"Allah'ın emri peygamberin kavli ile oğlumuz filana kızınız filanı istemeye geldik"* diyerek söze başlar ve münasip bir dille kızı oğullarına istemeye geldiklerini bildirmiş olur. Kız tarafı adet gereği *"Hele bir düşünelim"* gibi sözlerle düşünmek için zaman ister. Bunun sebebi damat adayı ve ailesi hakkında bilgi toplamaktır. Toplanan bilgiler olumlu ise kız tarafı oğlan tarafını davet eder, kızın babası, o yoksa dayısı veya amcası gelen misafirlere *"Madem çocuklar birbirlerini istiyor hayırlı olsun,"* gibi ifadelerle kızı vermeyi kabul ettiklerini bildirir.

İki tarafın anlaştığı bir akşam kız evine kahve içmeye gidilir. Bu üçüncü gidişte kızın verileceği bildirilir ve birlikte kahve içilir. Halk arasında *"Allah'ın hakkı üçtür."* inanışına bu durum en güzel örnektir. Her iki tarafın aile büyüklerine ve misafirlere ikramları gelin adayı kız yapar.

Bu ikramların en önemlisi tatlıdır. Tatlı yiyelim tatlı konuşalım amacıyla böyle bir uygulama yapılır. Kız, kahveyi pişirdiğinde oğlanın kahvesinin içine tuz katar. Eğer oğlan tuzlu kahveyi itiraz etmeden içerse, acısıyla tatlısıyla bir ömür boyu kızla birlikte olacağını kabul ettiğine ve bu evliliğin hayır getireceğine inanılır. Oğlan kendisine ikram edilen tuzlu kahveyi içmezse evliliğin hayırlı olmayacağına inanılır ve kızın babası derhal kızı vermekten vazgeçer.[67]

[67] K.K. 8, 15, 17

Merzifon'da evlilik ile ilgili uğurlu veya uğursuz sayılan durumlar da mevcuttur. Söz kesildikten ve şerbet içildikten sonra bir kilo tuz alınır. Eğer tuz bitinceye kadar işler yolunda giderse kızın uğurlu olacağına, tersine giderse mesela; bir hayvan ölür, hastalık olur, alet kırılırsa kızın uğursuz olacağına inanılır. Böyle bir durumda herhangi bir bahane bulunarak ayrılmaya karar verilir, ayrılmaya gerek olmadığına inanılırsa bir çıkı içine bir miktar tuz, öbür çıkı içine bir miktar şeker konulur. Cuma günü akarsu kenarına gidilerek, sala vakti şeker ile tuz karıştırılır ve akarsuya dökülür. Böylece kızın uğurlu geleceğine ve evlenince huzur bulacağına inanılır.[68]

2.3.2. Söz Kesimi, Davetiye ve Nişan

Söz kesimi, Merzifon ve çevresinde çok değer verilen, büyük bir antlaşmadır. Özellikle kız isteme ve kahve içme aşamalarından sonra yapılır. Önemli bir geçiş dönemi olan evlilik söz kesimi ile başlar denilirse yeri vardır. Görücülük ve dünürcülük yoluyla erkek ve kız evlatlarını evlendirmeye anlaşan ailelerin bu anlaşmalarını daha geniş bir davetli huzurunda söz ve dua ile iyice pekiştirmelerine "*Söz kesimi", "Söz kesme", "Şerbet içme"* veya *"Dua"* denir.

Kızı vermeye razı olunduktan sonra kız ve oğlanın ailesi söz kesimi için bir akşam belirlerler. Her iki taraf da yakın çevrelerini üzerinde anlaştıkları o akşam kız evine davet ederler. Söz kesimine fazla kimse davet edilmez. Genellikle oğlanın ve kızın amcaları, dayıları, halaları, teyzeleri, bunların eşleri, yakın akrabaları, aile dostları ile yakın arkadaşları davet edilir. Bu arada oğlan tarafından gelin adayına söz kesimi gecesi giyeceği elbise, davetlilere baklava, lokum, şerbet şekeri, kolonya veya pasta türü ikramlar alınır. [69]

Söz kesimi, oğlanın babası veya oğlan tarafından gelen ağzı dualı, ağzı laf yapan bir erkek tarafından *"Tatlı yiyelim tatlı konuşalım"* ifadeleri ile söze başlayarak yapılır. Söz kesiminde, düğün öncesi alınacak hediyeler ve ev eşyaları konuşulur, söze bağlanır, ikramlar yapılır. Söz kesiminde gelin adayına alınan söz yüzüğü ile küpe, damat adayına da söz yüzüğü takılır. Yüzükler takıldıktan sonra, Kur'an-ı Kerim okunur ve dua yapılır. Ailelerin isteklerine göre dini nikâh da aynı gün kıyılabilir. Bunlar gerçekleşirken sözü edilen kız ortalıkta görünmezse evliliğin uğurlu olacağına; görünürse uğurlu olmayacağına inanılır. Hizmetleri diğer bir yakını yapar. (Ek: 9-10)

[68] K.K. 6, 9, 14
[69] K.K. 12, 13, 16

Davetiye bastırıp dağıtma uygulaması Merzifon ve çevresinde sünnet, nişan ve düğün gibi merasimlerin vazgeçilmez esaslarındandır. Anadolu'nun hemen her yöresinde olduğu gibi Merzifon ve çevresinde de nişandan bir iki hafta önce akraba, eş, dost, komşu, arkadaş ve tanıdıklar nişana davet edilir. Bu davet, kimi zaman küçük, kimi zaman büyük *"Okuntu"* denilen hediyelerle, kimi zaman da bastırılan davetiye kartları ile yapılır. Daveti bu iş için görevlendirilen *"Okuyucular"* yapar. Nişanın zamanını, yerini ve kimler arasında olduğunu, düğün öncesi çıkarılan bu okuyucular bildirir. Bu iş için görevlendirilen okuyucular, çoğunlukla genç delikanlılar veya herkesçe tanınan, bilinen ve hatırı sayılan genellikle orta yaşlı kadınlardır.[70]

Köylerde nişan, düğün gibi merasimler davetli davetsiz, yakın, uzak herkese açıktır. Ancak yine de nişanın yerini, zamanını, kimin oğlu ve kimin kızı olduğunu bildirmek için genellikle herkese davetiye verilir. Yörede nişan yapacak ailelerin davet edecekleri kimselere davetiye göndermek zorunda olduklarına inanılır. Nişan sahibi, tanıdık birine yolda, sokakta görüp de *"Şu gün bizim nişanımız var buyur gel"* derse o tanıdık, düğüne gitmez. Zira davetiyenin davet anlamı olduğu gibi, gönderen tarafından davetlinin sayılıp sevildiği anlamı da vardır. Bir kimseye davetiye gönderilmezse, onun sayılıp sevilmediğine inanılır.[71] Davetiyelerin kalitesi, değeri ve cinsi nişan sahibinin ekonomik durumuna göre değişir. Bazen davetiye ile birlikte, gömlek, havlu, çorap, basma, yazma veya tülbent gibi *"Okuntu"*, hediyeler de gönderilir. Bu gönderilen okuntuların küçük veya büyüklüğü de gönderilen kişinin nişan sahibine yakınlık, uzaklık ve aradaki muhabbet derecesine göre değişir. Önceden köylerde nişan ve düğün merasimlerine davetler, nişan veya düğünden bir hafta kadar önce köy bekçisinin, köyün çeşitli meydan ve sokaklarında dolaşarak tekrar tekrar avazı çıktığı kadar *"Ey komşular köyümüzden filan oğlu filanın veya filan kızı filanın, filan günü veya akşamı, filan yerde nişanı olacaktır. Hepiniz davetlisiniz, buyurun."* [72] diye seslenmesiyle yapılırmış ancak günümüzde böyle bir uygulamaya rastlanmamaktadır.

Söz kesiminden sonra nişan aşaması gelir. Nişan, görücülük ve dünürcülüğün olumlu sonuçlanmasından sonra topluma açık olarak yapılan evliliğe yönelik ilk resmi merasimdir. Nişan merasiminin mazisi oldukça eskidir. Eski Türkler de nişanlanma müessesesine önem verirdi. Evlenmeyi düşünen çiftlerin günümüzde olduğu gibi birbirine yüzük takarak veya mendil vererek nişanlı olduklarını göstermeleri âdettendi.

[70] K.K. 7, 10, 11
[71] K.K. 12, 14, 16
[72] K.K. 2, ,3, 10

Merzifon'da nişanlar, ya aileler arasında sadece bir yüzük takma şeklinde, ya köy meydanlarında, harmanlarda ya da özel hazırlıklar yapılarak geniş salonlarda, kalabalık davetliler huzurunda yapılır. Salon nişanları saz ekibi eşliğinde çalgılı ve eğlenceli bir şekilde olur. Köy meydanlarında, harmanlarda yapılan nişanlar davullu, zurnalı ve yemekli olur. Nişan masraflarını kız veya erkek tarafının karşılaması aileden aileye değişir. Nişan öncesi uğurlu sayılan perşembe günü alışverişe çıkılır. Buna *"Kesi kesimi"* adı verilir. Alışverişte alınanlar bohçalara ve tepsilere yerleştirilerek tatlı, içecek, çeyiz ve meyvelerle birlikte kız evine gönderilir.

Nişan merasiminde en önce göze çarpan şey, yüzük takma ve altın mücevher türü hediyelerin geline takdim edilmesidir. Hz. Muhammed'in (a.s) *"Gelin adayına en azından demirden bir yüzük takmayı"* [73] tavsiye ettiği inanışı, bu uygulamanın daha da yaygınlaşmasını sağlamıştır. Türk Milleti Hz. Muhammed'in (a.s) maddî ve manevî hatıralarına ayrı bir önem vermiştir. Merzifon yöresi de Hz. Muhammed'in (a.s) yüzük takma tavsiyesini önemsemiş ve onun için başlı başına bir merasim düzenler olmuştur. Yüzük takma nişan merasiminin en önemli aşamasıdır.

Salonlarda yapılan nişanlarda önceden yaptırılmış ya da hazır olarak satın alınmış yüzükler, kırmızı bir kurdele ile birbirine bağlı vaziyette, süslü bir tepsi içerisinde gelir. Yüzükleri bir büyük, nişan ve düğünlerde âdet olduğu üzere kalıplaşmış söz ve dileklerle adayların sağ ellerinin nişan parmaklarına takar. Sonra oğlanın annesi, yakınları ve davetliler kıza *"Takı"* takarlar. Bu arada davetliler müzikli eğlence eşliğinde çeşitli içecek ve kuru pasta türü yiyeceklerle ağırlanır. Evlerde yapılan nişanlarda kızın yüzü kırmızı tülbentle örtülür, ortada kıbleye karşı bir sandalyeye oturtulur ve nişan başlar. Nişandan bir gün önce veya sonra gelin ve damat adayı bir çeşmeden mutluluk suyu içerler.(Ek: 11-12)

Nişanlılık, çiftlerin birbiriyle anlaşma ve düğüne hazırlık yapma dönemidir. Nişanlılık süresi iki tarafın anlaşmasına bağlıdır. Bu süre uzatılabilir ya da kısaltılabilir. Nişanlılık dönemimde özellikle dini bayramlar, kandiller ve Hıdırellez günündeki ziyaret ve hediyeler önemlidir. Ramazan ve Kurban bayramlarından bir iki gün önce boynuzlu bir koç süslenir. Üzerine ipek bir örtü örtülür. Tüylerinden açıkta kalanlar rengârenk boyanır bu şekilde kız evine gönderilir. Erkek tarafı kız evine içinde çeşitli kıyafetler bulunan *"Namazlık"*, bir sini baklava, pilav ve tavukla pişen *"Namaz aşı"* da gönderir.[74]

---

[73] **Sahîh-i Buhârî ve Tercemesi,** Tercüme: Mehmed Sofuoğlu, Hadis No: 6410

[74] K.K. 8, 15, 17

2.3.3. Çeyiz Serme

Çeyiz; evlilik hazırlığının en önemli aşamasıdır. Onunla yeni bir ev kurmak için ihtiyaçları tamamlama amaçlanır. Merzifon'da aileler, çocukların kendilerine Allah'ın bir nimeti ve emaneti olduğuna inanarak yuvadan uçurmak ve yeni bir yuva kurmak için onlara çeyiz hazırlamayı bir görev bilirler. Bu uygulamanın Hz. Muhammed'in (a.s) Müslümanlara sunduğu aile yapısının gereği ve anne-babanın dini görevleri arasında olduğuna inanırlar. Çeyizin büyük bir çoğunluğunu kız tarafı karşılar. Erkek tarafı düğün masraflarını karşıladığı için kız tarafı da çeyizi hazırlar.[75]

Merzifon ve çevresinde *"bebek beşikte çeyiz sandıkta"* inanışıyla kızın çeyizi daha küçükken hazırlanmaya başlanır. Çeyiz olarak birkaç çift yün yatak, ipek yorganlar, yün yastıklar, mendiller, örtüler, danteller, iğne oyaları, havlular, seccadeler, kenarı oyalanmış yazmalar, el örgüsü çoraplar, giysiler ve müjde yastığı gibi eşyalar hazırlanır. Hazırlanan bez eşyalar işlemeli olur. Kızın çeyizi düğünden önce oğlan evine götürülmek üzere dua ve salavatlarla sandık ve bohçalara yerleştirilir. Evliliği yolunda giden orta yaşlı akraba bir kadın sandık basılırken nazardan korumak için sandığa çörek otu serper, gittiği evin ocağını tüttürsün diye kibrit koyar, evi bereketli olsun diye buğday, pirinç, bozuk para atar, çiftlerin arası tatlı olsun diye yorganların arasına şeker serper. Eşyaları bohçalara koyunca uğursuzluk olmasın diye bohçaları bağlamaz ve bu iş için iğne kullanmaz. Düğün sahipleri mobilyadan ev eşyaları alırken mutlu bir evlilik olsun diye önce yatak odası takımını, evleri muhabbetle dolsun diye sonra misafir odası takımını ve oturma odası takımını almaya dikkat ederler.[76]

Çeyiz düğünden bir iki hafta kadar önce kız evinden alınarak damadın evine götürülür. Çeyizle beraber damadın evine uğur ve bereket getirsin diye Kur'an-ı Kerim, ekmek şeker ve tuz da götürülür. Yörede oğlan evine çeyiz götürme günü kızın oğlan evine gösterilmemesi gerektiğine, eğer gösterilirse bunun gelinin evliliğine uğursuzluk getireceğine inanılır. Oğlan evine götürülen çeyiz serilmeden önce dualar okunur. Çeyiz kalabalık bir grup tarafından büyük bir itina ile serilir ve yeni çifte mutluluk dileklerinde bulunulur. Çeyiz serme âdeti ister zengin ister fakir olsun yörede herkesin yaptığı bir uygulamadır. Çeyiz sermeye akrabalar ve komşular gelirler.[77]

[75] K.K. 13, 14, 16
[76] K.K. 6, 9, 12
[77] K.K. 4, 6, 18, 20

Yörede çeyiz sermekle yeni çiftin kurdukları yuvada huzur, mutluluk ve bereket olacağına ve yeni çiftin evlerinin bereketleneceğine ve çiftlerin mutlu ve huzurlu olacaklarına inanılır. Büyük bir özenle yerleştirilen ve serilen çeyiz, genellikle gerdek gecesinin ertesi günü akraba, komşu ve diğer davetlilere gösterilir. Kız tarafının ekonomik durumuna göre, çeyiz sandığının donatılması onur meselesi sayılır. Çeşit çeşit giyim eşyası, kızın göz nuru, el emeği yaptığı işlemeler, dantelâlar, örgüler görmeye değerdir. Kadınlar ve özellikle de evlenme çağına gelmiş genç kızlar çeyiz görmek için yeni çiftin evine gelirler, gördükleri işlemeli, oyalı, dantelli çeyizlerden kendi çeyizleri için örnekler alırlar. Çeyiz seriminde ve sonrasında çeyiz odasına damattan başka aileden bile olsa hiçbir erkek giremez. Eğer girerse bunun evliliği sıkıntıya sokacağına belki de yeni evli çiftlerin ayrılığına sebep olacağına inanılır. Bu sebeple çeyiz odası mahrem olarak büyük bir itina ile korunur.

2.3.4. Bayrak Dikme

Bayrak, bir milletin belli bir topluluğun veya bir kuruluşun bağımsızlık sembolü simgesi olarak kullanılan, renk ve biçimle özelleştirilmiş, genellikle dikdörtgen biçiminde bir kumaştır. Bayrak, milletler ve devletler için bir egemenlik sembolüdür. Dilimizdeki *"Bayrak"* sözcüğünün *"Bad-rak", "Batırak"* kökünden geldiği söylenir.[78] Türkler için bir ruh, bir mübarek kişi, bütünlük sembolü ve vazgeçilmezlik olan bayrak, toplumun temelini oluşturan aile ocağının ilk adımı olan düğünlerde de birlik ve beraberlik sembolü ve vazgeçilmezdir. Evlilik kurumunun kurulması sırasında Anadolu'da yapılan evlenme merasimlerinde büyük benzerlikler vardır. Düğünlerde damat evine dikilen ve düğün boyu kullanılan bayrak, *"Düğün bayrağı"* adını alır.

Hz. Muhammed'in (a.s) düğün ve nikâh işleminin ilan edilerek gizlilikten kurtarılmasını istediği rivayet edilir. Bu yüzden yörede düğün evine bayrak dikme ile o evde düğün olduğunun ilan edildiğine inanılır. Bayrak dikme genellikle köylerde düğün yapanların düğünün olmazsa olmaz bir şartı gibi kabul ettikleri ve istisnasız uyguladıkları adeta bir halk inanışıdır. Ayrıca bu davranış Türk Milleti'nin bayrağa olan saygısını da ortaya koyması bakımından önemlidir. Bayrak dikme düğüne davet ve çağrı anlamı da taşır. Bayrak dikimi, herkesin düğüne davetli olduğunu gösterir.

[78] Orhan F. Köprülü, "Bayrak", **DİA**, C. 5, 1992, s. 247-254

Bayrak dikimiyle birlikte, davetiye gönderilmemiş olan kişilerin de düğüne davetli olduğu anlaşılır. Bu sebeple kendilerine davetiye ulaşmamış olanların da hatır koymaksızın düğüne katılmaları gerekir. Yörede bayrak dikmenin Hz. Peygamberin nikâh ve düğünde ilan tavsiyesini yerine getiren bir uygulama ve davet edilemeyenlerin davet edilmesini sağlayan bir ilan olduğuna inanılır.

Merzifon ve çevresinde düğünün başladığını gösteren ilk uygulama, düğün bayrağının dikilmesidir. Yörede düğün ne zaman başlıyor sorusu yerine *"Bayrak ne zaman dikiliyor"* sorusu sorulur. Çünkü düğünde bayrak dikmenin düğünün bir zarureti olduğuna inanılır. Bayrak dikme Cuma namazından sonra olur. Düğün evine bayrak dikileceği zaman, önce bayrak masa üstüne konur, imam bayrağın üzerine Kur'an okur ve düğün sahibi tarafından bir bayrakçı görevlendirilir. Genelde bu görev bekçiye verilir. Uzun ve düzgün bir bayrak direği hazırlanır. Bayrak direği, renkli kâğıt ve şeritlerle süslenir, tepesine bir soğan veya patates ile horozun kuyruk tüyünden birkaç tane yerleştirilir. Bayrak, bu direğin ucuna bağlanır ve salavatlarla evin çatısına veya en yüksek penceresinden dışarı çıkartılarak duvara dikilir. Bayrağın dikilmesini müteakip davul ve zurna çalar ve böylece düğün başlamış olur.

Cumartesi Günü öğleden sonra caminin imamı damadın evine gelir. Davetliler önünde, salavatlarla Damadı ve şayet varsa küçük sadıcı giydirir. Bu esnada damadın yakınları orada damada Tarla, dana veya altın vereceğini vaat eder. (Ek:13-14) Pazar günü gelin almaya gidilirken düğün başı veya bayrakçı denilen kişi tarafından bayrak yerinden indirilir, davul ve zurna arabası ile kız evine götürülür. Bayrakçı, kız evinde kendisine gösterilen yüksekçe yere bayrağı diker, başında nöbet tutar, gelin evden çıkarılıp dua yapılınca düğün sahibinden hediyesini alır düğün konvoyunun başına geçer ve bundan sonra konvoy hareket eder. Oğlan evine varılınca bayrakçı bayrağı yine eski yerine diker, ertesi günü salavatlarla yerinden indirir ve üç defa öpüp alnına koyarak yeni evli çifte ömür boyu saklamaları için emanet eder, damattan da hediye ve bahşişini alır.

2.3.5. Kına Gecesi Nikâh ve Düğün

Kına yakma Türk milletinin kültürü arasında önemle korunan uygulamalardan biridir. Kına, Arapça *"hınna"* kelimesinin dilimize kına olarak geçmiş biçimidir. Kına, kına ağacı denilen bir bitkinin kurutulmuş yapraklarının tozudur. En çok Afrika, Mısır, İran ve Hindistan'da yetişir. Yurdumuzda da Adana, Antalya, Mersin yöresinde yani Akdeniz bölgesinin bazı yerlerinde yetiştirilir.

Yörede Hz. İbrahim'in oğlu İsmail'i Allah için kurban etmek istediğinde, kendisine Allah tarafından kınalı bir koç gönderildiğine ve İsmail'in yerine bu koçu kurban etmesinin istendiğine inanılır. İbrahim Peygamber'in oğlu İsmail'i kurban için etmek için süsleyip sürmelediğine, gelen koçun da süslenmiş, kınalanmış olduğuna, dolayısıyla kurbanlıkların süslenip kınalanması gerektiğine inanılır. Türk kültüründe ve halk inanışlarında kınanın üç şey için yakıldığı görülür. Bunlardan birisi Allah yoluna kurban edileceği için kesilecek kurban, ikincisi vatan uğruna kurban olması için askere giden delikanlı, üçüncüsü de evlenen gelin ve damat. Bu üçüne (kurban, gelin ve askere giden genç) kına yakma uygulaması Merzifon ve çevresinde yaygın bir şekilde görülmektedir. Türk milletinde, bilhassa kadınların kına kullanması oldukça eskiye dayanır. Bayram, nişan, düğün ve diğer sevinçli günlerde kadınların ellerine kına yaktıkları bilinir. Ayrıca yörede kınanın Kâbe'den, Medine'den geldiğine, bu yüzden dini bir anlam ve değer taşıdığına inanılır.[79]

Ülkemizde evlenmeyle ilgili yaygın uygulamalardan birisi de *"Kına gecesidir"*. Kına gecesi, düğünden bir önceki gece genellikle kız evinde kadınlar arasında düzenlenir. Önceleri kına geceleri sadece kız evinde yapılırken, günümüzde düğün salonlarında veya kır bahçelerinde yapılır. Kına gecesi geline kına yakmak için düzenlenen merasimdir. Erkek evinin akrabalarından *"Yengeler"* denilen kadınlar, gelini süslemek ve eline kına yakmak için, düğünden bir gün önce kız evine giderler. Önceden hazırlanan kına gecesi malzemeleri kına, mum, tepsi, kırmızı elbise, kırmızı tülbent vb. ufak tefek hediyeleri de kız evine götürürler. Oğlan evinden gelen yengeler kız tarafıyla birlikte akşama kadar oturur, sohbet eder, karşılıklı türküler ve maniler söyler ve çalıp oynayarak eğlenirler.[80]

Akşam olunca kına yakmak için kızın babasından müsaade isterler. Kınaları tepsiye top top dizerler, üzerine mumlar yakarlar. Yengeler kadınların halka vaziyeti aldıkları odanın ortasına gelin kızı getirirler ve bir sandalyeye oturturlar. Başına uğur getirsin diye kırmızı bir tülbent örterler. Sonra genç kızlar mumlarla süslü kına tepsisini kızın etrafında maniler söyleyip oynayarak dolaştırırlar. Geline kına yakılmadan önce üç kere Salâvat getirirler. Kınayı evliliği yolunda giden bir hanıma yaktırırlar. Gelinin kınası yakılırken, kayınvalidenin uygun gördüğü miktarda bir altın ile gelinin elini kapatırlar. Geline kına yakılırken onu ağlatmak uğur sayıldığından ve gözyaşının ferahlık getirdiğine inanıldığından kızı, annesini ve arkadaşlarını ağlatmaya çalışırlar.

[79] K.K. 1, 3, 7, 11
[80] K.K. 13, 15, 17

Yörede *"Ağlaya ağlaya eken, güle güle biçer"* sözü bunun için söylenir. Yörede gelinin eline kına bol konulursa Kevser Irmağı'ndan su içeceğine, gelin kına gecesinde oynarsa o yıl rızkının bereketli olacağına inanırlar. Kına yakılırken söylenen maniler geline ayrılığı, annesine babasına özlemi, gittiği yere sadakati anlatan nitelikte olur.[81]

Yörede kız kınası kadar yaygın olmamakla beraber, damadın sağ elinin işaret ve başparmağını kapsayacak şekilde yarısına da kına yakılır. Kına gecesi erkek evinde toplananlar müzik eşliğinde eğlenirler, çalıp oynarlar sonra da kız evinden bir tepsi içinde gelen kına erkeğin eline yakılır ve topluca dua ederek dağılırlar.[82]

Gelinle güveyi ancak nikâhtan sonra bir araya gelebilirler. Gelin ve güveyinin evliliği, resmi ya da dini nikâhla, yasa, din ve bağlı bulunduğu toplum üyelerinin onayını alır ve geçerli olur. Yasalarımız, ancak devletin bu işle görevlendirdiği yetkili nikâh memurunun ve iki şahidin huzurunda usulüne uygun yazılı ve fotoğraflı olarak kıyılan bu resmi nikâhı evlilik için geçerli sayar. Resmi nikâhın belli bir zamanı olmamakla birlikte genellikle düğünden birkaç hafta önce evlendirme salonunda veya düğün günü düğün salonunda kıyılır.

Yörede hemen hemen bütün aileler resmi nikâhın yanı sıra, dinî nikâh da yaptırmak suretiyle, evlilik birliğini dini temellere oturttuklarına inanırlar. Dini nikâh kıyılmadan önce gerçekleşen evliliğin dinen meşru olmadığına inanılır ve bu durumda olanların evliliklerinin hayırlı ve uğurlu olamayacağına inanılır. O yüzden her iki dünür aile bu nikâhın düğünden önce mutlaka yapılmasını isterler ve beraberce her iki taraf için de uygun bir vakti belirler.

Dini nikâh topluma ilan edilmez ve bu nikâha kimse davet edilmez. Sadece iki dünür ailenin büyüklerinin bilgisi dâhilinde gelin, damat ve iki şahit huzurunda İmam tarafından genellikle kız evinde gizlice kıyılır. Dini nikâhın bu şekilde gizli kıyılmasının sebebi bu nikâhı ve evliliği istemeyenlerin nikâh kıyılırken damada büyü yapma endişesidir. Zira yörede gelinle damadın evliliklerini çekemeyen ya da istemeyen kişilerin damadın gerdekte başarısız olması için özellikle nikâh kıyılırken parmaklarına üç kez yüzük takıp çıkartarak veya bıçak, kapak, kapı gibi nesneleri kapatarak damadı bağlama büyüsü yapılabildiklerine inanılır. Gerdek gecesi işlevini yerine getiremeyen erkeğin nikâh kıyılırken büyü ile bağlandığına inanılır.

[81] K.K. 6, 12, 19
[82] K.K. 8, 15, 17, 20

Bu büyüyü çözmek için bir yastık çarşafı soğuk suda yıkanarak erkeğin çıplak beline sarılır. Ya da gelin, kocasının büyüsü çözülene kadar kocasının ve akrabalarının adını söylemez. Gelin konuşursa bağlanmanın düğümlenmeye dönüşeceğine inanılır. Bu yüzden dini nikâh kıyılırken gelin, damat ve şahitlerin elleri, dizlerinin üzerinde açık bir şekilde durur. Eğer damat, gelin veya şahitlerden birinin ya da bir kaçının elleri bağlı veya parmakları birbirine geçmiş olursa gerdek gecesi damadın başarısız olacağına, çocuklarının olmayacağına ya da doğacağına ancak çocuğun özürlü olacağına inanılır.[83]

Dini nikâh kıyılırken mehr gündeme gelir. İslam hukukunda evlenme sözleşmesinde kadına ödenmek üzere belirlenen paraya da *"Mehr"* ya da *"Mihr"* denir. Gelin, bir kâğıda boşanma durumunda ne istediğini yazar damat bunu kabul eder ve altını imzalar. Gelin mehir olarak genellikle doksan gr. civarında altın ya da tarla, inek, koyun, araba, bahçe gibi maddî değeri ağır basacak şeyler ister. Karı kocanın boşanması ya da kocanın ölümü durumunda kadına verilmek üzere dini nikâh sırasında belirlenen bu mehri, bazı yörelerdeki başlık parasıyla karıştırmamak gerekir. Ödeme ve belirleme biçimlerine göre *"Mehr-i muaccel, Mehr-i müeccel ve Mehr-i müsemmâ"* adlarını alan bu uygulama dini nikâh esnasında gündeme gelir ve kadının geleceğini maddi olarak güvence altına almayı amaçlayan bir uygulamadır.[84]

Düğün sahipleri düğün yemeklerini önceden hazırlar. Misafirlere *"Düğün keşkeksiz olmaz"* diyerek çoğunlukla Merzifon çevresinin yöresel yemeklerinden keşkek, yayla çorbası, etli patates yahnisi, pirinç pilavı ve irmik helvası ikram ederler. Bu ikramda komşular düğün sahiplerine yardımcı olurlar, bu dayanışmayı *"Harman yellen, düğün ellen"* sözüyle anlatırlar. [85]

Gelin almacılar pazar günü, öğle vakti davul, zurna ve imam eşliğinde kız evine giderler. Kız evinin önünde çalıp oynarlar. Bu sırada kızın erkek kardeşi, o yoksa bir yakını kızın beline *"Bekâret kuşağı"* denilen kırmızı kuşağı üç kere bağlar çözer. Buna *"Kuşatma"* denir ve geline, *"Gayret kuşağını kuşandın mı?"* diye sorarlar. Gelin anne ve babasının ellerini öper, aile fertleri ile vedalaşır, sonra süslenmiş gelin arabasına biner ve imamın duasından sonra konvoy erkek evine doğru hareket eder. Yolu açık olsun diye gelin arabasının arkasından bir kova su dökerler.[86]

---

[83] K.K. 1, 7, 10, 11

[84] Nisa 4/ 4-24; Hayrettin Karaman vd. **İlmihal,** TDV, C.2, s. 217-219; Çolak, **Hadis Temelli Anadolu Düğün Âdetleri**, s. 159-162

[85] K.K. 8, 15, 17

[86] K.K. 2, 3, 5, 7

Gelin konvoyu erkek evine geldiğinde gelin arabadan inmeden önce imam yüksek sesle dua eder, herkes âmin der ve gelin damadın kolunda arabadan iner. Eve doğru yürürlerken güvey, bereket bolluk getirsin diye gelinin başına darı, buğday, pirinç, toz şeker, bozuk para, çerez, bulgur, kuru üzüm gibi şeyler serper. Bekâr kızlar ve erkekler için kullanılan *"Darısı başına"* deyimi buradan gelir. Bu esnada damadın annesi gelin akrabalarıyla iyi geçinsin diye evin kapısına bal veya yağ sürer, eve girerken eve uğur getirsin diye gelinin ayağının önüne testi koyar gelin bu testiyi kırar, eve girince ağzı, sözü ve sohbeti tatlı olsun diye geline şerbet verir gelin bu şerbeti içer. Gelin damadın evine girince bekâr kızlar gelinin ayakkabısının altına kendi isimlerini yazarlar ve gelinin çocuğu olsun diye kucağına küçük bir çocuk verirler.

İlk defa bir araya gelecek yeni çiftlerin kalacağı yere *"Gerdek evi, Gerdek odası"* gibi adlar verilir. Gelinle güveyin karı koca oldukları geceye *"Gerdek gecesi"* ya da *"Zifaf gecesi"* denir. Gerdek odasına oğlan evinin büyükleri ya da yenge kadınlar tarafından baklava, ceviz, fındık, lokum, bal gibi enerji verici yiyecekler konur. Gerdekten önce gelinle damadı sağdıç ya da aile büyükleri bilgilendirir. Gelin abdest alıp akşam namazını kıldıktan sonra damadın annesi ve kendi tarafından gelen yenge kadınlar tarafından gerdek odasına alınır. Kocasına, evine bağlı olması için kendisine son nasihatler verilir, dualar edilir ve damadın gelmesi için yalnız bırakılır. Geleneğin ağır bastığı yerlerde güvey cemaatle birlikte yatsı namazını camide kılar, imam ve cemaatin tekbir, salavat ve ilahileri eşliğinde evine gelir. İmamın yaptığı, cemaatin âmin dediği toplu duadan sonra sağdıç ve arkadaşları tarafından vurulan yumruklarla gerdek evine ve odasına girer. Damat içeri girdiğinde gelin hiç konuşmaz. Bunun sebebi gelinin damattan yüz görümlüğü altın beklemesidir. Damat, önceden hazırladığı yüz görümlüğü altını geline takar, alnındaki *"Duvağı"* (tül örtü) açar ve gelini alnından öper. Sonra gelinin döktüğü suyla abdest alır. Damat, gelinin duvağı üzerinde, gelin ise, erkeğin ceketi üzerinde iki rekât şükür namazı kılar, ikisi birlikte huzur ve mutlulukları için dua ederler

Yörede insanlara zarar veren kötü ruhların varlığı, bunların zararları ve bu zararlardan korunma yolları ile ilgili bir takım inanış ve uygulamalara rastlanır. Bu yüzden gelinin masum ve temiz olmasına önem verilir ve kızın, evlenmeden önce başka bir erkekle tanışmamış olması üstünde titizlikle durulur. Bu yüzden kız tarafından gelen *"Yenge kadınlar"* gerdek gecesi gerdek sonucunu beklerler. Hayırlı haberi almadan kız tarafından ayrılmazlar. Ancak bu yenge kadınlar uygulamasının son zamanlarda fazla uygulanmadığı hatta unutulmaya yüz tuttuğu görülür.

2.2.6. Düğün Sonrası

Düğün sona ermesine rağmen, düğünle ilgili olan geleneksel ve yöresel birtakım inanış ve uygulamalar görülür. Bunlar arasında gelin ve damadın yaptığı uygulamalar olduğu gibi iki dünür ailenin ve çevrenin yaptığı uygulamalar da bulunur.

Merzifon ve çevresinde düğünden sonra yapılan uygulamalar şunlardır:

Düğünden sonra yapılan uygulamaların en belirgini *"Duvak"* uygulamasıdır. Evlenme gelenekleri dizisi bu günle sona erer. Ondan sonraki günler gelin ve güveyin el öpme gezileri, oğlan eviyle kız evinin karşılıklı ziyafetleri ve hediye alıp verme gelenekleri ile devam eder. Evlenme uygulamalarının son aşaması olan *"duvak günü"*, çiftlerin karı-koca olması, gelinin bakireliğini ispat etmesi halinde tertip edilen bir törendir. Gerdek sabahı kadınların gelinin yatağını toplayıp çarşafta gördüğü değişikliklere bakarak verdikleri kararla düzenlenen bu törende eşlerin birbirleriyle birleşmelerinden ziyade *"Genç kızın namusunu, şeref ve haysiyetini koruyarak gelin olması"* fikri daha çok ön planda yer almaktadır.

Aslında *"Duvak"* nikâhtan önce gelinin beline bağlanan gayret-bekâret kuşağı ile de aynı anlama gelmektedir. Zira kızın babası, dayısı, ağabeyi duvağı örterlerken bir anlamda kız üzerindeki velayet haklarını da damada teslim etmiş sayılırlar. Kadınların da sosyal hayatta *"Çalışan kadın"* olarak yer almalarıyla, bir başka ifadeyle ailenin ekonomik durumu ile ilgili olduğunu tahmin ettiğimiz bu husus aile birliğinin sağlam temeller üzerine kurulması gerektiğini belirten ancak kaybolmak üzere olan en güzel âdetlerimizden biridir. Günümüzde genellikle köylerde önem verilen duvak uygulaması ilçe merkezinde yer yer terk edilmektedir.

Geline nazar değmesin diye tütsü yakılır gelinliğinin görünmeyen yerlerine gök boncuk ve sarımsak kökü asılır. Gelin kayınbabasından bahşiş alana kadar konuşmaz. Gelin ve damat, gerdekten sonraki günlerde aile büyüklerinin ve yakın akrabaların ellerini öpmeye giderler. Buna *"El öpmeye gitme"* denir ve bunun evlerine uğur, bereket ve huzur getireceğine inanırlar. Düğünden sonra *"Oğlanardı"* ve *"Kızardı"* yapılır. Gelin ve damadın aileleri sırayla yeni evlileri yemeğe davet ederler. Bu yemekte damadın ve gelinin elleri birbirine bağlı olsunlar diye bağlanır ve bir hediye almadan ellerini açmazlar. Düğünden sonra oğlan evi ve kız evi ziyaretçi akınına uğrar. Akraba ve tanıdıkların tebrikleri kabul edilir. Bu uygulamaya halk arasında *"kapı açma"* denir.

Kapı açmada gelin, çoğunlukla gelinliğini giyer ve misafirlerini öyle kabul eder. Gelini tebrik etmeye gelen ziyaretçiler, yeni çiftin mutlu olması ve evin bereket dolması için süt getirirler iyi dileklerde bulunurlar ve genellikle şöyle derler:[87]

Sana ak süt getirdim,
İç de gönlün pak olsun.

Peygamber evladı gibi,
Dört kız üç oğlun olsun.

3. Ölüm

Ölüm, hayatın başlangıcı olan doğum, evlilik gibi safhalardan sonra halk inanışları itibariyle çok önemli bir dönemdir ve dünya hayatının sonudur. Doğum ve evlilik mutlu birer geçiş dönemleri olmalarına rağmen ölüm, bu iki geçiş döneminden daha farklıdır. Diğer iki geçiş döneminde hayatta yeni bir başlangıç varken ölümün her iki geçiş dönemini de sona erdiren bir yapıya sahip olduğu görülür. Ölüm, hayatın tabiî sonucudur. Her canlı gibi insanlar da doğar, büyür ve ölürler. Ölüm, bütün insanlığı ilgilendiren bir konudur.

İnsanın yaratılışından beri ölüm, korkulan, düşünülen, yorumlar yapılan bir kavramdır. İlkel insanların ölen kişinin hayatını bir şekilde sürdürdüğüne, beden olarak yok olsa bile ruh olarak yaşadığına, geride kalan yakınlarıyla bağlantı kurduğuna hatta onların hayatlarını olumlu ya da olumsuz yönde etkilediğine inandıkları görülür. Yeryüzündeki bütün toplumların daha ilk çağlardan itibaren hayat ve ölüm üzerine kafa yordukları ve bu kavramlara kendilerince açıklamalar getirdikleri görülür. Bazen engellenmesi için önlemler alınır, bazen de ölüm bir kurtuluş olarak görülür.[88]

Ölüm, aynı zamanda hayatın öbür dünyada devam etmesi gibi bir umut ya da bir teselli de taşır. Hayatın son durağı olan ölüm, insana acı ve keder veren bir bitiş olmaktan çok, insanı korkutan, çaresiz kılan ve sırrına erişilmesi güç olan bir olaydır. Ölümü geciktirmek, engellemek ve zamanını bilmek isteyen insan için ölüm, hep kafa yorucudur. Ölüm, insanın dünya hayatının sona ermesidir; ama insan topluluklarının inanış ve uygulamalarında, bu olay da, doğum ve evlilik gibi bir geçiş aşaması değerini taşır. Hatta ölüm olayı diğer geçiş dönemlerinden daha fazla önemsenir.[89]

[87] K.K. 9, 12, 19
[88] K.K. 2, 5, 10
[89] K.K. 2, 3, 7, 11

Türklerin kaçınılmaz bir gerçek olan ölümün bilincine çok erken dönemlerde vardıkları görülür. Türklerin eski ve halen mensubu bulundukları dinlerde; ölümle her şeyin bitmediği, ölümün sadece bir âlem değiştirme olduğu, ölümle yok olunmayıp bu dünyadan öteki dünyaya geçiş olduğu inanışı bilinir. Kül Tigin'in mezar taşında yazılan *"Kararı zaman Tanrısı verir, tüm insanoğlu ölümlü olarak doğar."* ifadesi ile Kur'an-ı Kerim'in Ali İmran suresinde geçen *"Her canlı ölümü tadacaktır."*[90] ayetinin anlam olarak bu kadar yakın olması oldukça düşündürücüdür.

Kur'an-ı Kerim'de yaşatmanın karşıtı olarak *"imâte"* yani canlının hayatına son verme ve *"teveffî"* yani ruhunu kabzetme kavramları geçmektedir. Yirmi bir âyette *"imâte"*, iki âyette *"kazâ-i mevt"* yani birinin ölümüne hükmedip bunu gerçekleştirmek ve on iki âyette *"teveffî"* kökü Allah'a nisbet edilmiştir. Bunların dışında ölümü gerçekleştirme eylemi yani teveffî altı âyette çoğul anlamıyla meleklere, iki âyette *"melekler"* anlamında Allah'ın elçilerine *"rusül"* izâfe edilmiş, bir âyette de Azrâil *"melekü'l-mevt"* şeklinde anılmıştır.

Ölüm hadis literatüründe de aynı kavramlarla ifade edilmekte, ayrıca *"kabz"* kökü de canlının ruhunu alma olarak kullanılmaktadır. Birçok ayet ve hadiste belirtildiği üzere yaşatan ve öldüren Yüce Allah'tır. Bu sebeple insan için çok önemli bir hadise olan ve onun iradesi dışında vuku bulan ölüm fiilinin gerçekleştirilmesi Yüce Allah'a nispet edilmiştir. Ancak ayetlerden anlaşıldığına göre Yüce Allah bu fiili görevlendirdiği melekler vasıtasıyla icra etmektedir.

Ölüm mukadder ise de insanın dünyaya gelmesinin amacı ölmek değil yaşamaktır. Allah, ruhundan üfleyip yarattığı ve şuurla bezediği Hz. Âdem'in nesline aslında ebedî hayat vermiştir. Ancak hayat iki devreye ayrılmış olup ilk devre bir tür eğitim ve sınav, ikincisi ilk devrede elde edilen sonuçların şekillendireceği ebediyet sürecidir.

Ölüm hayatın bu iki dönemini birbirine bağlayan ve insanı ebedîleştiren bir araçtır. Bu sebeple ölüm yirmi kadar âyette *"likā"* yani Allah'la buluşmak kavramıyla ifade edilmiştir.[91] Ölümün herkes için kaçınılmaz oluşu gerçeği, ölüm hakkında dünyanın her yanında ortak inanış ve uygulamaları ortaya çıkarmıştır. Bu bakımdan aralarında coğrafi ve kültürel farklılıklar olan toplumların konuyla ilgili birçok inanış ve uygulamalarında bazı benzerlik ve ortaklıklar görülür. Ölünün arkasından yas tutma buna bir örnektir.

[90] Ali İmran 3/ 185

[91] Salime Leyla Gürkan, "Ölüm", **DİA**, C.34, s. 32-34

3.1. Ölüm Öncesi

Dünya hayatının sonu olan ölüm, insanı çaresiz kılan, korkutan ve sırrına ulaşılamayan bir geçiş dönemi olarak görülür.

Ölüm korkusunun bilinçaltındaki baskısıyla tedirgin olan insan, alışılmışın dışındaki bazı davranışları, araç, gereç ve ev eşyalarının kullanış biçimlerini, yiyecekleri, meteorolojik olayları, hayvanların hareket ve seslerini, kendi rüyalarını, hastadaki psikolojik ve fizyolojik değişiklikleri ölümün bir işareti ve ön belirtisi sayar. Ölüm çevresinde olup biten olaylar ve eşyaların duruş şekilleri ölümün belirtileri olduğu sonucunu çıkarır. İnsan genellikle çevresindeki olayları, duyduğu sesleri, gördüğü rüyaları ölümün habercisi olarak yorumlar ve bunlardan kaçınmaya çalışır. Ev veya ev eşyasındaki *"gıcırdama", "çıtırdama", "kütürdeme", "kırılma", "çatlama", "beklenmedik bir zamanda kapı çarpması"* gibi olayları ölümün veya başka bir felaketin habercisi sayar.[92]

Yöredeki inanışa göre; bardak, tabak veya cam kırılması ölüme işarettir. Gökten yıldız kayması bir insanın vefat ettiğinin işaretidir. Gece evden dışarıya kazan verilmesi, makasın açık bırakılması ölümün ve kefen biçmenin belirtisidir. Bazı insanlara ölüm rüyada malum olur. Bu inanışa göre bir kimsenin rüyada merdivenden aşağı inmesi, kazan görmesi, diş çektirmesi, su kaynatması, ölmüş bir akrabasını görmesi, saçını, kesmesi veya saçlarını beyazlamış olarak görmesi onun yakında öleceğine işarettir.

Bazı hayvanların hareketleri ölümün belirtileridir. Bunlar, köpek, kedi ve inek gibi evcil olanlar; tilki, kurt, yarasa, yılan gibi yabani olanlar; horoz, hindi ve kaz gibi kümes hayvanları ve baykuş, karga, leylek gibi yabani hayvanlardır. Bir evin çevresinde köpek ulursa, gece yürüyenin önünden kara kedi geçerse, sabah olmadan horoz öterse, evin üzerinde baykuş öterse o evden birisinin öleceğine inanılır.[93]

Merzifon ve çevresinde ölümün belirtisi olabileceğine inanılan uygulamalardan uzak durulur. Akşamları dışarıya kazan, tencere, kömür, odun, tuz verilmez. Mahallede veya köyde ölü yıkanırken uyuyanlar varsa derhal uyandırılır. Çünkü uyuyanların ölümü üzerlerine çekeceklerine inanılır. Cenaze evinden ve mezarlıktan dönerken ölünün çağırmaması için arkaya dönüp bakılmaz.[94]

---

[92] Sedat Veyis Örnek, **Anadolu Folklorunda Ölüm**, Ankara 1971, s. 20
[93] K.K. 13, 15, 17
[94] K.K. 6, 9, 12, 19

3.2. Ölüm Sırası

Yörede, *"Gelin görmedik ev olur, ölüm görmedik ev olmaz"* ve *"Ecele çare bulunmaz"* denilerek ölümden kaçılamayacağı; *"Evini temiz tut misafir gelir, kendini temiz tut ölüm gelir"*, *"Ölümün vakti saati olmaz"* ve *"Ölüm geliyorum demez"* sözleriyle de ölümün insanları ne zaman nerede yakalayacağının belli olmadığına inanılır. *"Çıkmadık candan ümit kesilmez"* denilerek hastaya sürekli iyileşecek gözüyle bakılır. Hastanın birden iyileşmesi ve ayağa kalkması, yürümek ve gezmek istemesi haline *"Ölüm iyiliği"* denilir. Vefat etmek üzere olduğuna inanılan hastaya, *"gidici"*, *"vakti doldu"*, *"eceli geldi"*, *"Ölüm yakasına yapıştı"*, *"Azrail'in pençesine düştü"* ve *"Ruhunu teslim edecek"* gibi ifadeler kullanılır. Kendisiyle helalleşilir, kelime-i şehadet getirtilir, başında Kuran okunmaya başlanır, zemzem içirilir, ağzına pamukla zemzem veya su damlatılır ve yüzü kıbleye doğru çevrilir.[95]

Hasta vefat ettiğinde aklı bu dünyada kalmasın ve gözleri açık gitmesin diye önce gözleri kapatılır. Ağzına yıkanırken su kaçmasın, içine şeytan girmesin diye çenesi tülbentle bağlanır. Ayakları yan yana getirilir ayak başparmakları bağlanır ve elleri göbeği üstüne yerleştirilir. Üstündeki kıyafetleri kesilerek çıkarılır.

3.3. Ölüm Sonrası

Merzifon ve çevresinde ölüm sonrası cenazeyi yıkama, kefenleme, namazını kılma, defnetme ve definden sonra anma etrafında gelişen inanışları ve uygulamaları anlayabilmek için Türklerin Orta Asya'daki ölümle, cenazeyle ve ruhla ilgili inanışlarını ve cenaze uygulamalarını iyi bilmek gerekir. Çünkü günümüzde var olan pek çok inanış ve uygulamanın temelinde o günlerdeki inanış ve uygulamaların varlığı görülür. Eski Türklerin ölümle, cenazeyle, ruhla ilgili inanışları ve cenaze uygulamaları kısaca şöyle özetlenebilir. Altay toplumlarının cenaze törenlerinde çok çeşitlilik görülür. Eldeki belgeler ve bilgiler incelendiğinde uygulamaların birbirlerine çok benzedikleri görülür. Hunlar ölülerini iki katlı tabut içinde koyarlardı. Bu tabutları altın ve gümüş işlemeli kürklerle örterlerdi. Ölülerini nehir kıyıları, yüksek dağlar, tepe dorukları ve ormanlar gibi özellikli yerlere gömerlerdi.[96]

---

[95] Örnek, **Anadolu Folklorunda Ölüm**, s. 30

[96] Abdülkadir İnan, **Eski Türk Dini Tarihi**, İstanbul 1976, s.61

Göktürkler, ölüyü çadıra koyarlar, oğulları, torunları, akrabaları, atlar ve koyunlar kesip çadırın önüne yığarlardı. Ölü bulunan çadırın etrafında at üzerinde yedi defa dolanırlar, kapının önünde bıçakla yüzlerini kesip ağlarlardı. Muayyen bir günde ölünün bindiği atı ve kullandığı bütün eşyayı ölü ile beraber ateşte yakarlar; ilkbaharda ölenlerin külünü sonbaharda otların ve yaprakların sarardığı zamanda, kışın veya güzün ölenlerin külünü de çiçekler açtığı zaman, ilkbaharda gömerlerdi. Defin günü ölünün akrabaları, öldüğü günde yaptıkları gibi at üzerinde gezer ve ağlarlardı.[97]

Kırgızlar ölülerini gömmezler, ceset çürüyüp düşene kadar bir ağacın tepesinde bekletirler, ya da bir kamışa sarıp ağaca asarlardı. Yakutlar çıplak cesedi ormanda dört kazıkla taşınan tahta levha üzerine yerleştirip bir öküz ya da at derisiyle sararlardı. Kırgızların cesetlerini ağaçların tepelerine yerleştirmelerinin sebebi şudur: Ağaçlar görünüşte kurumuş bile olsalar, canlıyken kendilerine hayat veren ruhu saklayabilirler inancıdır. Kırgızlar ağaçta ölümsüz bir ruh olduğuna, bu ebedi gücün ona asılan cesede hayat verdiğine, ağacın üzerine yerleştirilen cesedin göğe yükseldiğine inanırlardı.[98]

Oğuzların defin töreni Göktürklerin defin törenlerinden farksızdır. Onlardan biri hastalanırsa köleler ve cariyeleri bakar, ev adamlarından hiç kimse hastaya yaklaşmazdı. Haneden uzak bir çadır dikip hastayı oraya koyarlar; iyileşinceye veya ölünceye kadar orada kalırdı. Servetine göre atlarından yüz at kesip etlerini yerlerdi. Başını, derisini, ayaklarını ve kuyruğunu sırıklara asıp *"Bu onun atıdır, bununla cennete gider"* derlerdi. Bu ölü, hayatında adam öldürmüş ve cesur kişi ise öldürdüğü adam sayısı kadar ağaçtan suret yontarlar ve mezarın üzerine koyarlardı.[99]

3.3.1. Yıkama Kefenleme ve Cenaze Namazı

İnsanın dünya hayatının son bulması olan ölüm gerçekleştiğinde kişinin yakınları tarafından yapılan bazı uygulamalar vardır. Bu uygulamalar genellikle kişinin ahiretteki durumunu müspet etkilemek ve cesedini rahatlatmak içindir. Temelinde kişinin ahirete imanlı gitmesini ve orada rahat etmesini sağlama inanışı bulunur. Bunlar; belirli günlerde yemek verme, mevlit okutma, borçlarını ödeme, yapamadığı ibadetlerin bedelini verme ve mezar ziyareti yapma gibi inanış ve uygulamalardır.

---

[97] Ali Çelik, **İslam'ın Kabul veya Reddettiği Halk İnançları,** İstanbul 1995; İnan, **Eski Türk Dini Tarihi**, s. 177-180

[98] Hikmet, Tanyu, "Türklerde Ağaçla İlgili İnançlar", **Türk Folkloru Araştırmaları Yıllığı**, Ankara 1976, s,15

[99] Jean-Paul, Roux, **Eskiçağ ve Ortaçağda Altay Türklerinde Ölüm**, Çev. Aykut Kazancıgil, İstanbul 1999, s.125

Ölüm olayının duyurulmasının en doğal biçimi ölenin geride bıraktıklarının ağlamalarıdır. *"Acı haber tez duyulur"* anlayışı yaygındır. Duymayanlara haber vermek için camiden selâ verilir, belediye hoparlöründen anons edilir, uzaktaki akrabalara, telefon edilir. Cami minaresindeki selâ'dan ve Belediye hoparlöründeki anonstan sonra ölenin adı, cenaze namazının kılınacağı yer ve defnedilecek mezarlık hakkında duyuru yapılır. Böylece cenaze namazının hangi vakitte, hangi camide kılınacağı ve cenazenin nerede defnedileceği halk tarafından bilinir ve cemaat oraya toplanır.

Ölünün gömülmeye hazırlanışı yıkama, kefenleme, cenaze namazı aşamalarından oluşur. Bu üç işlemde dini uygulamaların yanı sıra halk inanışlarının yeri çoktur. Ölüyü hocalar, dinî bilgisi kuvvetli olanlar, son vazife diye yakınları ve komşuları yıkayabilir. Kadınları kadınlar, erkekleri erkekler yıkar. Apartmanlaşma oranı artmadan önce ölüler, evlerinin bahçelerinde veya müsait bir mekânda yıkanırken günümüzde apartmanlarda böyle bir durum söz konusu değildir. Bu yüzden yıkama işlemi çoğunlukla camilerde veya *"gasilhanelerde"* yapılır. Belediyeye ait gezici gasilhane arabası da ölü evine gelir ve ölüyü onun içinde yıkarlar. Sadece cennete gideceğine inanılan şehitler yıkanmaz. Vatan toprağı için akıttığı kanı yine vatan toprağına karışsın diye kanlarıyla gömülürler. Evde kazanlarla su kaynatılır. Ölü gasilhanede veya ev avlusunda teneşire sırtüstü yatırılıp başı kıbleye çevrilir ve o vaziyette yıkanır.[100]

Yıkama işleminde; diz kapaklarına kadar vücudu örtülen ölünün ağzı ve burnu yıkanırken içine su kaçmasın, gömüldüğünde toprak dolmasın, böcek girmesin diye burnu pamukla tıkanır. Sonra ölü temiz bir bezle yıkanmaya başlanır. Ağzına ve burnuna su verilmez hafifçe sürülür, ağzı ıslak bezle silinir, başı mesh edilir. Ardından vücudunun sağ ve sol tarafı ve geri kalanı yıkanır. Kokusu gitsin diye vücuduna gülsuyu ya da zemzem sürülür. Karacaot, tembel otu veya asma çalısıyla tütsü yapılarak etrafında gezdirilir. Göz kapaklarına, yanaklarına ve alnına çörek otu serpilir bu nedenle Merzifonlular çörek otunu başka yerlerde, yiyeceklerde kullanmaktan pek hoşlanmazlar. Ölüyü yıkama işleminden sonra ölü suyunun kaynatıldığı kazan bir daha ölüm olmasın diye ters çevrilir, üstüne taş konulur. Ölünün yıkandığı su kirli suya karıştırılmaz. Bir ölü yıkanırken akan suyun üstünden geçenlerin hasta olacağına inanılır, sık sık hasta olanlara *"Sen ölü suyunun üstünden mi geçtin"* denir.[101]

[100] Örnek, **Anadolu Folklorunda Ölüm**, s. 41
[101] K.K. 1, 2, 3, 7, 11

Ölüyü yıkayanlar dinî inanışlar doğrultusunda ölüyü kefenlerler. Erkek kefeni gömlek, izar ve lifâfe olmak üzere üç parçadan oluşur. Kadın kefeni ise bu üç parçaya ilaveten yüz ve göğüs parçaları olmak üzere beş parçadan oluşur.[102] Kefenlemeden sonra mezara kolay indirilsin diye başı, göbeği ve ayakları üç kuşakla bağlanır. Halk arasında özellikle yaşlılarda daha yaşarken öldükten sonra kimseye yük olmayayım düşüncesiyle kendi kefenini alıp zemzemle yıkayıp saklama âdeti yaygındır. *"Kefen parası"* diye bir miktar parada ayırırlar. Hacca gidenler kefenlerini oradan getirirler, gidemeyenler ise hacca giden yakınlarına hacdan kendilerine getirmeleri için kefen siparişi verirler.

Kefenlenen ölü camiden ya da cenaze levazımatçısından temin edilen tabuta yerleştirilir, tabut kapatılır. *"Ölen kişinin tabutu tam kapanmazsa mahallesinden yakın zaman da başka birinin daha öleceğine inanılır."* Kapatılan tabutun üstüne çoğunlukla Arapça ölüm ayeti yazılı yeşil *"tabut örtüsü"* serilir. Çoğu zaman ölenin kimliğine göre tabutun yeşil örtüsünün üstüne konan eşyalar olur: Asker, polis veya şehitlerin tabutları Türk bayrağına sarılır, kadın tabutuna yemeni, çember bağlanır, evlenmemiş kızsa duvak, yeni gelinse gelinlik konur. Bu işlemlerden sonra tabut insanların omuzunda camiye veya musallaya götürülür. Orada cenaze namazı kılınır cemaatten helallik alınır.

Cenaze namazına kadınların katılması hoş karşılanmaz. Cenaze musalla taşına konur, yanında yakınlarından biri bekler. İmam efendi tabutun önünde durur, cemaat arkaya doğru saf tutar. Bu arada cemaattekiler dünyevi ortamdan uzaklaşmak için ayakkabılarını çıkarır ve üstlerine basarak namaza dururlar. İmam uygun duaları okuyup cenaze namazını kıldırır. Sonra cemaattekilere *"Ölüyü nasıl bilirdiniz?"* der ve cemaat *"İyi biliriz, Allah rahmet eylesin"* diye yanıt verir. Üç defa da helalleşme yapıldıktan sonra cenazeyi omuzları üzerine alırlar, mezarlık yakınsa yine omuzlar üzerinde, değilse cenaze arabasıyla mezarlığa götürürler. Sevabı büyük olduğundan ve ölüye son vazife sayıldığından herkes tabuta omuz vermek ister. Cenaze taşınırken evinde uyuyanlar uyandırılır ki ölüm uykusu onlara ilişmesin. Cenaze geçerken, cenazeyi eliyle işaret edenin de onun yolundan gideceğine inanılır.

3.3.2. Defin

Mezarlığa gelindiğinde, ölünün mezarının yanında durulur, ölü tabuttan çıkarılır, tekbir getirilerek mezara indirilir. Vücudun büyük kısmı zarar görmüşse veya trafik kazası gibi bir durumdan ölmüş ve vücudu parçalanmış ise tabutla gömülür.

[102] K.K. 12, 14, 16, 19

Mezara indirilen ölü sağa doğru yan yatırılır, yüzü kıbleye çevrilir, arkasına tahta veya kerpiç dizilir, üstüne kuru ot serilir, önce yakınları sonra cemaattekiler kürekle ya da avuçla mezara toprak atarlar. Ölüm bulaşmasın diye küreği elden ele alıp vermezler, yere bırakırlar sonra alırlar. Kapatılan mezarın başucuna büyük bir mezar taşı dikerler, ayakucuna da küçük bir taş dikerler. Ölen kadın ise mezar taşına tabutun üstündeki çemberi bağlarlar. Mezar toprağını ölenin susayacağı inancıyla ıslatırlar.

Cenaze defnedildikten sonra köyün ya da mahallenin imamı mezarlıkta Kur'an okur. Taziye, cenaze defnedildikten hemen sonra mezarlıkta başlar. Cenaze yakınları mezarlık çıkışında sıraya geçerler taziyeleri kabul ederler. Cemaate pide ve ayran ikram ederler. Mezarlıktan çıkanların çoğunluğu cenaze evine gelir ve ölü sahiplerinin üzüntülerine ortak olurlar. Yapılan dualara eşlik ederler. Komşular cenaze evine bazen üç bazen de yedi gün yemek getirirler. Yöre halkı cenaze evinde ilk üç gün yemek pişirilirse ölümün o evden uzaklaşmayacağına ve evden ölü çıkacağına inanır.

Cenaze evinde genellikle kadınlar evde, erkekler ise evin bahçesi veya avlusunda taziye çadırında otururlar. Erkek ve kadınlar aynı yerde taziyede bulunmazlar. Ölü evinde yas genellikle kadınlar tarafından tutulur. Merzifon'da *"yasçı"* kadın yani ağlayıcı kadın yoktur. Yası cenaze sahipleri, yakınları ve taziyeye gelenler tutar. Yedi gün boyunca cenaze evinden dışarıya herhangi bir şey ödünç olarak verilmez. Şayet verilirse ölümün ödünç alan şahsın evine gideceğine inanırlar. Cenaze evinde yedi gün boyunca Kur'an-ı Kerim okunur. Cenaze çıkmış bir mahalle veya köyde düğün, nişan ve bunlara benzer eğlence tertip edecek olanlar, cenaze evinden izin almadan bu merasimlerini yapmazlar.

Ölen kişinin ruhunun yedi gün boyunca evinin etrafında dolaştığına inanırlar. Bundan dolayı en az yedi gün boyunca cenazenin ruhuna dualar okurlar. Yörede cenazeye büyük bir saygı duyarlar. Hem cenaze hem de cenaze yakınlarına ayıp ve saygısızlık olur diye uzun süre müzik dinlemez, televizyon izlemezler.

Taziyeye gelenler cenaze yakınlarına onları teselli etmek için; *"Başınız sağ olsun", "Allah rahmet eylesin", "Allah cennette kavuştursun", "Allah sabır versin", "Allah geride kalanlara uzun ömürler versin", "Allah sabırlar ihsan eylesin", "Mekânı cennet olur inşallah", "Nur içinde yatsın", "Allah taksiratını affeylesin."* gibi sözler söylerler.[103] Bu şekilde cenaze sahiplerinin acısını paylaşmış olurlar.

[103] "Defin" ile ilgili bilgiler kaynak kişilerin tamamından derlenmiştir.

Ölenin eşyaları fakirlere dağıtılır veya bir Kur'an kursuna ya da fakirlere dağıtması için cami imamına verilir. Ölen kişinin eşyalarının evden uzaklaşmasıyla ölümün de evden uzaklaşacağı inanışı vardır. Ölen kişinin ayakkabıları ise bazen üç bazen yedi gün dışarıya döndürülerek bekletildikten sonra bir fakire verilir.

3.3.3. Anmalar

Yörede yaygın olan inanışa göre, cenazenin yedinci günü karnı şişer, kırkıncı günü burnu düşer, elli ikinci günü kemikleri dağılır, bu günler boyunca cenazenin ruhu eve gelir gider. Kendisini anan var mı, yok mu diye bakar, kendisi için Kur'an okunuyorsa sevinir, okunmuyorsa üzülür, akrabalarına özellikle de eşine ve çocuklarına ahu zar eder. Bu yüzden mezar kazımında, mezar dönüşünde, ilk akşamında, ilk Perşembesinde, *"yedinci", "kırkıncı", "elli ikinci"* günü ve *"sene-i devriyesinde"* ruhu için Kur'an-ı Kerim ve Mevlid-i Şerif okunur yemekler verilir.[104]

Cenazeyi anma günleri içerisinde en yaygın olanı ölümden sonraki *"kırkıncı"* gündür. *"Kırkıncı"* günde cenazenin burun kemiklerinin düştüğüne ve burun kemiği düşerken cesedin acı çektiğine inanılır. Bu sebeple kırkında cenaze yemeği verilir, helva, su *"kırklığı"* dağıtılır, mevlit okutulur, Hatim indirilir, Yasin ve *"kırk duası"* okunur. Cenazenin kırkıncı günü verilen yemeğe*; "Ölü aşı, kırk ekmeği, ölünün kırkı, kırk yemeği, can aşı, can helvası, hayır, hayat yemeği"* gibi adlar verilir. Ölü sahipleri tarafından verilen ölü yemeğinin listesi aileden aileye değişmekle birlikte; ekonomik durum, alışkanlık, mevsim ve ölenin vasiyeti gibi sebepler listenin zenginliği ya da sadeliğini belirler. Ölü yemeğine akrabalar, komşular, tanıdıklar, cenazeye katılanlar, hocalar, yıkayıcılar, mezar kazıcılar ve yoksullar katılır. *"Elli ikinci"* günü yapılan uygulamalar ise, cenazenin kemiklerinin etinden ayrıldığı inanışından kaynaklanır. Yöre halkının inanışına göre *"Elli ikinci günü cesedin el ve ayak kemikleri birbirinden ayrılır ve düşer. O gün halka verilen yemekleri, melekler, altın tabaklar içinde ölünün önüne koyarlar. Ölü, bunun sevinci ile kemikleri düşerken acı duymaz.*" Bu yüzden eli ikinci gün Kur'an ve mevlit okunur, dua edilir, yemek verilir ve helva dağıtılır. Türkiye'nin hemen hemen her yerinde icra edilen ve önemsenen diğer bir uygulama da *"Ölünün seneyi devriyesini"* yapmaktır. *"Seneyi devriye"* ölen kişinin ölümünün üzerinden tam bir yıl geçince onun ruhu için Kur'an-ı Kerim ve Mevlid-i Şerif okutmak ve yemekler ikram etmektir.[105]

[104] K.K. 1, 2, 3, 7, 11

[105] Örnek, **Anadolu Folklorunda Ölüm**, s. 58-59

Ölen kişinin geride bıraktığı eşyalar ile ilgili de inanış, uygulama ve işlemler vardır. Bu inanış, uygulama ve işlemlerin oluşmasında başlıca iki temel etken vardır: Bunların ilki, ölenin geri gelebileceği inanışından kaynaklanan korku, ikincisi de ölenin hatırasını yaşatma isteğidir. Bu yüzden ölenin geride kalan kişisel eşyaları içerisinden özellikle giysileri ve ayakkabıları abdestli namazlı insanlara verilerek en kısa zamanda evden uzaklaştırılır. Her ne kadar ölenin giyim eşyasını abdestli namazlı insanlara vermenin yüzeydeki nedeni *"hayır yapma"* gibi görünse de, temeldeki neden yukarıda belirttiğimiz korkudur. Çünkü ölenin ölümden sonra ister insan, isterse eşya olsun geride bıraktıklarıyla olumlu ya da olumsuz yönden ilişkisini sürdüreceğine inanılır. Ölünün bazı eşyaları ise hatıra olsun diye yıkanarak saklanır.[106]

Ölen kişinin sağlığında çeşitli nedenlerle tutamadığı oruçları, kılamadığı namazları ve yerine getiremediği yeminleri için yakınları fakirlere fidye verir. Bu işleme fıkıh dilinde *"devir"* ya da *"ıskat"* denir. İbadetler bedenî, malî, hem bedenî hem malî şeklinde üç gruba ayrılır. Bunların mükellef tarafından zamanla, bizzat yerine getirilmesi gerekir. Namaz, oruç gibi bedenî ibadetler mükellef adına bir başkası tarafından yerine getirilmez. Ancak bazı özel durumlarda yerine getirilemeyen ibadetlerin aynı veya başka cinsten bir ibadet veya davranışla telafisine imkân sağlanır. Bu özel durum oruç tutmaya gücü yetmeyenlerin bunun yerine fidye ödemesidir. Bir Müslüman, ölümünden sonra kalan malının bir bölümünün *"ıskat-devir"* için yoksullara dağıtılmasını vasiyet etmişse, bu vasiyetin yerine getirilmesi gerekir.[107]

Ölen kişinin vasiyeti olmasa bile yakınlarının ıskat yaptırmasında bir sakınca görülmez. Kur'an'da ve hadislerde böyle bir emir bulunmamakla birlikte, bazı fıkıhçılar böyle bir uygulamayla ölünün günahlarının bağışlanabileceğini belirtirler. Ölünün, yaşadığı dönemde ergenlik çağından sonraki ömrü süresince yükümlü bulunduğu bütün namazlarının, oruçlarının ve yeminlerinin toplamı hesaplanarak her birisi için fakirlere bir *"fitre"* yani bir günlük yiyecek tutarı para verilir. Mirasın en çok üçte biri miktarı mal ya da para ıskat ya da devir tutarını karşılamıyorsa, eldeki malın tutarı kadar para ya da altın, gümüş gibi ıskat akçeleri *"ıskat ya da devir işlemi"* ile elden ele gezdirilir. Bu işlem bütün malların karşılığı *"ıskat"* tutarına ulaşıncaya kadar sürer. Sonra ölünün günahlarının bağışlanması için *"ıskat parası"* ıskata katılan fakirlere verilir.[108]

---

[106] K.K. 3, 7, 10, 11

[107] Hayrettin Karaman, Ali Bardakoğlu, Yunus Apaydın vd., **İlmihal, (TDV),** İstanbul 2000, C.1, s.370

[108] Karaman, Bardakoğlu vd., **İlmihal (TDV),** C.1, s.371-374

Yas; dini, sosyal, ekonomik, biyolojik ve duygusal yönden bağlı bulunduğumuz bir insanın ölümünden duyduğumuz acı, insani tepki ve toplumun bize önemli olarak tanımladığı insanlardan ve yakınlarımızdan birinin kaybıyla duyulan üzüntüyü toplumsal kalıplar içerisinde ifade etmektir.

Yörede ölenin ardından yas tutmanın süresi kesin bir zamanla sınırlandırılmaz, aksine üç gün ile birkaç yıl arasında değişir. Yas süresinin *"üç gün", "bir hafta", "bir ay", "kırk gün", "altı ay", "bir yıl" ve "bir yıldan çok"* olarak sınırlandığı zaman dilimleri içerisinde en yaygın olanı *"kırk günlük"* süredir. Bunda psikolojik, sosyal, ekonomik, dini ve örfi etkenler belirleyici rol oynar. *"Kırk günlük"* yas süresinin haricindeki sürelerin belirlenmesi ölenin yakın veya uzaklığına, genç veya yaşlı oluşuna, erkek veya kadın oluşuna, toplumsal yerine, çevresine, sayılıp sevilmesine ve ölüm biçimine bağlıdır. Kadınlar erkeklere bakarak daha uzun süre yas tutarlar.

Yas süresince gerek kadın, gerek erkek, gerekse ailenin öteki üyeleri birtakım şeyleri yapmaktan kaçınırlar. Genellikle renkli ve süslü kıyafetler giymezler, süslenmezler, gezmeye ve eğlenmeye gitmezler, tıraş olmazlar. Komşular ve akrabalar da ilişki derecelerine göre, birtakım şeylere dikkat ederek yaslı ailenin acısına ortak ve saygılı olmaya çalışırlar. Yasın son bulması için belli yas sürelerinin bitmesi ve ölüm olayından sonra gelen ilk dini bayramın geçmesi gerekir.[109]

Kabir ziyareti en çok Ramazan ve Kurban bayramlarının arife günleri yapılır. Arife günleri, ölü yakınları mezarlığa su, yiyecek, şeker ve meyve suyu gibi gıdalarla giderek bunları diğer mezarları ziyarete gelenlere ve çocuklara dağıtırlar. Ölülerine Kur'an ve dualar okurlar. Arife günü gidemeyenler ise bayramın birinci günü mezar ziyaretine giderler. Mezar ziyaretine gidenler, mezarların ayakuçlarında Kur'an okur ve dua ederler. Bu şekilde dua edilmesinin sebebi ölünün gelenleri göreceğine inanılmasıdır. Mezar üzerinde bulunan otlar temizlenir, ağaçların dipleri bellenir ve mezar sulanır. Mezarlıkta yetişen bir meyveden yemek iyi sayılmaz. Mezarlıklarda yetişen çalı süpürgesi gibi şeylerin evlere götürülmesi iyi sayılmaz.[110]

Kabir ziyareti çoğunlukla Ramazan ve Kurban bayramlarının arife günleri yapılmakla birlikte senenin diğer günlerinde de yapılır. Kur'an okunur, dua edilir.

[109] K.K. 8, 15, 17
[110] K.K. 1, 2, 3, 11

II. BÖLÜM

UĞUR BEREKET FAL BÜYÜ VE NAZAR İLE İLGİLİ

İNANIŞ VE UYGULAMALAR

1. Uğur ve Uğursuzluk

Uğur, bir insanın, bir hayvanın, bir nesnenin, bir işin, bir zamanın, bir yerin özündeki, iyiliği, mutluluğu, bereketi, kolaylığı, kısaca olumlu niteliği ve gücüdür. Başka bir ifadeyle insana mutluluk getireceğine inanılan bazı nesneler, bazı belirti ve davranışlardır. Mesela bir kapıya üç kez vurmak, bir anahtarı üç kez çevirmek, belli eşyalara dokunmak uğur sayılacağı gibi belli bir kuşun ötmesi, belli bir böceğin konması gibi bazı belirtiler de uğur sayılır.[111] *"Uğur"*, bazı olaylarda görülen ve insana iyilik getirdiğine inanılan belirti veya bazı nesnelerde var olduğuna inanılan iyilik kaynağıdır. *"Uğursuzluk"* ise bazı olaylarda veya nesnelerde görülen ve insana kötülük getirdiğine inanılan belirti veya olumsuz etkileyici güç olarak tanımlanır.[112]

1.1. Bazı Uğurlu İşler ve Uğur Sebepleri

Yörede halkın kendilerine uğur getirdiğine inandığı kişiler vardır. Uğurlu kabul edilen kişiler geldiğinde yapılan iş olumlu yönde ilerler, çabuk neticelenir. O zaman *"Ayağın uğurlu geldi", "Sen bana uğurlu geldin"* denir. Bu birkaç defa tekrarlanırsa o işler için uğurlu görülen kişiye *"Sen benim uğurum ol"* gibi ifadeler kullanılır.

Fiziki görünüşleri ve hareketlerine göre uğurlu sayılan hayvanlar da vardır. Birinin başına kuş pislemesi kötü gibi görünse de uğurlu olarak değerlendirilir ve ona *"Başına devlet kuşu konacak"* denir. O kişinin o gün iyi bir haber alacağı, beklemediği bir işin olacağı en çok da ummadığı bir yerden yüksek miktarda para kazanacağına inanılır. Uğur böceği, adı gibi uğurlu sayılır. *"Uç uç uğur böceği annen sana terlik pabuç alacak"* denildiğinde uçup birinin başına veya omuzuna konarsa bu hareketin o kişiye uğur getireceğine inanılır. Uğur böceğinin üzerinde genellikle yedi siyah benek bulunur ve bu beneklerin böceği gören kişi ya da kişilere uğur getireceğine inanılır.[113]

---

[111] Orhan Hançerlioğlu, **Dünya İnançları Sözlüğü,** İstanbul 1993, s.125
[112] Akalın, **Türkçe Sözlük,** s. 512
[113] K.K. 8, 15, 17

Merzifon ve çevresindeki halk inanışlarına göre, bütün işlere besmele ile ve sağ elle başlamak, evde Kur'an bulundurmak ve cuma namazından sonra alışveriş yapmak uğur getirir. Yine tencerenin dibinde kalan yemeği yemek, gökkuşağının altından geçmek, ilkbaharda özellikle Mayıs ayında yağan ilk yağmurun suyuyla banyo yapmak uğur getirir. Hurma veya zeytin çekirdeğini üzerinde taşımak, yaz aylarında kayıp giden yılan görmek, sabah ezanıyla öğle ezanı arasında iş yapmak ve araba veya ev alındığında kurban keserek kan akıtmak da uğur getirir.

Yörede insanlar üzerlerinde ve arabalarında uğurluk taşırlar. Uğurluk, muska ve nazarlıkla aynı şey değildir, çünkü uğurluk zararlı etkileri uzaklaştırmaktan çok, taşıyana uğur ve mutluluk getiren bir nesnedir. Diğer bir ifadeyle içinde bulunduğuna inanılan gücü kendisini taşıyan kişinin dileğine uygun bir oluşuma dönüştürdükten sonra ilgiliye aktardığı benimsenen nesne uğurluktur. Uğurluk, üzerinde taşıyana uğur ve iyilik getireceğine inanılan ve bu özelliği daha önce denemiş olduğu ileri sürülen nesnedir. İnsanlar bunları sürekli yanlarında taşırlar, evlerine, arabalarına asarlar ve kendilerine talih açıklığı ve iyilik getireceğine inanırlar. Biz de yaptığımız mülakatlarda pek çok kaynak kişinin uğurlu parası, yüzüğü, küpesi, taşı, anahtarlığı veya tespihi olduğunu gözlemledik.

1.2. Bazı Uğursuz İşler ve Korunma Yolları

Uğursuzluk, genellikle bazı gündelik olaylar, işler ve kimi işlerin biçimi ve zamanı ile ilgilidir. Bu yüzden yörede giysisi üzerindeyken, o giysinin kopan bir düğmesini ya da yırtılan veya sökülen bir yerini dikmenin uğursuzluk getireceğine inanılır. Mutlaka dikmek gerekiyorsa uğursuzluktan korunmak için onu diken kişinin ağzına bir iplik parçası alması ve bunu dikiş bitinceye kadar ağzında veya dudaklarının arasında tutması gerektiğine inanılır. Aksi halde uğursuzluk olacağına inanılır.

Yörede akşamları evden dışarıya kazan gibi kara renkli eşyalar, tuz, un, hamur mayası ya da yoğurt gibi gıdalar verilmez. Çünkü bunların eve kara haber getireceğine inanılır. Yine gece dışarıya ateş verenin ocağının söneceğine, yanan ocağın üzerini boş bırakmanın uğursuzluk getireceğine, boş kalan ocağa şeytan ve cinlerin uğrayabileceğine inanılır. Sacayağının kendiliğinden devrilmesi halinde evin başına bir musibet geleceğine, Salı günü çamaşır yıkamanın ve yola çıkmanın uğursuzluk getireceğine inanılır. Kapı eşiğine oturmanın uğursuzluk getireceğine, zira orada cinlerin çalıp oynayarak eğlendiklerine ve çocuklarını orada büyüttüklerine inanılır.

Gece tırnak kesenin ömrünün kısalacağına, sakız çiğneyenin ölü eti çiğnediğine, ellerini birbirine kenetleyen kişinin kısmetinin kapanacağına, kollarını koynuna sokanın ömrünün tükeneceğine ya da nasibinin kesileceğine inanılır ve bunlardan uzak durulur. Sol el veya ayakla yapılan işlerin ve girilen yerlerin uğursuzluk getireceğine inanılır. Soğan, sarımsak kabuklarının cinlerin yiyeceği olduğuna bu yüzden bunların rastgele dökülmeyeceğine, merdiven altlarında ve bulaşık suyu akan yerlerde şeytan ve cinlerin sürekli gezdikleri düşüncesiyle buralardan besmelesiz geçilemeyeceğine inanılır. Cam bir eşyanın kırılmasıyla insanın ya da evin üzerindeki uğursuzluğun gittiğine inanılır. İslam'a göre domuz eti yemek haram olduğundan[114] halk arasında bir kere *"Domuz"* diyenin kırk gün nasibi kesileceğine inanılır, mecbur olmadıkça domuz adı kullanılmaz.

Fiziki görünüşleri ve hareketlerine göre birçok hayvan cinsi uğursuz olarak görülür. Bunların ilk akla gelenleri ölüm habercisi sayılan baykuş, kara kedi ve kargadır. Yaz aylarında kaplumbağa görülmesi uğursuzluk kabul edilir ve gören kişinin işlerinin yürümeyeceğine, çok yavaş ilerleyeceğine, kış aylarında yılan görmenin uğursuzluk olduğuna, yılan, kış uykusunda yuvasından çıktıysa mutlaka ters giden bir durum olduğuna ve bunun da uğursuzluk getireceğine inanılır. Kara kedi ve karga görmenin uğursuzluk getireceğine, mezarlık içinde görülen kedinin şeytan olduğuna ve insanın onun şerrinden ancak besmele ile korunabileceğine inanılır. Kesilen tırnağın ve saçın dışarıya atılmasının uğursuzluk getireceğine ve yırtılan bir kıyafeti ya da kırılan, sökülen bir düğmeyi, o kıyafeti çıkarmadan üzerinde diktiren kişinin aklının dikileceğine, bekâr ise bahtını diktirmiş olacağına, evli ise işlerinin uğursuz olacağına inanılır. Akşamları soğan yenen yere melek girmeyeceğine, çünkü soğanın cinlerin yiyeceği olduğuna, yine akşamları aynaya bakmanın, evde ıslık çalmanın uğursuzluk getireceğine inanılır. Akşamları ev süpürmenin, ev temizliği yapmanın, gece sokağa kül dökmenin, kesilen tırnakları ve saçı dışarıya atmanın uğursuzluk getireceğine inanılır ve bunlardan uzak durulur.[115] Yörede uğursuzluk getirdiğine inanılan kişi geldiğinde, çalışan makine varsa arızalanacağına, pişen yemek varsa dibi tutacağına inanılır. İnsanlar böyle kimseler için *"Yüzünde meymenet yok", "Yüzünden uğursuzluk akıyor", "Ayağını bastığı yerde ot bitmez"* gibi sözler söyler. Bazı insanların sadece kendilerinin uğursuz saydıkları kişiler, hayvanlar, olaylar, nesneler, renkler veya sayılar da bulunur. Herhangi bir gün, müzik parçası veya eşya da bazıları tarafından uğursuz sayılabilir.[116]

[114] Bakara, 2/ 173
[115] K.K. 8, 15, 17
[116] K.K. 12, 14, 16, 19

2. Bereket

Bereket; *"İyiliğin, mal, para ve yiyeceğin artışıdır, çoğalmasıdır", "bolluktur."*[117] Bereket, hemen her insanın kavuşmak ve sahip olmak istediği bir dilektir. Bolluk ise, faydalı şeylerin mal, para ve yiyeceğin artışı anlamına gelmektedir. Bereket, isteği halk inanışlarında çok önemli bir yer tutar. Konuyla ilgili olarak *"bereket versin, bereketini gör, bereketini bul, bereketli olsun, Allah bereketini arttırsın, Allah Halil İbrahim bereketi versin, Allah bol bereket versin, Allah bereket versin"*; bereketsizlik için ise; *"beti bereketi kalmamış, hiç bereketi yokmuş, bereket yok, bereketi kaçmış"*, gibi pek çok deyim ve deyiş kullanılır. Bereket, sadece ev, ocak, bağ, bahçe, tarla mahsulleri, hayvan ve hayvan ürünleri veya ticaret ve ticaret malları ile ilgili bir kavram değildir. Mesela çoluk çocuk sahibi olmak, özellikle erkek evladı sahibi olmak da, bereket olarak düşünülür. Bereket ile ilgili yağmur duası, yılın muayyen günlerinde yapılan toplu bereket şenlikleri, ambarlara ve kilerlere bereket için yapılan uygulamalar ve yılın bazı aylarının bereket ayı sayılması da zikredilebilir.

2.1. Bereket Sebepleri

Merzifon ve çevresinde insanlar yuva kurup bir aile oluşturduklarında evlerinin bereketle dolup taşması için birçok uygulamaya başvururlar. Gelinin çeyiz sandığı basılırken, sandığın içine evi bereketli olsun diye buğday, pirinç, bozuk para atılır. Çeyizleri ve mobilyaları yeni evine götürüldüğünde eve bereket getirsin diye Kur'an-ı Kerim, ekmek, şeker ya da tuzla girerler. Bu işlemi yeni eve taşınan diğer kişilerde uygular. Kına gecesi geline kına yakılırken avucuna eli bereketli olsun diye bozuk para ya da altın koyarlar. Kız alma zamanında gelin arabadan inerken başına bolluk, bereket olsun diye darı, pirinç, buğday, şeker serperler, gelinin evi bereketlensin diye gelin görmeye gelenler gelin evine süt getirirler.

Yöre halkı tarafından sadece yeni evlilerin evi değil, bütün evlerin bereketli olması arzulanır. Bu konuda en yaygın inanış ve uygulamalar Hz. Hızır'ın (a.s) bereket getirici gücü ile ilgili olanıdır. Bunların üzerinde *"Hıdrellez Günü Kutlamalarında"* duracağız. Yeni ev alanlar, yeni eve taşınanlar evlerinin bereketli olması için Halil İbrahim Sofrası veya Zekeriya Sofrası yaparlar.

[117] Günay Tümer, "Bereket", **DİA,** C. 5, s. 487

Ev sahibi olma dileğinde bulunan ve dileği kabul olan kişi kırk bir çeşitten oluşan yiyecek hazırlar ve yakınları ile fakirleri davet eder. Sofradaki yiyeceklerden tadanlar dilekleri varsa dilekte bulunurlar.

Bir evin bereketli olması için önemli bir unsur da nimet denilen ekmek ve öteki yiyeceklerin yere düşürülmemesidir. Üstüne el basılarak yemin edilen, *"Ekmek Kur'an çarpsın"* denilen ekmeği yere düşürmenin günah olduğuna, yere düşen ekmeğin alınması, öpülerek alına götürülmesi sonra basılmayacak bir yere konulması gerektiğine inanılır. Ters konan ya da ters düşen ekmeğin de bereketi kaçırdığına inanılır. Evlerinin bereketli olması için özellikle kadınlar çaba gösterirler. Kadınlar eşlerinin, evlatlarının ve kendi cüzdanlarının bereketlenmesi için bazı türbelere gidip, dua ederek dileklerde bulunduklarında oradan aldıkları buğdayları ya bir keseye koyup evlerinde saklarlar ya da ceplerinin bereketli olmasını arzu ettikleri yakınlarının cüzdanlarına koyarlar. Ramazan ayının ilk iftarında oruç açılırken yedikleri hurma çekirdeğini cüzdana koyup saklarlar. Evlerde bereketi sağlamak için duvarlara süs eşyası mahiyetinde kullanılan *"bereketlikler"* asılır. İpliğe dizilen ağızları kapalı minicik poşet veya mendil bohçalarda makarna, pirinç, nohut, fasulye gibi yiyecekler bulundurulur ve bunların eve bereket getireceğine inanılır.

Halk inanışlarında evler gibi ekmek parasının kazanıldığı iş yerlerinin bereketli olması da önemlidir. İşyerinin ve kazancın bereketli olması için dükkân açılırken *"Bereket duası"* okunur, bu bereket dualarını bazı dükkânlara asılır. Dükkâna gelen ilk müşteriden alınan para siftah parasıdır. Dükkânın o günkü kazancının artması için para, müşteri tarafından yere atılır, esnaf parayı yerden alır *"Siftah senden, bereketi Allah'tan olsun"* der ve çenesine sürer. Bu uygulamada para kişinin sakalındaki kıllar kadar çoğalsın inanışı vardır. Yeni bir dükkân açıldığı zaman kazanılan ilk para bereket getirsin diye cüzdan da veya dükkânda saklanır. Çoğunlukla da cam bir çerçeve içine konularak dükkânın bir köşesine asılır.[118]

Ticaret hayatında ve alışverişlerde kimi müşterilerin ayağının bereketli olduğuna inanılır. O kişilerin bereketli oluşları denenerek anlaşılmıştır. Geldikleri zaman alışveriş yapmasalar da yüzleri dükkân dışına bakacak şekilde oturmaları sağlanır ve kendilerine izzet ikramlar yapılır.[119]

[118] K.K. 3, 7, 10
[119] K.K. 2, 5, 11

Kadınların âdet görme *"aybaşı"* hallerinin uğursuzluk ve bereket kaçırıcı olduğuna inanıldığından, kadınlara bu zamanlarda iş yaptırmazlar. İnanışa göre kadın adet halinde iken yoğurt mayalarsa tutmaz, hamur yoğurursa kabarmaz. Bu yüzden kadın adet halinde iken bereketi kaçmasın diye, bir gelinin çeyiz sandığı basılıyorsa orada bulunmaz, temiz değilim diye kabir ziyaretine gitmez ve kırk basmasın diye lohusa kadının yanına girmez.

2.2. Kıtlık Sebepleri ve Kıtlıktan Korunma Yolları

Kıtlık, kıt olma durumu, ihtiyaca yetmeyecek kadar azlık, az ve zor bulunma hali toprak darlığı, ham madde kıtlığı ve nüfus artışı anlamlarına gelir. Kıtlık sebepleri genellikle doğal ve beşeri olmak üzere iki ana kategoride ele alınır. Kuraklık, aşırı yağmurlar, taşkınlar, mevsimsiz soğuklar, tayfunlar, bitki hastalıkları ve ürünlere dadanan zararlı böcekler gibi doğal ya da fiziksel nedenler ürünlerin ve gıda kaynaklarının yok olmasına yol açabilir. Kuraklık, kıtlığın en sık karşılaşılan doğal nedeni olarak çorak ya da yarı çorak yerlerde açlığa yol açan başlıca etkendir. Bir ırmağın kaynağında oluşan kuraklık, ırmağın suladığı bölgelerde kıtlığa yol açabilir.[120]

İnsanlar, bazı hayvanların, bazı hareket ve uygulamaların bereketi yok edip kıtlığa sebep olduğuna inanırlar. Bu sebeple kıtlığa sebep olduğuna inandıkları her hayvan, hareket ve uygulamadan uzak durmaya çalışırlar.

Merzifon ve çevresinde kapı eşiğinde oturmanın yokluk ve kıtlık getireceğine inanılır ve bu sebeple kapı eşiğine oturulmaz. Karganın sürekli ötmesinin kıtlık getireceğine inanılır, öten karga derhal oradan uzaklaştırılır. Saksağanın kıtlık getirici olduğuna inanılır ve tarla üzerinde dolaşırsa derhal kovulur. Kirpi görmek kıtlık sebebi sayılır, görüldüğünde derhal oradan başka yere gidilir, ya da kirpi oradan uzaklaştırılır. Evde kara kedi gibi kara renkli hayvan beslemenin o eve kıtlık getireceğine inanılır ve bu hayvanlar evde beslenmez. Özellikle geceleyin küle basılırsa evde kıtlık olacağına inanılır bu yüzden mecbur kalmadıkça gece dışarı çıkılmaz. Tencerede kaynayan suya bıçak sokulursa tencerenin bereketinin kaçacağına ve evde kıtlık olacağına, ekmek bıçakla kesilirse evin bereketinin kaçıp kıtlık yaşanacağına inanılır. Yine soğan ve sarımsak kabuğunu yakmanın, ayakta su içmenin eve ve aileye kıtlık getireceğine inanılır ve ayakta su içenler yumuşak bir dille uyarılır.[121]

[120] K.K. 8, 14, 15, 18

[121] Bu kısım kaynak kişilerin tamamından derlenmiştir.

3. Fal ve Büyü

"Fal", genellikle gelecekten haber almak için çeşitli nesnelerden anlamlar çıkartılması ve yorumlar yapılmasıdır. Kişi kendi geleceğini, yakınlarından birinin sağlık durumunu, uzakta olan birinin halini öğrenme, çaldırdığı veya yitirdiği değerli bir nesneyi bulma isteği gibi hallerde, kendi imkânları ile elde edemediği bilgiyi sağlamak için falcıya başvurur.[122]

Fal Eski Türkçe'de *"ırk"* kelimesiyle ifade edilir. Günümüzde bu kelime *"ırk bakmak"* fal bakmak anlamında kullanılır. *"Falcılar"* fal açmak için kullandıkları nesneye göre muhtelif adlarla adlandırılırlar. Hayvanların kürek kemiğine bakıp geleceği keşfedenlere *"yogrıncı"*, koyun tezekleriyle fal bakanlara *"kumalakçı"*, muhtelif şeylerden manalar çıkaran falcılara *"ırımçı"* denir. Şamanistlerde fal anlamına gelen kelime *"tölge"*dir. Altay, Yakut Kırgız, Kazak, Başkurt ve Nogaylarda en meşhur fal, kürek kemiği falıdır. Kırgız ve Kazaklar kürek kemiğine çok saygı gösterirler, kırmadan köpeklere atmazlardı. Yakutlarda yeni ev yapmak için seçilen yerde yapılan ayin sırasında eldivenle ve kaşıkla da fal açıldığı görülür. Eldiven avuç yukarı gelinceye kadar dualarla atılır. Eldivenin düştüğü yerde ateş yakılır. Ateşe yağ, yoğurt dökülür, at yelesinden kıl koparılıp atılır. Sonra şaman yahut evi yapacak kişi tarafından kaşık dua edilerek havaya fırlatılır. Fal iyi gelirse ev sahibi kaşığı kapar yakasına yerleştirir. Kırgız, Kazak ve Özbeklerde yaygın fallardan biri de kumalak denilen faldır. Kumalak için kırk bir taş veya kırk bir nohut, fasulye veya kırk bir tane koyun tezeği kullanılır. Çeşitli gruplama yapılır, falcı tarafından yerde kalan dokuztaşa bakılarak fal sahibine geleceği ile ilgili yorumlar yapılır. Bir başka fal da ateş falıdır. Bu falda, ateşin alevine, közün durumuna, odunun ıslık sesine göre kişinin geleceği keşfedilmeye çalışılır.[123]

Türkiye'de fal ve falcılıkla ilgili yapılan araştırmalardan anlaşıldığına göre günümüzde şu fal çeşitleri uygulanır: Bakla falı, kahve falı, iskambil falı, el falı, tespih falı, bulut falı, rüya falı, su falı, papatya falı, numara falı, çay falı, taş falı, ayna falı, yazı falı ve manili fal.[124]

Merzifon ve çevresinde genellikle kahve falına ilgi duyulmaktadır.

---

[122] Kemal Polat, "Modern Çağda Yaşayan Hurafeler", **Halk İnanışları El Kitabı**, Editörler, Durmuş Arık, Ahmet Hikmet Eroğlu, Ankara 2017, s.460

[123] Hayrettin Karaman, Ali Bardakoğlu vd., **İlmihal (TDV),** C.2, s.147-149; İlyas Çelebi, "Fal", **DİA,** C.12, s. 138

[124] Mehmet Aydın, "Fal", **DİA,** C.12, s. 134-138

"Büyü", tabiatüstü güçlerin yardımıyla tabiatı etkileyerek olağan üstü sonuçlar elde etme esasına dayanan faaliyetler için kullanılan bir terimdir.[125] Büyü yaptırmanın çeşitli yolları vardır. Muska yazdırarak büyü yapma ya da yaptırma halk arasında tercih edilen bir yoldur. Muska yazdırılan kişiler genellikle el aldığına inanılan kişiler, hocalar ve ağzı dualı kimselerdir. Halk inanışına göre, hastalanan veya çok ağlayan çocuk için, nazar değdiğine inanılan kimseler için, kayıp olan bir şeyi bulmak için, bereketi artırmak ya da azaltmak için, birinin hastalanması veya iyileşmesi için ve hayvanların çok sayıda veya az sayıda doğurması gibi birçok sebeple ilgili muska yazdırılır. Halk inanışına göre bir insanın saçından bir tel alınarak, o insanın basireti bağlanır ve ona istenilen her şey yaptırılabilir. Bu muskayı yazan veya büyüyü yapan insanlar genellikle büyü yaptığı insandan bir şey çalmak için böyle bir yola başvururlar. Bir insanın ölmesini isteyen kişi, o insanın bir elbisesini alıp büyü yaptırır, o elbiseyi mezarlıkta bir mezarın üzerine koyar veya mezarlığa gömerse büyü yapılan kişinin öleceğine inanılır.

Büyünün bozulması için bir takım uygulamalara başvurulur. Bunların başında hocalara giderek büyü bozma muskası yazdırmak gelir. Ayrıca bulunan büyü muskası ya yakılır ya ayak değmeyen toprağa gömülür veya akarsuya bırakılır. Böylece büyünün bozulacağına ve büyü yapılan kişiye tesir etmeyeceğine inanılır.[126]

3.1. Fal İle İlgili İnanış ve Uygulamalar

Merzifon ve Çevresinde fala bakmak ve baktırmak çok yaygın olmamakla birlikte yok da denilemez. Yörede büyü yapan hocalar gibi falcıların sayısı da fazla değildir. Fal baktırmaya ve falda söylenenlere aynen inananlar olduğu gibi bunu bir eğlence olarak görüp *"Fala inanma falsız da kalma"* düşüncesinde olanlar oldukça fazladır. Fala bakmanın bir kuralı yoktur. Faldaki şekiller ve söylenenler bakana göre değişir. Bu yüzden hangi şeklin ne anlama geldiği konusunda kesin bir bilgi verilemez. Fal bakılırken bakan kişi *"yalan atıyorum, her şeyi aslında Allah bilir", "Neyse halin çıksın falın", "İyi diyelim iyi olsun", "Hayra yoralım hayır çıksın", "Ferah fallarımız olsun"* gibi sözler söyler. Merzifon ve çevresinde nadir de olsa ilgi duyulan fallar, kahve falı, papatya falı, iskambil falı, çay falı, asker falı ve kirpik falıdır. Bunların dışında bakla falı, gazete falı gibi diğer fallara yörede ilgi duyulmaz.[127]

---

[125] Hikmet Tanyu, "Büyü", **DİA**, C. 6, s. 501-506; Karaman, Bardakoğlu vd., **İlmihal ,** C.2, s.154
[126] K.K. 8, 15, 17
[127] Mehmet Aydın, "Fal", **DİA,** C.12, s. 134-138

*"Kahve Falı"***,** kahve ile bakılan faldır. Merzifon'da özellikle kadınlar arasında çok yaygındır. Kahve falına *"falı çıktığına"* inanılan kimsenin bakması daha makbul sayılır. Kahve falı bakmanın herhangi bir özel mekânı ya da zamanı yoktur, sadece gece geç vakitte bakmanın pek hayırlı olmadığı söylenir. Genellikle arkadaş toplantılarında, günlerde, sabah kahvelerinde kahve falı bakılır. Kahve falında, fal baktırmak isteyen kişi bir dilek tutar, kahvesini içer ve fincanı ters kapayıp soğumasını bekler. Fincan soğuyunca fal bakan kişi fincanı kaldırır, fincan sahibinin fincana dokunması iyi sayılmaz. Fincan tabağa yapışmış da ayrılmazsa, *"Dileğin tuttu hemen fincanı yıka, dileğin gerçek olsun"* denir. Ayrılırsa fala bakan kişi önce fincanın dibindeki telvenin aldığı şekle sonra da tabağın içine bakar ve yorumlar yapar. Fal bitince fal sahibi, fal bakana *"Ağzına sağlık"* der ve fal bakana para verir.[128]

"Papatya Falı", kahve falı kadar olmamakla birlikte özellikle kırsal kesimde bakılan fal çeşididir. Kırlarda ve pikniklerde papatya falı bakılır. Fal için, papatya toplanır, yaprakları tek tek koparılır. Sırayla *"olacak, olmayacak"* diye sayılır. Son yaprak *"olacak"* çıkarsa fal sahibinin niyetinin olacağına, son yaprak *"olmayacak"* çıkarsa fal sahibinin niyetinin olmayacağına inanılır.

"İskambil Falı", daha çok gençler arasında rağbet gören faldır. İskambil falında her kâğıdın karşıladığı bir anlam vardır. İskambil falına kişinin kendisi bakabileceği gibi falı bilen başka bir kişide bakıp yorumlayabilir. İskambil falı çok çeşitlidir. İskambil falı genel olarak dilek falı ve yorum falı diye ikiye ayrılır. Önce kâğıtlar dizilir, dizili kâğıtlar yorumlandıktan sonra çekilen üç kart açılır ve fal tamamlanır.

"Çay Falı", Merzifon'da kahve falı kadar rağbet görmez ancak hiç uygulanmadığı da söylenemez. Çayı içen fal sahibi bardağın dibinde bir yudum çay bırakır, fala bakan kişi ise bardağın içine bir çay kaşığı pişmemiş çay atar ve karıştırır. Bardağa atılan çayın aldığı şekiller fala bakan kişi tarafından yorumlanır.

"Asker Falı", daha ziyade bekâr kızların baktığı faldır. Bu falda bir kız asker gördü mü, o anda gördüğü asker sayısı kadar elbisesinin düğmelerini tutup güneşe bakarsa ya da gördüğü asker sayısı kadar havada uçan kuş sayarsa o kızın nasibinin açılacağına ve muradına ereceğine inanılır.[129]

---

[128] İlyas Çelebi, "Fal", **DİA,** C.12, s. 138-139

[129] K.K. 13, 15, 17

3.2. Büyü Çeşitleri

"Taklit Büyüsü" adından da anlaşıldığı gibi taklide dayanır. Hemen hemen tüm toplumlarda rastlanan bu yaygın büyü çeşidi taklit yoluyla istenilen sonucu meydana getirme, benzer işlemlerle istenilen şeyi ya da olayı öne alma, böylece o olayın yakın bir gelecekte gerçekleşmesini zorlama denemesidir. Bunu yaparken, *"Benzer benzeri oluşturur"* ilkesinden hareket edilir. Büyü yapılmak istenilen insan veya hayvanın çeşitli maddelerden benzerlerinin yapılarak çeşitli büyüsel işlemlere tabi tutulması taklit büyüsüne örnek olarak verilebilir.[130]

"Temas Büyüsü" temas ilkesine dayanır. Eskiden birbirleriyle bağlantılı olan parçalar daha sonra ayrılsalar bile aralarındaki ilişkinin devam ettiğine inanılırdı. *"Parça bütüne aittir"* ilkesi parçaya sahip olanın bütüne de sahip olacağı düşüncesini doğurur. Bu büyünün temelindeki inanışa göre birinin saç, tırnak, kirpik, diş gibi şeylerini elde eden kimsenin bunların ait olduğu kişi üzerinde olumlu veya olumsuz büyüsel bir etki gücüne sahip olduğuna inanır.[131]

"Ak Büyü" çoğunlukla dinden ve dinin kutsal bildiği şeylerden yararlanır. Genellikle din alanında ve din adamlarıyla iş görür; duaya ve kurbana başvurur. Mesela evlilik çağına gelmiş bir kızın kısmeti açılmak istendiğinde büyücü tarafından ak büyü yapılır. Önce bir kâğıt üzerine göz resmi çizilir. Gözün üstüne ve altına Arapça Allah lafzı yazılır, gözün sağına ve soluna mim harfi eklenir, kâğıt muska haline getirilir. Yedi kat muşambaya sarılır ve yedi defa Yasin suresi okunarak evlilik çağı gelmiş delikanlıların bulunduğu yöne üflenir. Yine köye kurt girmemesi için, öldürülen bir kurdun ayaklarının köyün dört yanına konması ve kocasıyla arası bozuk olanların aralarını düzeltmek için yatak odasına üzerlik tohumu asılması da bu tür büyü uygulamalarındandır. Sarılık hastalığının ilerlemesini durdurmak, siğilleri gidermek, bebeklerde kusmayı önlemek, romatizma ağrılarını gidermek, öksürüğü kesmek, kulak ağrılarını gidermek, kadınların kolay doğum yapmasını sağlamak, deliliği önlemek ve yitikleri bulmak için büyücüye yaptırılan çeşitli işlemler de ak büyü örneklerindendir.[132]

"Kara Büyü" insanın hayatına, malına, mülküne, hayvanlarına, evine, işine, bağına ve bahçesine zarar vermeye yönelik büyüdür.

---

[130] Karaman, Bardakoğlu vd., **İlmihal**, C.2, s.154
[131] K.K. 8, 15, 17
[132] K.K. 15, 17, 20

Kara büyü genellikle evli çiftleri birbirinden soğutmak, ayırmak, cinsel kudreti zayıflatmak, konuşma yeteneğini kaybettirmek ve uykuyu engellemek gibi amaçlarla yapılır. Kara büyü dini şeyleri kötüye kullanır. Bu yüzden kara büyü yapanlara günahkâr, mücrim insan gözüyle bakılır. Mesela damadın erkekliğini bağlamak için gerdek gecesinden önce kestiği tırnağın toprağa gömülmesi ve gelini bağlamak için ilk adet kanının bulaştığı herhangi bir şeyin alınıp gün doğumunda kırk parmak derinliğinde toprağa gömülmesi kara büyü örneklerindendir. Kara büyü örneklerini çoğaltmak mümkündür. Mesela sevilmeyen kişiye zarar vermek için sabuna yedi veya kırk iğne batırılıp suya atılır ve sabun suda eridikçe büyü yapılan kişinin de hastalanıp eriyeceğine inanılır. Düşman kabul edilen bir kişiye zarar vermek için at nalına okunup tandıra gömülür, tandır yandıkça ve at nalı da kızardıkça büyü yapılan kişinin yanacağına inanılır. Sevilmeyen eşleri ayırmak için kapıya domuz yağı sürülür veya muska yazdırılıp eşiğin altına gömülür, ayrılması istenen eşler o eşiğin bulunduğu kapıdan geçtikçe aralarının açılıp boşanacaklarına inanılır.[133]

"Aktif Büyü" kâinat olaylarını kontrol altına almayı amaçlayan saldırgan bir büyüdür. Yörede aktif büyüye itibar edilmemekle birlikte hiç de yapılmıyor denilemez.

4. Nazar

Nazar en yaygın halk inanışlarından birisidir. Merzifon ve çevresinde de *"nazara"* ve *"nazar değmesine"* çok inanılır. İnsanların bakışlarındaki zararlı güç, halk inanışına göre, canlı ve cansız varlıklara, özellikle çocuklara, evcil hayvanlara, eve, mala, mülke ve eşyaya bakmakla zarar verir. P. Naili Boratav nazarı, *"Kimi insanların bakışlarındaki güç ve bu güçle; bir kişiye bir hayvana ya da bir nesneye bakmakla, canlı üzerinde hastalık, sakatlık, ölüm; nesne üzerinde kırılma vb. bir olumsuz etkinin meydana gelmesidir"* diye tanımlar.[134] Yaşar Kalafat ise nazarı, *"Kara iyelerden birisi olarak kabul edilen nazar, kişinin bizzat kendinden kaynaklanır. Gözler vasıtası ile bakışlarla nazar edildiği kanaati hâkim ise de kişi görmeden de duyarak ve tadarak da nazar edebilir. Hatta muhayyilesini kullanarak da nazara sebep olabilir. Nazar canlı ve cansız varlıklara yönelik olabilirken nazara karşı en fazla bebeklerin korunmaya ihtiyacı olduğuna inanılır."* ifadeleri ile açıklar.[135]

---

[133] K.K. 13, 15, 17

[134] Boratav "Türk Halk Bilimi II", **100 Soruda Türk Folkloru,** İstanbul, s.126-127

[135] Kalafat, "Türk Halk İnançları Hususiyle Doğu Anadolu'da ve Orta Toroslar'da Kırk Motifi", **Millî Folklor**, Kış, S.25, s. 35-40

Aslı Arapça olan *"nazar"* kelimesi, Türkçede *"bakış, göz değme, bakma, göz atma"* anlamlarına gelir. İnsanın kontrolü dışında gelişen nazar, belli kişilerde bulunduğuna inanılan, zarar veren bir bakışla dışa fırlayan, çarpıcı, ürkütücü, zarar verici kimi zaman da öldürücü bir güçtür. İnsanların bakışlarındaki zararlı güç, halk inanışına göre, canlı ve cansız varlıklara, özellikle çocuklara, evcil hayvanlara, eve, mala, mülke bakmakla, zarar verir. Canlı varlık üzerinde hastalık, sakatlık hatta ölüm; cansız varlık üzerinde sakatlanma, kırılma gibi olumsuz bir etki meydana getirir. Bu durumdan sakınmak için insanlar çeşitli pratikler geliştirmişlerdir. Nazarı sözle savmak, kurban kesmek, çeşitli vücut hareketlerinde bulunmak ve tütsülenmenin yanı sıra, üzerlerinde veya mal varlığının üzerinde nazarlık, muska, nazar taşı, kemik, hayvan tüyü, bitki ve ağaç dalı gibi kutsal ya da uğurlu sayılan unsurları taşımak bu pratiklerdendir. Nazar inancı ilk dönemlerden beri varlığını sürdürür. Nazar ile ilgili uygulamaların bir kısmı Türklerin Gök Tanrı inancından ve Şamanizm'in etkisinden gelir. İslam dininde ise nazar için Ayet el Kürsü, Felak ve Nas sureleri bulunur.[136]

Herhangi bir zararlı olay belli bir sebebe yüklendiği zaman *"nazar değdi"* deyimi kullanılır. Sapasağlam bir çocuk hastalanınca, bir aile içinde veya iki dost arasında düzen bozuluverince nazar değdiğine inanılır. *"Kem göze uğradı"* deyimi de aynı anlamdadır. Mavi gözlerde nazar gücü olduğu ilkesine dayanılarak mavi gözlülerin kötü niyetli, kıskanç, başkalarına zarar vermekten hoşlanan kimseler olduğuna inanılır. Bu durum gerçeklere aykırı olsa bile öyle olduğu inanışı yaygındır. Kıskançlık duygusunun nazara yol açacağı inancı da yaygındır. Nazara uğramaya en elverişli kimseler çocuklar, güzeller, hünerliler, herkesin hayranlığını uyandırmış kimselerdir. Çünkü çocuklar zayıf varlıklardır, çabuk etkilenebilirler; güzeller, hünerliler, mutlular da insanların kıskançlık duygularını kamçılarlar.

Nazara sadece insanlar uğramaz. Mal, mülk, hayvanlar ve evler de nazara uğrayabilir. Durup dururken hastalanan ya da sakatlanan at, sütü azalan inek veya bereketli olması beklendiği halde kıt elde edilen yıllık mahsul için de *"Nazara geldi, Nazara uğradı"* denilir. Hatta aile içindeki düzen, iki dost arasındaki sevgi bağı gibi başarı ile yürütülen bir iş de nazara uğrama sonucu bozulabilir. Halk içinde bazı kişilerin, sebebi bilinmeyen olağanüstü ölçüde nazar güçleri olduğuna inanılır. Bakışı ile bir atı iki yüz, üç yüz metreden çatlatabileceği ileri sürülen ve bunu ispatlayan kimseler hakkında hikâyeler anlatılır.

[136] Bakara 2/ 255; Felak 113/ 1-5; Nas 114/ 1-6

Nazar, kıskançlık gibi olumsuz duygulardan gelebileceği gibi özellikle kişinin yakınlarının fazla hayranlık ve sevgi duygularından da gelebilir. Bu tür nazardan en çok çocuklar etkilenir. Bu yüzden anne ve babanın kendi çocuklarına gereğinden fazla düşkünlükleri iyi sayılmaz.[137]

Merzifon ve çevresinde özellikle *"gözleri gök, yani mavi olanların, başkalarını çekemeyenlerin, kıskanç olanların, seyrek dişli olanların, sakar olanların, aniden sevenlerin, abdestsiz-namazsız yaşlı insanların, kötü niyetli kişilerin, aşırı neşeli olanların, kanı kaynayanların ve bir şeye veya kişiye aşırı ilgi, sevgi gösterenlerin nazarı değer"* inanışı çok yaygındır. Nazardan en çok etkilenenler ise masum, savunmasız ve kendi kendilerini hiçbir kötülükten koruyamayan çocuklardır. Bu yüzden insanlar çocuklarını bebekliklerinden itibaren her zaman ve mekânda nazardan korumaya çalışırlar. Çocuk dışında herhangi bir kişiye, mala mülke, hayvana, iki kişi arasındaki sevgiye ve arkadaşlığa da nazar değebilir.

Yörede nazarı değdiğine inanılan kişiler için yaygın olarak *"nazarı kuvvetli"*, *"kem gözlü", "Allah nazarından saklasın", "Nazarı değdi", "Gözü değdi";* nazara uğrayanlar için ise *"Nazara geldi", "Göze geldi"* ve *"Kem gözlere geldi"* gibi ifadeler kullanılır.[138] Merzifon ve çevresindeki nazarla ilgili inanış ve uygulamaları; nazardan korunmayla ilgili olanlar ve nazardan sonra yapılanlar diye iki kısma ayırabiliriz.

4.1. Nazardan Korunmayla İlgili İnanış ve Uygulamalar

Merzifon ve çevresinde nazardan korunmak için çeşitli önlemler alınır. İnsanlar nazardan korunma için öncelikle muska ve ayetlerden yararlanma yoluna giderler. Bebeklere kara sürerek nazardan korunabileceğine inanırlar. Seğiren göz nazarın habercisidir. Bu nazarı önlemek için seğiren gözün üstüne bir saman çöpü koyarlar. Üç kere tahtaya vurularak *"tü tü tü"* maşallah denilince nazarın uzaklaşacağına inanırlar.

Nazardan korunma yollarından birisi nazarı değdiğine inanılan kişiden uzak durmak ve zarar görmesi ihtimali olan kişiyi kem gözlerden kaçırmaktır. Çocukların en yakınlarının sevgi ve hayranlık bakışlarının kötü sonuçlar verebileceği inancı ile tatlı sözler yerine *"maskara", "çirkin"* gibi kötüleyici kelimelerle sevmek tavsiye edilir.[139]

[137] K.K. 1, 7, 10, 11
[138] K.K. 8, 13, 15
[139] Bu kısım derleme yaptığımız bütün kaynak kişilerden derlenmiştir.

Bir şeyi severken muhakkak *"maşallah"* demek, bu kelimeye *"tü, tü…"* sesleriyle tükürme taklidi eklemek gerekir. Bu sözler ve hareketlerle, kötü gözlerin etkisini ürkütüp kaçırmak amacı güdülür. *"Elem tere fiş, kem gözlere şiş"* sözü gibi anlamları daha açık ve tehditli sözler söylemek de zararları önleyici çarelerdendir. Kaynak kişilerin verdiği bilgiler neticesinde ve onların deyişleriyle kimi insanların nazarlarının değmesi denenmiştir. Nazarı kuvvetli kişi geldiğinde bulunduğu yerde çocuk varsa uzaklaştırılır, kendisine nazar değmesini istemeyen kimse oradan uzaklaşır. Eşyaya nazar değeceğinden korkulursa, bunların yanında *"Gözü olanın gözü çıksın", "Elem tere fiş kem gözlere şiş"* gibi sözlerle nazar def edilmeye çalışılır.[140]

Nazardan korunmak için yapılan uygulamalardan birisi de nazarlık kullanmaktır. Nazardan korunmak için uygulanan nazarlık, bütün Anadolu'da olduğu gibi Merzifon ve çevresinde de en yaygın olan korunma yöntemidir. Nazarlıklar; nazarı uzaklaştırıcı etkisi olduğuna ve nazarı etkisiz hale getirdiğine inanılan çeşitli nesnelerdir. Nazarlık, mavi boncuk, üzerlik otu, sarımsak, leylek pisliği, deniz hayvanları kabuğu, eski para, kurşun, kumaş parçası, kemik, kaplumbağa kabuğu, bebek ayakkabısı, kurban boynuzu, at nalı, dua yazılı kâğıt ve muska gibi nesnelerdir. Nazarlıklar kullanıldıkları yere göre, yakaya ve omuza takılanlar, boyuna asılanlar, beşiğe takılanlar, dükkân ve ev gibi yerlere asılanlar olarak sınıflandırılabilir. Nazarlık yapımında kullanılan malzemeler fetiş malzemeler olarak nitelendirilir. Bunlar genellikle insani, nebati, hayvani, beşeri ve madeni niteliktedir.[141]

4.2. Nazardan Sonra Yapılan Uygulamalar

Nazar değdiğine inanılan kişi, hayvan veya cansız nesne için halk arasında uygulanan bir takım sağaltma yöntemleri vardır. Bu yöntemlerin en yaygını *"Kurşun dökme"* yöntemidir. Kurşun, kurşun dökme ocağı olarak bilinen kadınların nazar değen kişiye kurşun dökmesidir. Bu kadınlara toplum içerisinde daha çok saygı gösterilir ve söyledikleri doğru olarak kabul edilir. Kadınlar arasında kurşun dökmenin şekli konusunda tam bir birliktelik bulunmaz. Ancak uygulamalardaki farklılıklara rağmen kurşun dökme, özü itibariyle aynıdır. Kurşun dökülecek kişi ocağın önüne diz çöktürülür, başına bir örtü örtülür, o örtünün dört bir kenarı dört kişi tarafından tutulur. Bu sırada Kurşun ocakta bakır tava içinde ısıtılır.

[140] K.K. 6, 12, 16, 19
[141] Örnek, **Anadolu Folklorunda Ölüm**, s. 181-190

Kurşun döken kadın kurşunu elinde tuttuğu tepsi içerisinde bulunan bakır tabaktaki suya döker. Bu sırada bir takılama sesi duyulur ve sudan duman çıkar. Bu işlem üç defa tekrarlanır. Kurşunu döken kadın, her defasında kurşunu suyun içinden alır ve kurşunun şekline bakarak kimin nazarının değdiği ve nazarın şiddeti hakkında yorumlar yapar. Nazar kişiye çok işlediyse kurşun kül renginde, az işlediyse sarı renkte olur. Sonra kurşun dökülen suyun bir miktarı nazar değen kişinin üstüne, bir miktarı da evin her dört köşesine serpilir. Su serpilirken *"Hastalık dışarı sağlık içeri"* denir.[142]

Nazardan iyileşmek için yapılan uygulamalardan birisi de *"Tütsülemedir"*. Tütsüleme yapmak için nazara uğradığı düşünülen kişinin saç telinden veya giysisinden bir parça alınır. Bunlar ev içinde ağzı dualı yaşlı bir kadın tarafından yakılır. Yakılan bu maddenin dumanı nazar değen kişiye koklatılır ve etrafında üç defa dolaştırılır. Üç İhlas, bir Fatiha ve bir Ayet-el Kürsü okunur. Böylece nazarın bozulduğuna inanılır.

Nazara geldiği düşünülen kişinin nazardan iyileşmesi için yapılan uygulamalardan birisi de üstünde dua okunarak *"tuz çevirmektir"*. Tuzun miktarını işi yapan kişi ayarlar. Bir veya üç avuç olabilir. Yaşlı kadın Eûzu-Besmele çekerek tavayı ocağın üzerine koyar, içine hazırladığı tuzu döker. Tuz bir müddet kavrulduktan sonra nazar değen kişinin başı üstünde yedi kere çevirir ve kavrulmuş tuzu bir tabağa döker. Dökülen tuzun patlama sesi, nazarı değenin *"gözü çıksın"* anlamını taşır. Tuz ne kadar çok patlarsa nazar değen kişinin o kadar çabuk iyileşeceğine inanılır.

Nazarın tedavisi için nadir uygulanan diğer bir yöntem *"şaplamadır"*. Şaplama işi ocak olarak bilinen kadınlar tarafından yapılır. Bu kadınlara *"şapçı"* denir. Şaplama işlemi ufak farklılıklar olsa da genel olarak aynıdır. Şapçı önce abdest alır, hastayı kıbleye doğru çevirir. İhlâs suresini okuyarak ve *"Benim elim değil, Fadime anamızın eli, el benden sebep Allah'tan"* diyerek, şapı hastanın baş, bel ve ayak çevresinde üçer defa dolandırır. Sonra kızgın kül içine atar. Kül içinde ısınan şapın bıraktığı beyaz tortunun şekline bakarak kimin nazarı değdirdiğini tespit etmeye çalışır.

Nazar değen kişinin iyileşmesi için kurban adayarak üç ayrı yatır niyetiyle tabaktaki suya üç ayrı iğne yatırılır. Önce paslanan iğne hangi yatır içinse orada kurban kesilir dualar edilir. Böylece nazarın etkisinin yok olacağına inanılır.[143]

[142] Bu kısım kaynak kişilerin tamamından yararlanılarak hazırlanmıştır.
[143] K.K. 6, 12, 14,16

III. BÖLÜM

ZİYARET YERLERİ İLE İLGİLİ İNANIŞ VE UYGULAMALAR

1. Ziyaret Fenomeni ve Mahiyeti

Ziyaret sözü Arapçadan Türkçe'mize geçen, *"birini veya bir yeri görmeye gitmek"* anlamında bir kelimedir. Arapça'da aynı kökten *zevr* sözcüğü hem ziyaret etmek hem de ziyaret eden manalarına gelir. Bu anlamda *zair* kelimesi daha yaygın bir kullanıma sahiptir. Aynı kökten *zuvar* ve *mezar* kelimeleri de mevcuttur.

"Ziyâra", kökü ile ilgili *"zevr"* kelimesi hem ziyaret etmek, hem de ziyaret eden manasında kullanılır. Ziyaret eden manasında *"zâir"* kelimesi daha yaygın kullanıma sahiptir. *"Zuvâr"* ve *"mezar"* kelimeleri de bir kimseyi görmeye gitmek manasını ifade eder ve Türkçemize *"kabir"* anlamıyla geçmiştir. Ziyaret, umumiyetle dinî manada; ibret almak için kabirleri, sevap kazanmak için mübarek yerleri, akrabaları ve hastaları gidip görmeyi ifade eder.[144]

İslâm'da bunun en önemli örneği, belirli kurallara uygun olarak Kâbe'yi ziyaret etmekten ibaret olan hac ibadetidir. Dinlerde özellikle İslâm'da hac kavramı ile ifade edilen ziyaret uygulamalarının münhasıran bir ibadet olduğu, ancak halk inanışlarında ziyaret kavramıyla farklı bir kategoriye dâhil olan fenomenlerin konu edildiğini vurgulamak gerekir.[145] Kur'an-ı Kerim'de ziyaretle ilgili olan *"Çokluk kuruntusu sizi o derece oyaladı ki, nihayet kabirleri ziyaret ettiniz"*[146] ayetinin, İslâm öncesi yapılan kabir ziyaretlerinin, dinî amaçla değil, kabile mensuplarının sayısına ölülerin de dâhil edildiğini göstermek suretiyle övünmeyi önlemek için nazil olduğu anlaşılır.

Hz. Muhammed (a.s) İslam dininin yegâne gayesi olan Yüce Allah'ı tek Hâlık tanıyıp sadece O'na ibadet etme pekişinceye kadar yani tevhid akidesi Müslümanlar tarafından iyi anlaşılıp gönüllere yerleşinceye kadar kabir ziyaretini yasaklamış, bu akidenin iyi anlaşılıp gönüllere iyice yerleşmesini müteakip ise buna izin vermiştir.[147]

---

[144] Mehmet Yaşar Kandemir, "Ziyâret", **İslâm Ansiklopedisi**, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul 1978-1986, C.13, s.620

[145] Mehmet Alparslan Küçük, **İnanç Turizmi Açısından Türkiye'de Dini Mekânlar (Yahudilik-Hıristiyanlık Örneği)**, Ankara 2015, s. 27- 28

[146] Tekâsür, 102/ 1-8

[147] Mehmet Şener, "Kabir", **DİA**, C. 24, s.36

Hz. Muhammed'in (a.s) kabir ziyaretini önce kadın, erkek herkese yasaklaması, *"Yanaklarını döven, yakalarını yırtan ve Cahiliye çağırış bağırışıyla feryat eden kimseler bizden değildir."*[148] Hadis-i şerifi gereği, İslâm'ın vakarı ile bağdaşmayan bazı cahiliye âdetlerini unutturmak, kabirlere ve dolayısıyla içindekilere aşırı saygı besleme ve hatta onlara ibadet etme şeklinde tezahür eden şirk görüntülerini yok etmek maksadına dayanır.

Kabirlerde bu Cahiliye âdetlerinin çirkinliği anlaşıldıktan ve ziyaret sırasında kötü söz sarf etmenin günah olduğu öğrenildikten sonra, Hz. Muhammed (a.s) bu yasağı, *"Ben sizi kabirleri ziyaretten men etmiştim, artık kabirleri ziyaret edin. Çünkü kabir ziyareti ölümü ve ahireti hatırlatır."*[149] buyurarak kaldırmıştır.

Ziyaret fenomenine asıl olan konu; yatır, türbe, kümbet, tekke, ziyaret, dede mezarı gibi çeşitli isimlerle anılan ve çoğunlukla kendilerine veli, evliya, eren, ermiş, âbid, zâhid, âlim, sofu, seyid, şeyh, gazi, mübarek, pir, dede, baba, abdal yahut şehit gibi türlü isim ve sıfatlar verilerek manevi güç ve meziyetlerine inanılan kişilerin yattıkları veya yattıkları kabul edilen yerlere, mekânlara belli hacet, dilek, istek, talep ve muratlarla yapılan ziyaretler ve bu ziyaretler çerçevesinde oluşmuş bulunan türlü çeşitli inanış ve uygulamalardır.[150]

Bu anlamdaki ziyaretin, *"adak"* ile yakın ilişkisi bulunduğuna işaret etmeliyiz. *Adak*; Tanrı'ya, kutsal tanınan bir şahsa, türbe, mezar, ağaç, su, taş gibi bir yere, herhangi bir dileğinin olması, yerine getirilmesi şartıyla adı bildirilerek bir şeye yapılan şartlı bir vaat, bazen şartlı bazen şartsız bir ant şeklinde münferit veya topluca yapılan davranış olarak görülmektedir.[151]

Aslen Türkçe olan *"adak"* kelimesi; çocuk sahibi olma, evlenme, zor bir durumdan kurtulma gibi amaçlara yönelik isteklerin yerine getirilmesi için yüce varlıklara, ermişlere, yatırlara, ziyaretlere adanan oruç, kurban, yiyecek eşya gibi şeyleri ifade eder.[152] *"Adak"* ve dinî bir veçhe arz eden *"nezirde"* kurbanın veya adanan şeylerin sunulması söz konusudur.[153]

---

[148] **Sahîh-i Buhârî ve Tercemesi**, C. 3, Tercüme: Mehmed Sofuoğlu, Kitâbü'l Cenâiz, s.1224, Hadis No: 38

[149] **Sahîh-i Müslim Tercüme ve Şerhi**, C.5, Tercüme: Ahmet Davutoğlu, İstanbul, 1973-1980, Kitâbü'l Cenâiz, s. 256, Hadis No:36

[150] Durmuş Arık, "Kutsal Mekân ve Ziyaret Fenomeni" **Halk İnanışları El Kitabı**, Editörler, Durmuş Arık, Ahmet Hikmet Eroğlu, s. 72-75

[151] Hikmet Tanyu, **Dinler Tarihi Araştırmaları,** Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi. Yayınları, No 120, Ankara 1973, s.50

[152] Akalın, **Türkçe Sözlük**, s.18; Hikmet Tanyu, **Türkiye'de Adak ve Adak Yerleri,** Ankara 2007, s. 85; Ahmet Özel, "Adak", **DİA**, C.1, s.337-340

[153] Hikmet Tanyu, **Ankara ve Çevresinde Adak ve Adak Yerleri,** Ankara, 1967, s, 159

Ziyaret Fenomeni çerçevesindeki inanış ve uygulamalara Türkiye'de olduğu gibi öteki Müslüman Türk ülkelerinde de İslâm öncesi dönemden itibaren rastlanıldığı bilinmektedir. Üstelik olay yalnızca Türk dünyasına mahsus da değildir. Zira İslâmiyet öncesi dönemde Araplar arasında da buna rastlanmaktadır. Özellikle Kuzey Afrika'da ve oranın etkisi ile Afrika'nın tamamında çeşitli maksatlarla velilerin mezarlarının ve öteki kutsal bilinen mekânların ziyaret edilmesinin yaygın olduğu bilinmektedir.

Ziyaret inanışı ve uygulamaları sadece Türk yahut İslâm dünyası ile de sınırlı değildir. Zira *"Natürizm"* ve *"Animizm"* diye adlandırılan ve tabiata yahut tabiat kuvvetlerine veya onların kişileştirilmiş şekillerine veya ruhlara ve özellikle de ata ruhlarına tapınma şeklindeki inanış ve uygulamalara Afrika, Amerika ve Avustralya'nın ilkel yerlileri, Uzak Doğu ülkeleri, Çin, Hindistan hatta eski Yunan ve Roma'da da rastlanmaktadır. Öte yandan Hıristiyanlık, *"Azizler Kültü"nü"*, daha ilk dönemlerinden itibaren dinî hayatın önemli bir parçası haline getirmiştir.[154]

Ziyaret Fenomeni inanış ve uygulamaları toplumlara, kültürlere, devirlere ve yörelere göre aralarında dikkate değer farklılıklar gösterir. Ancak basit bir karşılaştırma onların arasında ilginç benzerliklerin bulunduğunu anlamaya izin verecektir. Hemen hemen bütün dinlerde kutsal, merkezî bir öneme sahiptir. Bütün dinlerde kutsal ve kutsal olmayan (profan) arasındaki fark göze çarpar. Hatta kutsalın dinde en önemli işaret olduğu ve tanrı düşüncesinden daha köklü bir yer tuttuğu belirtilir. Nitekim Budizm gibi bazı dinler herhangi bir tanrı inancını gerekli görmedikleri halde, kutsal fikrine sahiptirler.

"Kutsal" kelimesi, İngilizce'de *"scared"* ve *"holy"*, Latince'de *"sanctum"* ile ifade edilmektedir. Özellikle saygı duyulan ve insanlar tarafından kutsal kabul edilen objeler *"sacred"*, Tanrı tarafından kutsal kabul edilenler ise *"holy"* ile ifade edilmiştir. Aziz, veli ve eren gibi anlamlara gelen *"saint"* kelimesi de *"sanctum"* kelimesinden türemiştir. Bu yüzden Hıristiyan kültüründe mevcut olan kutsal mekânların çoğu azizler ile bağlantılıdır.[155]

---

[154] Ahmet Gökbel, "Anadolu'da Yaşayan Halk İnanışlarından Çaput Bağlama ve Nazar", **Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, S. 1, Sivas, 1996, s. 173-178; Ekrem Sarıkçıoğlu, **Din Fenomenolojisi,** Süleyman Demirel Üniversitesi Yayını, Isparta, 2002, s. 85

[155] Baki Adam, "Kutsal Nedir" **Halk İnanışları El Kitabı**, Editörler, Durmuş Arık, Ahmet Hikmet Eroğlu, s.46-95; Ahmet Güç, "Dinlerde Kutsal ve Kutsallık Anlayışı", **Dinler Tarihi Araştırmaları-I**, Ankara, 1998, s. 337

"Kutsal" kelimesinin ilâhî metinlerdeki kullanımı ise şöyledir: Eski Ahit'te kutsal karşılığında *"gados"* ve *"godes"*, Yeni Ahid'de Yunanca *"hagios"* ve Kur'an-ı Kerîm'de değişik köklerden türeyen *"kuddûs"*, *"mukaddes"*, *"harem"*, *"haram"*, *"bâreke"*, *"tebâreke"* ve *"mübârek"* gibi kelimeler kullanılmıştır.[156] *"Kutsal"* kelimesi Türkçe'de; 1.Güçlü bir dinî saygı uyandıran veya uyandırması gereken, kutsî, mukaddes 2. Tapınılacak veya yolunda can verilecek derecede sevilen, kutsî, mukaddes 3. Bozulmaması, dokunulmaması, karşı çıkılmaması gereken, üstüne titrenilen 4. Tanrı'ya adanmış olan, tanrısal olan gibi anlamlara gelmektedir. *"Kutsallık"* ise; gizemli ve tabiatüstü güç ile olan teması sebebiyle bir kısım eşyaya, bazı insanlara, hayvanlara, bazı yerlere, olay ve faaliyetlere atfedilen üstünlüktür.[157]

Yukarıda söz konusu olan kutsal nesnelerin birçoğu, bu özelliklerini Tanrı'nın tezahür etmesinden almaktadır. Bu tamamen farklı bir şeyin, bizim dünyamıza ait olmayan bir gerçeğin, *"doğal"*, *"dindışı"*, dünyamızın ayrılmaz parçası olan nesneler içinde açığa çıkmasıdır. Bazı insanlar kutsalın açığa çıkmasının bazı biçimleri karşısında bir rahatsızlık duymaktadır. Oysa söz konusu olan bizatihi taş veya ağaca tapınma değildir. Kutsal taş, kutsal ağaç, taş veya ağaç olarak tapınma nesnesi değildir, onlara tapınılmamaktadır, çünkü onlar birer kutsal tezahürüdür ve kutsal olanı açığa çıkarmaktadır. Bu sebeple eski toplumlara mensup insanlar, mümkün olduğunca kutsalın içinde veya kutsallaştırılmış nesnelerin yakınında yaşama eğilimine sahiptir.[158]

Çoğu zaman bir yerin kutsal olarak nitelendirilmesi için illâ Tanrı'nın bir zuhuru da gerekmeyebilir. Bazen herhangi bir işaret, mekânın kutsallığını belirtmeye yeterlidir. Meselâ, maddî ve manevî sıkıntısı olan bir insanın herhangi bir mekânda teneffüs ettiği hava, içtiği su veya bir ağacın altında bir süre yatarak rahatlaması ve sıkıntılarından kurtulması, o mekânın kutsallığına delâlet eden işaretlerden bazılarını oluşturur. Türkiye'de birçok yerdeki su kaynakları, ağaç, taş ve tepe gibi unsurlar çeşitli şekillerde bazı hastalıkların tedavisinde veya çaresizlik durumlarında ümit kapısı olarak ilgi görür. Günümüzde kutsalın yoğun olarak hissedildiği yerlerde insanlar kendilerini emniyette görür. Kutsal mekânların az olduğu yörelerdeki insanlar, kendilerinin de kutsala yakın olduklarını göstermek maksadıyla yeni kutsal mekânlar ihdas eder.[159]

---

[156] Güç, "Dinlerde Kutsal ve Kutsallık Anlayışı", **Dinler Tarihi Araştırmaları-I**, s. 337-340; Ünver Günay, Harun Güngör vd. , **Ziyaret Fenomeni Üzerine Bir Din Bilimi Araştırması,** Kayseri 2001, s. 68-84

[157] Ahmet Yaşar Ocak, **Türk Halk İnanç ve Edebiyatında Evliya Menkıbeleri,** Ankara,1984, s. 152

[158] Ocak, **Türk Halk İnanç ve Edebiyatında Evliya Menkıbeleri,** s. 152,153

[159] Hikmet Tanyu, **Türklerde Taşla İlgili İnançlar**, s. 108-180

İlâhî dinlerde en yüce manada kutsallık Tanrı'ya aittir ve kutsalın belirleyicisi kutsalın bizzat kendisidir. İslâm'da kutsala daha yakın olan insanları ifade etmek üzere veli, evliya, şehit vb. kelimeler kullanılmıştır. Kur'an-ı Kerîm ve Kitabı Mukaddes'te de *"Mescidi Haram"*[160] *"Beytü'l-Makdis"*[161], *"Mukaddes Tuva Vadisi"*[162] gibi bazı yerler kutsal olarak belirlenmiş ve bu mekânlara gelişi güzel girilemeyeceği ifade edilmiştir.

Ziyaret Fenomenine tarihî perspektiften bakıldığında, Anadolu'da karşımıza çıkan ziyaret fenomeninin, tarihî süreç içerisinde dinî ve tasavvufî pek çok unsur tarafından şekillendirildiği görülür. Türklerin Anadolu'da şekillenen dinî kültür ve yaşayışları üzerinde, ziyaret Fenomeninin köklerinin İslâm öncesi döneme kadar uzanan birçok dinî, kültürel ve sıhrî unsurların etkileri olduğu hususuna dair birtakım ilmî çalışmalar yapılmıştır. Günümüzde, Anadolu'da yaşatılan ziyaret fenomeninin temelinin geniş ölçüde, İslâm öncesi eski kültlerden Şamanist uygulamalar ve Budizm, Zerdüştlük, Manihaizm ve Mazdeizm gibi dinlerin kalıntılarının zaman içerisinde bağdaştırılmasıyla oluşturulduğu söylenebilir.[163]

Çoğu zaman insanlar niyet, dilek, istek veya ihtiyaçlarını bir ziyaret yerine başvurarak adaklarla elde etmeye çalışırlar. Ancak İslâm âlimleri dinî açıdan, kabirlerin tezyini, kabirlerde mum yakma, türbelerin pencerelerine ve ağaçlara bez bağlama gibi hususların İslâm'da yerinin olmadığını, bunların sonradan uydurulmuş uygulamalar olduğunu belirtirler.[164]

Prof. Dr. Durmuş Arık, ziyaret fenomeninin ülkemizdeki ve soydaşlarımızın yaşadığı ülkelerdeki durumu hakkında şöyle değerlendirme yapmaktadır:

"Ziyaret fenomeni, Türk toplumunda mezar inşası, mezara duyulan derin saygı ve bağlılık, daha çok İslâm öncesi mezar geleneklerinin devamlılığı ile ilgilidir. Türkler, din değiştirmesine rağmen, geleneksel inanışlarını unutmamış ve mezar geleneklerini çok az değişiklikle günümüze taşımıştır. Bu açıdan bakıldığında Anadolu'daki, diğer soydaş ve akraba Türk topluluklarındaki veli kültü ve ziyaret fenomeninin kaynağının İslâm öncesi Türk inanışlarına kadar uzandığı söylenebilir.

---

[160] Hac,22/ 26

[161] Tekvîn, 8, 20-21

[162] Tâ hâ, 20/ 12

[163] Yahya Mustafa Keskin, **Gelenek ve Modernlik İlişkisi Bağlamında Türkiye'de Ziyaret Olgusuna Sosyolojik Bir Yaklaşım (Keçeci Baba Örneği),** C.6, S, 19, Ankara 2004, s. 91

[164] Ömer Nasuhi Bilmen, **Büyük İslâm İlmihali,** İstanbul, 1984, s. 264; A. Hamdi Kasapoğlu-M. Şevki Özmen, "Hurafe ve Batıl İnanışlar", **Diyanet İşleri Reisliği Mecmuası**, Ankara 1956, C. 1, S. 1, s. 44-46

Ziyaret yerleriyle ilgili çok çeşitli amaçlar, inanışlar ve uygulamalar vardır. Yatırlara, türbelere ve kabirlere kurban adamak, bu yerlerde mum yakmak, onlardan hacet ya da hastalara şifa dilemek, hastaları şifa beklentisiyle bu mekânlarda yatırmak, bunlardan bazılarıdır. Türbe, yatır ve diğer ziyaret yerlerinde pencerelere ve bazı ağaçlara çul, çaput bağlamak, horoz adamak, buralarda bulunan sulardan içmek gibi pek çok inanış ve uygulama da yüzlercesinden yalnızca ilk akla gelen ve dikkat çekenlerdir.

Ziyaret fenomeninin İslâmî, dini ve tasavvufî çeşitli boyutlarının bulunduğu göz ardı edilmemelidir. Aslında yukarıda yapılan tespit ve analizlerde bu olayın İslami, dinî ve tasavvufî boyutlarının ötesinde eski kültürlerden aktarılarak gelen çok çeşitli inanışların etkilerini de burada tekrar vurgulamak gerekmektedir. Ziyaret fenomenine konu olan nesne ve mekânlar arasında ağaç, taş, kaya, su, dağ, tepe gibi unsurların yer alması, hatta türbelerin ya da yatırların duvarlarına taş yapıştırılarak dileğin kabul olunup olunmayacağına karar verilmesi, dilsiz çocuğun ağzına türbenin anahtarının sokup çevrilerek dilinin çözüleceğine inanılması, ya da çocuğun yaşamasını isteyen kadının boynuna at nalı bağlaması gibi uygulamalar ziyaret olayında dini ve mistik unsurların ötesinde *sihrî* ve *majik* unsurların izlerinin ve etkilerinin olduğunu da gösterir. Ziyaret fenomeni içerisinde birçok dini, tasavvufi ve sihri kültür unsurları birlikte varlığını sürdürmektedir.

Genel olarak ziyaret yerleriyle ilgili inanışlar ve bu yerlerde yapılan uygulamalar dikkate alındığında İslâm'da Allah ile insanlar arasında *"aracı kişiler ya da nesneler"* kabul edilmediği vurgulanmalıdır. İbadetler Tanrıya yönelmeli, her iyilik ondan beklenmeli, kişi her an kendisini Allah'ın huzurunda bilmeli, dilek ve istekleri için ona başvurmalıdır. İslâm'da ölüden medet umma yoktur. Veli kültü ve türbesinin etrafında oluşan birtakım inanış ve uygulamalar İslâm öğretisi açısından yasaklanmasına rağmen günümüze kadar varlığını sürdürerek mezar ya da mezarlık etrafında birtakım inanışların ve pratiklerin yapılmasına sahne olmaktadır."[165]

Türkler, İslâm öncesi dini sistem içinde mevcut olan Atalar Kültünü, İslâmiyet'le birlikte, türbe, yatır, dede mezarı, evliya gibi kutsal mekân fikri şeklinde Anadolu'ya taşımışlar ve birtakım motiflerle de zenginleştirerek bir kültür oluşturmuşlardır. Genellikle yatırlar, erenler, evliyalar, dedeler, türbe ve mezarlar birbirleriyle eş anlamlı olarak belirtilmektedir.

[165] Durmuş Arık, "Kutsal Mekân ve Ziyaret Fenomeni", **Halk İnanışları El Kitabı**, Editörler, Durmuş Arık, Ahmet Hikmet Eroğlu, s. 93-96

En eski mezar ve yatırların, birçoğunun Anadolu'yu fetih ve İslamlaştırma mücadelesinde kahramanlıklar, kerametler ve faziletler gösteren kimselere ait olduğu düşünülmektedir. Bunları müteakip tarikat öncüleri, şeyhleri, pirleri, babaları ve dedeleri zikredilebilir. Günümüzde de bazı tarikat mensuplarının türbe, mezar, tekke ziyaretlerine, dilek ve adakta bulunma işlerine taraftar olduklarına ve çeşitli menkıbeler anlatarak ziyaretçileri bu tür davranışlara teşvik ettiklerine şahit olunmaktadır.[166]

Anadolu'nun Türkleşmesi ve İslamlaşmasında hiç şüphe yoktur ki, Horasan Erenleri veya bir başka tabirle Alperenlerin gazi ve velilerin rolü oldukça önemlidir. Çünkü Anadolu bunlar tarafından sadece fethedilip bırakılmamış, aynı zamanda vatan yapılarak yurt haline getirilmiştir. Anadolu insanı, burayı kendilerine vatan yapanları ebedîleştirmek ve yaşadıkları hayatı onlarla paylaşmak istemiştir. Bir yandan bölgedeki ağaç, kaya, mağara gibi unsurları kutsallaştırarak taşı ve toprağı ile vatanı kutsallaştırma yoluna gitmiş, diğer yandan bu vatanın asıl sahipleri olarak düşünülen ve birçoğu yüce dağ başında mekân tutmuş kişiler olarak tahayyül ettiğimiz bu Alperenlere birer makam tahsis etmiştir. Buraları ziyaret ederek onlara karşı vefa borçlarını ödemeye çalışmıştır. Türk-İslâm kahramanlarının mezarlarının yanı sıra, kökünü önceki kültürlerden alan bazı kutsal mekânlar da görülür. Anadolu insanının onları da efsane ve menkıbelerle ana kültürümüz içine dâhil ettiği ve onlara kendi kültürel ve dinî rengini verdiği anlaşılır.[167]

Toplumumuzda dini hayatın önemli bir boyutunu oluşturan ziyaret fenomeni, ferdî ve toplumsal hayatla bütünleşmiştir. Çoğu zaman dine aykırılığı gerekçesiyle sıkça gündeme getirilen ziyaret fenomeni ile ilgili inanış ve uygulamaların kitabî din ile ilişkisinden ziyade halk nezdindeki tezahürü dikkat çekmektedir.[168]

2. Ziyaret Yerleri İle İlgili Tipoloji

Ziyaret yerleri ile ilgili Tipolojiden bahsetmek ve konuyu bilimsel bakımdan açıklamak için, Türk dünyasındaki türbe, adak ve ziyaret dindarlığı olgusunu ve belli nitelikleri ayrı kategoriler halinde toplayıp tasnif ederek değişik tipleştirmeler ile analiz etmek oldukça önemlidir. Zira olay, belli kriterlerden hareketle çok çeşitli tiplerin ayırt edilmesine izin verecek bir çeşitlilik, karmaşıklık ve zenginlikle kendini sunar.

---

[166] Ünver Günay, Harun Güngör, vd., **Ziyaret Fenomeni Üzerine Bir Din Bilimi Araştırması,** Kayseri 2001, s.175

[167] Hamza Karaoğlan, **Kahramanmaraş ve Çevresinde Ziyaret Yerleri,** Ankara 2014, s. 31

[168] Durmuş Arık, "Kutsal Mekân ve Ziyaret Fenomeni", **Halk İnanışları El Kitabı**, Editörler, Durmuş Arık, Ahmet Hikmet Eroğlu, s. 93-94

Genel karakteristikleri bakımından mülâhaza olunduğunda, Türk dünyasında ziyaret dindarlığı ve kültürü olgusu, genelde sistematik bir yazılı kültür ve düzenli bir sosyal organizasyon düzeyine erişmemiş *"Sözlü kültüre dayalı ziyaret kültü ve kültürü"* tipini temsil etmektedir.

Tarih perspektifinden, *"Tarihî tipler"* ve *"Anonim tipler"* birbirinden ayrılmakta ve bunlara birde *"aktüel tipler"* eklenmektedir. Ayrıca bir kısım ziyaret yerlerinin oluşumu çağdaş bir fenomen olarak karşımıza çıkmakta ve ziyarete konu olan kişilerden bazılarının halen hayatta olması olayı oluşum halindeki bir sürecin karakteristiğine büründürmektedir. Bu durum genellikle tarikat çizgisi daha hâkim bir karakteristik olarak kendini göstermektedir.[169]

Diğer bir tasnife göre: Ziyaret yerleri içerisinde, bulunduğu yerleşim yerinin hudutları ile sınırlandığı isimsiz mezar, kutsal dağ, tepe mevki, su ve ağaç ziyaretleri *"Mahallî tipi"* oluşturur. Cazibesi bulunduğu mahallin sınırlarını taşarak yöre hudutlarına eriştiği ziyaret yerleri *"Bölgesel tipi"*; şöhreti bölge sınırlarını aşarak ülke çapına erişmiş hatta onu da aşmaya meyletmiş büyük şahsiyetlere atfedilen ziyaret yerleri de *"Ulusal tipi"* oluşturur.[170]

Kutsalın varlıklarda tezahürü itibariyle ziyaret yerlerinin tipolojisi kutsal dağ, tepe, kaya, ağaç, su gibi tabiat varlıklarında tezahür eden tiplerde: mezar, ev, mağara, şehitlik, minare gibi yapılarda yahut insanlar ve onların kalıntılarında tezahür edenlere göre kategorize olur. Buna, tabiatüstü kutsal varlıklarla irtibatlı tipler eklenir; tasavvuf ve tarikat menşeli *"mürşit veliler"* ile fetih kahramanları ayrı tiplerde tezahür eder.

Bu genellikle büyük şahsiyetler, veliler, tabiatüstü kişilik ve varlıklara atfedilen ziyaret makamları şeklindeki türbe ve ziyaret yerleri olarak tezahür eder. Cinsiyet faktörü açısından erkek evliyalar oldukça yaygın görünür. Ancak *"kadın evliya"* tipine de rastlanır. Orta Asya'da Ayşe Bibi, Parav Bibi, Zübeydali, Cezbike Ana, Karaşaş Ana, Kırk Kızlar, Törebeg Hanım, Oğulbek Ece, Garrıbek Ece ve Sultan Hubbican gibi ermiş kadınlara ithaf olunan ziyaret yerleri aracılığı ile Orta Asya bu tipe Anadolu'dan daha çok yer veriyormuş gibi görünmektedir.[171]

---

[169] Mircea Eliade, **Şamanizm İlkel Esrime Teknikleri,** Çev. İsmet Birkan, Ankara 2006, s. 48-52

[170] Keskin, **Gelenek ve Modernlik İlişkisi Bağlamında Türkiye'de Ziyaret Olgusuna Sosyolojik Bir Yaklaşım (Keçeci Baba Örneği),** s. 91; Mircea Eliade, **Dinler Tarihi İnançlar ve İbadetlerin Morfolojisi,** Çev. Mustafa Ünal, Konya 2005, s, 30-40

[171] Günay, Güngör, vd., **Ziyaret Fenomeni Üzerine Bir Din Bilimi Araştırması,** s. 59-65

Ziyaret yerlerini cazibesinin artıp eksilmesine göre de kategorize edip tipleştirmek mümkündür. Bir kısım ziyaret yerleri, toplum hayatındaki eski önemlerini yitirmektedir. Bu arada yenilerin ortaya çıktıkları da görülmektedir.

3. Morfolojik Açıdan Ziyaret Yerleri

Anadolu'da ve genel olarak Türk kültüründe ziyaret fenomeninin morfolojisinin ontolojik olarak mezar, ağaç, taş, su, mevki ve mağara gibi bazı varlık ve yapılarda tezahür ettiği görülür. Ziyaret yerleri, sadece her zaman için kendilerinde belli bir manevi güç, feyiz ya da bereket bulundurduğuna inanılan ve birtakım efsaneler, hikâyeler, kerametler ve mertebeler atfolunan kişilerin mezarları, türbeleri yahut onlara ithaf olunan makamlar değildir. Zira kutsal bilinen birtakım taş, ağaç, kaynak, göl, kaya ve dağ gibi mekânlar ve şeyler de ziyaret yeri kategorisine dâhil edilmektedir.

Fenomonolojik açıdan bakıldığında ziyaret fenomeni, kendilerinde beşer üstü ilâhî güç ve kudretlerin bulunduğuna inanılan, birtakım mezarların, türbelerin ve ağaç, su, dağ, taş gibi mevkilerin çeşitli amaç ve usullerle ziyaret edilmesini ifade etmektedir. İnsanları buralara cezbeden şey, onlarda bulunduğuna inanılan manevi güç, feyiz ve bereket veyahut fenomenolojinin diliyle ifade etmek gerekirse, kutsalın onunla birtakım ritüel usullerle temasa geçilmesi halinde insanlara faydasının dokunacağına inanılmakla oluşudur. O halde yapısal bakımdan ziyaret fenomeni; kutsalın bir tür tezahür ve yaşanış biçimi olarak kabul edilebilir. Mircea Eliade'nin ifadesiyle, *"Söz konusu yerlere gösterilen ilgi, onların, kutsal tezahürü olmalarında gizli olduğundan, kutsal ile temasa geçen kimsenin, kendisini, kutsalı tayin eden asil güçle temasa geçmiş görme psikolojisiyle yakından ilişkilidir"*.[172]

3.1. Mezarlar Yatırlar Türbeler

İnsan hayatı, doğumla başlayıp ölümle biter. Ölümü tatmayan hiç bir canlı yoktur. *"Her nefis ölümü tadacaktır…"*[173] *"Nerede olursanız olun, ölüm size ulaşır; hatta sarp ve sağlam kalelerde olsanız bile!"*[174] ayetleri bunun delilleridir. Allah'tan başka her şey fânidir; sonradan yaratılmış, sonu olan varlıklardır. Başlangıcı ve sonu olmayan tek varlık Yüce Allah'tır. (c.c)

---

[172] Mircea Eliade, **Kutsal ve Dindışı,** Çev. Mehmet Ali Kılıçbay, Ankara, 1992, s.10
[173] Ali İmran, 3/ 185
[174] Nisa, 4/ 78

Ölümün özellikle Müslüman topluluklarda bir takım dinî icapları vardır. Fıkıh kitaplarında, ölümle ve ölüyle ilgili bütün hususlar ele alınmıştır. Bunlara aykırı olmamak kaydıyla, zaman içerisinde bazı inanış, uygulama, âdet ve gelenekler oluşmuştur. Bu inanış, uygulama, âdet ve gelenekler zamanla yaygınlaşmıştır.

Saygın olan insanın ölüsünün gömüldüğü yere, ziyaret edilen yer yani ziyaretgâh anlamında *"mezar"* veya ölü gömülen yer manasında *"kabir"* denir. Birçok mezarın bulunduğu yere mezarlık, kabristan ya da makbere adı verilir. Büyük insanların, devlet başkanlarının, velilerin, salihlerin, şehitlerin gömüldüğü abide görünüşlü mezarlara ise kümbet, türbe, yatır gibi adlar verilir.

Kabir için kullanılan diğer isimlerden bazıları da şunlardır:

Hazîre: Duvarla çevrili mescit, cami ve medrese civarındaki küçük mezarlık.
Makber, metfen: Ölünün gömüldüğü mekân.
Meşhet: Şehidin gömüldüğü yer.
Merkat: Uyuma yeri, istirahat yeri, istirahatgâh.
Türbe, kümbet: Mezar üzerine yapılan bina.
Yatır: Evliyanın, Salih zatların, ermişlerin mezarı.[175]

Halk İnanışına göre ahiret hayatının başlangıcı ölüm, çok mühim bir hâdisedir. Sinesinde mümini-münkiri, müşriki-münafığı, iyiyi-kötüyü hiçbir ayrım yapmadan barındıran kabir ise iyi Müslümanlar için cennet bahçelerinden bir bahçe, kötü insanlar için de şiddetli ve dehşetli bir çukurdur. Kabirleri, kabristanları ve türbeleri temiz tutmak, ağaçlandırmak, korumak önemli bir vazifedir. Kabirlerin üzerine oturmak, çiğneyip üzerinden geçmek günahtır, ölüye saygısızlıktır. Böyle bir davranış âdeta onların haklarına tecavüzdür. Bundan mümkün olduğunca kaçınmalıdır. Bu inanışın temelinde Hz. Muhammed'in (a.s) şu uyarıları vardır: *"Kabirler üzerine oturmayınız, kabre doğru namaz kılmayınız. Birinizin kor parçası üzerine oturup da ateşin elbisesini yakıp derisine kadar ulaşması, kabrin üzerine oturmasından daha hayırlıdır."*[176] Ancak kabristana ait başka yol bulunmadığı takdirde, Kur'an okuyup ruhlarına hediye etmek şartıyla, kabirlerin aralarında oturmakta, bir mahzur olmaz. Bu durumda onlar o kişiyi bir nur olarak görür ve onun kendilerine de uğramasını arzu ederler.

[175] Akalın, **Türkçe Sözlük**, s. 2146
[176] **Sahîh-i Müslim Tercüme ve Şerhi**, C. 3, Tercüme: Ahmed Davudoğlu, İstanbul 1973-1980, Hadis No: 62

Kabirlerin yanında uyumak, çevrelerini kirletmek, yaş otlarını yolmak ve yaş ağaçlarını kesmek günahtır çünkü kabristandaki otlar, ağaçlar yaş bulundukları müddetçe, bir nevi hayata sahiptirler ve hâl diliyle Allah Teâlâ'yı tespih ederler; bu sebeple orada yatan iman sahiplerinin Allah'ın rahmetine kavuşacakları ümit edilir. Nitekim İbn-i Abbas'tan (r.a.) şöyle rivayet edilmiştir: Hz. Muhammed (a.s) bir gün iki kabre uğradı ve *"Bunlar azap çekiyorlar. Azap görmelerinin sebebi hayatta iken biri insanlar arasında laf getirip götürürdü; diğeri de idrar sıçramasına karşı korunmazdı."* buyurdular. Ardından da yaş bir hurma dalı aldı, bunu ikiye böldü ve birini bir kabrin, diğerini de öbür kabrin üzerine dikti. Sonra da, *"Umulur ki, bu yaş dallar kuruyuncaya kadar, bu kabirlerde azap görmekte olanların azapları hafifleyecektir"*[177] buyurdular.

Ziyarete konu olan yerlerin büyük bölümü mezarlardan oluşur. Evliya, tekke, türbe, yatır, dede mezarı ya da kısaca dede gibi adlarla anılan bu mekanların bazılarının üzerinde bir yapı veya kubbe vardır. Bazılarının üzerinde ise herhangi bir yapı veya kubbe yoktur ve bunlar yalnızca taşlarla çevrili açık mezar şeklindedir. Ziyaret yerleri ve bu yerlerde yatan ya da yattıklarına inanılan kişilerin çok azı ile ilgili tarihi bilgiler bulunmaktadır. Genellikle efsane ve menkıbeler, tarihi tespitleri kat kat aşmakta, bu kişilerin şahsiyetlerini efsanevi ve menkıbevi bir görünüme büründürmektedir. Ziyaret yerlerini ifade etmekte kullanılan tekke, türbe, yatır, mezar, eren, dede, baba, ermiş, veli, evliya gibi terimler çoğunlukla karıştırılarak birbirinin yerine kullanılmaktadır.[178]

Merzifon ve Çevresinde ölülerin mekânları türbeleri şu sebeplerle ziyaret edilir:

-Vefat etmiş kişiye (ölüye) faydalı olmak için ziyaret edilir. Bu niyetle gidilip kabrin başında Kur'an okunur, Yüce Allah'tan (c.c) af ve mağfiret dilenir, dualar edilir. Bu yapılanların, ölen mümine faydalı olacağı hususunda yaygın bir halk inanışı vardır. Ölüye faydalı olmak için Müslümanların kabirleri ziyaret edilir.

-Hayatta olanlara faydalı olmak için ziyaret edilir. Kabir ziyaretinin kalpleri yumuşattığına, incelttiğine ve ahireti hatırlattığına inanılır. Ölümden ibret alan insanın; kin, hırs, haset, tamah, intikam gibi kötü huyları terk ettiğine, ebedî hayatta faydası olacak iyi huylara ve ibadetlere yöneldiğine inanılır.[179]

---

[177] **Sahîh-i Buhârî ve Tercemesi**, Tercüme: Mehmed Sofuoğlu, Vudu, s. 55-56

[178] Durmuş Arık, "Kutsal Mekân ve Ziyaret Fenomeni", **Halk İnanışları El Kitabı**, Editörler, Durmuş Arık, Ahmet Hikmet Eroğlu,s.75

[179] Karaoğlan, **Kahramanmaraş ve Çevresinde Ziyaret Yerleri,** s. 28

-Ölenin ruhundan yardım istemek için ziyaret edilir. Bu maksatla kabir ve türbeleri ziyaret etmenin uygun olup olmaması hususunda farklı görüşler olmakla birlikte yörede bazı insanlar hala buna itibar ederler. Zira onlardan yardım istemenin onun manevi rütbesinden, ruhaniyetinden yardım istemek olduğuna inanırlar. Yoksa ölünün cesedinden yardım beklemezler.

Çeşitli hastalıklar için yörede sıkça ziyaret edilen yatır ve türbeler:

3.1.1. Ükkâşe Sultan Türbesi

Hz. Peygamber'in sahabelerinden Ükkâşe Sultan'ın mezarının Hırka Köyü'nde olduğuna inanılır. Anlatıldığına göre bu ulu Sahabe Hz. Muhammed'in sırtındaki nübüvvet mührünü Veda Haccı'nda bir vesileyle görür, o mührü öper. Peygamberimiz O'na hırkasını verir ve *"Rum diyarına giderek halkı dine davet edesin"* der. O da İslam ordusuyla Merzifon'a kadar savaşa savaşa gelerek bu günkü Hırka Köyünün bulunduğu yere Mübarek Hırkasını bırakır ve 681 yılında şehit düşer. O tarihten sonra o mevkiinin adı Hırka olarak bilinir ve burada kurulan köy, Hırka Köyü adını alır. Merzifon'da birçok köyün adı zamanla değiştiği halde, Hırka Köyü'nün adı değişmemiştir. Hayatta hiç üstünü örtmeyen Ükkaşe Sultan'ın Mezarının üstüne defalarca kubbe yapılmış, her seferinde yapılan kubbe yıkılmıştır. Türbe en son 1968 tarihinde tamir edilmiştir.(Ek: 15-16)

Büyük bir gönül sultanına dönüşen Ükkaşe Hazretleri'nin o gün bu gündür ziyaretçileri hiç eksik olmaz. Halk arasında, Hükkâşe Sultan da denilen bu türbeye *"Yedi defa üst üste gelenin hac sevabı alacağı"* inancı yaygındır. Yazın bile elleri ayakları üşüyen çocuklar bu yatıra getirilir burada dualar edilir ve çocukların üşümesinin geçtiğine inanılır.[180]

3.1.2. Piri Baba Türbesi

Piri Baba hakkında iki belirgin kaynak vardır. Birincisi; Evliya Çelebi'nin seyahatnamesidir. Evliya Çelebi'ye göre Piri Baba Türkistan Şeyhi hoca Ahmet Yesevi'nin emri ile Merzifon'a gelip şehrin kuzeyindeki yüksek tepeye yerleşmiş meczup tavırlı bir Yesevi dervişidir. Piri Baba bazen hamamlarda yatan meczup bir arifi billah idi ve dergâhı meydan, mutfak ve derviş odaları ile çevrili idi.

[180] K.K. 8, 13, 15, 17

İkincisi; Piri Baba'nın müritlerinden Şamlıoğlu Hoca İbrahim tarafından 16. yüzyıl başlarında yazılan *"Menakıp-ı Piri Baba/Velayetname"* adlı eserdir. Bu esere göre, Piri Baba Merzifon'un Narenciye (Marınca) köyünde doğar. Çocukken annesi Gülbahar Sultan onu Merzifon'da bir *"yaşmakçının"* yanına çırak olarak verir. Küçükken keramet ehli olur. Evde hanımının yaptığı helvayı hacda bulunan ustasına götürüp Kâbe'de öğle namazını kılıp tekrar gelerek yine işiyle uğraştığı anlatılır.

Bu el yazması kitaba göre Piri Baba on iki imamdan olan Musa Kazım'ın soyundandır. Tasavvuf eğitimini önce Ahmet Yesevi'den sonra da Lokman Perende'den almıştır. Merzifon halkına İslam'ı anlatmış ve bunun yanında dokumacılığı ve kunduracılığı da öğretmiştir. Günümüzde Oymaağaç ve Oymak köylerinde yaşayanlar da Piri Baba Ocağından gelenlerdir. Sandukasının başında bulunan kitabede şöyle yazmaktadır: *"İmam Musa'yı Kazım evladı Seyit Mehmet Piri Baba Horasan'da 1241 tarihinde doğmuş, 1282'de Anadolu'ya gelmiş, 1341'de vefat etmiştir."* Piri Baba ocağı, Evliya Çelebi döneminde aşevi, tekke, derviş hücreleri irfan ve irşat merkezidir.[181]

Nusratiye Mahallesi Piri Baba sokaktaki Türbe, 15. yüzyılda Piri Baba adına yapılmıştır. İki katlı olan türbenin üst katında Piri Baba'nın sandukası, alt katında ise mumluk ve dilek taşı bulunmaktadır. Türbe kare planlı olup moloz, taş, tuğla ve Horasan harcı kullanılarak inşa edilmiştir. Eserin 1906 yılında Nakkaş İbrahim tarafından yapılmış olan kalem işi süslemeleri özellikle dikkati çeker. Türbe 1977 senesinde restore edilmiş, 1998 yılında Anıt olarak tescillenmiştir. (Ek: 17- 20)

Sandukanın bulunduğu yere kapının eşiği öpülerek girilir. İçeride dualar okunup dilekler tutulur ve adak adanır. Hastalıklar için sandukanın baş tarafındaki geyik boynuzu alınır ve Kur'an okunarak vücudun her tarafına üçer defa sürülür. Böylece hasta *"avsunnanmış"* olur. Çocuk isteğiyle gelen kadın ziyaretçiler evlerinden getirdikleri ipi okuyarak sandukanın baş ve ayak tarafına sürerler sonra bu ipi bellerine bağlayarak sandukanın etrafında *"Allah'ım muradımı ver"* diye dua ederler. Haylaz çocuklar için ziyaret tamamlandıktan sonra, çocuk sandukanın bulunduğu odanın kapısındaki yeşil örtülü taşa yatırılır ve türbedeki süpürge ile türbenin içi ve eşiği süpürülür. Süpürme işlemini yapan kadın bu esnada *"Allah akıl fikir versin, anayı babayı bilsin, kötü huylar gitsin"* diye dua eder. Sonra ziyaretçiler sandukaya sırtını dönmeden geri geri türbeden çıkarlar ve geri bakmadan türbeden uzaklaşırlar.

[181] Murat Çerkez, "Merzifon Türbeleri, Piri Baba Türbesi", **DİA**, C. 34, s. 279-280

Cin çarpmasıyla oluşan vücut arızaları için ziyarete gelenler, Piri Baba'nın türbesinin bahçesinde bulunan ve Piri Baba'nın yaptığına inanılan ayakkabıyı, Kur'an okuyarak çarpılan hastanın vücuduna üçer defa dokundururlar. Böylece hastanın şifa bulacağına inanırlar. Ziyaretçiler dilek taşında dilek tutarlar, mum yakarlar, kurban adayıp ziyareti tamamlarlar.[182]

Piri Baba hakkında anlatılan menkıbelerden biri de şöyledir: Osmancık dağlarında koyunlarıyla yaşayan Çoban Baba, bir gün kardeşi olan Piri Baba'yı ziyarete gitmek ister. Gitmeden önce, bir mendile süt sağıp mendilin uçlarını bağlar ve Piri Baba'nın yanına gelir. Çoban Baba mendili bir çiviye asar. Piri Baba ermişliğinin yanı sıra, hayatını devam ettirebilmesi için ayakkabı tamirciliği ile de uğraşmaktadır. Piri Baba kardeşi Çoban Baba ile dükkânında sohbet ederken, bir bayan ayakkabısını tamir ettirmek için oraya gelir. Ayakkabısını tamir etmesi için Piri Baba'ya verir. Bu arada Koyun Baba kadının ayağını görür ve asılı olan mendildeki süt damlamaya başlar. Bunu gören Piri Baba Çoban Baba'ya dönüp, *"Kendine gel kardaş, kendine gel!"* der ve sözüne şöyle devam eder *"Dağ başında, koyun peşinde herkes ermiş olur, iş burada ermektir"* der. Bunun üzerine Çoban Baba tövbe eder ve yine koyun gütmeye gider.[183]

3.1.3. Uyur Uyanmaz Hiç Uyumaz Türbesi

Cami Cedit Mahallesi Emin Bey Sokakta Uluışık apartmanının arka bahçesindeki türbelerde yatan zatların halk tarafından defalarca namaz kılarken görüldüklerine inanılır.

"Uyur ile uyanmaz hiç uyumaz" adlarıyla anılan evliyaya, geceleri uyumayan çocuklar getirilerek Fatiha okunur, avsunlanır. *"El benden sebep Allah'tan"* diyerek kabrin toprağı alınlarına sürülür ve Allah'ın izni ile çocukların iyileştiğine ve uyuyacağına inanılır.[184]

3.1.4. Şeyh Abdürrahim-i Rumi Yatırı

Sarı Danişment lakabıyla tanınan Emir Aziz Efendi'nin oğlu olan Abdürrahim, II. Murad devrinde yaşamış bir mutasavvıf-şairdir. İlk tahsilini memleketi olan Merzifon'da yapar. Dönemin büyük âlimlerinden dini dersler okur ve icazetini alır.

[182] K.K. 12, 14, 16
[183] K.K. 9, 12, 19
[184] K.K. 4, 6, 18, 20

Sonra Mısır'a gider. Orada *"Suhreverdiyye Tarikatı'nın" "Zeyniye"* kolunun kurucusu Zeynüddin Hafi'ye intisap ederek sülûkünü tamamlar. 1428'de, metni Nefahat Tercümesi'nde yer alan halifelik icazeti ve bazı kitapları okutma izni alır. Şeyhi ile birlikte Horasan'a giderek orada birkaç yıl kalır. Horasan'da şeyhi bütün müritlerine bir dal getirmesini söyler. Herkes en güzel dalları getirirken o kuru bir dal getirir. Şeyhi neden kuru bir dal getirdiğini sorunca:

-Efendim, bütün nebatat Allah'ı zikrediyordu. Bu aciz dervişiniz zikretmeyen ancak bir bu kuru dalı bulabildim der.

"Bir aşk kütüğü yaktık,
diyar-ı Rum'a attık",

diyen Hafi'nin emriyle yine memleketi olan Merzifon'a döner. 1431'de Çelebi Sultan Mehmet Medresesine müderris olarak tayin edilir. Ölünceye kadar irşatla meşgul olur.[185] Abdürrahim-i Rumi şu beyti ile meşhur olur:

Tövbe Ya Rabbi hata Rahına gittiklerime,
Bilip ettiklerime bilmeyip ettiklerime.

Akıcı, güzel bir üslup ile Allah aşkını anlatan bu şairin iki beyti de şöyledir:

Giderdi levh-i dilden nakşı gayrı,
Uçurup bir acayip kuş etti aşkın.

Bu aşiyan içre her dem öterken,
Muhabbetname-i menkuş etti aşkın.

İnsanlar şehir merkezindeki Abdurrahim-i Rumi'nin Mezarını sık sık ziyaret ederler. O'nun ruhuna üç İhlas bir Fatiha okurlar. Aileler derslerinde başarılı olsun diye çocuklarını buraya getirip dua okuyunca onların başarılı olacağına inanırlar. (Ek: 21-24)

3.1.5. Yanık Veli

Hoca Süleyman Mahallesi'nde Merdivenli Sokak yani Şair Nedim Sokak yokuşunda yer alır. Etrafı düzgün bir şekilde çevrili olan kabirde metfun bulunan Yanık Veli'nin ziyaret edilerek ruhuna Kur'an okunmasının halk arasında gece yanığı denilen hastalığa iyi geldiğine inanılır. Bu yüzden Yanık Veli yatırı hiç ziyaretçisiz kalmaz.[186]

[185] Berrin Taşan, **Şeyh Abdurrahim-i Rumi,** İzmir 1975, s.35-60
[186] K.K. 2, 5, 7, 11

3.1.6. Üçler Yatırı

Sofular Camii'nin bahçesindeki türbede yatmakta olan zatlar hakkında Prof. Dr. Hikmet Tanyu, Ankara Üniversitesi İlâhiyat Fakültesi tarafından yayınlanan "Türklerde Taşla ilgili İnançlar" kitabında; *"Sofular camiinin yanında bulunan, Üçler Yatır'ına yürüyemeyen, yürümesi geciken çocuklar götürülüyor. Yüksek bir yere arpa, buğday seriliyor. İçinde bulundukları ayın ilk çarşambası ziyarete getirilen çocuklar türbedeki taşın etrafında yürütülüyor"* der.[187]

Burada yatanlar Sofular camiini yaptıran II. Beyazıt devri ricalinden Beylerbeyi Abdullah Paşa ve onun yakınlarıdır. 16. Yüzyıl Osmanlı mimarisinin karakteristik özelliklerini taşıyan türbe altıgendir. Türbe kubbesinin kasnağı baklava dilimli şekillerle süslüdür. (Ek: 25)

3.1.7. İğdeli Dede

Gazi Mahbup Mahallesi'nde eski Amasya-Samsun yolunun başlangıcı olan Kırklar Caddesi'ndedir. Belediyeye ait oto tamirhanesinin tam arkasında yoldan birkaç metre yüksekte yer alan dört tane kabirden iğde ağacının altında bulunan en öndeki kabir İğdeli Dede'ye aittir. Diğerlerinin onun müritleri olduğu söylenir. (Ek: 26-29)

Ziyaretin siğil rahatsızlığına iyi geldiğine inanılır. Siğili olanlar oraya getirilirler, üç ihlas bir Fatiha okuyup İğdeli dedenin ruhuna bağışlarlar ve orada bulunan iğde ağacının dalından kopardıkları bir dalı siğili olan ve ziyarete getirilen kişinin evine getirirler. İnanışa göre eve getirdikleri dal kuruduğunda siğil de kurur.[188]

3.1.8. Siğil Evliyası

Bu yatır, Siğil Dede adıyla bilinmektedir. Gazi Mahbup Mahallesi Horoz Sokak'ta Eski Tekel binasının arkasında bir bahçe içerisindedir. Sokaktan türbe görülememektedir. Duvar üzerindeki mumluktan Siğil Evliyası yatırının bu günkü yeri anlaşılmaktadır. Türbeye siğilden şifa bulmak için gelirler.[189]

Siğil Dede genellikle halkın yaşlıları tarafından ziyaret edilmektedir.

---

[187] Tanyu, **Türklerde Taşla İlgili İnançlar,** s.103-104
[188] K.K. 4, 6, 12, 19
[189] K.K. 2, 5, 11

3.1.9. Sıkıntı Evliyası

Sıkıntı Evliyası Harmanlar Mahallesi Menzil Sokak'ta bulunur. Ruh ve sinir rahatsızlığı olanların şifa bulmak niyetiyle gelerek Kur'an okudukları ve ziyaret ettiklerinde şifa bulduklarına inandıkları bir yatırdır.

3.1.10. Fenerli Dede

Fenerli Dede'nin türbesi bugün Tavşan Sokak'taki Fenerli Camii'ne yakın bir yerdedir. Prof. Dr. Hikmet Tanyu, *"Türklerde Taşla ilgili İnançlar"* adlı eserinde Fenerli Dede'den, *"Merzifon yatırlarından Fenerli Dede'nin ziyaretgâhına, şimdiki mezar başındaki kırk kişinin kaldıramayacağı taşı attığı söyleniyor. Mezarı ilgi çekiyor."* diye bahseder. Özellikle çişini söylemeyen çocukları ziyarete getirirler ve bu yatırda dua ederler. Böylece çocuklarının çişini söylemeye başladığına inanırlar.[190]

3.1.11. Bun Evliyası

Harmanlar Mahallesi Aşut Sokak'ta bulunur. Ziyaretin sıtmaya iyi geldiğine inanılan Bun Evliyasının özellikle sıtma ve ruh bunluğu, ruh sıkıntısı hastası olan insanlar için iyi geldiğine inanılır ve bu tür hastalar tarafından sıklıkla ziyaret edilir.

3.1.12. Kırklar Yatırı

Kırklar Yatırı Merzifon'un merkezine 1 km. uzaklıkta bulunan Bahçecik Köyünde yol kenarındaki mezarlığın bitiminde, solda bulunan çeşmenin arkasındaki meyildedir. (Ek: 30-31) Bugün anılarda canlanan Kırklar Yatırından yağmur yağmadığı aylarda himmet beklenirdi. Yaşlı bir kadın çocukların önüne düşerek, kapı kapı dolaşır, evlerden kıyma, yağ, bulgur gibi pilavlık malzemeleri toplarlardı. Sonra önde o, arkada çocuklar topluluğu, dua etmeye Kırklar Yatırına giderlerdi. Bir eşeği güzelce süsleyip üzerine de toplanan malzemeleri koyarlar ve hep bir ağızdan şöyle derlerdi:

Merkep gelin olur mu?
Yer yağmursuz durur mu?

Ver Allah'ım yağmur ver,
Sulu Selli yağmur ver.

Yer yarılmış su ister,
Ufacıklar aş ister.

Tarlalar hep ekin olsun,
Ambarlar buğday dolsun.

[190] Tanyu, **Türklerde Taşla İlgili İnançlar**, s. 103-104

Özellikle son mısraı avazlarının çıktığı kadar bağırarak söyleye söyleye Kırklar Yatırına varırlardı. Orada pilav pişirilir, yenir, yemekten sonra da yağmur duası yapılırdı. Halk daha yolun yarısında iken günlerce gözükmeyen yağmur bulutları her yeri kaplardı. Öyle bir yağmur bindirirdi ki halk evlerine sırılsıklam dönerdi.

3.1.13. Hacı Veli

Hacı Veli yatırı, Merzifon ilçe merkezine 7 km. uzaklıktaki Tavşan (Taşan) dağında bulunan Hacı Veli eski adıyla İnalanı köyündedir.

Prof. Dr. Hikmet Tanyu, *"Türklerde Taşla ilgili İnançlar"* kitabının 104. sayfasında Hacı Veli'den; *"Merzifon'a 7 kilometre mesafede bulunan Hacı Veli ereni de kırk adamın yerinden kaldıramayacağı taşı atıyor. Taş mezarın yakınında bulunuyor"*[191] diye bahseder.

Halk arasındaki inanışa göre, Hacı Veli oraya gelenlere davul çaldırmaz, kırmızı renkli kıyafet giydirmezmiş. Günümüzde Hacı Veli yatırına özellikle sık sık başı ağrıyan, yorgun, bitkin çocukları getirir ve *"efsunlarlar."* Kabir uzun ve üstü açıktır.[192]

3.1.14. Sarılık Evliyası ve Tekkesi

Sarılık evliyası İlçenin Yalnız Köyündedir. Yalnız Köyü İlçeye 19 km. uzaklıktadır. Sarılık Evliyası Kadın evliyalardandır. (Ek: 32) Özellikle sarılık hastalığına yakalanan çocuklar bu yatıra götürülür. Kur'an okuyup, dua edilerek ziyaret edilir. Mezarın yanındaki kayaların arasından çıkan sarılık suyundan içirilir, vücuduna sürülür.[193] (EK:33)

3.1.15. Rumi Veli veya Rumi Hoca Türbesi

Yatır İlçeye 20 km. uzaklıktaki Diphacı Köyü'nde Çamlık tepesinde bulunur. (Ek: 34-35) Rumi Veli'nin Ahmet Yesevi'nin gönderdiği müritlerden olduğuna inanılır. Fıtık ve testisleri rahatsız olan çocuklar buraya getirilir. Kuşburnu çubuğu ortadan ikiye yarılarak arasından çocuk geçirilir. Ağaç kaynayınca çocuğun iyileşeceğine inanılır. Sandukada *"Hoca Rumi Kutb-ul Arifin/Budur El Evliya-yı vasilin. Sene H.1208/M.1794"* yazar.[194]

---

[191] Tanyu, **Türklerde Taşla İlgili İnançlar,** s.104-107
[192] K.K. 3, 7, 10
[193] K.K. 8, 15, 17
[194] K.K. 1, 3, 7, 11

3.1.16. Melek İsmail Dede

Melek İsmail Dede Türbesi eski adı Samadolu olan bu günkü Buğdaylı Mahallesinde bulunur. Özellikle erkek çocuğu olmayan kadınlar bu türbeye getirilirler. Orada Kur'an okuyup İsmail Dedenin ruhuna bağışlarlar ve erkek çocuğu dileğiyle kurban adağında bulunurlar. Erkek çocukları olması halinde adak kurbanını Melek İsmail Dede Türbesi'nde keserler. Kurban eti ile pişirilen bulgur pilavını bütün davetlilere ve Türbe'deki ziyaretçilere yedirirler. Kur'an ve mevlit okuturlar, dua ederler.(Ek: 36-39)

3.1.17. Çamlı Evliya

Çamlı Evliya, Merzifon'a 7 km. uzaklıkta Merzifon Samsun karayolu üzerinde bulunan Kayadüzü (Belvar) köyünün yüksekçe bir tepesindedir. Türbenin etrafı çam ağaçları ile kaplıdır. Çamlı Evliyanın Horasan erenlerinden olduğuna inanılır. Mezar taşında, Çamlı Evliya Âlim Seyid Yazmaktadır. Yatır üstü açık bir mezar şeklindedir.

Merzifon ve Çevresinde şu türbeler de sıkça ziyaret edilmektedir:[195]

1. Kümbet Hatun, Merzifon-Amasya karayolu üzerindedir. Başı ağrıyanların iyileşmesi için ziyaret edilmektedir. (Ek: 40-43)

2. Hu Çek Veli, Gazi Mahbup Mahallesi'nde, Çukur Sokak'tadır. Haylaz, yaramaz çocukların iyileşmesi için ziyaret edilmektedir. (Ek: 44-45)

3. Firuz (Horoz) Dede, Gazi Mahbup Mahallesi'nde, Horoz Sokak'tadır. Sesi kısılanların iyileşmesi için ziyaret edilmektedir.

4. Fevzi Baba, Harmanlar Mahallesi'nde, Aşut Sokak'tadır. Gece karanlıktan korkan çocukların iyileşmesi için ziyaret edilmektedir. (Ek: 46-47)

5. Topçu Dede, Harmanlar Mahallesi'nde, Kara Mustafa Paşa Caddesi'ndedir. Maddi sıkıntılardan kurtulmak için ziyaret edilmektedir. (Ek: 48-49)

6. Yılancık Evliyası, Tavşan Mahallesi'nde, Erikçi Sokak'ta, Erikçi Camiinin bitişiğindedir. Özellikle yılancık hastalığından iyileşmek için ziyaret edilmektedir.

---

[195] Abdülhalim Durma**, Evliyalar Şehri Amasya,** Amasya 2008, s. 125-130

7. Uyuşuk Evliyası, Cami Cedit Mahallesi'nde, Sakinler Sokak'tadır. Elleri veya ayakları uyuşanların iyileşmeleri için ziyaret edilmektedir.

8. Arap Dede, Cami Cedit Mahallesi'nde, Hacı Rahat Sokak'tadır. Temradan iyileşmek için ziyaret edilmektedir. (Ek: 50-51)

9. Kılıç Dede, Sofular Mahallesi'nde, Abdurrahman Kargı Bulvarı'ndadır. Ruhu sıkılanların iyileşmesi için ziyaret edilmektedir. (Ek: 52-53)

10. Softa Baba Yatırı, Sofular Mahallesi'nde, Sofular Camii Bahçesindedir. Yürüyemeyen çocukların yürümeleri için ziyaret edilmektedir. (Ek: 54)

11. Karaman Dede, Gazi Mahbup Mahallesi'nde, Arabacılar Sokak'tadır. Kulağı çınlayanların iyileşmesi için ziyaret edilmektedir.

12. Ahi Kerim Sultan Türbesi, Gazi Mahbup Mahallesi'nde, Ahi Kerim Sokak'tadır. Sinir hastalığından iyileşmek için ziyaret edilmektedir. (Ek: 55)

13. Deli Veli Reşit Yatırı, Merzifon Mezarlığı'ndadır. Sıtmaya tutulanların iyileşmesi için ziyaret edilmektedir.

14. Kara Dede, Karacakaya Köyü'ndedir. Yaşı geldiği halde evlenemeyenlerin nasiplerinin açılması için ziyaret edilmektedir.

15. Pehlivan Dede ve Uyuşuk Dede, Kara Mustafa Paşa (Marınca) Köyü'ndedir. Ellerde ve ayaklardaki siğil uyuşukluktan iyileşmek için ziyaret edilmektedir.

16. Nuzla Dede, Koçköy'dedir. Nezleden iyileşmek için ziyaret edilmektedir.

17. Dikenli Dede, Kara Mustafa Paşa (Marınca) Köyü'ndedir. Gözdeki ağırlıktan iyileşmek için ziyaret edilmektedir.

18. Arap Dede, Bulak Köyü'ndedir. Hastalığı uzun sürenlerin hastalığından iyileşmesi için ziyaret edilmektedir.

19. Komşu Dede, Alişar Köyü'ndedir. Yağmur yağması için ziyaret edilmektedir.

20. Duvar Yürüten Evliya, Ortaova (Alala) Köyü'ndedir. Vaktinde yürüyemeyen çocukların yürümesi için ziyaret edilmektedir.

21. Garib Evliya ve Sancı Evliyası, Yolüstü (Körköyü) Köyü'ndedir. İshal ve sancılı olan çocukların iyileşmesi için ziyaret edilmektedir.

22. Kurt Baba, Eymir Köyü'ndedir. Sürülerin kurttan korunması için ziyaret edilmektedir. (Ek: 56)

23. Nuri Dede, Aktarla (Nurenni) Köyü'ndedir. Baş ve karnı ağrıyanların iyileşmesi için ziyaret edilmektedir. (Ek: 57)

24. Sarı Dede, Sarıköy'dedir, sarılık hastalığı için ziyaret edilmektedir. (Ek: 58)

25. Halil Dede, Tavşan Mahallesi'ndedir. Çişini söylemeyen çocuklar için ziyaret edilmektedir. Çişini söylemediği için Ziyarete getirilen çocuk, dua okuyarak yatırın etrafında üç defa döndürülerek, altına mezar toprağı sürülmektedir. (Ek: 59)

Şair Nevzat Köksüz Merzifon Evliyaları'nı yazdığı şiirle şöyle açıklamaktadır:

Hıra köyü makamı, Merzifon'un sultanı
Peygamberin ihvanı Ükkaşe Sultan merhaba

Oğlu veli kendi veli, Rabbim sevmiş besbelli
Sofuların has gülü Softa Babam merhaba

Elinde şiş dolaşan, fırına postu yayan
Harmanlarda bulunan Fevzi Babam merhaba

Yokuş başında yatarsın, medreseye bakarsın
Demrayı afsunlarsın Yanık Dedem merhaba

Hem mücahit hem veli, ilan eder seferi
Harmanların neferi Topçu babam merhaba

Testilerle hu çekip gizlersin kerameti
Gazi mahbubun piri Hu Çek dedem merhaba

Mollalar müridindir, keramet hünerindir
Şeyh Yesevi pirindir Piri Babam merhaba

Böyle miydi erenler, Hakk'a gönül verenler
Sana gelir sevenler Murat dedem merhaba

Tüm mahlûkat susamış, yağmur duası bekler
Urumcuğa var sefer Kırklar dedem merhaba

Rahatsız ettik seni, değiştirdik yerini
Gani babanın gülü Ganili Kızı merhaba

Diriden olur diri, imam hatiptir yeri
Softa Baba'nın oğlu Davut kalfam merhaba

Kurtulurdu siğilden, iğdenden dal koparan
Müritleriyle yatan İğdeli dedem merhaba

Böyle insan nerde var, mezar taşını çalar
Sensiz kaldı buralar Kümbet hatun elveda

Rengi kara içi ak, kolay mıdır rastlamak
Senle nurlanır Dobak, Arap evliyam merhaba

Ona giden sabiler, hemence çişin söyler
Himmetiyle temizler Halil dedem merhaba

Şifa Allah'tan gelir, sebeple perdelenir
Makamı Erikçi'dir yılancık evliyam merhaba

Savurduğun kayayı, kırk kişi kaldıramaz
Yerin nere bilinmez Fenerli dedem merhaba

Kimin eli uyuşur, arayıp seni bulur
Kapılar duvar olur Uyuşuk evliyam merhaba

Mâşuk etse de naz, âşık ondan ayrılmaz
Uyur ile uyanmaz hiç uyumaz merhaba

Dut dibinde yatarsın, mescidine bakarsın
Yerini bozdurmazsın Kılıç dedem merhaba

Başında bakır miğfer Gelgirası seyreder
Gelenler himmet bekler Bakırbaş dedem merhaba

Pehlivan nefsi yenendir, ona yüz vermeyendir
Bağları şenlendirir Pehlivan dedem merhaba

Her günahın vebali tek yapandan sorulur
Alışar'da bulunur komşu dedem merhaba

Evlenen gelir sana bir duanı almaya
Yeri Karacakaya Kara Dedem merhaba

Nice övsek yeridir Rabbin gizli eridir
Gelgiras köyündedir Komşu evliyam merhaba

Kabaşa'dan seyreden geyikleri dost eden
Gelgiras güllerinden Geyikli dedem merhaba

Veli Allah kılıncı ona çarpayım deme
İyi gelir nezleye Nuzla dedem merhaba

Gözü ağrıyan gelir Allah şifasıyı verir
Marınca köyündedir Dikenli dedem merhaba

Sarılığın ilacı, önce Allah sonra sen
Sarıköy'den seyreden Sucu hatun merhaba

Hak yolunun yolcusu olmaz onun kaygusu
Alala'nın ulusu Garip evliya merhaba

Veli Allah dostudur sakın dil uzatmaktan
Bizlerden uzaklaşan Garip Hafız merhaba

Mümin kâmil olmalı günahtan sakınmalı
Eymir onun vatanı Kurt babaya merhaba

Nur önce Muhammed'e sonra halka dağılır
Alıcık'ta bulunur Kenan babam merhaba

Her nerede olsan da herşey Hakk'a âyândır
Türbesi Harız'dadır Sıtkı Babam merhaba

Hakkı seven sorulur bu yolda kim yorulur
Alala'da bulunur Sancı evliyası merhaba

Nakşi bura Merzifon'dur, velisiz yeri yoktur
Kendine başka iş bul, evliyası pek çoktur [196]

3.2. Ağaç Mevki Taş Dağ Su Ev Mağara Değirmen ve Yapılar:

3.2.1. Ağaçlar

Birtakım ağaçlar da ziyaret edilmektedir. Kutsal kabul edilen ve çeşitli amaçlarla ziyaret edilerek bez, çaput bağlanıp, dilekler tutulan ve bunların gerçekleşmesi için dualar edilen çalılar ya da ağaçların önemli bir kısmı ziyarete konu teşkil eden mezar motifi ile birleşip bütünleşmiş durumdadır. Ziyaret yeri olan mezarlardan, türbelerden, yatırlardan yahut mezarlıklardan bağımsız olarak, bizzat ağaç unsurunun kutsal bilinip ziyaret edilmesinin de örnekleri mevcuttur. Bunlar tek bir çalı ya da ağaç olabildikleri gibi, üç, beş, yedi şeklindeki birtakım kutsal sayılarda toplanan kümeler halinde de tezahür edebilmektedir. Kendilerine kutsiyet izafe edilen ağaçlara cinsleri itibarıyla göz atıldığında, onların pelit, dağdağan, kayısı, karaağaç, melengiç, ardıç, iğde, alıç, çalı ve kavak oldukları görülmektedir.

Ağaçların kutsal sayılmaları, onlarla ilgili birtakım yasakları da beraberinde getirmektedir. Bu durumda, kutsalın bir yandan insanı kendine cezbeden ve öte yandan da korkutup sakındıran çift yönlü, karmaşık karakteri göze çarpmaktadır. Bu sebeple bir yandan kutsal kabul edilen ağaçlar insanları birtakım dileklerinin gerçekleşmesi için kendilerine çekerken, öte yandan onların kesilmesi, yakılması ve hatta yapraklarından dahi istifade edilmemesi şeklindeki sakındırıcı birtakım yasakları da içermektedir. Hatta bu yasakların, bu ağaçlara konan av hayvanlarının avlanmasının yahut çevresinde avlanmanın yasaklanmasına kadar uzanması ilginçtir. Halk bu ağaçlardan faydalanmaya çalışanların veya onların çevresinde avlananların gece rüyalarında korkutulmak suretiyle ikaz edildiklerine, hatta bu işi yapmakta ısrar edenlerin çeşitli felâketlere maruz kaldıklarına inanmaktadır.

[196] https://www.antoloji.com/merzifon-evliyalari-siiri/ Nevzat Köksüz (Erişim Tarihi: 19.04.2017)

Yeryüzünde en yaygın kültlerden biri olan *"Ağaç Kültü"*, Dinler tarihçilerinin tespitine göre, insanlık tarihinin hemen her döneminde kendini göstermektedir. Çünkü ağaçlar birçok toplum ve dinde, ilâhların ve ruhların barındığı kutsal varlıklardır.[197] Hatta bazı toplumlar tarafından, evren dev bir ağaç şeklinde tasavvur edilmiş ve varlığı simgesel olarak ağacın hayatıyla ifade edilmiştir. Gerçekten kült konusu olması açısından ağaç, bizzat şekliyle çok ilgi çekicidir. Ağaç, yerin dibine uzanan kökleri, göğe doğru yükselen gövdesi ve gökyüzüne dağılan dal, budak ve yapraklarıyla olduğu kadar, mevsimden mevsime kendini yenilemesi ve daha pek çok özelliğiyle de toplumların birtakım dini düşüncelere sahip olmasında oldukça etkili olmuştur.

Ağacın oluşumu ile kendi hayatının tabiî seyri arasında bir benzerlik kuran insan, hayatını idame ettirdiği her coğrafyada kutlu mekânlarla, ağaçlar arasında ilişki kurmuştur. Bu sebeple, en ilkel toplumlardan günümüze kadar bütün mabetlerde ve mukaddes yerlerde ağacın varlığı dikkat çekmektedir. İlk çağlarda Hindistan, Mısır ve Ege Havzası gibi birçok bölgede, Tanrı'nın bir ağaçta tecelli ettiğine inanıldığını gösteren birçok örnek vardır. Cahiliye Araplarının inanışına göre, melekler ve cinler bazı ağaçları kendilerine mekân seçerler. Araplar bu yüzden bazı ağaçlara kurban sunarlar.[198]

Türk milletinin yurt edindiği her yerde ağaç kültünün izlerine rastlanmaktadır. Orta Asya Türklerinde en mukaddes ağaç *"kayın ağacıdır"*. Şaman, ayini yaparken mutlaka kayın ağacı bulundurulur ve davulunda mutlaka kayın ağacı resmi bulunur. Yine Başkurtlarda kayın ve ardıç/artış ağaçlarına saygı gösterilir. Nezir kurbanları ve yağmur duaları bu ağaçların yanında yapılır. Diğer tabiat kültlerinde olduğu gibi ağaç kültünde, ağacın maddî varlığının değil, temsil ettiği gücün kült teşkil ettiği, bu sebeple ağacın kutsal olduğu kabul edilmektedir. Kült olan ağaçlar genellikle çam, incir, ardıç, kayın, meşe, çınar vb. türlerden meydana gelmektedir.

Türklerde, grup halindeki ağaçlardan ziyade tek ağaç, kült konusu olmaktadır. Bunun sebebi herhalde, çıplak ve ıssız bir arazide bulunan tek ağacın daha esrarengiz ve daha etkileyici olmasıdır. Ağacın, insan hayatıyla ilgili görülmesi, aslında onun devamlı yeniden dirilen bir varlık sıfatıyla bizzat hayat taşıyıcısı olduğu inancıdır. Bunun için eskiden olduğu gibi günümüzde de Anadolu'da mezarların ağaç altlarına yapılması yahut mezarlara ağaç dikilmesi geleneği sürmektedir.

---

[197] Kemal Polat, "Kutsal Nesnelerle İlgili Halk İnanışları", **Halk İnanışları El Kitabı**, Editörler, Durmuş Arık, Ahmet Hikmet Eroğlu, s. 128-131

[198] Hikmet Tanyu, "Türklerde Ağaçla İlgili İnançlar", **Türk Folkloru Araştırmaları Yıllığı**, Ankara, 1976, s. 129

Ziyaret edilen ağaçların çevreleri kutsal sayılmakta, onlara bez, çaput bağlanırken dilekler tutulmakta ve bu dileklerin gerçekleşmesi için kurban kesilmekte ve dua edilmektedir. Bu ağaçlardan bazılarının bizzat tedavi amacıyla kök kısmındaki suyu, yaprağı, meyvesi veya çevresindeki taş veya toprak, yenilmek veya vücudun ağrıyan yerine sürülmek suretiyle şifa beklenir.[199]

3.2.2. Mevkiler

Kutsallık bazen dağ ve tepe gibi tabiî oluşumlarda ve mevkilerde de tezahür edebilir. Bu durumdaki ziyaret yerlerinin birçoğu dağ veya tepe gibi isimlerle anılır. Bu durumda birkaç unsurun birleşmesinin yanı sıra bu tabiî durum ve mevkilerin başlı başına kutsal sayılmaları söz konusudur. Her hâlükârda onların bu kutsallığı kazanıp bir ziyaret yerine dönüşmesinde, olağan dışı bir olayın veya efsanenin rol oynadığı anlaşılmaktadır.

3.2.3. Taşlar

Ziyaret Fenomeni ile ilgili olarak taş motifinde üç farklı durum söz konusudur. Bir kısım taşlar, mezar, türbe, ağaç gibi öteki kutsal ziyaret objeleri ile birlikte bulunursa değer taşırlar, bu taşlara şifa gücünü veren, yakınında bulunduğu, yatır ya da türbe daha doğrusu orada yatmakta olan velinin sahip olduğu manevî kuvvet, güç, feyiz ya da berekettir. Bir kısım taşlar ise başlı başına bir kutsiyet kaynağıdır ve bu taşların başlı başına kutsiyet kaynağı olarak kabul edilmesi, onlara kutsallık kazandıran bir akide veyahut efsaneden kaynaklanır. Üçüncü grup taşlar, mübarek yerlerin ziyaret edilmesinde ziyaret adabı ve dilek tutma usulünün bir aracı olarak fonksiyon görür.[200]

Geleneksel Türk dininde *"Yer-Su Kültü"*ne bağlı inanış sistemi içinde taşların ve kayaların kutsallığına inanma, Türk kavimlerinde çok eski devirlerden beri yaygın bir inanışa dayanmaktadır. İslâm müelliflerine ait rivayetlere göre, Nuh peygamber, Türkistan'ı, Türk'ün babası sayılan oğlu Yafes'e verdiği zaman, Yafes babası Hz. Nuh'a bu kurak topraklarda ne yapacağını sorar. Bunun üzerine Hz. Nuh oğluna yağmur yağdırma kudretini bahşeder ve ona üzerinde *"İsmi Azam"* duası yazılı bir taş verir. Yağmur ve su ihtiyacı olduğunda bu yazılı taş ile Allah'a dua etmesi gerektiğini söyler.

---

[199] İskender Oymak, "Eski Türk İnanışlarından Ağaç Kültünün Malatya'daki İzleri", Fırat Üniversitesi, **İlahiyat Fakültesi Dergisi, S.6,** Elazığ, 2001, s. 55-64

[200] Durmuş Arık, "Kutsal Mekân ve Ziyaret Fenomeni", **Halk İnanışları El Kitabı,** Editörler, Durmuş Arık, Ahmet Hikmet Eroğlu, s.78

Çin, Hıristiyan ve İslâm kaynaklarında Allah'ın Türklerin ecdadına yağmur yağdırma kabiliyeti verdiği zikredilmektedir. Kaşgarlı Mahmut şöyle demektedir: *"Hususi bir taş olan Yada/Yat Taşı ile kâhinlik yapılır, rüzgar ve yağmur celbedilir. Bu, Türkler arasında çok yaygın olup buna Yağma boyu içerisinde bizzat şahit oldum. Orada bir yangını söndürmek maksadıyla yapılmış, yaz mevsiminde Allah'ın izniyle kar düşmüş ve bu suretle yangın söndürülmüştür."*[201]

3.2.4. Dağlar

Kutsal bazen dağ, tepe gibi doğal oluşumlarda ve mekânlarda tezahür edebilir. Bu tür ziyaret yerlerinin çoğu dağ veya tepe gibi adlarla anılır.[202] Merzifon ve çevresinde kutsal kabul edilen ve bu amaçla ziyaret edilen bir dağa rastlanmamıştır.

Dağ kültünün de çok eski devirlerden beri çeşitli milletlerde mevcut olan uluslararası bir kült olduğu görülür. Yahudiler, Sina Dağı'nı; Araplar, Arafat Dağı'nı; Yunanlılar, Olimpus'u; Hintliler, Himalaya'yı; Moğollar da Burhan Haldun'u kutsal kabul etmişlerdir. Eski devirlerde kavimler, yer-su ruhlarının en önemli temsilcisi olarak dağları kabul etmişlerdir. Türkler, o devirlerde birtakım dağların ve tepelerin de ruhu olduğuna ve yüksek dağların, Tanrıların yolu olduğuna inanmış bu yüzden atalarının mezarlarını dağların tepelerine yapmışlardır.[203]

Dağ, Göktürkler döneminde bir kült haline gelmiştir. Hunların Şandin-Şan sıra dağlarındaki Hanyoan Dağı her yıl Gök-Tanrı'ya kurban kestikleri dağdır. Yine Hun, Göktürk ve Uygur Hakanları'nın Ötüken, Tanrı ve Uluğ dağlarını Tanrılar dergâhı diye kabul etmelerinde Ötüken Dağı'nı başkent yapmalarında bu inancın etkileri görülmektedir. Dağ kültüne, aralarında biraz farklılıklar olmakla beraber günümüzde Altay Dağları'nda yaşayan Türklerde, Kazan Bölgesi Türklerinde, Başkurtlarda, Türkistan ve Özbekistan'da da rastlanmaktadır.[204] Türkler eskiden, dağların Tanrı makamı olduğuna inanırlardı. Dağlara mukaddes, büyük ata ve büyük hakan sıfatları verirlerdi. Her boyun ve her oymağın kendine mahsus kutsal kabul ettiği bir dağı olduğu gibi, boylardan kurulan büyük teşekküllerin de kutsal kabul edilen ortak dağları vardı.[205]

---

[201] Kaşgarlı Mahmut, **Divan-ü Lügat-it-Türk-III, Tercüme: Besim Atalay**, Ankara, 1992,s. 159

[202] Durmuş Arık, "Kutsal Mekân ve Ziyaret Fenomeni", **Halk İnanışları El Kitabı,** Editörler, Durmuş Arık, Ahmet Hikmet Eroğlu, s.82-84

[203] Ögel, **Türk Mitolojisi-I, Kaynakları ve Açıklamaları İle Destanlar),** s. 88, 90

[204] Hikmet Tanyu, "Türklerde Dağla İlgili İnançlar", **Dinler Tarihi Araştırmaları,** Ankara, 1973, s. 5-34

[205] Abdülkadir İnan, **Eski Türk Dini Tarihi**, İstanbul, 1976, s. 22

3.2.5. Sular

Ziyaret Fenomeni ile ilgili olarak mezar, ağaç ve taşın yanı sıra *"su"* unsuru da önemli yer tutmaktadır. Su ziyaret yerlerinin bir kısmı pınar, çeşme, havuz ya da gölet şeklindedir. Daha çok dilek pınarı, süt pınarı, dede suyu ve havuz gibi adlar almışlardır. Su kaynakları kutsiyetlerini çeşitli şekillerde kazanır. Bazen bu sular bir velinin kerameti ile ilişkilendirilir. Ancak çoğu suyun kutsiyetini nereden kazandığına dair bilgiler bulunmaz. Diğer bazıları da yanında bulunduğu mezar, ağaç ve taşla ilişkilendirilip kutsal olarak kabul edilmektedir. Bu suların bazıları şifa verme bazıları da dilek tutmayla alâkalıdır.[206]

Sularla ilgili bir diğer husus, kutsallık atfedilen suların başka amaçlarla kullanılması ve yasak fiillere izin vermeyişleridir. En eski devirlerden beri Türklerin tabiat kültünde, su önemli bir unsur olmuştur. Türk kültür tarihinde su kültü ile ilgili en eski kayıtlara göre Hunlar döneminde su, kutsal kabul ediliyordu.[207] Bu asırda İrtiş boylarında yaşayan Kimekler, İrtiş Irmağı'nı, Barshan Türkleri ise Işık Gölü'nü takdis etmekteydi. Hatta Kimekler: *"Su, Kimeklerin tanrısıdır"* derlerdi.[208] Su kaynaklarının şifa verdiği inancı yaygın bir şekilde çok önceki devirlere kadar uzanmaktadır. Sıcak su kaynaklarının, kaplıcaların meydana gelişleri de zaman, zaman yakınlarındaki bir yatıra bağlanan tabiatüstü bir olayla açıklanmaktadır.[209]

3.2.6. Ev Mağara Değirmen ve Benzeri Yapılar

Ev, mağara, değirmen gibi bazı ziyaret yerleri, veliler ve kutsiyete kaynaklık teşkil eden başka motifler aracılığıyla kutsallaştırılmaktadır. Velilerin yaşadıkları yerler, kutsiyet kaynağına dönüşmekte ve bu amaçla ziyaret edilmektedir.

Türk dinî kültüründeki *"Ocak"* ve *"Ocaklı"* tabirleri ile Türkler arasında çok eski dönemlerden beri, bazı esrarengiz objelerin birtakım mucizevî güçler ile mücehhez olduklarına ve onların bu sayede birtakım hastalıkların tedavisinde önemli fonksiyonlar icra ettiklerine dair inanış dile getirilmektedir. Bu tür tabiatüstü güçlerle mücehhez objelere sahip olan ailelere *"Ocak"* veya *"Ocaklı"* denilmektedir.

---

[206] Durmuş Arık, "Kutsal Mekân ve Ziyaret Fenomeni", **Halk İnanışları El Kitabı,** Editörler, Durmuş Arık, Ahmet Hikmet Eroğlu, s.81

[207] Özkul Çobanoğlu, "Türk Kültür Tarihinde Su Kültü", **Türk Kültürü,** Mayıs, 1993, S. 361, s. 288

[208] Çobanoğlu, "Türk Kültür Tarihinde Su Kültü", **Türk Kültürü,** Mayıs, S. 361, s. 288

[209] Ahmet Gökbel, "Varsak Türkmenleri'nde Yer-Su İnancının İzleri", **Dinler Tarihi Araştırmaları-I**, Ankara, 1998, s. 268

Görüldüğü gibi, ziyaret yerleri genel olarak mezarlar, türbeler, taşlar, ağaçlar, su kaynakları, evler, mağaralar, tepeler, dağlar ve bazı mevkiler şeklinde kutsalın tezahür ettiği yerlerdir. Buraları ziyaret yeri yapan, belki de dini veya bilimsel hiçbir dayanağı olmamasına rağmen yine de oralarda bulunduğuna inanılan ve tabiatüstü güçtür.[210]

Bu bağlamda, Aksungur Köyü'nde yaşanmış bir olayı, kaynak kişilerin anlatımıyla burada yazmayı uygun görüyorum: 1955'li yıllarda köyümüzün *"Kavak Dede"* mevkiindeki, derenin içinde köye ait büyük bir kavak ağacı vardı. Köylüler o ağacın kutsal olduğuna inanır ve ona *"Kavak Dede"* derlerdi. Onu sık sık ziyarete giderler, dibinde dualar ederler niyetler tutarlar, dallarına çaputlar bağlarlar, gövdesine çivi ve at nalları çakarlardı. Ellerimiz kesilir diye dallarını kesmez, evimiz yanar diye kuruyup kırılan ve yere düşen çalılarını yakmazlardı. O yıllarda köyün muhtarı olan Salim Örs, söz konusu kavak ağacının dibinde ve yakınlarında her hangi bir mezar veya yatır bulunmadığı gerekçesiyle, ağaçtan dede olmayacağını, bunun batıl bir inanış olduğunu ve insanların günaha girdiklerini ileri sürdü. Azalarıyla birlikte *"Kavak Dede diye bilinen bu kavak ağacının kesilerek satılmasına ve elde edilecek paranın köy bohçasına konulmasına"* diye köy defterine karar yazdı. *"Kavak Dede'yi"* satmak için Merzifon'dan müşteriler getirdi. Gelen keresteci müşteriler, bez ve çaputlar bağlanarak gelin gibi süslenmiş bu ağacı görünce, onun manevi yönünden korkarak satın almaktan vazgeçip gerisin geri gittiler. Köylüler, *"Muhtarın gözüne görünecek var, evi ocağı yanacak, koca köye 25 yaşındaki bir cahil muhtar olursa işte böyle olur. Dedemizi de satar, evimizi de yakar, ocağımızı da söndürür."* demeye başladılar. Aylar sonra Muhtar, Samsun'un Havza ilçesinden bir müşteri daha getirdi. Köylüler müşteriye, bu ağacın kutsal *"Kavak Dede olduğunu, onu kesenin elini kolunu keseceğini"* söylediler. Lakin müşteri: *"Gelmeden önce muhtar bana bunları anlattı. Ben dede mede bilmem. Bana kereste lazım kereste!.."* diyerek kavak ağacını yüksek bir fiyata satın aldı. Büyük hızarlarla bir haftada kesip doğradı. Çıkardığı keresteyi burunlu Austin kamyonla, dolu dolu tam beş seferde götürdü. Allah'a hamdolsun Muhtara ve azalarına hiçbir şey olmadı ne evleri yandı, ne ocakları söndü. Kavağın parası köye kaldı ve köylüler kuru kavak ağacına dede diye inanmaktan kurtulmuş oldu. Söz konusu mıntıkaya günümüzde de *"Kavak Dede"* denilmektedir. Ancak köydeki gençlerin birçoğu o dönemleri bilmediklerinden mıntıkaya neden *"Kavak Dede"* denildiğini de bilmemektedir.[211]

---

[210] Durmuş Arık, "Kutsal Mekân ve Ziyaret Fenomeni", **Halk İnanışları El Kitabı,** Editörler, Durmuş Arık, Ahmet Hikmet Eroğlu, s.82

[211] K.K. 10, 11, 16

IV. BÖLÜM

ÇEŞİTLİ VARLIKLAR İLE İLGİLİ İNANIŞ VE UYGULAMALAR

Halk inanışlarında, Allah'ın yarattığı varlıkların en üstünü insan olduğuna ve her şeyin insan için yaratıldığına inanılır. Ayrıca bir takım olağanüstü halleriyle insanların hayatını etkileyen esrarlı varlıkların olduğuna da inanılır. Bazı şartlar içerisinde bu varlıkları gördüklerini söyleyenler bile vardır. Bunlar melekler, cinler ve şeytanlardır. Ancak insanlar, hayvanlar, bitkiler, ev ve işyerleri, gökyüzü, yeryüzü, güneş, ay, yıldızlar, yağmur, ateş ve ocakla ilgili inanışlar da halk arasında yaşatılmaktadır.

1. İnsan

Yörede insan ile ilgili özellikle insanın vücudu, organları ve hareketleri ile ilgili halk inanışları çok yaygındır. Bu halk inanışlarının her hangi bir bağlayıcılığı olmamasına rağmen halk bunlara önem verir.

İnsan vücudunun bir parçasının üstünde yapılacak bir işlemin vücudun tümünü etkileyeceğine inanılır. İnsan vücudundaki bir takım değişiklikler ve hareketler haber belirtisi sayılır. Alnındaki saçı ters büyüyenlerin ve saçları dik olanların aksi huylu olduğuna inanılır. Alnı açık olan kişinin iyi ve temiz yürekli olduğuna inanılır. Sağ gözü seğirene iyi haber, sol göz seğirene kötü haber geleceğine inanılır. Gözün seğirmesini durdurmak için üstüne süpürge sapı, iplik konulur ve iyi haber alınması için yeşil yaprak bırakılır. Çektirilen ya da kendiliğinden düşen diş yeni yapılan binanın kiremitleri üzerine atılırsa aynı boyda sağlam başka bir diş çıkacağına yeni bina gibi dişinde yenileneceğine ve eskisinden daha sağlam olacağına inanılır. Sağ kulak çınladığında birinin onu iyiliğine andığına, sol kulak çınladığında ise kötülüğüne andığına inanılır. Kulağı çınlayan kişi o anda aklından bir isim tutarsa, o anda çınlama durursa ismini tuttuğu kişinin kendisini andığına inanır. Elinde beni çok olanın pişirdiği yemeklerin güzel olduğuna inanılır. Sağ avuç içi kaşınırsa para geleceğine, sol avuç içi kaşınırsa elden para gideceğine inanılır. Kesilen tırnaklar dışarıya atılmaz, yakılmaz, aksi halde mahşerde o insana attığı tırnaklar kirpikleri ile toplatılır. Evden sağ ayakla çıkılırsa o gün işlerin yolunda gideceğine inanılır. Ayağının tabanı kaşınan kişinin çok yakın zamanda yola gideceğine inanılır ve *"Sana yol göründü"* denir.[212]

[212] K.K. 14, 15, 17

2. Melekler

Merzifon çevresinde meleklerin nurdan yaratıldıklarına, erkek mi dişi mi olduklarının bilinmediğine, evlenmediklerine, yeme, içme uyuma gibi ihtiyaçlarının bulunmadığına, her an her yerde bulunabileceklerine ve sıkıntıya düşen insanlara yardım ettiklerine inanılır.

Merzifon ve çevresinde Cebrail'in (a.s) vahiy meleği ve meleklerin en büyüğü olduğuna, Mikail'in (a.s) tabiat olaylarını yönlendirdiğine, İsrafil'in (a.s) kıyamette sura üfleyeceğine, Azrail'in (a.s) canlıların ruhunu aldığına inanılır. *"Azrail'den kaçılmaz"* denilerek ölümün kaçınılmaz son olduğu ifade edilir. Ayrıca Münker, Nekir, Kiramen Kâtibin ve başka meleklerin varlığına da inanılır. Cuma günü sala ile ezan arasında çalışılan mekâna, ekmek kırığı dökülen yere meleklerin girmediğine inanılır.[213]

3. Cinler

Merzifon ve çevresinde cinler ile ilgili yaygın olan inanışlara göre; Cinler, insandan evvel yaratılmıştır görünmez ruhani varlıklardır. Cinlerin asıl vatanı, tam manasıyla yer altıdır; fakat onlar hiçbir yere bağlı değillerdir, yeryüzüne çıkmayı severler, orada insanlarla münasebet kurarlar. Cinler daha çok lohusalara, yeni doğmuş bebeklere, hastalara ve güçsüz insanlara, genellikle karanlık, ıssız, kuytu yerlerde, banyoda, küllüklerde, ateş olan yerlerde ve diğer pis mekânlarda görünürler.[214]

Çoğu kişi bu varlıklara adları ile hitap etmekten hoşlanmaz, adları anılınca oraya geleceklerine inanırlar ve *"cin"* demek yerine *"Üç harfliler" "İyi saatte olsunlar"* derler. Yöredeki inanışlara göre özellikle gece geç vakitlerde tenha yerlerde dolaşanlara, buralara idrarını yapanlara, yiyecek suyu dökenlere cinler musallat olur. Cinler kimi zaman insan bazen hayvan suretinde görünürler. Dışarı çıkarken *"destur"* denilmelidir yoksa cinlerin gazabına uğranır. Islık çalınırsa, ekmek kırıntısına basılırsa cin çarpar. Soğan, sarımsak kabuğunun kokusuna cinler gelirler. Besmelesiz uyuyan kişiyi gece cinler kaçırır, ıssız bir yere götürür, ağzını ve burnunu eğerek çarparlar. Cinler genellikle akşam ezanından sonra ortaya çıkarlar o vakitlerde dışarıda besmele çekmeden dolaşanları çarparlar. Ancak kedi veya köpek olan evlere asla girmezler.[215]

---

[213] K.K. 1, 3, 7
[214] K.K. 2, 7, 10
[215] K.K. 1, 2, 5

4. Şeytan

İlk insan Hz. Âdem'e (a.s.) secde etmeyen bu nedenle cennetten kovulan şeytan, inanışlara göre insanları kötü yola sürüklemeye ant içmiştir. Şeytan insanları doğru yoldan çıkarıp onları günaha yöneltir, *"Şeytan insanın aklını çeler."* Kimi insanlar kötülük duygusunun kişinin içinde olduğuna inanırlar ve kötülük yapanlara *"Şeytan görsün yüzünü"* ya da *"Şeytanından bul."* derler. Yöredeki şeytana dair diğer inanışlar şöyledir: Sabah uyanınca yüzünü yıkamayana *"Gece şeytan yalamıştır, yüzünü çabuk yıka"* denir. Sabah evden besmeleyle adım atılıp çıkılırsa şeytan kaçar. Ayakta yemek yiyenlerin, yiyeceklerini şeytan çalar, karınları doymaz. Bulaşık suyunu, makarna suyunu dışarıya dökeni şeytan çarpar. Kırılan yumurta iyice ufalanmadan çöpe atılırsa içine şeytan girer. Kaybolan bir eşya için *"Şeytan aldı götürdü, satamadan getirdi."* denildiğinde o eşya bulunur. Boş silah kullanılmadan önce kontrol edilmelidir aksi halde *"Şeytan doldurur."* El ve ağız yıkamadan yatılırsa şeytan uykuda rahat vermez.

Gece ıslık çalanın başına şeytanlar toplanır. Çocuklar *"Kuyuya eğilince şeytan çeker"*. Ocağa tüküreni şeytan çarpar. Şeytan insanları doğru yoldan çıkarmak için her şey yapar, onun şerrinden ancak Allah'a sığınarak kurtulmak mümkün olur. Kitap açık bırakılırsa şeytan okur. Şeytanın adı fazla söylenirse gelip çarpar. Kapı eşiğinde oturanı, şeytan çarpar. Bismillah demeden yemek yiyen ile birlikte şeytan da yemek yer. Çeşme başında uyuyanı şeytan çarpar. Akşam yıkanmayan bulaşıkları gece şeytan yalar.[216]

4. Hayvanlar

Hayvanlar, onlardan yararlanma biçimlerine, hareketlerine, onların etleri yenip yenmemesine göre değerlendirilmiş ve bunlara bağlı inanışlar ortaya çıkmıştır.

Halk inanışlarında uğurböceği veya insanın başına kuş pislemesi uğur getirdiğine; kırlangıç, güvercin vakitsiz öten tavuk, baykuş uluyan köpek, domuz, tavşan ve kara kedi gibi bazı hayvanların uğursuzluk getirdiğine inanılır.[217]

Merzifon ve çevresinde uğurlu ve uğursuzluklar dışında havanlara dair inanışlar şöyle özetlenebilir:

[216] K.K. 4, 6, 18, 20
[217] K.K. 3, 7, 10

Bahar aylarında ilk defa uçan bir leylek gören kişinin o yıl boyunca gezeceğine, leyleği otururken gören kişinin o yılı oturarak geçireceğine inanılır. Bununla ilişkili çok gezenlere *"Leyleği havada mı gördün?"* denir. İnce ve tozlu bir kelebek olan müjde kelebeği kapıya çarpar eve girer, ev sahibinin üstüne konarsa onun, bir kişiden haber alacağına, *"Küsküs böceği"* birinin üzerine konarsa o kişinin biri ile dargınlık yaşayacağına inanılır.[218]

Örümcekler, Hz. Muhammed'i (a.s) Hicret esnasında Sevr Mağarasında sakladığı için kutsal sayılırlar ve örümcek öldürmenin günah olduğuna inanılır. Örümceğin yuvası özellikle cuma günü namazdan sonra bozulmaz, bozulursa o ev, o yuva da dağılır ve bozulur. Kaynak kişilerden dinlediğimize göre: *"Evine misafir gelecek bir kadın temizlik yapıyormuş, tüm işlerin bitmesine yakın bir anda örümcek ağı görmüş ve onu bozmuş örümceği de öldürmüş. Kısa bir süre sonra eşi ile tartışmış, örümceğin yuvası gibi onunda yuvası bozulmuştur".*[219]

Köpek sadık bir koruyucu olarak görülür. Özellikle, köpeğin sabaha yakın uluması birinin öleceğine işaret olarak kabul edilir. Köpeğin sadakati belirli zamanlarda insanlarda bile yoktur. İşte bu özelliğinden dolayı köpek sevilir. Köpek ekmek yediği kapıya ihanet etmeyen bir hayvan olarak bilinir ama yine de köpeğin bulunduğu eve melek girmediğine inanılır. Köpek acı acı ulursa, bulunulan muhitte birden fazla kişinin öleceğine inanılır. Ezan okunurken uluyan bir köpek ya öldürülür ya da bulunulan yerden uzaklaştırılır. Çünkü köpeğin uluyarak şeytanın Hz. Âdem'e (a.s) secde etmeyişini, söylediğine inanılır. Köpek uluduğunda besmele çekilerek kovulur.

Yılan ile ilgili de birçok inanış vardır. İlkbaharla yazın arasında yılan görmek iyiye yorumlanır ve yılanı ilk gören kişinin işlerinin tıpkı yılan gibi akıp gideceğine inanılır. Yılan uğursuzluk ve kötülüğün simgesidir ve kötü insanlar için yılan gibi benzetmesi yapılır. Yılan görüldüğü yerde öldürülmeye çalışılır. Yılan soğuk yüzlü bir hayvan olarak anlatılır ve *"Yüzünü şeytan göresice"* diye anılır. Birçok insanda korku yaratan yılan öldürüldüğü vakit öldüğü yere un serpilmedir. Yoksa yılanın eşi gelip yılanı öldürenden intikam alır; ama un serpilirse eş yılanın bir suç işlediğini bunun için öldürüldüğünü anlar, intikam almaktan vazgeçer.[220]

---

[218] K.K. 6, 9, 12
[219] K.K. 9, 14, 16
[220] L. Sami Akalın, **Türk Folklorunda Kuşlar**, Ankara 1993, s. 11

Horoz sabahları namaz vaktinde öttüğü için tavuktan daha çok sevilen bir hayvandır. Gece vakti sokakta tavuk görmek iyi karşılanmaz çünkü onun tavuk değil şeytan olduğuna inanılır ve onun kötülüğünden korunmak için besmele çekilerek üç İhlâs bir Fatiha okunur. Horoz gibi öten bir tavuk olursa, o tavuk kesilir. Çünkü tavuğun ötmesi bir felaketin habercisidir. Vakitsiz öten horoz kesilir. Çünkü bir felaketin habercisiymiş gibi düşünülür.[221]

Kirpi, midye, istiridye yenilmesi hoş görülmeyen hayvanlar sayılmıştır. Ama bunların birçoğunun yenmemesinin yanı sıra, hastalıkları sağaltma, tılsım ve büyü gibi işlemlerde kullanıldığı görülmüştür. Baykuş uğursuzluk ve yıkım sembolüdür. Ötüşü ölüm haberi sayılır. Düşte görülmesi de kötü talih diye yorumlanır.

Kaplumbağa Merzifon çevresinde sevilen bir hayvandır. Kaplumbağanın evreni simgelediğine inanılır; üzerindeki kubbesi gökyüzünü, ayaklarının bulunduğu altı da yeryüzünü simgeler. İlkbaharla yaz arasında kaplumbağa gören kişinin işlerinin ilerlemeyeceğine, ilerlese de çok yavaş ilerleyeceğine inanılır. Bundan dolayı kaplumbağa gören kişi, kaplumbağanın tersi yönünde giderse işlerinin ilerleyeceğine inanılır. Kaplumbağa siğili olan bir hayvandır ve kendisine yaklaşana siğil atacağına inanılır. Kaplumbağayı gören kişi üç kere *"Tükrüğü bana siğili sana"* der.[222] İnsanlar kaplumbağaya karşı bir saygı duyar. Sanki ona atfedilmiş bir kutsiyet varmış gibi. Onu öldürenin, ona zarar verenin, onun yolunu değiştirenin Allah tarafından cezalandırılacağına inanılır. Kaplumbağa tarlalarda mahsullere zarar verdiğinde bile, ona zarar verilmez. Ona zarar veren kişinin başına büyük felaketlerin geleceğine inanılır. Kaplumbağayı ters çeviren kişinin de büyük felaketlerle dünyasının döneceğine inanılır. Rüyada kaplumbağa görmek iyiye yorulur. Rüyada kaplumbağa gören kişinin, işlerinin dört dörtlük yolunda gideceğine inanılır.[223]

Kedi, sevilen bir hayvandır. Kedi kendi kendine yalandığında uzaklardan bir misafirin geleceğine inanılır. Kedi öldürmenin günahının, kırk kişiyi öldürmenin günahıyla eşdeğer olduğuna inanılır. Kediye bir kutsiyet atfedilmiştir. Kedinin öldürülmesi ne derece günah sayılmıştır ki kimse öldürmesin. Kedi öldürenin, o günahtan arınabilmesi için yedi okul ya da yedi cami yaptırması gerektiğine inanılır.[224]

[221] K.K. 8, 15, 17
[222] K.K. 7, 10, 11
[223] K.K. 2, 3, 7
[224] K.K. 3, 7, 10

Kurt, Göktürkler'in destanları olan Bozkurt ve Ergenekon Destanları'nda Türklerin kurttan türedikleri anlatılmaktadır. Erken devir Türklerinde en önemli hayvan sembollerinden birisi kurttur. Türklerde türenen varlık olarak sayılan kurtlar daha ziyade Gök menşeli olarak kabul edilmiştir. Erkek kurt resimler, kaya resimleri (petroglifler) şaman ve kam âletleri ve elbiselerinin üzerinde yer almıştır. Zamanla kurt, devlet, hükümdarlık ve yiğitlik gibi kavramlarla ilişkilendirilmiştir. Göktürk ve Uygur devri Türk Freskolarındaki kurt başlı bayrak tasvirleri görülmektedir. Burgut Abidesi ile Buncikeş Saray Fresko'da görülen erkek ve dişi kurtlar türeme efsanelerinin sanata yansımasıdır. Oğuz'a yol gösteren erkek Kurt'un güneşten çıkmış olması, Kültigin Kitabesinin doğu tarafından *"Tanrı güç verdiği için babam hakanın ordusu Kurt gibi düşmanı koyun gibi imiş"* gibi ifadeler Kurt'un Gök ehli olduğunu işaret etmektedir. Gök Kurt, Tanrının alameti ve habercisi gibi Türklere yol göstermiştir.[225]

Merzifon ve çevresinde kurtla ilgili inanış ve uygulamalar şunlardır: Kurt, millî hayvan olarak saygı duyulan bir hayvandır. Kurtların küçükbaş hayvanları yemesini önlemek için *"kurtağzı bağlama"* adı verilen pratik yapılır. Kurtağzı bağlama iki farklı şekilde yapılır. Bunlardan ilki; koyun, keçi ve ineğin, kaybolduğu zaman canavar tarafından kaçırıldığına ya da yendiğine inanılır. Kaybolan hayvanın ya da hayvanların sahibi, eline ağzı açık bir makas (kırkım için kullanılan makas) alır ve kırk tane Kureyş suresi, kırk tane İhlâs suresi ile yedi tane Ayet el Kürsü okuyarak makasın ağzını kapatır. Böylece kurdun ağzının bağlandığına ve hayvanlara zarar veremeyeceğine inanılır.[226] İkincisi ise; Kaybolan hayvan ya da hayvanların sahibi, üç tane Ayet el Kürsü okuyarak hayvanlarını bağladığı ipe üç kere düğüm atar. Böylece kurdun ağzı bağlanmış olur ve hayvanlara zarar veremez hale gelir. Kurtağzı açma pratiğinde, kurtağzı bağlamada yapılan uygulamaların tersi yapılır.[227]

5. Bitkiler

Halk inanışlarında ağaçlar etrafında oluşan inanışları Hikmet Tanyu yirmi yedi madde altında toplamıştır.[228]

Bunlardan Merzifon ve çevresinde görülenler şunlardır:

---

[225] Yaşar Kalafat, **Türk Halk İrfanında Kurt**, Ankara 2008, s. 13-15
[226] K.K. 3, 10, 11
[227] K.K. 1, 5, 7
[228] Hikmet Tanyu, **Türklerde Ağaçla İlgili İnanışlar,** Ankara 1976, s.139

• Ağaca niyet ve adak maksadı ile iplik, çaput bağlanması.
• Ağaç etrafında dönülmesi.
• Ağaç üzerine taş atarak niyet tutulması.
• Türbe ve yatırların etrafında bulunan ağaçların kutsiyet kazanmaları

Ağaçlar arasında en belirgin halk inanışına sahip olan incir ağacıdır. İncir ağacına inek sonu asılır ise o ineğin sütünün bol olacağına inanılır ki bu incir ağacının tek olumlu yönüdür. *"Ocağıma incir ağacı diktin"*[229] denilerek uğursuzluğu pekiştirilen incir ağacı ile ceviz ağacı altında uyumak iyi sayılmaz. İncir ağacı dibinde abdest bozanın hastalanacağına, incir ağacından düşenlerinse iflah olmayacaklarına ve iyileşemeyeceklerine inanılır. Bütün bunların yanında incir yaprağının insan sağlığı için kullanılması da söz konusudur. Vücudunda siğil olan kişi, bu siğilin üzerini kanatır. Daha sonra incir ağacından bir yaprak koparır ve bunun sütlü olan kısmını kanayan yere sürer. Bunu yaptıktan sonra yaprağı üç *"İhlas"*, bir *"Fatiha"* suresi okuyarak el ve ayak değmeyecek bir yere koyar ve bu uygulama sonunda siğilin yok olacağına inanır. Bunun dışında bazı meyveler, çeşitli hastalıkların tedavi edilmesinde, hastalıkların neden olduğu ağrıların dindirilmesinde yani sağaltma işleminde kullanılır. Ağaç çileği ve dağ çileği, ağrı kesmede, ateş düşürmede, göz hastalıklarının tedavisinde, şeker hastalığında ve romatizma ağrılarını dindirmede kullanılır. Ayva, kalp ve damar hastalıklarında, deri hastalıklarında, kabızlık tedavisinde, soğuk algınlığı ve yanıkta kullanılır. İğde, idrar yolu ve böbrek rahatsızlıklarında; kiraz ve kaysı, kabızlık tedavisinde yaygın olarak kullanılır. Ayrıca kirazın çöpleri kaynatılarak öksürük tedavisi için içilir.

Yörede diğer bitkiler ile ilgili halk inanışlarını şöyle belirtebiliriz:[230]

• Karaağaçtan düşen yaşamaz.
• Ulu ağaç altında tek başına uyumak iyi değildir.
• Tarlaya ekin ekmeye giden kişinin önceden yıkanması mahsule bereket getirir.
• Çocuğun bezleri yabani ağaca asılırsa çocuk beceriksiz olur.
• Nar tanelerini yere dökenin işi rast gitmez çünkü nar cennet meyvesidir.
• Evden dışarı süt verilirken üzerine üzerlik otu konulmazsa ineğin sütü kesilir.
• Dut ağacının altına oturmak hayır getirmez.

[229] K.K. 4, 6, 18, 20
[230] Bu kısım bütün kaynak kişilerden derlenmiştir.

• Hamur yoğururken tekne dışına hamur sıçrarsa misafir gelir.

• Buğday çok olan evde bereket olur.
• Ceviz ağacının altında yaşayanları şeytan alır götürür.
• Ekili tarla sınırında uyuyan insanı ağırlık basar.
• Bir tutam kırılmamış haşhaş kellesi bulunan eve ve evdekilere nazar değmez.
• Bir tutam sarımsak asılı olan eve ve evdekilere nazar değmez.
• Bir tutam üzerlik otu asılı olan eve veya evdekilere nazar değmez.
• Karaağaçtan beşik, sandık yapılmaz.
• Ekin ekili tarlada çiş yapılmaz, aksi halde tarlanın bereketi kaçar, kişi çarpılır.
• Karpuzun sapı tarafındaki kabuğunun içini yiyenler yetim kalır.
• Su kabağının çok olduğu evden cenaze çıkar.

7. Ev Ve İşyerleri

Taşan Dağı'nın eteklerine kurulmuş eski Merzifon ve eski Merzifon'la bütünleşmiş bütün Merzifon evleri, Merzifon ovasına bakan gönül açıcı evlerdir. Eski evlerin inşa malzemesi kırma toz ve tuğla, bölme duvarlar, ahşap kalas ve bağdadî. Evlerin çoğu iki katlı, alt katlar kiler, dolap, samanlık olarak kullanılır. Üst katlar ise yaşama mekânı olarak düzenlenmiştir. Çatıları beşik veya kırma çatılar ile örtülü, saçaklar dışarı doğrudur. Evlerin sokağa dönük cepheleri daha gösterişli yapılmıştır. Kimi süslemeli, kimi süslemesiz evlerde, odalar ailelerin ihtiyacına göre düzenlenmiştir. Her odada yüklük, dolap ve banyo bulunmaktadır. Merzifon'da son yıllarda şehirleşme oldukça artmıştır. Özellikle şehrin Kuzey, Güney ve Batısında modern apartmanlar inşa edilmiştir.

Merzifon'da evlerin temeli atılırken zeminden ilk toprak alındığında kurban kesilir, kurbanın kanı, ev bütün kötülüklerden korunsun diye temele akıtılır. Kurban genelde ev sahibince yenmez, inşaatta çalışanlara ve fakirlere dağıtılır. Kurban kanı akıtılması ile kimi zaman temele nazara karşı nazar boncuğu da atılır. Yeni eve taşınıldığı zaman eğer eve taşınmadan önce adakta bulunulduysa, ev boşken gerekli malzemeler götürülerek helva karılır ve orada *"Hayırlı olsun"* denilerek konu komşuya dağıtılır. Komşular *"Allah kabul etsin, Allah hayırlı etsin"* derler. Yeni eve ilk önce Kur'an-ı Kerim, şeker, tuz, bir parça ekmek veya ayna ile girilir.[231]

[231] K.K. 4, 6, 19, 20

Eve kaplumbağa kabuğu, sarımsak, nazara karşı nazar boncuğu, nal, bereket için dualar, bereket süsleri, oyuncak, bez bebek bağlanır. Sarımsak kötü ruhların eve girmesini önler, bebekse çocuk sahibi olmalarını sağlar.[232] Evin bereketinin bulunduğu en önemli kısım mutfak sayılır. Bereket kaçmasın diye mutfaklar hep temiz tutulmaya çalışılır. Mutfaklarda kullanılan bıçak elden ele verilmez, yoksa kavga çıkar. Verilmesi gerekirse üstüne tükürülür veya yere bırakılır, sonra alınır. Bıçak düşerse ve dik gelirse kötü haber sayılır, hemen düzeltilir. Evle ilgili inanışlar arasında en çok eşik ve ocakla ilgili olanlar dikkat çekmektedir: Eşikte durmak, eşikte su içmek iyi sayılmaz. Eşikte su içilirse guatr olunacağına, suyun oturularak üç yudumda içilmesi gerektiğine inanılır. Yine eşikte oturana iftira atılır veya ömrü kısa olur denilir. Yörede ocak kelimesi aile veya yemek pişirilen yer anlamında kullanılmaktadır. Ocak kelimesinin aile anlamında kullanıldığı, *"Aile ocağı", "Baba ocağı", "Ata ocağı, "Ocağın batsın", "Ocağın sönsün"* ifadelerinde görülmektedir.[233]

Eski evlerde şimdiki gibi doğalgazla, elektrikle çalışan ocaklar yoktu yani yemekler odun, kömür ocaklarında pişirilirdi ve yemeğin pişmesini sağlayan ateşti. Bu yüzden ateşin yakıcı, temizleyici, pişirici, ısıtıcı, bereket getirici, kötülüklerden koruyucu, uğur getirici, Allah'ın bir nimetiyle ilgili bir yönü olduğu inancı yaygındır. Bu bakımdan Merzifon'da ateşe, ocağa su dökmek, tuz atmak, tükürmek iyi sayılmaz *"Ocağa su dökenin ocağı söner"* denir. Evin dış âlemle ilişkisini sağlayan cümle kapısıdır. Kapıdan çıkarken engelli veya kambur birisi ile karşılaşılırsa ya bir yer tıkanır ya da yanındaki biri çimdiklenir. Aynı gün içinde üç engelli ya da üç kambur ile karşılaşılırsa, karşılaşanın dileği olur. Ev eşyaları kişisel eşyalar, beyaz eşyalar, mutfak araç gereçleri, mobilyalar vb. şeklindedir. Merzifon'da bu eşyalarla ilgili inanışlar ve uygulamalar da vardır. Mesela ters giyilen kıyafetlerin o günü ya da işleri olumsuz yönde etkileyeceğine inanılır ve kıyafetlerini ters giyen kişiye *"İşlerin kötü gider, üstündekileri düz giy"* denir. Elbiselerden pantolon ayakta giyilirse o evde fakirlik olur. Ayakkabıların önce sağ teki giyilmeli, çıkarırken de önce sağ teki çıkarılmalıdır. Ayakkabı ve terlikler dururken üst üste geldi mi *"Yola gidilecek"* denir.[234] Yer yatağı serilmeden altı süpürülmelidir yoksa yatanı şeytan çarpar. Yatağın dikişli yeri ayakucuna gelmelidir, baş tarafa gelirse *"Yatanın kefeni dikilir"* [235] denir.

[232] K.K. 12, 14, 16
[233] K.K. 8, 15, 17
[234] K.K. 15, 17
[235] K.K. 8, 15, 20

Ev işlerinin yapılış biçimlerine ve yapılacakları zamanlara daha çok ev hanımları önem vermektedir. Uygulamalarını gördüğümüz, günlük işlerde veya örgü, dikiş, yiyecek hazırlamadaki inanışların ve davranışların, dua ve tekerlemelerin temelinde, yapılan işin iyi olması, çabuk bitmesi, bol ve bereketli olması arzusu bulunmaktadır. Merzifon ve çevresinde bu inanışlara ve uygulamalara şu örnekleri verebiliriz:

Nimet saydığımız ekmek yere düşürülmemelidir. Düşürülen ekmeği almalı, ekmek önce alına götürülmeli sonra öpüp basılmayacak bir yere konulmalıdır. Ekmek ters konursa bereketi kaçar. Ekmek kesilen ekmek tavasını başında taşıyan çocukların boyları kısa kalır. Ocakta çörek, pişi gibi hamurlu bir yiyecek pişirilirken biri, tamamı pişmeden gelip, yerse o yiyeceğin bereketi kaçar ve yiyecek kızarırken yağ çeker. Yumurta pişirilirken kullanılan yumurtaların kabukları kırılmamış bir şekilde bırakılmamalıdır. İyice ezilmelidir yoksa şeytan onların içine girer ve ölüm vaktinde o yumurta kabuğu ile hastaya su içirmeye çalışır. Yere tuz dökülmemelidir. Yere tuz döken döktüğü tuzu ahirette kirpikleri ile toplar. Gece aynaya bakılmaz, süslenilmez. Süslenen kız veya kadının kötü olacağına", bakanın delireceğine inanılır. Gece aynaya bakan gurbete gider. Gece saç taranmaz, tarayan gurbete gider. Gece tırnak kesilmez uğursuzluk getirir. Gece sakız çiğnenmez, çiğneyene *"Ölü eti çiğniyorsun"* denir. *"Erkekler sakız çiğnerse bıyıkları çıkmaz."* [236]

İş yerlerinin açılması, iş sahibinin maddi imkânlarına göre değişmektedir. Kimi zaman sessiz sedasız bir dükkân hizmete girebilmekte, kimi zaman da görkemli açılış törenleri düzenlenmektedir. Açılış törenlerinde kapıya bağlanan kırmızı kurdeleyi dükkân sahibinin bir yakını keser. Dükkânın kazancının bol olması için lokma dağıtılır veya kurban kesilir. Kazanılan ilk para uğur, bereket diye çoğu zaman çerçevelenerek bir duvara asılır. Dükkân sahibi hayırlı kazançlar dileyerek, sağ ayağı ile besmeleyle evden çıkmalıdır. Dükkânına gelince, dükkânı bereket duası ile açmalı, sağ ayakla içeri girmelidir. Gelen ilk müşterinin eli boş çevrilmemeye çalışılır, ne isterse alması sağlanır, gerekirse gerçek fiyatından ucuza satılır. Alınan siftah parası yere atılır ve çeneye sürülür ki sakaldaki kıllar kadar para çoğalsın. Ayağı uğurlu müşterilere daha fazla özen gösterilir ve dükkânın bereketi kaçmasın diye müşteriler dâhil, dükkândakilerin sırtı giriş kapısına çevrilmez, sırtı giriş kapısına doğru olanlar uyarılır ve yüzleri giriş kapısına gelecek şekilde oturmaları sağlanır.

[236] K.K. 4, 6, 18

İnanışlar meslek gruplarına göre çeşitlenmektedir. Örneğin manifaturacılar gelen ilk müşteriye beyaz kumaş, beyaz eşya satmaya çalışırlar. İllâ beyaz satmaya çalışırlar gerekirse değerinden düşük verirler. Terzilerse dikmek için kestikleri kumaşın bir parçasını sokağa atarlar ki devamı gelsin. Dükkân ve iş yelerine kazançlarının artması, bereketli olması için bereket duaları, karınca duaları ve nazardan korunmak için çeşitli nazarlıklar asarlar. Hangi meslek grubu oluşa olsun bütün meslek erbabı sabah erkenden kalkar, sabah namazından sonra dükkân ve işyerini dua ile açar, dükkânın önünü temizler, müşteri beklemeye başlar.[237]

8. Gökyüzü Ve Yeryüzü

Türklerde gökle ilgili ilk bilgilere Göktürk Yazıtları'nda rastlıyoruz. Bu Yazıtlar'da her şeyin üzerinde olan gök idi. Tonyukuk yazıtlarında ise, biraz daha halk düşüncesine girilmiş ve *"insanların iradesine"* Umay ile *"yer ve sular"* da katılmıştır. Göktürk Yazıtları *"Yukarıda mavi gök (Kök Tengri), aşağıda yağız yer yaratıldığında, ikisi arasında kişioğlu (insanoğlu yaratılmış), insanoğlunun üzerine de atalarım Bumin Kağan, İstemi Kağan (kağan olarak) oturmuşlar"* diyordu. Dış tesirlerden uzak, Altay ve Kırgız destanlarında da *"Önce gök yaratılıyor; sonra da yer yaratılıyordu."* Mitolojik ve göklerde geçen destanlarda bir yiğit: *Gök ile yer yaratıldığında ben de vardım diyor*. Şaman törenlerinde Ulu Tanrının bulunduğu gök katları beşinci kattan sonra başlıyordu.[238] Türk Mitolojisinde gök/gökyüzü tanrısal bir anlama sahiptir. Bundan dolayı gök ve gökle bağlantılı unsurlarla ilgili birçok inanış mevcuttur.

Sadece dağlara dair bazı atasözleri, deyişler halkın diline yerleşmiştir. *"Dağ dağa kavuşmaz, insan insana kavuşur", "Dağ dağa küsmüş, dağın haberi olmamış", "Gözdağı vermek", "Dağlar başına yıkılsın"* gibi. Kısır kadınları sıcak taşın üzerine oturtma, bebeğin kırklanmasında 40 âdet taş kullanılması, Hıdırellez'de taşla muradın neyse onun modelini yapma, türbelere gidildiğinde dileğinin kabul olup olmayacağına dair mezara taş yapıştırma, ağırlığı gittiği yerde kalsın diye *"Gidenin arkasında üçtaş atılırsa hiç gelmeyeceğine"* inanma taşın inanışlar içindeki yerini açıklar. Halk inanışları içinde taşla birleştirilen önemli bir unsur da *"Taş kesilme"* motifidir. İnsanların taş kesilmesi, dileklerine, sevgililerine kavuşamamaları halidir.[239]

---

[237] K.K. 2, 5, 11

[238] Ünver Günay, Harun Güngör, **Başlangıçtan Günümüze Türk Din Tarihi,** İstanbul 1997, s.48

[239] K.K. 6, 12, 16

Hayatın dört unsuru hava, su, toprak ve ateştir. Bunların içinde su en önemli hayat kaynaklarından sayılmaktadır. Geçmişten beri yerleşim birimleri su kenarlarına kurulmuştur. Akarsu bakımından fakir olsa da yöre içme suyu kaynakları bakımından zengindir, üstelik suları lezzetçe de ünlüdür. Temizliğin sembolü suyun kullanışına göre suyla ilgili inanışlar çeşitlenmektedir. Birine su verildiğinde *"Su küçüğün söz büyüğün", "Su içerken yılan bile dokunmaz"* denilir, su içildikten sonra suyu içen kişi, ikram edene *"Su gibi aziz ol"* der. Ayrıca su içilirken eşikte veya güneşte durulması iyi sayılmaz, su oturarak yudum yudum içilir. Su bardağa konulduğunda içeceği suyu taşarsa insanın nasibinin taştığına inanılır. Su ferahlık ifade ettiğinden yola gidenin arkasından su dökülür. Bu suya bir kaşık zeytinyağı karıştırılır öyle dökülürse, yolcunun yola yağ gibi akıp çıkacağına inanılır. İşlerinde su gibi akıp gitmesi için dilekler Hıdırellez'de yazılarak suya atılır. Rüyalar hayra çıksın diye suya anlatılır, en berrak en temiz su olduğundan da hocalar suya bakar, suya üfler, kahve falından sonra istediğin su gibi çabucak oluvermesi için fincan hemen yıkanır.[240]

Merzifon ve çevresinde Evren'in nasıl yaratıldığı sorusunun cevabı; İslâmî inanca ve öğretilere uygun olarak anlatılmaktadır: Evren, Yüce Allah tarafından yaratılmıştır. Önce karalar, okyanuslar, denizler yaratılmıştır. Ardından bitkiler, dağlar ve dünyadaki tüm toprakların birleşimiyle ilk insan Hz. Âdem (a.s.) yaratılmış sonra da ondan Hz. Havva yaratılmıştır. İkisi de cennete alınmış, orada yasak meyveden yemişler ve dünyanın değişik yerlerine indirilmişlerdir. Yasak meyveyi yediklerine pişman olmuşlar dünyada uzun süre Yüce Allah'a tövbe etmişler, Yüce Allah tövbelerini kabul etmiştir. Dünyada buluşup evlenmişler ve insan nesli böylece çoğalmaya başlamıştır. Nuh (a.s.) Tufanı sonrasında dünyanın düzeni bozulmuş, sonra yeniden kurulmuştur.[241]

"Mavi atlas, Göz görür,
İğne batmaz, El değmez."

Bilmecesinin yanıtı olan gökyüzü ve yeryüzünün sahibi Yüce Allah'tır. Dua edilirken ellerin göğe doğru açılması bu sebeptendir; dileklerin, muratların huzur ve ferahlığın rengi bu nedenle mavidir. İslami inanışların etkisiyle göğün yedi kat olduğuna, ancak gökle uzay ayrı düşünülmektedir. Uzay dünya dâhil tüm gök cisimlerini içine alan, uçsuz bucaksız karanlık bir boşluk olarak tarif edilmektedir.

[240] K.K. 8, 15, 17
[241] M. Asım Köksal, **Peygamberler Tarihi,** Ankara 2004, C.1, s. 29-64

Göğe bağlı olarak yeryüzünde meydana gelen tabiat olaylarına da bazı anlamlar yüklenmiştir. Ekonomisi tarıma dayanan bir yörede gök olayları kimi zaman bereket sağlayıcı, kimi zaman felaket habercisi sayılmıştır. Göğe doğru uzana katlar coğrafî terim olarak ele alındığında insanların nefes almasını sağlayan ilk katman atmosferdir. Yani bizlerin günlük hayatta hava diye tanımladığımız yapıdır. Yörede hava bir açılıp, bir kapanınca *"Şeytan kızını gelin ediyor"* denilir. Gökyüzünde bulunan cisimlerden biride bulutlardır. Bulutların şekillerine bakarak onları canlı, cansız varlıklara benzetmek oyun halini almıştır. Bulutlar hava tahmini yapmada da etkilidir. Kara bulutlar yağmurun habercisidir; ayrıca bu *"Karabulut"* ifadesi halkın diline de yerleşmiş, insanlar kendini sıkıntı içinde hissettiğinde *"Üstüme kara bulutlar çöktü", "Üzerimde kara bulutlar dolaşıyor"* denmektedir.[242]

Rüzgârlarsa soğuk havayla bir anılır. Fırtına belirtisi sayılan gök gürültüsü insanlarda korku yaratmıştır. Bir sel felaketinde ya da zamansız yağıp ürünlerin zarar görmesine neden olmadıkça yağmur berekettir. Çiseleyen yağmurlara, *"ahmakıslatan"* adı verilirken, nisan yağmurunda bereketinin daha fazla olduğuna inanılır. Baharda yağan ilk yağmurlarda dolaşanların saçlarının çabuk uzayacağına inanılır. Yağmur suyunun saf olduğu kanaati de yaygındır ve kimi hastalıkların tedavisi için, havanın daha temiz olması nedeniyle sabah erken yağan yağmurun suyu toplanır, hastaya şifa olsun diye içirilir. Yağmur dindikten sonra toprakta bir nem kokusu oluşur ve bazı insanlar *"Toprak mis gibi koktu"* der. Yörede bu ifadeyi söyleyen kişi yanındakiler tarafından uyarılır; çünkü böyle denildiğinde ölüler *"Diriler bizi kıskandı"* derlermiş. Yağmurlu havalarda güneşin görülmesinden sonra ufka yakın yerlerde görülen, üzerinde kırmızı, turuncu, mavi, yeşil, sarı, lacivert ve mor renklerin sayılabildiği çember şeridi *"Gök Kuşağı"* ya da *"Ebem Kuşağı"*dır. Gök kuşağı görülüğü zaman bir dilek tutulur.[243]

8.1. Güneş Ay ve Yıldızlar

Sıcaklığın sembolü güneş görünür şeylerde ifadesini bulan iyiliğin simgesidir. Güneşin görüntüsündeki şafak, ışıklar, ışınlar, alacakaranlık doğrudan ve basit anlamıyla günlük hayatta anlam bulur. Yüce varlıklar güneşle özdeşleşir.[244]

---

[242] K.K. 9, 12, 16

[243] K.K. 6, 12, 19, 20

[244] Ahmet Hikmet Eroğlu, "Geleneksel Türk İnanışları", **Halk İnanışları El Kitabı,** Editörler, Durmuş Arık, Ahmet Hikmet Eroğlu, Ankara 2017, s.193

İnsanın üstüne gün doğması iyi sayılmaz, gün kısalır ve günün bereketi kaçar. *"Güneş girmeyen eve doktor girer"* atasözünü doğrular. Güneş ışığının insan sağlığına faydalı olacağı düşünülür ve evler sabah erkenden havalandırılır, perdeler açılır ki gün ışığı evin içine dolsun. Güneş tutulmasıysa insanlarda endişe ve korku yaratan bir tabiat olayıdır. Güneşin kötü güçlerin eline geçtiğine inanılır ve güneş tutulunca namaz kılınarak, Kur'an okunarak, gürültü çıkarılarak güneş kötü güçlerin elinden kurtarılmaya çalışılır.[245]

"Ay doğar sini gibi,
Sallanır Selvi gibi,

Yârin kokusu gelir,
Merzifon gülü gibi."

Merzifon manilerinin dizelerine yerleşen ay erkek olarak düşünülür. Bunun kanıtı Türkiye genelinde aya *"Ay Dede"* isminin verilmesidir. Aya bakmanın insanlara ferahlık verdiğine inanılır. Bu yüzden hamile kadınlar doğacak çocuklarının güzel olmaları için aya bakarlar ve kahve fallarında telvenin fincanın dibinde açılmasına bakarak *"Hanene Ay doğmuş"* derler fal sahibinin sıkıntılarından kurtulacağını belirtirler. Kişi ayı ilk gördüğünde:

"Ay gördüm Allah,
Amentü billah,

Aylar mübarek olsun,
Elhamdülillah"

Diyerek önce altına sonra aya bakarsa tuttuğu dileğin gerçekleşeceğine inanılır; çünkü ilk önce neye bakarsan gelecek günlerde de hep onların görüleceği düşünülür. *"Yeni ay"* görüldüğünde dua okunarak en sevilen şeye bakılırsa sevdiğinle mutlu olacağına; elma toplanırsa çürüyeceğine inanılır**.** Ayın net olarak görüldüğü gecelerde havanın güzel olacağı, çevresinde halkalı ışıklar oluştuğunda gelecek günlerin huzurlu geçeceğine hükmedilir. Halk inanışlarında hava tahminleri nasıl aya ve diğer gök cisimlerine bakılıp yapılıyorsa, eskiden zaman, önemli günler ve bayramlar da *"Ay bakıcıları"* tarafından belirlenirdi.

[245] K.K. 1, 3, 10, 11

Güneş tutulmasındaki gibi ay tutulması da iyi sayılmaz. Ay tutulduğunda *"Ayın düşmanı var, ayı esir aldı, ayın içi karardı"* denilir ve ayı kurtarmak için davul çalınır, gürültü yapılır, silah atılır. Böylece cin ve şeytanların ayı terk ettiklerine inanılır.[246]

Halk inanışlarında yıldızlarla ilgili en önemli inanç yıldız kayması üzerinedir. Yıldız kayınca *"Erenler toplanıyor"* denir, bir dilek tutulur ve o dileğin kabul olacağına inanılır. Başka bir düşünceye göre de; dünyadaki her insanın bir yıldızı vardır, yıldız kaydığında biri ölür diye düşünülür. Kuyruklu yıldız görüldüğünde ise bir haber alınacağına inanılır. Ay ve yıldızlara bakılarak da hava tahmini yapılır. Yıldızların çok olduğu gecelerde ertesi gün havanın güzel olacağı söylenir.[247]

8.2. Şimşek Çakması Gök Gürlemesi Yağmur ve Dolu Yağması

Eski Türklerde, gökyüzünde meydana gelen şimşek çakması, gök gürlemesi, yıldırım düşmesi ve yağmur yağması gibi olaylar sıradan olaylar değildir. Bunlarla ilgili birçok inanış mevcuttur. Altaylılar, ilk yıldırımlar düştüğü zaman çadırın dışına çıkıp çevreyi incelerlerdi. Yıldırımların çadırların hangi yönüne düştükleri, onlar için önemliydi. Yıldırımların düştüğü taraftaki bulutlara, yaygın olarak "*dişi bulut"* derlerdi. Eğer o yönde çok bulut olursa o sene sütlerin çok olacağına inanırlardı. Yıldırım düşmeyen yöne ise "*erkek tarafı"* derlerdi. O yönde çok bulut varsa o sene av hayvanlarının çok olacağına inanırlardı. Meteorolojik olaylardan birisi olan kar, eski Türklerde Temizlik ve saflığın sembolüydü. Bu inanışı şu eski atasözü çok iyi anlatır: "*Tezek karda yatmaz, edgü ısız kalmaz"* yani "*Karda tezek kalmaz, iyi kötüye karışmaz.*"[248] Yıldırım ve şimşek, insanları dehşet içerisinde bırakan, en önemli tabiat olaylarından sayılırlar. Türkler yıldırım ile şimşek hakkında pek çok şeye inanmışlardır.

Eski Türkler, değerli taşların ve madenlerin insanları yıldırımdan koruduğuna inanmışlardır. Yakut Türkleri de yere çok sayıda yıldırım düştüğü zaman, madeni eşyaları birbirine çarparak ses çıkarırlar ve gürültü yaparlardı. Öyle anlaşılıyor ki Yakutlar da başlangıçta Uygurların ataları gibi yıldırım düşerken göğe ok atıp bağırıyorlar ve madenleri birbirine vurarak ses çıkarıyorlardı.[249]

---

[246] K.K. 3, 10, 11
[247] K.K. 8, 15, 17
[248] Ögel, **Türk Mitolojisi-I, Kaynakları ve Açıklamaları İle Destanlar),** s. 88- 90
[249] Ögel, **Türk Mitolojisi-I, Kaynakları ve Açıklamaları İle Destanlar),** s. 78-80

Bunun için Yakutlar, gürültü yaparak kötü ruhları kovalamak istiyorlardı. Eski Türkler ilkbaharda ilk şimşekler çaktığı, gökler gürlediği zaman dışarıya çıkarlar ve çadırlarının çevresine süt ve ayran gibi yiyecekler dökerlerdi. Bu bir nevi yıldırım veya şimşek tanrısına veyahut yıldırımı gönderen tanrıya sunulan bir saçıydı.[250] Onlara göre yıldırımın ateşini söndürecek ve onu zararsız bir hale sokacak tek şey sütten başka bir şey olamazdı. Bu sebeple Altay Türkleri, yıldırıma karşı bir süt kâsesi ile giderlermiş. Yıldırım çivisi ile ilgili inanışlar da Orta Asya etnografyasında önemli bir yer tutar. Onlara göre bir yere yıldırım düşünce yıldırımın çivisi de ortaya saplanarak kalırdı. Bunun için ne yapıp edip o çiviyi tekrar göğe çıkarmak lazımdı. Göğe saçı yapılmasının bir diğer sebebi bu çivinin tekrar göğe çıkmasını sağlamak olabilir. Eski Türklere göre yıldırım iyi ve uğurlu sayılıyordu. Bu inanışı örneklendiren Altay Türklerine ait birçok efsane mevcuttur. Yağmur, bütün tabiatı yeşerten *yaşartgan* en önemli tabiat vergisiydi.

İnceleme alanımız olan Merzifon ve çevresinde yağmur, şimşek, yıldırım, gök gürültüsü ve hortum hakkında birçok inanış mevcuttur. Bu inanışlar şunlardır: Yağmurun bereket olduğuna inanılır. Yağmur durdu dersen yağmaya devam edeceğine inanılır. Kuşlar ötüşürse yağmur yağacağına, kurbağalar sesini yükseltirse yağmur yağacağına inanılır. Dağlardaki puslu havanın rüzgâr, bulanık havanın ise yağmur getireceğine inanılır. Cenazenin üstüne yağmur yağarsa Cennetlik olduğuna inanılır. Dolu yağdığında bıçakla kesilirse duracağına inanılır. Dolunun azgınları cezalandırmak için yağdığına inanılır.[251]

8.3. Ateş ve Ocak

Ateş, Od, Ocak kelimeleri Türk kültür ve inanışında çok önemli bir yer işgal eder.[252] Eski bir Altay efsanesine göre ateşi insanlara Tanrı Ülgen vermiştir ve *"Bu ateş atamın kudretinden taşa düşmüş ateştir"* demiştir. Altaylılar ateşe karşı söyledikleri dualarda ateşe *"Güneş ve aydan ayrılmışsın"* derler. Ateşe karşı asla küfretmezler, saygısızlık yapmazlar. Ateşi su ile söndürmek, ateşe tükürmek, ateşle oynamak kesinlikle yasaktır. Ateşe bakıp kehanet etmek ve fal bakmak Türklerde çok eski bir gelenektir. Özbek hanlarından Kocugum çadır çadır dolaşarak ateşe yağ atıp kadınların falına bakar, *"Senin oğlun olacak", "Senin kızın olacak"* derdi.[253]

---

[250] Ögel, **Türk Mitolojisi-I, Kaynakları ve Açıklamaları İle Destanlar),** s. 106-108
[251] K.K. 8, 13, 17
[252] Yaşar Kalafat, **Doğu Anadolu'da Eski Türk İnançlarının İzleri**, Ankara 2010, s 95-102
[253] Kalafat, **Doğu Anadolu'da Eski Türk İnançlarının İzleri**, 185-186

Karagasların inanışına göre ateş ıslık çalarsa *"Uzaktan bir yolcu gelecektir."* Ateşin gece ıslık çalması iyi değildir, aza (şeytan)'ın geldiğini bildirir. Yakutlar, ocaktaki külün kıpırdadığını görürlerse *"Og kuta oynayur" (Çocuk ruhu oynuyor)* derler, ateşin ailede bir çocuk doğacağını haber verdiğine inanırlar. Şaman inanışlarına göre ateş her şeyi temizler, kötü ruhları kovar. Altıncı yüzyılda Batı Göktürk hakanına gelen Bizans elçilerini ateşler arasından geçirmişlerdi. Moğol saraylarında da bu adet vardı. Bu tören elçilerle gelmesi muhtemel olan kötü ruhları kovmak için yapılırdı.

Bu inancın izlerini Müslüman Türklerde de görüyoruz. Başkurtlar ve Kazaklar bir yağlı paçavrayı tutuşturup hastanın çevresinde *"Alas Alas"* diye dolaştırırlar. Buna Alaslama derler. Bu kelime Anadolu'da Alazlama şeklinde muhafaza edilmiştir, ateşte temizleme anlamını ifade eder. Ateş ruhuna hitaben okunan Şaman ilahilerinden anlaşıldığına göre aile ocağı kültü ile ateş kültü birbirinden ayırt edilmez. Aynı zamanda ocak kültü atalar kültüyle de bağlantılıdır.

Aile ocağı ataların mukaddes yadigârıdır. Büyük atanın ve büyük ananın ruhları aile ocağında daima hazır bulunur; bunun için bunları takdis etmek ve bunların namına olan ocağı söndürmemek lazımdır. Her aile ocağında mutlaka atalarının eşyalarından bir parça (Kavuk, elbise, pabuç vb.) bulunur. Eski Türklerde ata köşesi olan ocağa daima hürmet edilir. Ocağın üst tarafına herkes geçemez. Hariçten gelen gelinler oraya ayak basamazlar.[254]

Eski zamanlarda, ayin yaparak ateş etrafında toplanan Türkler, demir parçasını ocaktaki ateşte kızdırıp örs üzerinde döverlerdi. Türkler, bu hareketleri ile kendilerini tekrar yeryüzüne kavuşturan ateşe şükranlarını sunarlardı. Ocaktaki ateşi söndürmeyerek bu tazimi ömür boyu sürdürürlerdi. Ateş, ocak içinde küle gömülerek uyutulurdu. Kül ateşin koruyucusu, belki de koruyucu iyesi kabul ediliyordu. Külde ateş yakmaya hazır halde bekletilen korlara nispetle ailede son çocuğa *"Kül"* adının verildiği ve Kültigin, Od Çiğin adlarının buradan geldiği sanılmaktadır. Türkler, ateş ve ocak iyesine bir saygı işareti olarak üstüne pis ve kötü şeyler atmaz, bundan sakınırlardı. Ateşi söndürmez ve üstüne su dökmezlerdi. Bir bereket ve hayat kaynağı olarak inanılan ateşi, Türkler ocaktan dışarı vermeyi uğursuzluk kabul ederler ve başka boydan kişilere asla ateş vermezlerdi.[255]

---

[254] Ögel, **Türk Mitolojisi-I, Kaynakları ve Açıklamaları İle Destanlar),** s. 108-110

[255] Kalafat, **Doğu Anadolu'da Eski Türk İnançlarının İzleri**, 187-190

Ayrıca ocak Türklerde soyun devamı anlamına gelmekteydi. Herkes mirası bölüşünce evde kalan ve babanın yerine geçen çocuğa Od Çiğin yani ateşe bağlı olan ve evi koruyan adı verilirdi.[256]

Merzifon ve çevresinde ateş ve onunla bağlantılı olarak ocak ve kül hakkında birçok inanış ve uygulama mevcuttur. Bu inanış ve uygulamalar şunlardır:

Ocağa tüküreni şeytanın çarpacağına inanılır. Ocakta cinlerin, şeytanların çocuklarının bulunduğuna bu yüzden küle su dökülünce onların yanacağına ve cinlerin, şeytanların insanların başına musallat olacağına inanılır. Ocağa su dökülmez dökülünce şeytanın çocuklarının yanacağına inanılır. Ocağın üzerini boş bırakmanın uğursuzluk getireceğine inanılır. Kül ayakaltına dökülmez, şeytanın çarpacağına inanılır. Ocağa süt taşarsa ineğin sütten kesileceğine inanılır. Ocaktaki odunun ses çıkararak yanması o kişi hakkında kötü konuşulmasına delalet eder. Ocakta odun yakan kişi tarafından yakılan odunlardan ne kadar çok ses çıkarsa o kişi hakkında o kadar çok konuşuluyor demektir. Ateşe tükürmek, sövmek, tırnak atmak, su dökmek uğursuzluk getirir. Ateş yakıldığı zaman su ile söndürülmez, aksi halde uğursuzluk olur, toprakla söndürülmesi gerekir.[257]

Ocakta ateş yeşil yanınca misafir geleceğine inanılır. Hastalanan hayvanı ateşten geçirmek iyidir. Sabah evinden başkasına ateş veren kişinin ocağı söner. Evsiz kişi ateşin üzerinden atlarsa evi olacağına inanılır. Ateş çok önceden sönmüş olsa da külün yanında yatılmaması gerektiğine inanılır. Külün ayakaltına dökülmesinin günah olduğu söylenir. Çünkü külün Hz. Fatma'nın unu olduğuna inanılır. Kırkı çıkmamış kadına misafir gelirse önünden ateş geçirilir. Cuma günü ocağın külünün dökülmeyeceğine inanılır. Ocak küllü bırakılırsa orada cinler ve şeytanların birikeceğine inanılır.[258]

Prof. Dr. Hikmet Tanyu Ateş ve Ocak hakkında şöyle bilgi vermektedir:

"Çeşitli dinlerde kutsallaştırılan, mânevî temizlenme veya ceza unsuru kabul edilen ve sembolik anlatımlar için kullanılan bir kavram. Batı Türkçesi'ndeki ateş Farsça âtişten gelmektedir. Türkler ateş anlamında ot (od) kelimesini kullanmışlardır. Ocak (od-cak), od ocak kelimeleri de bu noktada hatırlanmalıdır. Batı dillerinin çoğunda ateş anlamına gelen kelimeler benzerlik göstermektedir.

[256] Ögel, **Türk Mitolojisi-I, Kaynakları ve Açıklamaları İle Destanlar),** s. 106-112
[257] K.K. 6, 9, 14, 16
[258] K.K. 4, 6, 18, 20

İlk insanlar ateş ilhamını güneşin yakıcı sıcaklığı, yıldırımlar, yanardağlar ve orman yangınlarından almış olmalıdır. Bununla beraber ateşin menşei hakkında pek çok efsane (mitos) ortaya atılmıştır. Birbirinden hayli farklı olan bu efsanelere göre ateş kahraman bir kimse tarafından yeryüzüne getirilmiştir. Ateşi insanlara veren tanrılardır yahut insanlar onu tanrılardan çalmışlardır. Ateşin kendisi tanrı veya tanrıçadır yahut da tanrının gücünü gösteren bir işarettir. Ateş kendisine mahsus ruhu olan bir varlıktır. O bir devdir veya Helios adlı güneş devinin yeryüzüne inmiş, evcilleştirilmiş yavrusu olan bir devdir. Bütün bu efsanelerde ortak nokta, ateşte insanüstü bir mahiyet ve özellik görülmesidir. Ateşin kıvılcımı, közü, dumanı, rengi, yanarken çıkardığı ses türlü efsanelere yol açmış, ateş bakıcılık, falcılık ve büyücülük için bir araç olmuştur.

Birçok kavmin inanç sisteminde yer alan ateş ilâhı ve kültünün en geniş tezahürü Hindistan'da ve İran'da olmuştur. Ateşin ilâhî bir güç olarak somutlaştırılmasının en belirgin örneği Hindistan'daki ateş ilâhı Agni'dir. Hindistan'da bütün ateşler Agni'ye bağlı görülür." [259]

Ateş dumanının ve isinin bazı nazarları def edeceğine de inanılır. Birçok yerde üzerlik otu yakılıp dumanı tütsü olarak kullanılır. Bu uygulama genellikle doğum ve düğün esnasında yapılır. Uygulamanın gayesi gelinin, damadın ve doğan çocuğun nazardan kurtulmasıdır. Ayrıca tuz okunarak ocağa atılması, evdeki insanların başına bir felaket gelmesine karşı alınan bir tedbirdir. Nazardan korunmak için ocak isi alınarak kulak arkasına sürülür. Ateşten alınan köz bir tasın içindeki suya atılır. Nazarının değmesi muhtemel olan kişilerin isimleri sayılmaya başlanır. Nazarı değenin adı geçince sudaki közden ses çıkar.

Halk dilinde ateş ve ocakla ilgili dua ve beddualar da yaşamaktadır. Çoluk çocuğu olmayan ailelere *"Ocaksız"* denir. *Ocağına baykuş tünesin, ocağın kör olsun, ocağın batsın, oduna ocağına su dökülsün, ocağın tütsün, ocağına incir ağacı dikilsin, ocaklarına karaçalılar çekilsin, ocağın tütmez olsun, ocak sahibi olmak, ot ocak şeneltmek*, şeklinde söylenen sözler ocakla ilgilidir. *Evine ateş düşsün, ey Allah'ım bizi nurdan nardan ayırma, ateş ateşle söndürülmez, ateş avuçlanmaz, ateş demekle ağız yanmaz, ateş düştüğü yeri yakar, ateş olsan cürmün kadar yer yakarsın, ateşin oğlu kül olur, ateşle oyun olmaz* gibi sözler de ateşin insan hayatındaki yerini göstermektedir.[260]

[259] Hikmet Tanyu, "Ateş", **DİA**, İstanbul 1991, C. 4, s. 52-55
[260] Bu kısım kaynak kişilerin tamamından derlenmiştir.

V. BÖLÜM

ZAMAN İLE İLGİLİ İNANIŞ VE UYGULAMALAR

Merzifon ve çevresinde halk inanışlarındaki kutsal günleri, İslam dininde kutsal sayılan günler ve eski Türk töresinden, inanışından gelen günler olarak iki gruba ayırmak mümkündür. İslam dininde kutsal sayılan günler Cuma, Arife, Ramazan bayramı, kurban bayramı, üç aylar, Muharrem ayı, kandil geceleridir. Eski Türk töre ve inanışlarından gelenler ise Hıdrellez, Nevrûz ve Seçen günüdür.[261]

1. Kutsal Zamanlar

Merzifon ve çevresinde İslam'da kutsal sayılan ay, gün ve gecelere büyük değer verilmektedir. Bunlar; Cuma, Arife, Ramazan ve Kurban bayramı günleridir. Recep, Şaban, Ramazan ve Muharrem aylarıdır. Türk milletinde kandil geceleri olarak bilinen ve büyük bir heyecanla kutlanan Mevlit, Regaip, Miraç, Berat ve Kadir geceleridir.

1.1. Cuma Günü ve Gecesi

Bir Hadis-i Şerifte: *"Üzerine güneşin doğduğu en hayırlı gün, Cuma günüdür. Çünkü Âdem o gün yaratıldı, o gün cennete kondu, o gün dünyaya indirildi, o gün tövbesi kabul edildi, o gün vefat etti ve kıyamet o gün kopacaktır."*[262] buyurulmuştur.

Cuma gününün faziletli olması, o gün işlenen bazı ibadetlere de daha büyük sevap verilmesine vesile olur. Bu Cenabı Hakkın kullarına karşı ihsanıdır.

Mesela Cuma gününde icabet saati vardır ki, o anda yapılan dualar kabul edilir, geri çevrilmez. Hz. Peygamber buyurmuştur ki: *"Cuma gününde bir zaman vardır ki, eğer bir Müslüman namaz kılarken (ibadet ederken) o vakte rastlar ve Allah'tan bir şey isterse Allah onun dileğini kuşkusuz verir."*[263] İcabet saatinin Cuma gününün hangi vaktinde olduğu kesin olarak bilinmemekle birlikte, Hz. Peygamberimizin (a.s) bir Hadis-i Şerifinde şöyle buyurduğu nakledilmiştir: *"O icabet saati imamın minbere oturduğu andan, namazın kılındığı vakte kadardır."*[264]

---

[261] Yaşar Kalafat, **Doğu Anadolu'da Eski Türk İnançlarının İzleri**, Ankara, s. 11

[262] **Sahîh-i Müslim Tercüme ve Şerhi,** Tercüme: Ahmed Davudoğlu, İstanbul, Cuma, Hadis No: 18

[263] **Sahih-i Müslim Tercümesi ve Şerhi,** Tercüme: Ahmed Davudoğlu, İstanbul, Cuma, Hadis No: 21

[264] **Sahih-i Müslim Tercümesi ve Şerhi,** Tercüme: Ahmed Davudoğlu, İstanbul, Cuma, Hadis No: 25

Cuma günü müminlerin toplanma günüdür. Allah (c.c)*"Ey iman edenler! Cuma günü namaz için çağrı yapıldığı zaman, hemen Allah'ın zikrine koşun ve alışverişi bırakın. Eğer bilirseniz bu, sizin için daha hayırlıdır."*[265] buyurmuştur. Ayetten anlaşıldığı gibi, Cuma namazı kılması farz olan yetişkin erkeklerin Cuma saatinde camilerde olması gerekir. Bu sebeple o saatte işlerini bırakıp Cuma namazına gitmeleri gereken kişilerin dünya işiyle meşgul olması uygun değildir. Bu bir kulluk vazifesidir.

Merzifon yöresinde Cuma günü diğer günlere nazaran daha kutsal sayılmaktadır. Cuma akşamı tırnak kesmek hoş karşılanmaz, tırnak Cuma namazından önce kesilir ve besmele çekilerek kesilen tırnak ocağa ya da eski evlerde bulunan soba gözü denilen yere atılır. Cuma namazı vaktine kadar evin süpürülüp temizlenmesi de hoş karşılanmaz. Çünkü evi, Cuma günü temiz olanın evine meleklerin geleceğine inanılır. Cuma günü çamaşır yıkanması da hoş karşılanmaz, o gün çamaşır yıkanan evden ölü çıkacağı inanışı yaygındır.[266]

1.2. Arife ve Bayram Günleri

Ramazan ve Kurban bayramından bir gün öncesine Arife Günü denir. Yörede, Ramazan Bayramı'nın öncesindeki Arife Günü yedisinden yetmişine herkes oruç tutar. Büyüklerimiz o gün için, *"Kurtlar, kuşlar bile oruç tutar"*, derler. İşte bu inanıştan dolayı diğer yirmi dokuz gün tutmayan kimselerin bile nefsine hâkim olması sağlanmış olur. Arife Gecesi, eşlerin ilişkiye girmesi sakıncalı olarak görülür ki o ilişkiden doğacak olan çocuğun sakat olacağına inanılır. Arife Akşamı *"Arife suyu dökmek"* yani boy abdesti almak çok sevap sayılır. Yine Arife Günü dikiş dikilmez. Sebebi ise o aileden ölmüş olanların etine iğne batacağı inanışıdır. Yörede, Arife Günü herkes mezarlıklara giderek ölmüşleri için dua eder, şeker, pişi, lokum vb. yiyecekleri dağıtırlar. İnsanlar, bu yiyecekleri yemeyecek olsalar dahi onu alırlar ve dağıtana *"Ölmüşlerinin canına için"* derler. O gün mezarlardaki ve yanındaki çiçekler sulanır mezarların temizliği yapılır.[267]

Dini bayramlarımız: Ramazan Bayramı ve Kurban Bayramı'dır. Bayram hazırlıkları önceden başlar. Bayram temizliği yapmak önemlidir; çünkü bayram günü temizlik yapmanın günah olduğuna inanılır. Bayramlarda bayram alışverişi yapılır. Çocuklara kıyafetler alınır, bayram günü yeni kıyafetler giymek hayırlı, uğurlu sayılır.

---

[265] Cuma, 62/ 9

[266] K.K. 8, 15, 17

[267] Emine Dalkılıç Gültekin, **Âşık Edebiyatında Peygamber Kıssaları**, Isparta, 2010, s. 96-97

Bayram sabahı herkes erken kalkmalıdır, bayram günü uyunursa evin bereketi kaçar. Evin erkekleri bayram namazına giderler, namazdan sonra bayramlaşırlar. Erkekler namazdan geldikten sonra küçükler büyüklerin ve bayanlar eşlerinin ellerini öperek ev içinde bayramlaşma merasimi uygulanır. Daha sonra aile büyükleri, akrabalar ve komşularla bayramlaşmak için bayram ziyaretlerine gidilir. Bu durum insanların kaynaşması açısından oldukça önemli bir noktadır ki bunu herkes yapar.

Özellikle bayram günleri dargınların barıştığı gün olma hususunda oldukça önemlidir. Ailede vefat eden biri varsa genellikle sabahın erken vaktinde mezarlık ziyaret edilir, bu ölüm olayının ardından ilk bayramsa bu bayrama *"Yas bayramı"* denir. Mezarlık ziyaretinde dualardan sonra mezarlar temizlenir, mezara mersin dikilir, ardından bayram ziyaretlerine gidilir. Ramazan Bayramı'ysa konuklara tatlı ikramı olur.

Kurban Bayramı *"Telaş Bayramı", "Et Bayramı"* olarak adlandırılır. Ramazan Bayramı'ndan Kurban Bayramı'na kadar olan sürede *"İki bayram arası düğün olmaz denilerek"* düğünler başka tarihlere alınmaya çalışılır. Kurban Bayramı'nda kurbanlıklar alınır, diğer hazırlıklar aynıdır. Adağı olanlar kurbanlarını arife günü keserler. Bayram sabahı, kurban dinî usullere göre kesilir, bir kısmı ihtiyaç sahiplerine dağıtılır.

Ramazan ve Kurban bayramları yörede büyük bir heyecan ve sevinçle karşılanır. Camilerde yatsı namazlarından sonra makamla Kur'an-ı Kerim, mevlit, kasideler, ilahiler okunur. Peşinden topluca dualar edilir, gül suyu ile küçük hediyelik poşetlerde şeker dağıtılır. Özellikle Alvarlı Efe Hazretlerinin şu beyitleri okunur:[268]

Can bula cananını, bayram o bayram ola,
Kul bula sultanını, bayram o bayram ola.

Hüzn-ü keder def ola, dilde hicap ref ola,
Cümle günah af ola, bayram o bayram ola.

Lütfi ya lütfü kerim, erişe rahmü rahim,
Bermurad ede fehim, bayram o bayram ola.

[268] Halk arasında "**Alvar** imamı" ve "**Efe** hazretleri" unvanıyla tanınmıştır. Bir Nakşibendî Hâlidî şeyhi olarak 1939'a kadar bu köyde, bu tarihten sonra da Erzurum'da bölge halkını irşad ile meşgul olmuştur. 12 Mart 1956'da vefat etmiş, cenazesi **Alvar** köyüne defnedilmiştir.

1.3. Üç Aylar Recep Şaban Ramazan

Halkımızın üç aylar olarak ifade ettiği Recep, Şaban, Ramazan ayları öteden beri dini hayatımızda ve özellikle halk inanışlarında çok önemli yer tutan zaman dilimleridir. Aslında Kur'an-ı Kerim'de veya Hz. Muhammed'in (a.s.) hadislerinde *"üç aylar"* diye bir tanım olmadığı biliniyor. Ancak bu aylar gelirken insanlar kendilerini bu aylara hazırlar ve gelince de manevi hayatlarına, dini hayatlarına çekidüzen verirler. Hz. Muhammed'in (a.s.) de bu aylara özel ilgi gösterdiğine inanırlar. Hz. Muhammed'in (a.s.) Recep ayı geldiğinde *"Ya Rab, Recep ve Şaban ayını bizim için bereketli kıl, mübarek eyle ve bizi Ramazan ayına ulaştır"* diye dua ettiğine ve O'nun Recep ayında diğer aylardan daha çok oruç tuttuğuna inanırlar.

Özellikle yaşlı kadınlar üç aylar boyunca her gün 1100 defa kelime-i tevhit yani *"La ilahe illallah Muhammed ün Resulullah"* diye teşbih çekerler. Üç ayların sonunda da 90 bin kelime-i tevhit çekerek bunu taçlandırırlar ve üç ayları ihya etmiş olurlar.

Üç ayların birincisi Recep ayıdır. Recep ayında dini hayatta önemli yeri olan iki mübarek gece bulunduğuna, bunlardan birinin Recep ayının ilk cuma gecesine denk gelen Regaip, diğerinin de yine bu ayın yirmi yedinci gecesine denk gelen Miraç Kandili olduğuna inanırlar. Bir gelenek ve halk inanışı olarak öteden beri bu geceleri ihya ederler, gündüzleri oruç tutarlar. Bu günlere daha çok kaza namazları kılarlar, Kur'an okurlar, tövbe ederler. Recep ayının ilk günü girince Allah rızası için iki rekât nafile namaz kılarlar. Sonra samimiyetle günahlara tövbe ederler. 111 defa "*Allahümme salli ala Muhammed"* (a.s.) diyerek Hz. Muhammed'e salavat getirirler. 1660 defa *"Ya Allah"* diyerek tespih çekerler.[269]

Üç ayların ikincisi Şaban ayıdır. Hz. Muhammed'in (a.s.), *"Ümmetimin ayı"* olarak ifade ettiğine inanırlar. Hz. Ayşe'nin *"Peygamberimiz Şaban ayında o kadar oruç tutarlardı ki biz Peygamber Şaban ayının tamamını oruçlu geçirecek zannederdik. Bazen de bu kadar tutmazlardı"*[270] dediğine inanırlar. Dua ve ibadetlerin makbul olduğu önemli gecelerden Berat Kandilini de bu ayın 15'inde kutlarlar. Bu gece yapılan tövbelerin makbul olduğuna inanırlar. Şaban'ın ilk günü Allah rızası için 2 rekât namaz kılana cennette göz görmedik, kulak duymadık, akıl ermedik, hiçbir beşerin gönlünden geçmeyen nimetler verileceğine ve onun mahşer korkusundan emin olacağına inanırlar.

[269] K.K. 1, 3, 7
[270] K.K. 4, 6, 12, 20

Şaban ayının ilk ve son perşembesini oruçla geçireni rahmeti ile cennete girdirmenin Yüce Allah üzerine bir hak olduğuna inanırlar. Her kim ki Şaban'ın başında, ortasında ve sonunda üçer gün oruç tutarsa onun yetmiş sene ibadet etmiş gibi olacağına ve o kişinin şehit olarak öleceğine inanırlar. Her hangi bir ayın özellikle 13, 14 ve 15. Günlerini Allah rızası için oruçlu geçiren kişiye Yüce Allah'ın birinci gün için bin günlük oruç sevabı, ikinci gün için iki bin günlük oruç sevabı, üçüncü gün için de üç bin günlük oruç sevabı vereceğine inanırlar. Şaban ayının 15. Günü olan Berat kandilinin gündüzünde oruç tutarlar. O gün melekler, cinler, kurtlar, kuşlar, böcekler, balıklar, velhasıl bütün canlıların oruç tuttuğuna inanırlar. Şaban ayının son pazartesi gününü oruçlu geçirenin günahlarının bağışlanacağına inanırlar. Hz. Muhammed'in (a.s.) *"Şüphesiz Allah o sene ölecekleri Şaban ayında yazar. Ben de ecelim geldiğinde oruçlu olmayı dilerim."* buyurduğuna inanırlar.[271]

Üç ayların üçüncüsü ise Ramazan ayıdır. Recep ve Şaban ayları hazırlık olarak kabul edilirse Kur'an-ı Kerim'in nazil olduğu, İslam'ın beş esasından oruç ibadetinin yerine getirildiği, geceleri teravih namazı ile geçirilen, bin aydan daha kıymetli Kadir Gecesi'nin bulunduğu Ramazan-ı Şerif' üç ayların sonuncusudur. Üç ayların sonuncusu olan Ramazan ayı on bir ayın sultanı, rahmet, mağfiret, bereket ve Kur'an ayıdır, ayların en faziletlisidir. Zira bu ayda Kur'an indirilmeye başlanmış ve ay boyunca oruç tutmak farz kılınmış, İslam'ın beş şartından biri sayılmıştır.

Ramazan ayının ilk akşamı, yani Şaban'ın son gününü Ramazan'ın ilk gününe bağlayan gece akşamla yatsı arasında 2 rekât şükür namazı kılınır. "Ya Rabbi, Ramazanı-ı şerif ile müşerref kıldığın için sana şükürler olsun" denir ve namaza durulur. Fatiha-i Şerife'den sonra birinci rekâtta 1 defa *"İnnâ a'taynâkel-kevser..."*, ikinci rekâtta 1 defa İhlâs-ı şerif okunur. Namazdan sonra; 70 İstiğfar-ı şerif, 70 Salavatı şerife veya Salât-ı Münciye okunup dua yapılır. Birinci 10 gün içinde mümkünse tespih Namazı kılınır ve Hatmi Enbiya yapılır. İkinci 10 gün içinde mümkünse yine tespih Namazı kılınır ve Hatmi Enbiya yapılır. Üçüncü 10 gün içinde tövbe-istiğfar, Hatmi Enbiya ve 7 salât-ü Selam'dan sonra mümkünse Hatmi İstiğfar yapılıp, yani 1001 defa: "Estağfirullâhe'l-azıym. Ve etûbü ileyh" denir sonra 7 ilâ 70 salat-ü selâm okunur ve dua yapılır. Ramazanda sadaka-i fıtır veremeyenler arife günü 2 rekât namaz kılarak, Allah'a iltica ederler. Fıtır sadakalarını yani fitrelerini verirler.

[271] M. Kamil Yaşaroğlu, "Üç Aylar", **DİA**, İstanbul 2012, C.42, s.276

Merzifon ve çevresindeki insanlar, bu aylarda daha çok sadaka, namaz, Kur'an tilaveti ve oruç ibadetini yerine getirirler. Her ayın 13, 14, 15'i, ayın dolunay şekliyle olduğu günlerde oruç tutarlar. Gücü yetenler üç ayın tamamında oruç tutarlar. Kur'an-ı Kerim'i daha çok okurlar. Çevrelerine, fakir fukaraya daha çok yardımda bulurlar. Cenabıhakk'ın, bu aylarda yapılan ibadetlere daha çok sevap vereceğine inanırlar.

1.4. Muharrem Ayı ve Aşure

Muharrem ayı kameri ayların birincisidir. Muharrem ayının 10. günü aşure günüdür. Aşure Arapçada on anlamındaki *"Aşara"* dan gelmektedir. Hz. Muhammed'in (a.s.) Medine'ye hicret ettiği zaman, oradaki Yahudilerde *"Aşure"* günü vardı. Aşure kelimesinin İslâm'dan önce, cahiliyet devrinde de bilindiğine ve o gün oruç tutulduğuna bakılırsa bütün Sami dilleri arasında müşterek bir kelime olduğu anlaşılır. Hz. Muhammed'in (a.s.) o gün, diğer oruçlarda olduğu gibi, güneşin batmasından ertesi akşam güneş batıncaya kadar oruç tuttuğuna inanılır. Hicretin ikinci senesinde, Ramazan oruç ayı olarak bildirilmiş ve ondan sonra aşure orucu tutmak eskisi gibi dinî bir mükellefiyet hâlinde kalmayarak ferdin ihtiyarına bırakılmıştır.

Adem (a.s.) peygamberin tövbesinin o günde kabul edildiği, Nuh'un gemisinin Cudi dağına o günde oturduğu, İbrahim peygamberin o günde ateşten kurtulmuş olduğu ve Yakup peygamberin, oğlu Hz. Yusuf'a o gün kavuştuğu hakkında hadisler vardır.[272]

Muharremin onunda yörede çoğu aşure pişirir. Aşure komşulara, misafirlere dağıtılır. Aşure günü az miktarda on çeşit yiyecek alınır ve evdeki erzakların yanına konur. Ama bunlar kullanılmaz. O yiyeceklerin evdeki bereketi artıracağına inanılır. Yine o gün banyo yapanın ağrılarının geçeceğine inanılır. Aşure kazanının yıkandığı su, meyve vermeyen, verimi az olan ağacın dibine dökülünce ağacın veriminin artacağına, evin balkonundan aşağıya dökülünce de yağmur yağacağına inanılır ve bu uygulanır.

1.5. Kandil Geceleri

"Kandil"; eski zamanlarda aydınlatma amaçlı kullanılmış, yanan kısmı oldukça dar, içerisinde sıvı yağ ve fitil olan, genellikle görüntüsü itibariyle bir nevi çaydanlığı andıran yayvanca bir aydınlatma aracıdır. Kullanım olarak oldukça eski zamanlara dayanır. Hatta antik çağlardan kalma eserler arasında değişik kandillere rastlanmıştır.

[272] Yusuf Şevki Yavuz, "Âşûrâ" , **DİA**, İstanbul 1991, C.4, s. 24-26

Kandil Türker'de ruhani bir mana taşıdığı için özellikle mescitler, dergâhlar kandil ile aydınlatılmıştır. Yine bu ruhani değerinden dolayı kutsal sayılan ve Müslümanlarca kutlanılan beş mübarek geceye de *"Kandil"* ismi verilmiştir.[273]

Dini duyguların yoğunluk kazandığı, merhamet, şefkat, yardımlaşma ve dayanışma hislerinin doruk noktaya ulaştığı, hayır ve iyiliklerin arttığı, ilahi rahmetin coştuğu bir zaman dilimi olan, mübarek *"Üç Aylar"* içerisinde beş tane kandil gecesi bulunur. Kandiller geçidi olarak adlandırılan bu geceler, üç ayların manevi atmosferinin bereketli ve hikmetli yıldızları gibidir. Bu mübarek gün ve gecelerde Allah'ın sonsuz rahmeti, müminler üzerine yağmur gibi yağar. Bu aylar Müslümanın manevi hasat zamanıdır. Bu ve benzeri geceleri barındıran üç ayların manevi değerini bilmek ve tövbelerin kabul olunacağı bu kutsal zamanlardan yararlanmak, kurtuluşa ermeyi uman her Müslümanın tutkusu haline gelmelidir.

Kandil geceleri, Yüce Rabbimizin biz günah işleyen kulları için vermiş olduğu bir fırsat zamanıdır. Özellikle bu aylarda yapılan samimi dualar ve tövbeler Yüce Allah tarafından kabul edilir. Zira Yüce Allah: "*Ey kendilerine kötülük edip aşırı giden kullarım! Allah'ın rahmetinden umudunuzu kesmeyin. Doğrusu Allah günahların hepsini bağışlar. Çünkü O, bağışlayandır, merhametlidir."* buyurmuştur. [274]

"Mevlit Kandili", Hz. Muhammed'in (a.s.) doğduğu gecedir. Hicri takvime göre Rebiyülevvel ayının on ikinci gecesine rastlar. Bu kutsal gecede camilerde, evlerde Kuran-ı Kerim ve mevlitler okunur, hatimler indirilir. Bunların sevabı Hz. Muhammed'in (a.s.) ve bütün Müslümanların ruhuna bağışlanır.

"Regaip Kandili", Recep ayının ilk Cuma gecesidir. Regaip Kandilinde Yüce Allah (c.c.) bağış ve iyiliklerinin Hz. Muhammed'e (a.s.) verildiği bildirilmiştir.

"Miraç Kandili", Recep ayının yirmi yedinci gecesidir. İnanışa göre, o gece Hz. Muhammed (a.s.) Cenabı Hakk'ın izniyle meleklerin bile erişemeyeceği en yüce makama yükselmiştir. Bu mukaddes gecede yine mevlitler okunur, dualar edilir, tövbeler edilir, namazlar kılınır.

---

[273] Ali Osman Kurt, "Dinlerde Kutsal Zaman", **Halk İnanışları El Kitabı,** Editörler, Durmuş Arık, Ahmet Hikmet Eroğlu, Ankara 2017, s.143

[274] Zümer 39/ 53

"Berat Kandili", Şaban ayının on beşinci gecesidir. Berat kelimesinin anlamı *"Kurtulma"* demektir. Bu gece Hz. Muhammed'e (a.s.) mümin kulların günahlarının affedileceği müjdelendiği gecedir. Bu sebeple müminler günahlarının bağışlanması için ibadet ederler.[275]

"Kadir Gecesi" Kuran'ı Kerim'in Hz. Muhammed'e (a.s.) indirilmeye başladığı gecedir. Ramazan'ın yirmi yedinci gecesine rastlar. Bu gecede yapılan ibadetlerin değerinin içinde Kadir Gecesi olmayan 1000 geceden daha hayırlı olduğunu Yüce Allah bildirmektedir.[276] Hz. Muhammed (a.s.) bu gece şu duanın çokça okunmasını tavsiye etmiştir: *"Allah'ım, sen affedicisin, affetmeyi seversin, beni affeyle."*[277]

2. Geleneksel Kültürde Kutsal Kabul Edilen Zamanlar

Merzifon ve çevresinde aslında dini bir özelliği ve herhangi bir kutsallığı olmamasına rağmen halk tarafından kutsal gibi kabul edilen bazı günler vardır. O günler çeşitli etkinliklerle kutlanır. Bunları şöyle sıralanabilir: 6 Mayıs *"Hıdırellez"* günü, 21 Mart "*Nevruz Günü"* günü, Nisanın ikinci hafta sonu "*Seçen"* günü, 9-10 Eylül günlerinde "*Piri Babayı Anma Etkinlikleri"*, 16 Temmuz günü *"Garip Hafızı Anma Etkinlikleri"*, Haziranın ikinci haftası *"Kayadüzü Çam Evliyayı Anma Etkinlikleri"*, ve Temmuzun ilk haftası *"Merzifon Haftası*" dır.[278]

2.1. Hıdırellez Günü

Hıdır veya Hızır, asıl imlâsıyla *"El-Hadır"* kelimesi, hemen bütün kaynaklarda bir isim değil, lâkap olarak değerlendirilmiştir. Bu kelimenin bazı kaynaklarda *"El-Hadr, El-Hıdır"* şeklinde kaydedildiği görülse de doğrusunun *"El-Hadır"* olduğu kabul edilmiştir. Bu kelime Türklerde *"Hızır"* veya *"Hıdır"* şeklinde kullanılmaktadır.[279]

El-Hadır kelimesinin yine Arapçadaki *"El-Ahdar"* yani yeşil, yeşil dal veya yeşilliği çok olan yer manasına geldiği görülür. Bazı eski hadis kaynaklarında Hızır'a niçin böyle bir lâkabın verildiğini açıklayan ibâreler vardır. Bunların en dikkat çekeni, *"Ona el-Hadır denilmiştir; çünkü kuru yer üzerine oturulduğunda altında otlar yeşerip dalgalanırdı."* şeklindeki hâdistir ve pek çok kaynakta yer almaktadır.

---

[275] Nebi Bozkurt, "Kandiller", **DİA**, İstanbul 1991, C.24, s. 301
[276] Kadir 97/ 1-5
[277] Sünen-i Tirmizi, Deavat, 12
[278] K.K. 2, 5, 7, 10
[279] İskender Pala, **Ansiklopedik Divân Şiiri Sözlüğü**, İstanbul 2005, s, 204-205

İslâmî kaynaklar Hızır'ın adı konusunda çok değişik rivayetlere yer verirler. Bu da, onun hakkındaki inanış ve telâkkilerin muhtelif menşelerden geldiğinin bir başka delilidir. Söz konusu rivayetlerin, Hızır'ın adıyla birlikte bir de nesep silsilesi ihtiva ettikleri görülür. İbn Hacer tarafından da bu rivayetler *"El-İsâbe"* adlı eserde zikredilmiştir. Bunların dışında, Hızır'ın Hz Musa'nın kardeşi Harun'un (as) neslinden geldiği; Himyerî aşiretinden Benû Bekkâl boyuna mensup bulunduğu gibi başka rivayetlere de rastlanmaktadır.[280]

Yöredeki Hızır'a ait halk inanışlarından ve rivayetlerden büyük bir kısmı yazılı şark kaynaklarındakiler ile benzerlik gösterir. Halk Hızır'ı peygamber olarak kabul eder. Onun, umûmiyetle, *"Hızır aleyhisselâm", "Hızır nebî"* veya *"Hızır peygamber"* diye anılması da bu inanışın bir ifadesidir.

Halkın ona dair inanışları kendisine izâfe olunan başlıca iki vasıf etrafında toplanır ki, *"Kul bunalmayınca, Hızır yetişmez."* ve *"Hızır'ın eli değmiş."* sözleri bu vasıfları ifade eder: Hızır, darda kalanların yardımına koşan mübarek bir zattır; insanlara servet, bereket ve kâinata yeniden hayat bahşeden bir kudrettir. Umumiyetle 6 Mayıs günü kutlanan ve halk takviminde yazın başlangıcı diye kabul edilen Hıdrellez (Hızır-İlyas) günü ile ilgili türlü inanışlar ve âdetler onun bu ikinci vasfına bağlanır. Onun, âb-ı hayattan içtiği için ölmezliğe erişmiş olduğu, zaman zaman dünyayı ziyaret ettiği, kendini tanıtmadan insanlar arasına karıştığı ve iyilik ettiği inanışları yaygındır.

Yöre halkı tarafından *"Kul sıkışmayınca Hızır yetişmez", "Hızır gibi yetiştin", "Hızır bereketi"* gibi atasözü ve deyimlerde yeri olan Hızır'ın insanlara zor durumlarda yardım eden, onlara iyilik, bereket getiren bir veli olduğu düşünülmektedir. Aksakallı, nur yüzlü olduğu düşünülen Hızır'ın kılıktan kılığa girdiğine inanılmaktadır. Bu nedenle kapıya gelen, yardım isteyen özellikle bir lokma ekmek, bir yudum su dileyenler geri çevrilmemektedir, çünkü yöredeki inanışa göre o Hızır olabilir.[281]

Merzifon ve çevresinde Hıdırellez hakkındaki halk inanışları şöyledir:

• Hıdırellez hazırlıkları, kutlamaları bir gece önceden başlar. Evler temizlenir, o gün kırda yenecekler, içecekler hazırlanır, çocuklara yeni elbiseler giydirilmeye çalışılır, kadınlar süslü giyinmeye özen gösterirler.

[280] Ahmet Yaşar Ocak, **İslam Türk İnançlarında Hızır Yahut Hızır İlyas Kültü**, Ankara 1990, s. 150–159

[281] Abdülhaluk Mehmet Çay, **Hıdırellez Kültür Bahar Bayramı,** Ankara, 1990, s. 26

• Hıdırellez'de Merzifon'da özellikle sabahın erken saatinde mesire yerlerine gidilir. Yeşillik olan tüm mekânlar Hıdrellez eğlenceleri için tercih edilir.

• Hıdırellez'den önceki gece hasta olanlar gül dalına beyaz iplik, kendi kollarına siyah iplik bağlarlar. Sarılık olanlar gül dalına kırmızı kendini kollarına sarı iplik bağlarlar ve iyileşelim diye Hıdrellez sabahı bu ipliklerin yerlerini değiştirirler.

• Hıdırellez'den önceki gece çocuk sahibi olmak isteyenler bir gül ağacının altına plastik ya da bez bebek koyar veya taşlardan beşik yaparlar; dilekleri bozulmasın diye sabah *"Hızır gelsin evimde dolansın bebeklerimi görsün bana bebek nasip eylesin"* şeklinde dua ederler.

• Hıdırellez'den önceki gece dünyasından bıkmışlar eğer o gece ay varsa bir sacayağının üzerine çıkarak gölgelerine bakarlar. Başlarını görmezlerse yakınlarda öleceklerine, görürlerse yaşayacaklarına inanılır.

• Hıdrellez sabahı yumurta yiyip, süt içenlerin hastalıklardan uzak olacağına inanılır. Ayrıca tüm sene sağlık içinde geçsin diye bahçeden gül koparılır ve kulağın arkasına asılır. Yüzdeki çiller yok olsun diye mercimek suyu kaynatılır ve yüz yıkanır.

• Hıdırellez'den önceki gece dolap, bırakılır ki hepsi bereketten taşsın. Bunların çoğaldığı kimseye söylenmez yoksa çoğalan yiyecekler kömüre dönüşür.

• Hıdrellezden önceki gece ne isteniyorsa ev, araba, bisiklet, tarla gibi gül ağacının dibine taşlardan modelleri yapılır.

• Hıdırellez'den önceki gece zengin evlerin taşlarından alınır. "Kendi evimizde böyle zenginleşsin diye gül ağacının dibine bırakılır.

• Hıdırellez'den önceki gece kâğıttan para, altın, beşi bir yerde şekilleri kesilir, bunlar gül dalına asılır. Kâğıtlar sabaha kadar kızarırsa, o yıl paralı geçecek denir; ancak dileklerin kabulü için asılan şekiller sabah olmadan toplanmalıdır.

• Hıdırellez'den önceki gece akşam güneş batmadan hiç kullanılmamış kilit alınır ve dindar biri tarafından okunarak kilitlenir. Sabah güneş doğmadan bu kilit kızın başının üstünde açılır kızın evinin duvarına Kıbleye gelecek şekilde asılır, kızın kısa sürede kısmetinin açılacağına ve evleneceğine inanılır.

• Hıdırellez'den önceki gece gül ağacının yanına gidilip, kilit kızın başı üstünde açılır ve kilit kız evleninceye kadar çeyiz sandığında saklanır.

• Hıdrellez sabahı niyetlerin yazılı olduğu kâğıtlar akarsu veya bir dereye atılır. Kâğıt hiçbir engele takılmadan giderse niyet kabul olacak denilir.

• Hıdırellez günü bir tomar odun alınır, bir kenara konulur, odunlar sayılır. Çift çıkarsa kısmeti kapalı kız evlenecek, tek çıkarsa evlenemeyecek denilir.[282]

• Hıdırellez'den önceki gece kızlar ağızlarına aldıkları ilk lokmayı yastıklarının altında saklarlarsa o gece sevdiklerini göreceklerine inanılır.[283]

• Hıdırellez'den önceki gece taze soğanın bir tarafı kesilir ve dilek tutulur. Sabaha kadar kesik taraf uzarsa, dileğin kabul olacağına inanılır.

• Hıdırellez'de uygulanan en önemli tören şüphesiz *"Niyet Oyunudur"*. Genç kızların talihini açmak, kısmetlerini belirlemek için yapılan bir uygulanmaktadır. Oyun kısmet açma adı verilerek oynanmaktadır. Hıdırellez'den önceki gece eskiden küpe, küpece, günümüzde bidona su doldurulur, suyun içine gül atılır. Gülün yanında oyuna katılan kızlar bidona anahtar, küpe, düğme, yüzük, bozuk para gibi kendilerine ait bir eşya atarlar, bidon kapatılır, dilekler tez olsun diye ağzı kırmızı yazma ile bağlanır. Kapatılan bidon nasibi açılarak kızın başı üstü konur. Kızın arkadaşları maniler söyleyerek kızın etrafında dönerler, Ertesi gün bir daha tekrar kızın başı üstünde konur ve *"Bu kızın nasibi de böyle açılsın"* denilerek açılır. Önce gül çıkartılır, ardından etrafa bolluk getirsin diye bidon içindeki sudan serpilir. Sonra kızlar mani ya da şarkı söyleyerek yine attıkları eşyaları çıkartırlar, söyledikleri mani, şarkı, onların şansı olur.

Ab-ı hayatı içip ölmezliğe kavuşan kişinin Hızır (a.s.) olduğuna inanılır. Hızır'ın Peygamber ve veli olduğu hususunda farklı rivayetler vardır. Halk inanışında büyük bir yer edinmiş olup Kur'an'ı Kerîm'de Hz. Musa (a.s.) ile olan yolculuğu anlatılır.[284] Onun, darda kalanların imdadına yetişmesi inancı, hayli yaygın olup *"Kul bunalmayınca Hızır yetişmez", "Hızır gibi yetişmek"* gibi kalıplaşmış sözler yörede yaygın olarak kullanılmaktadır.

---

[282] **"Hıdırellez"** hakkında Merzifon ve çevresindeki halk inanışları bütün kaynak kişilerden derlenmiştir.

[283] Mehmet Özçelik, "Kültürümüzde Hızır ve Hıdrellez", **Konya Kültür Müdürlüğü Bahar Bayramı Programında verilen Konferans Metni, 1992, Yeni Konya Gazetesi**, s, 4; Ahmet Yaşar Ocak, **İslâm- Türk İnançlarında Hızır Yahut Hızır- İlyas Kültü**, Ankara, 1990, s. 75-80

[284] Kehf 18/ 59-81

Hızır'ın İlyas Peygamber'e verilmiş bir lakap olduğunu söyleyenler de vardır. Kelime olarak *"yeşillik, yeşerme, tazelik"* gibi anlamları olan Hızır, onun gezdiği yerlerin yeşerdiği inancını doğurmuştur. Denilir ki, Nuh Peygamber onun ömrü için duada bulunmuş. Böylece ölümsüzlüğe kavuşmuştur. Hızır'ın (a.s.) sağ elinin başparmak kemiği yokmuş. Bu nedenle musâfaha yapanlar, karşısındaki kişide bu kemiğin olup olmadığını yoklarmış. Zira eğer Hızır (a.s.) ile karşılaşırlarsa o eli bırakmayacak ve ona her istediklerini yaptırabileceklerdir.[285]

Hıdırellez ile ilgili yörede kullanılan atasözü ve deyimlerden bazıları şunlardır:

• Her geceyi Kadir her dedeyi Hızır bil.
• Bugün Hıdrellez, yarın yaz.
• Tarlasından Hızır geçmiş.
• Hıdrellez içeri, koca öküz dışarı.
• Otun otla söyleştiği gün.
• Hızır gibi yetiştin.
• Hızır'ın eli değmiş.
• Hızır uğramış.
• Hanenize Hızır uğrasın.
• Hızır mısın mübarek!
• Adım Hıdır, elimden gelen budur.
• Hıdırellez gününden sonra ekilen darıdan, gündönümünden sonra oğul veren arıdan, kocasından sonra kalkan karıdan hayır gelmez.[286]

2.2. Nevruz Günü

Nevruz, insana hayat veren dört unsurun (su, ateş, hava ve toprak) ısınması, uyanması ve canlanması ile ilgili ortaya çıkmıştır.[287] Bu kutlamayla ilgili olarak meydana gelen inanış ve adetler halk geleneğine dönüşmüş *"Yeni Gün"* anlamına gelen *"Nevruz"* kelimesiyle karşılanmıştır. Merzifon ve çevresinde Nevruz, diğer Türk yöre ve topluluklarında kutlandığı gibi canlı bir şenlikle kutlanmamaktadır.[288]

---

[285] İlyas Çelebi, Süleyman Uludağ, Cemal Kurnaz, "Hızır", **DİA,** İstanbul 1998, C.17, s. 406-412
[286] Bu kısım kaynak kişilerin tamamından derlenmiştir.
[287] Abdulhaluk M. Çay, **Türk Ergenekon Bayramı Nevruz**, Ankara 1989, s. 23-36
[288] Abdullah Kılıç, "Anadolu'da Nevruz Kutlamalarına Bağlı Olarak Yaşatılan Halk İnanışları ve Uygulamalarına Genel Bir Bakış", **Uluslar Arası Nevruz Sempozyumu Bildirileri,** Ankara 2000, s. 39

Orta Asya Türk toplulukları ile İranlılarda ortak bir kültür olarak görülen *"Nevruz Bayramı"*, Türkler'de tabiat, varoluş ve diriliş bayramı olarak nitelendirilmektedir.[289] Yörede *"Sultan Nevruz"* diye nitelendirilen 21 Mart baharın başlangıcı sayılır, çok eski zamanlardan beri sürdürülen Nevruz geleneğine bütün halk iştirak etmez. Nadiren kutlayanlar olur. Kışın çıkışı ve baharın gelişi olarak kabul edilen Nevruz günü, günün bereketi kaçmasın diye erkenden kalkılır, piknik için gerekli malzemeler alınır. O gün toplu olarak kutlamalar yapılmasa da bazı aileler piknik yapmak için yeşillik olan yerlere, kırlara giderler. Ateş yakıp üzerinden atlarlar. Bunun kendilerini kötü ruhlardan ve sıkıntılardan arındırdığına inanırlar.[290]

2.3. Seçen Günü

Seçen günü Merzifon ve çevresinde çok önem verilen bir gündür. Nisan ayının ikinci hafta sonu kutlanır. Herhangi bir dini ve milli yönü olmadığı herkes tarafından bilinir. Sadece insanların birbirleri ile tanışması, buluşması, konuşması, eğlenmesi ve piknik yapması amacıyla kutlanan *"bir şenlik günü"* dür. Bu günün bir eğlence günü olmasının yanında esas amacı genç ve bekâr kız ve oğlanların yol kenarlarında yürüyüş ve voleybol oyunları esnasında birbirlerini görmeleri ve beğenmeleridir. Seçen günü kutlamaları köylerde yapılmaz. Sadece Merzifon'a giriş yolları kenarlarındaki piknik alanlarında yapılır. Genellikle Samsun istikametinden Merzifon'a giriş güzergâhında *"Nazilli'nin Doruk"* mevkiinde Merzifon bağlarının kenarında tali yol üzerinde yapılır.

Seçen günü hazırlıkları günler önceden başlar. Ya aileler kendi başlarına pikniğe gidecektir ya da bir iki aile birlikte o günü geçireceklerdir. *"Sarmasız, dolmasız ve pişişiz seçen günü kutlanmaz"* denilir. Bunların yanında börekler, sini pideleri, katmer, çeşit çeşit kurabiyeler, poğaçalar, haşlanmış yumurta ve patates, mangallık et, tavuk, köfte vs. salata malzemeleri, içecekler hazırlanır. Pişi ve sarma seçen gününden önce hazır edilir. En önemlisi de de uçurtma teminidir. Buraların bekâr kızlarla bekâr erkeklerin birbirlerini rahatça görebileceği, birbirlerini beğenebilecekleri yerler olmasına, ağaç oranının az, uçurtma uçurmaya elverişli olmasına dikkat edilir. Kutlamalarda kendi aralarında yerler içerler, eğlenirler, oyunlar oynarlar.[291]

[289] Çay, **Türk Ergenekon Bayramı Nevrûz**, Ankara, s, 23
[290] K.K. 2, 5, 7, 10
[291] K.K. 1, 3, 4, 6, 8, 9, 12, 13, 14, 16, 18

SONUÇ

İnanç insanın doğuştan özünde olan bir olgudur. İnançsız bir toplum dünyanın kuruluşundan beri hiç görülmemiştir. İnsan doğuştan yeme, içme uyuma gibi bedenini tatmin için bazı ihtiyaçlar içinde dünyaya gelmiştir. Bununla birlikte ruhi yönünü de doyurması gerekmektedir. Bu bağlamda insanlar tarih boyunca bir şeylere inanma ihtiyacı hissetmiş, bunun sonucunda bazı şeylere kutsallıklar vermiş ve bu kutsallıklar ile hayatını devam ettirmişlerdir.

Tezde Amasya'nın Merzifon ilçesi ve çevresindeki halk inanışları incelenmiştir. Bu bağlamda Merzifon ve çevresinde yaşayan halkın, ataları tarafından miras olarak bırakılan örf ve adetleri, gelenek ve görenekleri bir bütünlük içerisinde bozmadan günümüze kadar devam ettirdiklerini ve bunun da onlara kendi içlerinde birlik, beraberlik içerisinde yaşatmayı öğrettiğini tespit ettik. Çünkü halk inanışları bir yönüyle bireyleri zaman ve mekân içerisinde birleştiren ortak noktalardır. Yani geçmiş ve gelecek arasında köprü görevini üstlenir. Pek çok yönüyle halk inanışları ortaya çıktığı toplumun maddî ve manevî değerlerine bağlı olarak şekillenir. Her toplum birbirinden farklıdır bu yüzden de halk inanışları toplumlara özgü bir yapı halinde ortaya çıkıp şekillenmektedir. Halk inanışları tarihi süreç içerisinde, mayasını dinden ve milletten alarak yoğrulan ve Anadolu'muzun her karış toprağına sinen ortak değerlerdendir. Halk inanışları din demek değildir; ancak dinin tamamen dışında da değildir. Bu yönüyle halk inanışları dinin halka göre algılanış ve hayata geçiriliş biçimidir.

İnsan hayatındaki geçiş dönemleri doğum, evlenme ve ölümdür. Bu dönemler etrafında birçok âdet, inanış ve uygulamalar yumağı oluşmuştur. Merzifon ve çevresinde yaşayan halk inanışları ve uygulamaları arasında doğum evlenme ve ölüm ile ilgili olanlar Anadolu'nun pek çok yerindeki inanış ve uygulamalarla benzerlik ve ortaklıklara sahiptir. Geçiş dönemlerinden ilki olan doğum, doğum öncesi, doğum sırası ve doğum sonrası olmak üzere üç kısma ayrılmaktadır. Geçiş dönemlerinden ikincisi evlenmedir. Evlenme süreci gelin güvey seçimiyle başlar, duvak töreniyle sona erer. Evlenme ve evlenme aşamaları hakkında birçok adet, inanış ve uygulama oluşmuştur. Merzifon ve çevresinde yaygın olan evlenme biçimleri, görücülük yoluyla evlenme, anlaşarak evlenme ve kaçarak evlenmedir. Günümüzde evlenmeler çoğunlukla anlaşarak yapılmaktadır. Evlilik yaşı cinsiyete göre değişmektedir. Evlenme isteği, ataerkil aile yapısının gereği olarak erkekler tarafından dile getirilmektedir.

Merzifon ve çevresinde gelinde ve damatta bazı özellikler aranır. Toplumun temel birimi olan ailenin kurulması sırasında bu kurumu kötü yönde etkileyecek durumlara en başta bu şekilde önlem alınmaktadır. Evlenme Türk toplumunda olduğu gibi Merzifon ve çevresinde de mutlu bir olay olarak görülür, evlenmeme ise toplumca hoş karşılanan, istenen bir durum değildir.

Evlenme sürecinde görücülük, kız isteme, söz kesme, kahve içme davetiye, nişan, çeyiz serme, bayrak dikme, kına gecesi, nikâh ve düğün gibi aşamalar oldukça önemlidir. Yörede bu aşamalar geleneklere uygun sürdürülmektedir. Hatta anlaşarak evlenecek gençler, görücülük yoluyla evlenmenin tüm uygulamalarını yerine getirirler.

Nişan evliliğe bir adım yaklaşılan bir geçiştir. Nişan gençlerin ve ailelerin birbirlerini daha iyi tanıyacakları bir süreci başlatır. Evlenecek çiftin topluma evlenme kararını açıkladığı nişan töreni günümüzde sadeleşerek, isteğe bağlı olarak yapılır hale gelmiştir. Şüphesiz nişan törenlerinin sadeleşmesinde ekonomik yapıların değişmesi önemli rol oynamıştır. Bunun yanında nişan merasimi yöre geleneklerine uygun olarak gerçekleştirilmekte, nişanlılık dönemi yemekler, ziyaretler ve çeşitli hediyeleşmeler yapılmaktadır. Nişanın bozulduğu durumlar da olmaktadır. Nişan bozulduğunda nişanı bozan taraf diğer tarafa hediyeleri, bohçaları teslim etmekte, bazı durumlarda yapılan masrafların da karşılandığı görülmektedir. Merzifon yöresinde düğünün ne zaman ve nasıl yapılacağını ailelerin ekonomik durumu belirlemektedir. Düğünler bayrak dikimiyle başlamaktadır. Bayrak dikme esnasında birçok uygulama karşımıza çıkmaktadır. Çeyizi kimin hazırlayacağı ailelerce kararlaştırılmaktadır, çoğunlukla ortaklaşa alınmaktadır. Yörede çeyizin götürülme zamanı isteğe bağlı olarak değişmektedir. Çeyiz serimi sırasında sandığın üstüne oturan kişi bahşiş isteyerek çeyiz serme olayına eğlence katmaktadır. Kına kız evinde yapılmakta kına sırasında kına türküleri eşliğinde gelin ağlatılmaktadır. Gelin ailesiyle vedalaşmakta, beline kırmızı kuşak bağlanarak evden çıkarılmaktadır. Gelin indirme sırasında davul zurna çalmaktadır. Gelin indirilirken *"indirmelik"* verilmekte başından saçı saçılmaktadır.

Merzifon ve çevresinde geçiş dönemlerinden sonuncusu olan ölüm olayı etrafında da birçok âdet, inanış ve uygulamalar oluşmuştur. Bu âdet, inanış ve uygulamalar ölüm öncesi, ölüm sırası ve ölüm sonrası aşamalarında değerlendirilebilir. Yörede ölümü düşündüren ön belirtiler doğa olayları, hayvan davranışları, rüyalar etrafında toplanmaktadır. Yörede, ölüyü yıkama, kefenleme, gömme ve mezarlıktaki işlemler İslami kurallara göre yapılmaktadır.

Mezarlıktan dönüldükten sonra cenaze evinde yemek yenmesi köklü Türk kültüründen izler taşıyan bir uygulamadır. Cenaze evine komşular tarafından yedi gün yemek getirilmesi toplumsal dayanışmanın örneği olarak karşımıza çıkmaktadır. Taziye ziyaretleri ise ölü yakınlarının acısını sağaltıcı toplumsal bir gelenektir. Ölen kişinin eşyalarının yıkanarak ihtiyaç sahiplerine verilmesi ise ölümün suyla arıtılıp evden uzaklaştırılması isteğiyle beraber ölen kişinin ruhuna hayır yapmaktır. Dağıtma işlemi yıkama ve kefenleme sırasında geriye kalan eşyalar için de uygulanmaktadır. Yörede yas süresince ölünün yakınlarına ve tuttukları yasa saygı gösterilmektedir. Bu bağlamda, köy kahvelerinde radyo, televizyon açılmaz. Düğün, sünnet gibi bir eğlence yapılacaksa müsaade istenerek yapılır. Toplumsal olarak saygı duyulan yas dönemi toplumsal dayanışmanın ve acının paylaşılmasının göstergesi olarak kabul edilebilir.

Mezarlık ziyaretleri çok önemlidir. Mezarlık ziyareti ile ilgili uygulamalarda İslamî uygulamalarla atalar kültü inancına yönelik uygulamalar iç içe geçmiştir. Yörede bugün hâlâ ölüm karşısında duyulan acı ve üzüntü ağıtlarla ifade edilmektedir. Genellikle anneler tarafından yakılan ağıtlarda, ölümün verdiği ayrılık acısı, ölen kişinin yakınlarının yaşadığı olaylar ve ölenin ardından duyulan üzüntü yer alır.

Merzifon ve çevresinde günlük hayatta yer almaya devam eden uğur, bereket, fal, büyü ve nazar ile ilgili halk inanışları ve uygulamalar çok önemlidir. Tezde bu inanış ve uygulamalar ile bunların kökleri incelenmiştir. Bu bağlamda uğur, bereket, fal, büyü ve nazar ile ilgili inanış ve uygulamaların son derece çeşitlilik gösterdiği tespit edilmiştir. Yöre halkının evreni, dünyayı, insanı ve hayatı yorumlamasında ve günlük hayatı devam ettirmesinde uğur, bereket, fal, büyü ve nazar ile ilgili inanış ve uygulamaların büyük bir katkısı olduğu belirlenmiştir.

Tezde Merzifon ve çevresindeki ziyaret yerleri de araştırılmıştır. Bu bağlamda ziyaret fenomeni ve mahiyeti, ziyaret yerleri ile ilgili tipoloji ve morfolojik açıdan ziyaret yerleri incelenmiştir. Kültürel ve dinsel açıdan farklılıkların yanı sıra benzerlikleri de bünyesinde barındıran bu olgunun, doğrudan ya da dolaylı olarak doğaüstü güçlerle kurulan ilişkiler çerçevesinde kutsalın tezahür ettiğine inanılan mekânlardaki inanış ve uygulamalardan oluştuğu tespit edilmiştir. Yöre halkı bu türden kutsal mekânları; gizemli yerler kabul eder, bu yerlerin manevi bir güçle temasından dolayı insanlara huzur, güven ve koruma sağladığına inanır.

Merzifon ve çevresinde kutsallık atfedilerek ziyaret edilen mekânlar genel olarak kendilerine Allah dostu, evliya, veli, eren, alperen, zahit, şeyh, seyit, gazi, şehit, mübarek, pir, dede ve baba gibi isim ve sıfatlarla anılan kişilere ait mezar ve türbelerdir.

Tezde Merzifon ve çevresinde yaşatılan, insan, melekler, cinler, şeytan, hayvanlar, bitkiler, ev, işyerleri, yeryüzü, ateş, ocak, gök, gökyüzü, güneş ay, yıldızlar, şimşek çakması, gök gürlemesi, yağmur ve dolu yağması gibi olaylar ile ilgili halk inanışları da incelenmiştir. Bu konulardaki halk inanışları tespit edilmiş ve kaynakları belirlenmiştir.

Halk inanışlarında ateş, ocak, gök, gökyüzü olayları ve gök cisimleri önemli bir yer tutar. İnsanın ulaşamadığı, aşkın bir mekân olan gökyüzünden inen yağmur, toprağı sulayıp, bitkileri yeşertip, tüm canlılara hayatları için en gerekli madde olan suyu sağlamasıyla daima çok önemsenir. Gök unsurlarında güneş, bir ısı ve ışık kaynağı olmasının çok ötesinde, hayatı en olumlu etkileyen unsurların başında düşünülür. Sıcaklık ve güneş ışığının topraktaki bitkileri, meyveleri büyüttüğüne, inanılır. Güneşin, görünür şeylerde ifadesini bulan iyiliğin simgesi olduğuna inanılır. Güneşin görüntüsündeki şafak, ışıklar, alacakaranlık, doğrudan günlük hayatta anlam bulur.

Merzifon ve çevresinde ay, dönen yapısı, bir görünüp bir yok oluşu, suları etkileme gücüyle, bolluk ve bereketi, döngüsel yaradılışı, yok olup tekrar doğması ile tükenmez hayatı, bolluk ve bereketi temsil eder. Yöre halkının inanışına göre tohumun toprağa gömülmesi, kaybolduktan sonra yine gün yüzüne çıkması da ayla ilişkilidir.

Bazı ay gün gibi zamanlar ile ilgili yöredeki inanış ve uygulamalar da sunulmuştur. Bu bağlamda cuma günü, cuma gecesi, arife günü, bayram günleri, üç aylar, kandil geceleri gibi kutsal zamanlar ve hıdırellez günü, seçen günü gibi yöre halkı tarafından kutsal kabul edilen zamanlar incelenmiş, bu zamanların kökleri tespit edilmiştir.

Merzifon ve çevresindeki halk inanışlarını Dinler Tarihi'nin Metodolojisi'ne uygun olarak deskriptif bir biçimde incelemeye çalıştık. Bu araştırmanın geçmişten günümüze gelen, sürekli şekil değiştiren, bazen unutulan veya unutulmaya yüz tutmuş inanış, uygulama ve kültürel değerleri geleceğe taşıyacağını; daha sonra yapılacak geniş çaplı araştırmalara Dinler Tarihi açısından bir temel ve küçük bir katkı oluşturacağını umuyoruz.

KAYNAKÇA

Abdi-Zâde, Hüseyin Hüsameddin Efendi (Yaşar), **Amasya Tarihi,** C. l, Sadeleştirenler: A. Yılmaz-M. Akkuş, Amasya Belediyesi Kültür Yayını, Amasya 1986

Abdi-Zâde, Hüseyin Hüsameddin Efendi (Yaşar), **Amasya Tarihi,** C. 2, Yayına Haz. Mesut Aydın-Güler Aydın, Amasya Belediyesi, Kültür Yayınları, Amasya 2007

Açа, Mehmet, "Türk Destanlarında Aşerme (Yerikleme) Motifinin Destan Kahramanları Devrindeki Etkisi ve Hayvan Ata (Ecdat) İnancıyla Olan Bağlantısı", **Millî Folklor,** C. 5, Yıl 9, S. 34, Ankara 1997

Akalın, Şükrü Haluk, **Türkçe Sözlük,** Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 2009

Arık, Durmuş; Eroğlu; Ahmet Hikmet; Adam Baki vd., **Halk İnanışları El Kitabı**, Grafiker Yayınları, Ankara 2017

Beydili, Celal, **Türk Mitolojisi Ansiklopedik Sözlük,** Yurt Kitabevi, Ankara 2005

Bilmen, Ömer Nasuhi, **Büyük İslâm İlmihali,** Kitabevi Yayınları, İstanbul 1984

Boratav, Pertev Naili, **Türk Halk Bilimi II 100 Soruda Türk Folkloru,** 2. Baskı, Gerçek Yayınevi, İstanbul 1984

Büyük Labrossa Sözlük ve Ansiklopedi, C. 6, Milliyet Yayıncılık, İstanbul 1992

Candan, Engin, **Türklerin Kültür Kökenleri,** Sınır Ötesi Yayınları, İstanbul 2008

Çağatay, Saadet, "Türklerde Batıl İnançlar Arasında Tabu", **I. Uluslararası Türk Folklor Semineri,** Başbakanlık Basımevi, Ankara 1974

Çay, Abdülhaluk Mehmet, **Hıdırellez Kültür Bahar Bayramı,** Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1990

Çay, Abdülhaluk Mehmet, **Türk Ergenekon Bayramı Nevruz,** Tamga Yayınları, Ankara 1999

Çelik, Ali, **İslam'ın Kabul veya Reddettiği Halk İnançları,** Beyan Yayınları, İstanbul 1995

Çerkez, Murat, "Merzifon Türbeleri, Piri Baba Türbesi" **Atatürk Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi Dergisi- Sanat, S.11,** Erzurum 2007

Çobanoğlu, Özkul, "Türk Kültür Tarihinde Su Kültü", **Türk Kültürü, Mayıs, S. 361,** 1993

Çolak, Ali, "Hadis Temelli Anadolu Düğün Âdetleri", **Gümüşhane Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, S. 1, C. 1,** Gümüşhane 2012

Çoruhlu, Yaşar, **Türk Mitolojisinin Ana Hatları,** Kabalcı Yayınevi, İstanbul 2010

Dalkılıç Gültekin, Emine, **Âşık Edebiyatında Peygamber Kıssaları,** Isparta 2010

Dede Korkut Kitabı, Haz. Bekir Sami Özsoy, Akçağ Yayınları, Ankara 2006

Dede Korkut Kitabı I, Haz. Muharrem Ergin, TDK Yayınları, Ankara 1997

Diyanet İslam Ansiklopedisi, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1988-2013

Durma, Abdulhalim, **Evliyalar Şehri Amasya,** Yenigün Matbaacılık, Amasya 2008

Eliade, Mircea, **Dinler Tarihi İnançlar ve İbadetlerin Morfolojisi**, Çeviren: Mustafa Ünal, Benli Kitabevi, Konya 2005

Eliade, Mircea, **Kutsal ve Dindışı,** Tercüme: Mehmet Ali Kılıçbay, Gece Yayınları, Ankara 1992

Eliade, Mircea, **Şamanizm İlkel Esrime Teknikleri**, Çeviren: İsmet Birkan, İmge Kitabevi, Ankara 2006

Erk, Zümrüt, "Anadolu'da Kırklama", **I. Uluslararası Türk Folkloru Kongresi, Bildiriler,** Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara 1976

Gökalp, Ziya, **Türk Töresi,** Hazırlayan, Hikmet Dizdaroğlu, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1976

Gökalp, Ziya, **Türk Medeniyeti Tarihi,** Hazırlayanlar, İsmail Aka, Kazım Yaşar Koparan, Kültür Bakanlığı Yayınları, İstanbul 1976

Gökbel, Ahmet, "Anadolu'da Yaşayan Halk İnanışlarından Çaput Bağlama ve Nazar", **Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, S.1,** Sivas 1996

Gökbel, Ahmet, "Varsak Türkmenleri'nde Yer-Su İnancının İzleri", **Dinler Tarihi Araştırmaları-I,** Dinler Tarihi Derneği Yayınları, Ankara 1998

Gönen, Sinan, "Dede Korkut Hikâyelerinden Günümüze Yansıyan Evlilik Âdetleri", **Millî Folklor**, **S. 69,** Ankara 2006

Güç, Ahmet, "Dinlerde Kutsal ve Kutsallık Anlayışı", **Dinler Tarihi Araştırmaları- I,** Dinler Tarihi Derneği Yayınları, Ankara 1998

Günay, Ünver, Güngör, Harun, vd., **Ziyaret Fenomeni Üzerine Bir Din Bilimi Araştırması,** Erciyes Üniversitesi Yayınları, Kayseri 2001

Günay, Ünver, Güngör Harun, **Türk Din Tarihi,** Lâçin Yayınları, İstanbul 1998

Günay, Ünver, Güngör Harun, **Türklerin Dini Tarihi,** Rağbet Yayınları, İstanbul 2007

Hançerlioğlu, Orhan, **Dünya İnançları Sözlüğü,** Remzi Kitabevi, İstanbul 1993

İnan, Abdülkadir, "Dede Korkut Kitabında Eski İnançlar ve Gelenekler", **Türk Kültürü Araştırmaları,** Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1966

İnan, Abdülkadir, "Göçebe Türklerin Destanlarında Kahramanların Doğumları, Ad Almaları ve Başka Hususiyetleri", **Makaleler ve İncelemeler,** Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1998

İnan Abdülkadir, **Eski Türk Dini Tarihi,** Kültür Bakanlığı Yayınları, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1976

İnan, Abdülkadir, **Tarihte ve Bugün Şamanizm Materyaller ve Araştırmalar,** Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2006

Kafesoğlu, İbrahim, "Türk Kültürünün Özellikleri"**, Türk Kültür Dergisi, S. 27,** Ankara 1965

Kalafat, Yaşar, "Türk Halk İnançları Hususiyle Doğu Anadolu'da ve Orta Toroslar'da Kırk Motifi", **Millî Folklor, S.22.** Kış 1994

Kalafat, Yaşar, **Türk Halk İrfanında Kurt,** Berikan Yayınevi, Ankara 2008

Kalafat, Yaşar, **Doğu Anadolu'da Eski Türk İnançlarının İzleri,** Berikan Yayınevi, Ankara 2010

Kalafat, Yaşar, **Altaylardan Anadolu'ya Kamizm-Şamanizm,** Yeditepe Yayınları, İstanbul 2004

Kalafat, Yaşar, **İslamiyet ve Türk Halk İnançları Türk Kültürlü Halklarda Halk İnançları,** Berikan Yayınevi, Ankara 2009

Kalafat, Yaşar, "Türk Dünyası Tarih Çalışmalarında Halk İnançlarının Önemi", **Milli Folklor, S. 44,** Berikan Yayınevi, Ankara 1999

Kalafat, Yaşar, **Halk İnançlarından Mitolojiye-1, Fatma Ana Kültünden Gök Tanrı İnanç Sistemine,** Berikan Yayınevi, Ankara 2009

Kandemir, Mehmet Yaşar "Ziyaret", **İslâm Ansiklopedisi,** Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul 1978-1986

Kandemir, Seyyah Selahaddin, **Türkiye Seyahatnamesi,** Ankara 1932

Karaman, Hayrettin; Bardakoğlu, Ali; Apaydın, Yunus; Algül, Hüseyin; Erkal, İbrahim; Harman, Ömer Faruk; Kılavuz Ahmet Saim; Uludağ, Süleyman; Yücel, İrfan, **İlmihal,** Türkiye Diyanet Vakfı Neşriyat, Divantaş, İstanbul 2000

Karaoğlan, Hamza, **Kahramanmaraş ve Çevresinde Ziyaret Yerleri** Araştırma Yayınları, Ankara 2014

Kasapoğlu, Ahmet Hamdi - Özmen, M. Şevki, "Hurafe ve Batıl İnanışlar", **Diyanet İşleri Reisliği Mecmuası,** C. 1, S. 1, Ankara 1956

Divan-ü Lügat-it-Türk-III, Kaşgarlı Mahmut, Tercüme: Besim Atalay, Ankara 1992

Keskin, Yahya Mustafa, **Gelenek ve Modernlik İlişkisi Bağlamında Türkiye'de Ziyaret Olgusuna Sosyolojik Bir Yaklaşım, (Keçeci Baba Örneği),** Ankara 2004

Kılıç, Abdullah, "Anadolu'da Nevruz Kutlamalarına Bağlı Olarak Yaşatılan Halk İnanışları ve Uygulamalarına Genel Bir Bakış", **Uluslararası Nevruz Sempozyumu Bildirileri,** Ankara 2000

Köksal, Mustafa Asım, **Peygamberler Tarihi,** Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Sekizinci Baskı, Ankara 2004

Kur'an-ı Kerim Meali D.İ.B, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara 2009

Kur'an-ı Kerim Ve Açıklamalı Meali, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 1993

Kurtuluş, Baki, **Gençlik Ansiklopedisi,** Kurtuluş Yayınları, Ankara 1964

Küçük, Mehmet Alparslan, **İnanç Turizmi Açısından Türkiye'de Dini Mekânlar (Yahudilik-Hıristiyanlık Örneği)**, Berikan Yayınevi, Ankara 2015

Merdan, Güven, "Oğuz Kağan Destanında Hayvanlar", **Milli Folklor, S. 57,** Geleneksel Yayıncılık, Ankara 2003

Ocak, Ahmet Yaşar, **İslam Türk İnançlarında Hızır Yahut Hızır İlyas Kültü,** Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1990

Örnek, Sedat Veyis, **Anadolu Folklorunda Ölüm**, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara 1971

Ögel, **Türk Mitolojisi-I, (Kaynakları ve Açıklamaları İle Destanlar),** Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 2010

Örnek, Sedat Veyis, **100 Soruda İlkellerde Din, Büyü, Sanat, Efsane,** Gerçek Yayınevi, İstanbul 1995

Özçelik, Mehmet, "Kültürümüzde Hızır ve Hıdrellez", **Konya Kültür Müdürlüğü Bahar Bayramı Programında verilen Konferans Metni,** Yeni Konya Gazetesi, Konya 1992

Özdoğan, Rahime, **Amasya'da Adak Yerleri İle İlgili Halk Anlatıları**, On Dokuz Mayıs Üniversitesi Yüksek Lisans Tezi, Samsun 2006

Pala, İskender, **Ansiklopedik Divân Şiiri Sözlüğü,** Kapı Yayınları, İstanbul 2005

Roux, Jean-Paul, **Eskiçağ ve Ortaçağda Altay Türklerinde Ölüm,** Çeviren: Aykut Kazancıgil, Kabalcı Yayınları, İstanbul 1999

Roux, Jean Paul, **Türklerin ve Moğolların Eski Dini,** Çeviren: Aykut Kazancıgil, Kabalcı Yayınları, İstanbul 2001

Sahîh-i Buhârî ve Tercemesi, Tercüme: Mehmed Sofuoğlu, Ötüken Neşriyat, İstanbul 1987-1989

Sahîh-i Müslim Tercüme ve Şerhi, Tercüme: Ahmed Davudoğlu, Sönmez Neşriyat, İstanbul 1973-1980

Sarıkçıoğlu, Ekrem, **Din Fenomenolojisi,** Süleyman Demirel Üni. Yay., Isparta 2002

Sipahi, Abdülkadir, **Türk Halk İnançlarında Büyü ve Büyüyle İlgili Uygulamalar,** Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2006

Şişman, Bekir, "Samsun Yöresinde Geçiş Dönemleriyle Doğum, Sünnet, Evlilik ve Ölümle İlgili Yaşayan Halk İnançları ve Bunlara Ait Uygulamalar", **Erdem Türk Halk Kültürü Özel Sayısı III, C. 13, S. 39.** Samsun 2002

Tam Metin Seyahatname, Evliya Çelebi, Haz. Mümin Çevik, Sad. Tevfik Temelkuran- Necati Aktaş, İstanbul 1983

Tanyu, Hikmet, **Türklerde Taşla İlgili İnançlar,** Ankara Üni. Basımevi, Ankara 1968

Tanyu, Hikmet, "Türklerde Ağaçla İlgili İnançlar", **Türk Folkloru Araştırmaları Yıllığı,** Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara 1976

Tanyu, Hikmet, "Türklerde Dağla İlgili İnançlar", **Dinler Tarihi Araştırmaları,** Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara 1973

Tanyu, Hikmet, **Ankara ve Çevresinde Adak ve Adak Yerleri,** Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, Ankara 1967

Taşan, Berrin, **Şeyh Abdurrahim-i Rumi,** Hepileri tipo-ofset, İzmir 1975

Tecrid-i Sarih Tercemesi, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara 1991

Tümer, Günay, Küçük, Abdurrahman, **Dinler Tarihi,** Ocak Yayınları, Ankara, 1993

Uğur, Ahmet, "Türkmen ve Avşarlarda Ad Verme veya Adlandırma Adetleri" **Türk Dünyası Tarih Dergisi, S. 55.** 1991

Ülkü, Hayati **Başlangıçtan Günümüze Kadar İslam Tarihi**, İstanbul 1982

Yörükan, Yusuf Ziya,**Müslümanlıktan Evvel Türk Dinleri Şamanizm**, Ötüken Yayınları, İstanbul 2009

Kaynak Kişiler

KK, 1. Ahmet Akbulut, 1938, Ortaova Köyü, Emekli Devlet Memuru, Lise

KK, 2. Ali Yıldırım, 1956, Akören Köyü, Emekli, İlkokul

KK, 3. Arif Koç, 1933, Gazi Mahbup Mahallesi, Emekli, İlkokul

KK, 4. Ayşe Başaran, 1960, Akören Köyü, Ev Hanımı, İlkokul

KK, 5. Bayram Çalışkan, 1958, Buğdaylı Mahallesi, Emekli

KK, 6. Fevkiye Serdaroğlu, 1972, Harmanlar Mahallesi, Ev Hanımı, Lise

KK, 7. Ferruh Üstün, 1938, Mahsen Mahallesi, Emekli Devlet Memuru, Lise

KK, 8. Gülhan Taş, 1963, Harmanlar Mahallesi, Ev Hanımı, İlkokul

KK, 9. Gülşen Yıldırım, 1955, Akören Köyü, Ev Hanımı, İlkokul

KK, 10. İsmail Çırak, 1935 Aksungur Köyü, Emekli, İlkokul

KK, 11. Kadir Örs, 1955, Aksungur Köyü, Emekli, İlkokul

KK, 12. Kadriye Çalışkan, 1958, Buğdaylı Mahallesi, Ev Hanımı, İlkokul

KK, 13. Münevver Gövsulu, 1958, Cami Cedit Mahallesi, Ev Hanımı, İlkokul

KK, 14. Müzeyyen Çakır, 1953, Mehmet Akif Ersoy Mahallesi, Ev Hanımı, İlkokul

KK, 15. Nurhan Daldaban, 1960, Bağlarbaşı Mahallesi, Emekli, İlkokul

KK, 16. Rabia Örs, 1952, Hacıhasan Mahallesi, Ev Hanımı, İlkokul

KK, 17. Rasime Ovalı, 1945, Gazi Mahbup Mahallesi, Ev Hanımı, İlkokul

KK, 18. Sabire İpek, 1937, Akören Köyü, Ev Hanımı, İlkokul

KK, 19. Tuba Uysal, 1983, Mahsen Mahallesi, Ev Hanımı, İlkokul

KK, 20. Mevlüde Kılınç, 1984, Harmanlar Mahallesi, Ev Hanımı, İlkokul

Yararlanılan İnternet Kaynakları

Merzifon'un Mahalleleri (Dipnot: 6)

https://www.mgm.gov.tr/tahmin/il-ve-ilceler.aspx?il=Amasya&ilce=Merzifon

Merzifon'un Köyleri (Dipnot: 6)

https://www.e-icisleri.gov.tr/Anasayfa/MulkiIdariBolumleri.aspx

Merzifon'un Nüfusu (Dipnot: 7)

http://www.tuik.gov.tr/UstMenu.do?metod=temelist

Merzifon Evliyaları Şiiri (Dipnot: 196)

https://www.antoloji.com/merzifon-evliyalari-siiri/

ÖZET

Din ve dini inanışlar, insanla beraber var olmuş, insanla beraber varlığını sürdürmüş ve insanla beraber var olacaktır. İnsanların veya toplumların dinden kopmaları mümkün değildir. Çünkü din ve dini inanışlar, hem tarihin her döneminde, hem de hayatın her köşesinde kendisine ihtiyaç duyulan ve kendini güçlü bir şekilde hissettiren birer olgudur. Tarihin hangi devresine bakılırsa bakılsın dinsiz insan bulunsa da, dinsiz bir toplum bulunmamaktadır.

Türkler, tarih sahnesine çıktıkları andan günümüze kadar çok değişik coğrafyalarda hüküm sürmüş, onlarca devlet ve imparatorluk kurmuş büyük bir millettir. Türk Milleti, bu derin tarih süreci içerisinde, birçok medeniyet ve dinle karşılaşmıştır. Bazen, karşılaştıkları din, kültür ve inanışlar Türkleri etkilemiş; bazen de Türkler o dinleri ve müntesiplerini etkilemiştir. Tarih içerisinde Gök Tanrı Dini, Şamanizm, Manihaizm, Budizm, Yahudilik ve Hıristiyanlık gibi bazı din ve inanışlarla etkileşim yaşamış olan Türklerin, Karahanlı Devleti'nden itibaren yüzyıllardır büyük bir ekseriyeti İslam dinindendir ve Müslüman'dır. Ne var ki, tarih boyunca farklı medeniyet ve din ile karşılaşan ve bu dinler arasında geçişler yaşayan Türkler, önceden sahip oldukları bazı uygulama ve inanışları bıçakla kesip atar gibi atmamışlardır. Aksine eskiye ait bazı inanış ve ritüellerini yaşamaya ve yaşatmaya devam etmişlerdir.

Halk inanışları dinin kendisi demek değildir; ancak dinin tamamen dışında da değildir. Din ile ortak birçok noktası olduğu gibi, dinden ayrılan noktaları da bulunmaktadır. Yerden yere, topluluktan topluluğa değişiklik gösterirler ve din, ahlak kuralları gibi kesinlik taşımazlar. Diğer bir ifadeyle; Tamamen din olmayan ve dinin de tamamen dışında kalmayan, halk inanışları, bu yönüyle dinin halka göre algılanış ve hayata geçiriliş biçimidir. Halk inanışları sürekli yenilenir ve kökleri ilk inanç sistemlerine kadar uzanır. Bu yüzden elimizde yaşayan canlı malzemelerdir.

Toplumun ortak değer yargılarını, yapıp ettiklerini kapsayan kültür içerisinde çok önemli bir yere sahip olan halk inanışları; bir milletin psikolojisinin, hayata bakış açısının ve olayları algılama şeklinin anlaşılması için mutlaka incelenmesi gereken bir konudur. Çünkü insanların hayata bakış açılarının ve değer yargılarının oluşmasını etkileyen en önemli unsur dindir. Nitekim din ile halk inanışları iç içedir. Bir yönüyle halk inanışlarına, halkın dini algılayış ve yaşayış biçimidir de diyebiliriz.

Tezde Merzifon ve çevresindeki zengin halk inanışları Dinler Tarihi açısından araştırılmış, derlenmiş ve incelenmiştir. Bir alan araştırması özelliğini taşıyan *"Merzifon ve Çevresindeki Halk İnanışları"* adındaki bu tezde, birçok yazılı, sözlü ve görsel malzeme-doküman elde edilmiştir. Elde edilen bu malzeme ve dokümanların tasnif, tahlil, inceleme ve değerlendirmesi yapılmıştır**.**

Merzifon ve çevresindeki halk inanışları içerisinde, hem Horasan Erenleri, hem Gaziler, hem Veliler hem Orta Asya kültürleri, hem Türklerin önceki dini inanışlarının, izleri bulunmaktadır. İşte bu izlerin tamamı, İslamiyet'in kabulü ile gelen yeni inanışlarla harmanlanmış ve rengârenk bir kültür bahçesi şeklinde günümüze ulaşmıştır.

Genel olarak Anadolu'nun Türkleşmesi ve İslamlaşmasında, Horasan Erenleri, Gaziler ve Velilerin rolünün büyük olduğu bilinmektedir. Anadolu halkının burayı kendilerine vatan yapan; yaşadıkları yurdu İslamlaştırmak için mücadele eden, fetih ve İslamlaştırma uğruna şehit olan mücahitleri ebedileştirmek istediği görünmektedir. Bu vatanın asıl sahipleri olarak düşünülen alperenlere veli, gazi, dede, baba gibi isimler vererek onlara birer mekân tahsis ettiği, o mekânları ziyaret ederek onlara karşı vefa borcunu ödemeye çalıştığı Merzifon ve çevresindeki ziyaret yerlerine dair hususlar da fazlasıyla görülmektedir. Diğer taraftan yöre halkının bölgedeki ağaç, mağara, kaya gibi unsurlarla ve taşı-toprağıyla vatanını kutsallaştırıp onu sahiplendiği, kendi inanış ve kültürünü yörenin her karış toprağına nakış nakış işlediği tespit edilmektedir.

Tezde tespit edilen halk inanışlarının, günümüzde yöre halkı arasında yaşamakta olan birçok ritüelin de temelini oluşturduğu görülür. Zamanla anlamını yitirmiş ve sadece davranış olarak günümüze gelmiş bu ritüellerin ortaya çıkışı ve gelişimini anlamak için halk inanışlarına başvurmak gerekir.

Merzifon ve çevresindeki halk inanışları içerisinde, hem Orta Asya'nın, hem Anadolu'nun hem de çeşitli medeniyetlerin inanışı, kültür yapısı ve çeşitli tarihi izleri bulunduğunu ve bütün bu izlerin İslâmiyet'in kabulünü izleyen süreçte İslam dininin rengini aldığını gördük. Özellikle; geçiş dönemleri, uğur, bereket, fal, büyü, nazar, ziyaret yerleri, bazı hayvanlar, bazı sayılar, gökyüzü, yeryüzü ve bazı kâinat olayları gibi konulardaki halk inanışlarının geçmişinin çok eskilere dayandığını ve kültürler arasında ufak tefek farklılıklarla da olsa müşterek olduğunu gördük. *"Seçen Günü"* gibi Sadece yöreye mahsus bazı uygulamaları da tespit ettik. Halk inanışlarının dinin tamamen kendisi olmadığı, dinin tamamen dışında da olmadığı kanaatine vardık.

ABSTRACT

Religion and religious beliefs have existed with mankind, have continued their existence with mankind and will exist with mankind. It is not possible for humans or societies to break off from the religion. Because the religion and religious beliefs are facts which have been needed in every period of history and in every corner of life and they are what makes one feel strong. Though nonbeliever people have existed throughout the history, no nonbeliever society has ever existed, no matter what period of history we look into.

The Turks are a great nation that has ruled over various geographies ever since they have stepped on the stage of history, and have established dozens of states and empires. Within this deep historical process, the Turkish Nation has encountered many civilizations and religions. Sometimes, the religions, cultures and beliefs they have encountered have affected the Turks; and sometimes the Turks have affected those religions and sentiments. The majority Turks, who have experienced interactions with certain religions and beliefs such as Heavenly God Religion, Shamanism, Manihaism, Buddhism, Judaism and Christianity throughout the history, have been in Islam religion and Muslims for many centuries since the Karakhanid State.

Nevertheless, the Turks, who have encountered various civilizations and religions throughout history, and who have been switching between these religions, haven't cut away some of the practices and beliefs that they previously had. On the contrary, they have continued to live and let live some of the beliefs and rituals of the past. Because folk beliefs are acceptance of an idea, a fact, an object or an entity as real according to a person or a society.

Folk beliefs do not necessarily mean a religion; but are not entirely outside the religion either. There are many common points that they share with the religion, as well as some points that separate them from the religion. They vary from place to place, community to community, and they are not certain like the religion or the moral codes. In other words; folk beliefs that are neither entirely religious nor completely excluded from religion are a way of perceiving and practing the religion according to the society from this aspect. Folk beliefs are constantly renewed and their roots extend to the very first belief systems. So, they are materials living on our hands.

Folk beliefs, which have a very important place in the culture that includes the common value judgments of the society; is a subject that must be examined in order to understand a nation's psychology, view of life and the way of perceiving the events taking place. Because the religion is the most important factor affecting the formation of people's view of life and value judgments. Hence, the religion and the folk beliefs are intertwined. In one way, we can say that the beliefs of the folk are the way the people perceive and practive the religion.

This thesis researches, complies and examines the rich folk beliefs belonging to Merzifon and its surrounding in terms of History of Religion. In preparation of this thesis titled "Folk Beliefs in and around Merzifon", which has a field research feature, numerous written, vocal and visual materials-documents have been obtained. The obtained materials and documents were classified, analyzed, examined and evaluated accordingly.

In scope of the folk beliefs in Merzifon and its surroundings, there are traces belonging to both Khorasan Saints and Ghazis, both the holy people and the Central Asian cultures, and the previous religious beliefs of the Turks. All of these traces have been mixed together with new the beliefs coming with the acceptance of Islam and reached the present day in a form of a colorful cultural garden.

It is known that the Khorasan Saints, the Ghazis and the holy people have played a significant role in the Turkification and Islamization of Anatolia. It is also very visible in the vicinity of Merzifon that the Anatolian people have wanted to perpetuate the mujahedeen who had given them a motherland, and who had been martyred for the conquest and Islamization of their land; and have given fighters whom they considered to be the true owners of their homeland some names such as saint, ghazi, grandfathers and fathers and assigned some places to them, and visit these places in an attempt to fulfill their duty of loyalty towards them.

On the other hand, it has been established that the people of the region hallow and embrace their homeland as a whole with all the trees, caves, rocks and everything else on it, and they have imprinted their beliefs and culture onto every inch of the region’s soil.

It can be seen that the folk beliefs established in the thesis constitute a base for many rituals living among the locals. It is necessary to resort to folk beliefs so as to understand the emergence and development of the rituals, which have lost their meaning over time and have reached the present day as just a behavior.

Within the folk beliefs of Merzifon and its surroundings, we have seen the beliefs, cultural structures and various historical traces of both Central Asia and Anatolia and various other civilizations, and all these traces have corresponded to the Islamic religion in the timeframe following the acceptance of Islam. Especially; we have seen that the folk beliefs such as the transitional periods, luck, fertility, fortune, magic, evil eye, visiting places, some animals, some numbers, the sky, the earth and some universal incidents are based on the very distant past and they are common among the cultures with slight differences. We have the reached that folk beliefs are not the religion itself, nor are they completely outside the religion.

EKLER

Fotoğraf -1: Çocuk Adı Koyma
Ömer Faruk Serdaroğlu (Çekim Tarihi: 03.03.1992)

Fotoğraf -2: Çocuk Adı Koyma
Ömer Faruk Serdaroğlu (Çekim Tarihi: 03.03.2004)

Fotoğraf -3: Çocuk Görme Ziyareti
Ömer Faruk Serdaroğlu (Çekim Tarihi: 15.07.2008)

Fotoğraf -4: Çocuk Görme Ziyareti
Ömer Faruk Serdaroğlu (Çekim Tarihi: 25.06.2010)

Fotoğraf -5: Sünnet Kınası Yakma
Ömer Faruk Serdaroğlu (Çekim Tarihi: 25.07.2012)

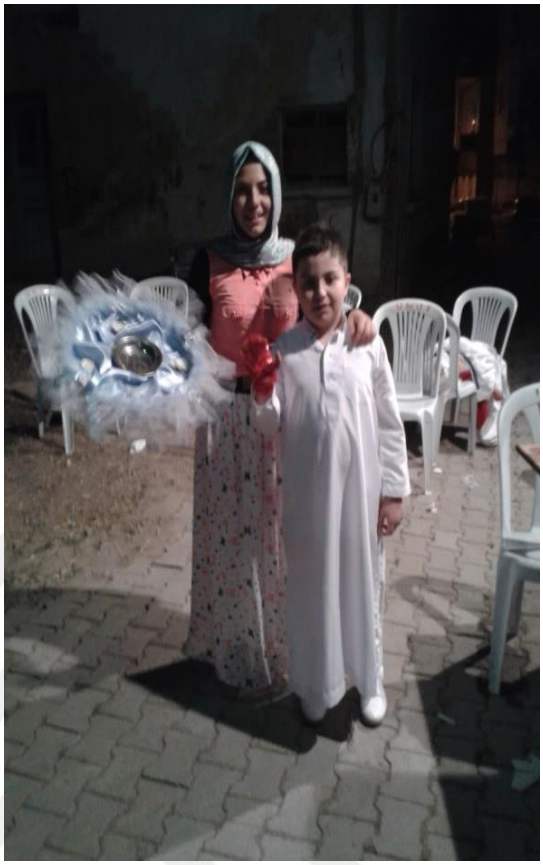

Fotoğraf -6: Sünnet Kınası Yakma
Ömer Faruk Serdaroğlu (Çekim Tarihi: 25.07.2012)

Fotoğraf -7: Sünnet Kıyafeti Giyme
Ömer Faruk Serdaroğlu (Çekim Tarihi: 26.07.2012)

Fotoğraf -8: Sünnet Hediyesi Takma
Ömer Faruk Serdaroğlu (Çekim Tarihi: 26.07.2012)

Fotoğraf -9: Söz Kesimi Hediyeleri
Ömer Faruk Serdaroğlu (Çekim Tarihi: 26.07.2012)

Fotoğraf -10: Söz Yüzüğü Takma
Ömer Faruk Serdaroğlu (Çekim Tarihi: 26.07.2012)

Fotoğraf -11: Nişanlı Çiftlerin Mutluluk Suyu İçmesi
Ömer Faruk Serdaroğlu (Çekim Tarihi: 29.10. 2016)

Fotoğraf -12: Nişanda Davetlilerin Halay Çekmesi
Ömer Faruk Serdaroğlu (Çekim Tarihi: 28.10.2016)

Fotoğraf -13: Bayrak Dikme ve Damat Giydirmesi
Ömer Faruk Serdaroğlu (Çekim Tarihi: 20.06.2013)

Fotoğraf -14: Damat ve Küçük Sağdıç Giydirmesi
Ömer Faruk Serdaroğlu (Çekim Tarihi: 20.06.2013)

Fotoğraf-15-16: Ükkaşe Sultan Türbesi'nin Yakından ve Uzaktan Görünüşü (Erişim Tarihi: 09.05.2015)
http://www.hirkakoyu.org/uploaded/filelibs/image/hukkasesultan.jpg-

Fotoğraf -17: Piri Baba Türbesi'nin Dış Görünüşü
http://turbelerimiz.blogspot.com/2016/10/

Fotoğraf -18: Piri Baba Türbesi'ne Giriş Merdiveni
Ömer Faruk Serdaroğlu (Çekim Tarihi: 19.01.2018)

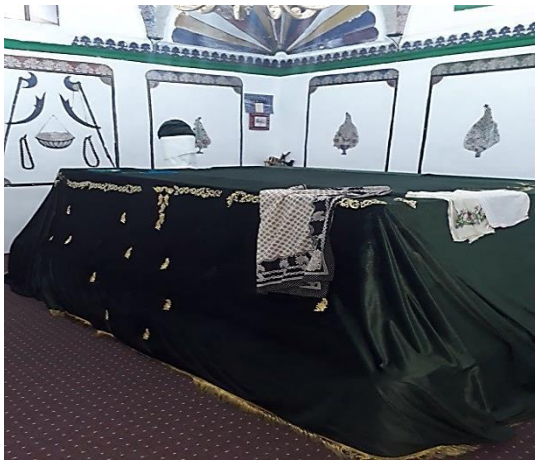

Fotoğraf -19: Piri Baba Türbesi'nin Sandukası
Ömer Faruk Serdaroğlu (Çekim Tarihi: 19.01.2018)

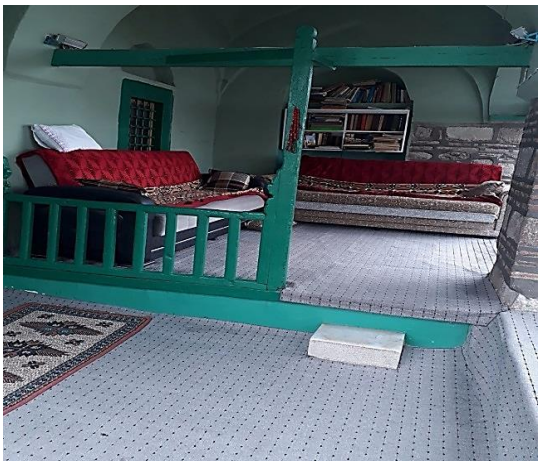

Fotoğraf -20: Piri Baba Türbesi'nin Girişi
Ömer Faruk Serdaroğlu (Çekim Tarihi: 19.01.2018)

Fotoğraf -21: Şeyh Abdurrahim-i Rumi Yatırı
Ömer Faruk Serdaroğlu (Çekim Tarihi: 19.01.2018)

Fotoğraf -22: Şeyh Abdurrahim-i Rumi Yatırı
Ömer Faruk Serdaroğlu (Çekim Tarihi: 19.01.2018)

Fotoğraf-23-24: Şeyh Abdürrahim-i Rumi Yatırı'nın Uzaktan ve Yakından Görünüşü (Erişim Tarihi: 18.06.2015)
http://3.bp.blogspot.com/luXob0MKEmo/UoHyREHy5cI/AAXxk/tKOozo0Ky_8/s200/%2C5%259Eeyh+Abdurrahim+Haziresi.jpg

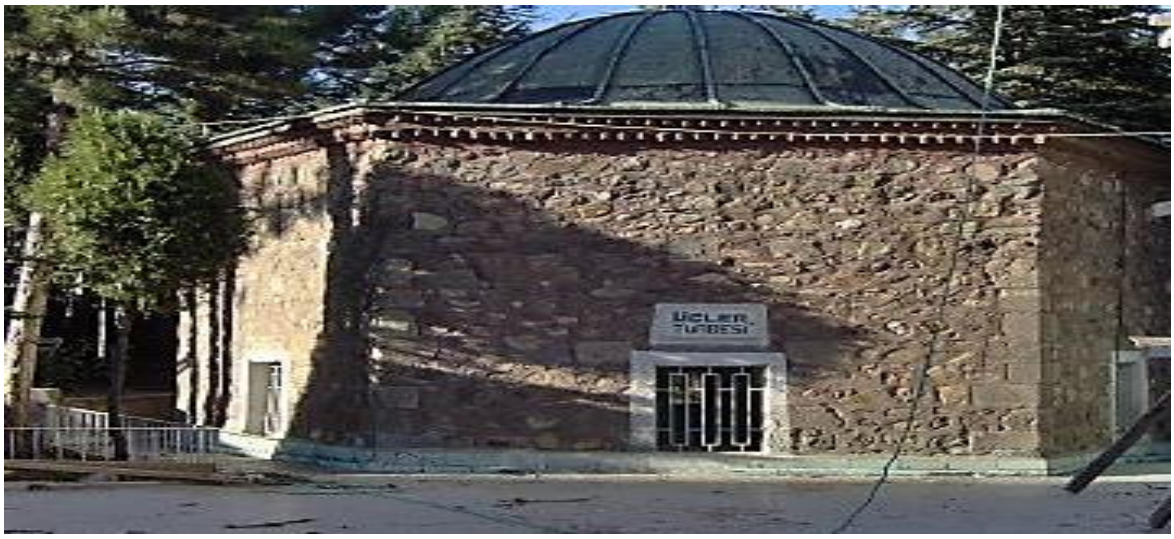

Fotoğraf-25: Üçler Yatırı (Erişim Tarihi: 28.06.2016)
https://68.media.tumblr.com/85ce99e8656a790ca30212852228492e/tumblr_ot904baxsZ1v1upf3o1_1280.jpg

Fotoğraf -26: İğdeli Dede Yatırı'nın Uzaktan Görünüşü
Ömer Faruk Serdaroğlu (Çekim Tarihi: 19.01.2018)

Fotoğraf -27: İğdeli Dede Yatırı'nın Yakından Görünüşü
Ömer Faruk Serdaroğlu (Çekim Tarihi: 19.01.2018)

Fotoğraf-28-29: İğdeli Dede Yatırı'nın Uzaktan ve Yakından Görünüşü (Erişim Tarihi: 28.06.2016)
http://3.bp.blogspot.com/-wOi_qAvqw_8/UGhjXc0sgAI/AAAAAAAAH9I/DSg-dk5poeQ/s320/9.jpg
http://4.bp.blogspot.com/FOHDOkbScrY/UGhjgckNHlI/AAAAAAAAH9Q/KVRO_KWjp0s/s320/10.jpg

Fotoğraf-30: Kırklar Yatırı'nın Uzaktan Görünüşü
Ömer Faruk Serdaroğlu (Çekim Tarihi: 19.01.2018)

Fotoğraf-31: Kırklar Yatırı'nın Yakından Görünüşü
Ömer Faruk Serdaroğlu (Çekim Tarihi: 19.01.2018)

Fotoğraf-32: Sarılık Tekkesi (Erişim Tarihi: 18.07.2016)
https://html1-f.scribdassets.com/71tlvovda83qefsm/images/59d.jpg

Fotoğraf-33: Sarılık Suyu (Erişim Tarihi: 18.07.2016)
https://html1-f.scribdassets.com/71tlvovda83qimages/122d.ipg

Fotoğraf-34-35: Rumi Hoca Türbesi'nin Uzaktan ve Yakından Görünüşü (Erişim Tarihi: 18.07.2016)
http://2.bp.blogspot.com/fx5hNq8m7ag/Ur2qHE9_zzI/AAAAAAAAX8g/xq5gdfFsERQ/s1600/Rumi+Hoca+T%25C3%25BCrbesi.jpg

Fotoğraf-36: Melek İsmail Dede Yatırı'nın Uzaktan Görünüşü
Ömer Faruk Serdaroğlu (Çekim Tarihi: 19.01.2018)

Fotoğraf-37: Melek İsmail Dede Yatırı'nın Yakından Görünüşü
Ömer Faruk Serdaroğlu (Çekim Tarihi: 19.01.2018)

Fotoğraf-38: Melek İsmail Dede Yatırı'nın Çevre Görünüşü Ömer Faruk Serdaroğlu (Çekim Tarihi: 19.01.2018)

Fotoğraf-39: Melek İsmail Dede Yatırı'nın Yandan Görünüşü Ömer Faruk Serdaroğlu (Çekim Tarihi: 19.01.2018)

Fotoğraf-40-41: Kümbet Hatun Türbesi'nin Uzaktan ve Yakından Görünüşü (Erişim Tarihi: 18.07.2016)
https://www.google.com.tr/search?hl=tr&dcr=0&biw=1025&bih=649&tbm=isch&sa=1&ei=zpefWsX0GMbgkgXjLIw&q=merzifonda

Fotoğraf-42: Kümbet Hatun Türbesi'nin Uzaktan Görünüşü Ömer Faruk Serdaroğlu (Çekim Tarihi: 19.01.2018)

Fotoğraf-43: Kümbet Hatun Türbesi'nin Yakından Görünüşü Ömer Faruk Serdaroğlu (Çekim Tarihi: 19.01.2018)

Fotoğraf-44: Hu Çek Türbesi (Erişim Tarihi: 20.02.2017)
https://html2-f.scribdassets.com/71tlvsm/images/141b4.jpg

Fotoğraf-45: Hu Çek Türbesi (Erişim Tarihi: 20.02.2017
https://html2-f.scribdassets.com/71tlvsm/images/141b4.jpg

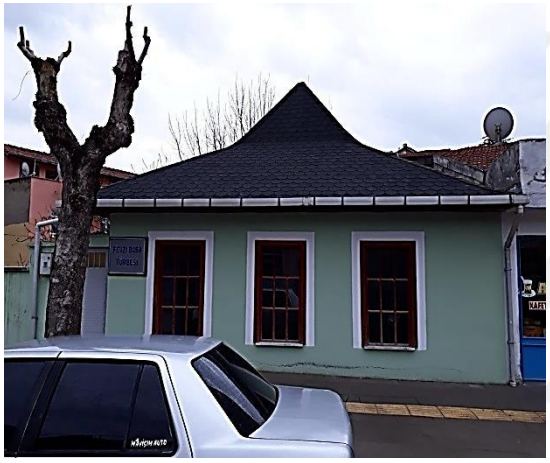

Fotoğraf-46: Fevzi Baba Türbesi'nin Uzaktan Görünüşü
Ömer Faruk Serdaroğlu (Çekim Tarihi: 19.01.2018)

Fotoğraf-47: Fevzi Baba Türbesi'nin Yakından Görünüşü
Ömer Faruk Serdaroğlu (Çekim Tarihi: 19.01.2018)

Fotoğraf-48: Topçu Dede Yatırı'nın Uzaktan Görünüşü
Ömer Faruk Serdaroğlu (Çekim Tarihi: 19.01.2018)

Fotoğraf-49: Topçu Dede Yatırı'nın Yakından Görünüşü
Ömer Faruk Serdaroğlu (Çekim Tarihi: 19.01.2018)

Fotoğraf-50: Arap Dede Yatırı'nın Uzaktan Görünüşü
Ömer Faruk Serdaroğlu (Çekim Tarihi: 19.01.2018)

Fotoğraf-51: Arap Dede Yatırı'nın Yakından Görünüşü
Ömer Faruk Serdaroğlu (Çekim Tarihi: 19.01.2018)

Fotoğraf-52: Kılıç Dede Yatırı'nın Uzaktan Görünüşü
Ömer Faruk Serdaroğlu (Çekim Tarihi: 19.01.2018)

Fotoğraf-53: Kılıç Dede Yatırı'nın Yakından Görünüşü
Ömer Faruk Serdaroğlu (Çekim Tarihi: 19.01.2018)

Fotoğraf-54: Softa Baba Türbesi (Erişim Tarihi:19.06.2017)
http://www.merzifon.bel.tr/ham070015_4640925.jpg

Fotoğraf-55:Ahi Kerim Türbesi
Ömer Faruk Serdaroğlu (Çekim Tarihi: 19.01.2018)

Fotoğraf-56: Kurt Baba Türbesi (Erişim Tarihi: 11.09.2017)
https://html1-f.scribdassets.com/71t83m/images/114-38e9a6.jpg

Fotoğraf-57: Nuri Dede Türbesi (Erişim Tarihi: 11.09.2017)
http://4.bp.blogspot.com/blqg/JmqgI/X/Nuri+Dede+Tbesi.jpg

Fotoğraf-58: Sarı Dede Yatırı (Erişim Tarihi: 11.09.2017)
http://3.bp.blogspot.com/ZV432g/Ur8s/car%C4%B1+Dede.jpg

Fotoğraf-59: Halil Dede Yatırı (Erişim Tarihi: 11.09.2017)
https://c1.staticflickr.com/2/1547/2509528192_45790e00df.jpg